

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
THE ATATÜRK INSTITUTE OF STRATEGIC STUDIES

Cilt/Volume: 16

Sayı/Issue: 34

Haziran/June 2020

BASKI / PRINTED BY

MSÜ Basım ve Yayınevi Müdürlüğü / TNDU Printing and Publishing Office

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ / CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Milli Savunma Üniversitesi
Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
Yenilevent / İSTANBUL
TÜRKİYE

Telefon / Phone : 0 212 398 01 00 (3832)

E-posta / E-mail : makale@msu.edu.tr
guvenlikstratejileri@gmail.com

Web : www.msu.edu.tr/enstituler/atasaren/gsd

**MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK
ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ**

**TURKISH NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY
THE ATATÜRK INSTITUTE
OF STRATEGIC STUDIES
THE JOURNAL OF SECURITY STRATEGIES**

Cilt/Volume: 16 • Sayı/Issue: 34 • ISSN 1305-4740
Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer-Reviewed Journal

Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü **Owner on behalf of the Atatürk Institute**
adına Sahibi ve Sorumlusu **of Strategic Studies**

Dr. Gültekin YILDIZ (Prof.)

Baş Editör / Editor-in-Chief

Dr. Gültekin YILDIZ (Prof.)

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Mehmet Mert ÇAM

Kaan KILIÇ

Teknik Editör / Technical Editor

Dilek KARABACAK

Alan Editörleri / Area Editors

Dr. M.Cem ÖĞÜLTÜRK (MSÜ ATASAREN)

Dr. Tolga ÖZ (MSÜ ATASAREN)

Dr. Orhan SEZGİN (MSÜ ATASAREN)

Dr. Güngör ŞAHİN (MSÜ ATASAREN)

TARANDIĞIMIZ VERİTABANLARI / DATABASES INDEXING OUR JOURNAL

Index Copernicus

ULAKBİM TR DİZİN
Sosyal Bilimler Veritabanı

ASOS INDEX
(Akademia Sosyal Bilimler İndeksi)

SOBİAD Atf Dizini

Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda dört kez Mart, Haziran, Eylül ve aralık aylarında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir; Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

The Journal of Security Strategies is an international peer-reviewed journal and published quarterly in March, June, September, and December. The opinions, thoughts, postulations, or proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Turkish National Defense University or of the Atatürk Institute of Strategic Studies.

DANIŐMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşar GÜRBÜZ (Özyeğın Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Kasım HAN (Altınbaş Üniversitesi)
Prof. Dr. R.Kutay KARACA (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşar ONAY (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat ÖZGEN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. A.Beril TUĞRUL
Prof. Dr. Tuncay ZORLU (İstanbul Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Fuat AKSU (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet BEŐİKÇİ (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Hikmet KIRIK (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasip SAYGILI (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol KARTAL (Beykent Üniversitesi)
Dr. Giovanni ERCOLANI (Peace Operations Training Institute - ABD)

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Bölgesel Çalışmalar / Regional Studies

- Bırakınız Gitsinler, Bırakınız Savaşınlar (Laissez Jihad):
Kafkasya'dan DAESH'e Katılım Nedenleri 203
Laissez Passer, Laissez Pugnare (Laissez Jihad):
The Reasons of Joining to DAESH from Caucasus
Ahmet KESER - Bilal ULUSOY

- Çin Kaynakları Açısından Çin Halk Cumhuriyeti'nin Arktik Politikası:
Yüksek Kuzey'de Kar Dragonu 245
Arctic Policy of the People's Republic of China in terms of Chinese Sources:
Snow Dragon in the High North
Atahan Birol KARTAL - Ferhat DAĞISTAN

Savunma Yönetimi / Defense Management

- Yeni Güvenlik Yaklaşımlarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri:
G-7, BRICS Ülkeleri İle Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme273
The Effects on Defense Spending of New Security Approach:
An Assessment on G-7, BRICS Countries with Turkey
Servet TAŞDELEN - Filiz GİRAY

- Paralı Askerlerden Özel Askerî Şirketlere Savunma Yönetimi
Teknolojileri Uygulamaları309
Defense Management Technology Applications:
From Mercenaries to Private Military Companies
Tolga ÖZ - Turgut M. ÇALIŞKANLAR

Savaş Araştırmaları / War Studies

- Deniz Ortamında El Yapımı Patlayıcı Düzenek (EYPD)'ler Geneline
Terörist Tehditler ve Deniz Güvenliğine Etkileri341
Terrorist Threat with Improvised Explosive Device (IED)
in the Marine Environment and its Effects on Maritime Security
Murat Kağan KOZANHAN - İbrahim BAYEZİT

Askerî Tarih / Military History

- İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları 383
Coastal and Internal Defence during World War Two:
Blockhouses of Çakmak Line (Büyükçekmece - Çatalca)
Salim AYDIN

- Yayın İlkeleri** 453
Submission Guidelines 457

Bırakınız Gitsinler, Bırakınız Savaşınlar (Laissez Jihad): Kafkasya'dan DAESH'e Katılım Nedenleri

Laissez Passer, Laissez Pugnare (Laissez Jihad):
The Reasons of Joining to DAESH from Caucasus

Ahmet KESER*, Bilal ULUSOY**

Öz

Bu araştırmanın amacı Kafkas (Rusya kökenli) militanların, Levant bölgesine göç etmeleri ve DAESH'e katılım nedenlerini incelemektir. DAESH'e katılım sebepleri, ilgili web kaynaklarının içerik analizi ve ilgili alanyazın incelemesi yapılarak araştırılmıştır. Araştırma aşağıda sayılan altı bulgunun Rusya kökenli savaşçıların DAESH'e katılmalarının ardında yatan nedenler olduğunu göstermektedir: (1) Rusya'nın laissez jihad politikası, (2) Çaresizlik hissi ve zor durumda bulunan Müslümanlara yardım etme düşüncesi, (3) Konjonktürel durum ve Lider (Emir) faktörü, (4) Beş yıldızlı cihat aforizması, (5) Sosyal ağlar ve kişisel ilişkiler, (6) Sosyal medya, dijital teknoloji ve propaganda araçlarının aracı (mediatör) etkisi. Araştırma sonuçları ve bulgularının hem kamu otoriteleri tarafından güvenlik politikalarının oluşturulmasına hem de mevcut alan yazına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

* Doç. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-1064-7807, e-posta: ahmet.keser@hku.edu.tr, a123keser@gmail.com.

** Dr. Öğretim Üyesi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0001-6099-3073, e-posta: bilal.ulusoy@hku.edu.tr, bilal.ciplak@hku.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted : 07.02.2019

Kabul Tarihi / Accepted : 20.03.2020

Anahtar Kelimeler: Kafkasya'dan DAESH'e Katılım, Terör Örgütlerine Katılım, DAESH (IŞİD), Güvenlik Politikası, Uluslararası Terörizm.

Abstract

The goal of this article is to investigate the reasons why Caucasus (Russia origin) fighters have moved to Levant region and joined to DAESH. The research is conducted through an extensive literature review and content analysis of websites related to DAESH. The research findings indicate at least six significant variables motivated the fighters from Russia to join DAESH. These are (1) Russia's "laissez jihad" politics, (2) the sense of helplessness and the idea of helping Muslims in difficult conditions, (3) the conjuncture and Emir (leader) factor, (4) "five star jihad" aphorism, (5) social networks and individual reasons, (6) the intermediary role of social media, digital technology and propaganda". It is evaluated that the findings and conclusions of the research may contribute both the policymakers in the formation of security policies and the current academic literature.

Keywords: *Enlistment in DEASH from Caucasus, Enlistment in Terrorist Organizations, DEASH (ISIS), Security Policy, International Terrorism.*

Giriş

Orta Doğu her yüzyılda dünya sahnesindeki ve uluslararası ilişkiler kapsamındaki önemini koruyarak gündemde kalmayı başarmıştır. Orta Doğu savaş ve barışın, resmî anlaşmaların, medeniyetlerin, bilimsel araştırmaların ve semavi dinlerin ilk çıkış noktasıdır. Orta Doğu aynı zamanda zengin enerji kaynaklarına, dilsel ve kültürel çeşitliliğe de ev sahipliği yapmaktadır. Bu çeşitlilik, Osmanlı devrinde olduğu gibi farklılıkların iyi koordine edildiği ve yönetildiği zamanlarda, bölgenin zengin bir çekim merkezi haline gelmesini sağlayabilmiştir.

Bu zengin sosyokültürel insanlık mirası, Kudüs'ü ele geçirmek amacıyla Orta Doğu'ya yönelen Haçlıları da derinden etkilemiş ve onlar vasıtasıyla Avrupa'ya kamu politikaları transferinin öncül bir örneği olmuştur. Sonrasında, sömürgeci güçlerin Orta Doğu topraklarını

bir güç mücadelesi alanına çevirmeleri ve zengin yeraltı kaynaklarının paylaşımı ekseninde bir sömürü düzeni kurmaya yönelik teşebbüslerinin yoğunlaşması ile birlikte bölgeye kargaşa hâkim olmuştur. Özellikle son yüzyılda, yönetim problemleri, radikalleşme, terörizm, ekonomik kaynakların zenginliğe dönüştürülememesi gibi sorunlar bölgenin başat karakteristiği hâline gelmiştir. Buna bağlı olarak da söz konusu problemlerle boğuşmaya mahkûm edilen bölge ülkeleri dış müdahalelere karşı oldukça hassas hale gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin ve sonrasında Amerika'nın Afganistan'a girişi, Irak'ın Amerika tarafından işgali, Filistin topraklarının İsrail'in kesintisiz saldırı ile ilhak edilmesi, yukarıda bahsi geçen duruma verilebilecek örneklerden yalnızca birkaçıdır. Arap halklarının demokrasi, ekonomik gelişme, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına yönelik talepleri, 2011 yılında Arap Baharı diye adlandırılan bir halk hareketi dizisiyle bölge ülkelerinde hızla yayılmıştır. Buna rağmen küresel boyutta bu haklı taleplere yeterince destek verilmemesi bölgede demokratikleşmeye yönelik oluşan hareket ve ümitleri tersine çevirmiştir. Sonuç olarak, Batı tarafından Arap Baharı diye adlandırılan sürecin yaşandığı ülkelerde, halkın talep ettiği kamu yönetimi reformları Tunus dışında hiçbir ülkede gerçekleştirilememiştir. Dahası bu ülkeler yönetsel ve siyasal açıdan askerî vesayet ve radikalleşmenin hegemonyası altına girmiştir.

Süreç içerisinde, Levant (Akdeniz'in doğu sahillerindeki geniş arazi) bölgesinde ortaya çıkan ve kendisini Irak Şam İslâm Devleti (DAES) olarak adlandıran terör örgütü, eylemleri, amaç ve yöntemleriyle, en temel insan hakkı olan yaşama hakkı ve diğer özgürlüklere karşı yerel, bölgesel ve küresel boyutlarda bir tehdit unsuru haline dönüşmüştür. Ganor'un¹ ifadesiyle:

“Her ne kadar, belirlenmiş hedefleri elde edebilmek amacıyla korku ve şiddeti yaymak esası üzerine kurulu

¹ Boaz Ganor, “Four Questions on ISIS: A ‘Trend’ Analysis of the Islamic State”, *Perspectives on Terrorism*, 2015, ISSN 2334-3745, Vol: 9(3), 56-64, p. 58.

modern terörizm stratejilerini DAESH icat etmemiş olsa da örgütün bu stratejiyi daha ileri bir barbarlık ve gaddarlık düzeyine taşıyarak daha önce görülmemiş düzeyde derinleştirdiği açıktır. DAESH'in uyguladığı terörizm ve gerilla taktiklerinin amacı dehşet ve korkuyu topluma yaymaktır.”

Örgüt uluslararası düzeyde katılım sağlayan insan kaynağı yapısı ve faaliyetlerini fonlayan zengin parasal kaynaklarıyla, Irak ve Suriye sınırları içerisinde kontrolü altına aldığı, bir örgüt açısından oldukça geniş sayılabilecek toprak parçasıyla, düşman olarak tanımladığı güçlere karşı kafa kesme ve intihar bombacısı kullanma gibi vahşet içeren mücadele yöntemleriyle küresel gündeme oturmuştur. Örgütün özellikle ilk döneminde bölgede yayılmasını kolaylaştıran bir propaganda malzemesi olarak kullandığı bu dehşet verici görüntülere ve alınmaya çalışılan veya alındığı söylenen tüm uluslararası güvenlik tedbirlerine rağmen yine de Orta Doğu ve Batı ülkelerinde yaşayan Müslüman gençlerin DAESH'e katılımı bir süre devam etmiştir.

İşte bu gelişmeler dolayısıyla da bu araştırmanın amacı, örgüte önemli ölçüde katılım sağlayan Kafkas (Rusya kökenli) militanların, Levant bölgesine göç etmeleri ve DAESH'e katılım nedenlerini incelemektir. DAESH'e katılım sebepleri, ilgili web kaynaklarının içerik analizi ve ilgili alan yazın incelemesi yapılarak araştırılmış ve bu süreçte en çok etkisi olan nedenler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Örgüt ilk kurulduğu zamanlarda, mensuplarının hemen hemen tamamı Iraklıdır ve bünyesinde yalnızca 200 yabancı militan bulunmaktadır.² İlerleyen süreçte ise “bir CIA sözcüsünün verdiği bilgilere göre Eylül 2014 itibarıyla DAESH'in tahmini örgüt mensubu sayısı 20.000-31.500 rakamına ulaşmıştır. Yine ABD Genelkurmay Başkanı General Martin Dempsey'in 16 Eylül'de Senato'nun Silahlı

² Joseph Felter and Brian Fishman, “Al-Qa'ida's Foreign Fighters in Iraq: A First Look at the Sinjar Records”, *Report, Combating Terrorism Center*, Lincoln Hall, U.S. Military Academy, West Point, NY, 10996, 2007, p. 3.

Hizmetler Komitesine verdiği bilgiye göre örgüt mensuplarının 2/3'ü Suriye'de bulunmaktadır".³ Soufan Group'un yayınladığı rapora göre, 2015 yılı itibariyle dünyanın her tarafından 27.000 kişi radikal örgütlere katılmak için Irak ve Suriye'ye göç etmiştir. Bu kapsamda en az 700 İngiliz, 760 Alman, 1.700 Fransız, 6.500 Tunuslu, 2.500 Suudi ve 2.100 civarında Türk vatandaşı DAES saflarına katılmıştır (Tablo 1). Demir⁴ Türkiye'den katılıma ilişkin durumu geleneksel Sünni İslam değerlerinin zayıflamasına bağlamaktadır. Özellikle Adıyaman, Konya, Diyarbakır ve Gaziantep gibi iller DAES'e katılımda ön plana çıkan ve hassasiyet arz eden kentler hâline gelmişlerdir.⁵

Tablo 1. DAES'e Farklı Ülkelerden Katılım Sayıları

<u>Ülkeler</u>	<u>Katılan Kişi Sayısı</u>
Tunus	6.500
Suudi Arabistan	2.500
Rusya	2.400
Ürdün	2.250
Türkiye	2100
Fransa	1700
Fas	1.350
Lübnan	900
Mısır	800
Almanya	760

Kaynak: The Soufan Group Report, Aralık 2015.

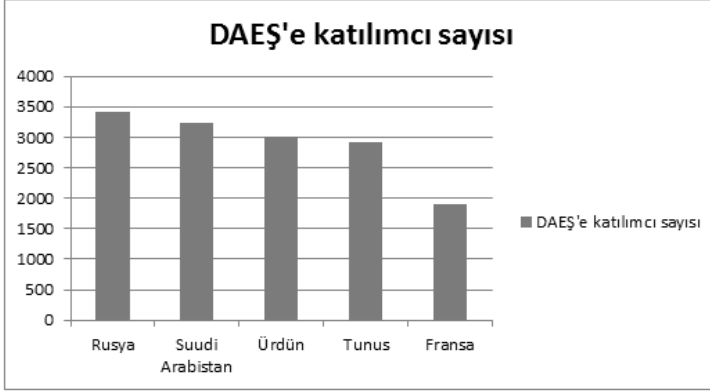
³ Christopher M. Blanchard; Carla E. Humud and Mary Beth D. Nikitin, "Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response", *Report Dated 17 SEP 2014*, Congressional Research Service, The Library of Congress, 101 Independence Ave, SE, Washington, DC, 20540, 2014, p. 9.

⁴ Hilmi Demir, "Türkiye IŞİD'e karşı doğal direncini kaybediyor", *Aljazeera Turk*, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-iside-karsi-dogal-direncini-kaybediyor>, 2016, (Erişim Tarihi: 25.04.2015).

⁵ Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/27067516.asp>, 2014, (Erişim Tarihi: 12.01.2015).

Yine de bu noktada DAEŞ'e katılım konusundaki istatistiklerin birçok açıdan sağlıklı olmadığı tespitini yapmak gerekir. Çünkü devletler tarafından bu istatistikî veriler oluşturulurken, DAEŞ'e katılmak üzere sınırdan geçmeye çalışanlar ya da bir operasyon yapmayı planlarken yakalanan radikalleşmiş gençler üzerinden çıkarımda bulunmaktadır. Burada dikkate değer bir gerçeklik de birçok kişinin, tüm aile fertlerini de yanına alarak, DAEŞ'in kurduğunu iddia ettiği Hilafet Devleti'nde yaşamak üzere bölgeye gitmesidir. Verilere ilişkin bu değerlendirmeye rağmen FRONTEX (*European Border and Coast Guard Agency*-Avrupa Sınır ve Sahil Koruma Birimi) tarafından yayımlanan 2018 Yılı İçin Risk Analizi Raporu'ndaki⁶ veriler çerçevesinde 2017 yılında da diğer ülkelerden DAEŞ'e katılımın devam ettiği görülmektedir. Katılımın en çok olduğu ülkeler Şekil-1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Suriye ve Irak İçerisindeki Çatışmalara Geldikleri Ülkeler İtibarıyla En Çok Katılımın Olduğu İlk Beş Ülke

Kaynak: Veriler FRONTEX, Risk Analysis for 2018, 2018:29'dan alınmıştır.

⁶ FRONTEX (European Border and Coast Guard Agency), *Risk Analysis for 2018*, Risk Analysis Unit Frontex reference number: 2671/2018; Warsaw, February 2018.

Şekil-1'de görüldüğü üzere, söz konusu rapora göre geldikleri ülke açısından DAEŞ'e en yüksek katılım 3.417 ile Rusya'ya aittir. Rusya'yı sırasıyla, 3.244 katılımcıyla Suudi Arabistan, 3.000 katılımcıyla Ürdün, 2.926 katılımcıyla Tunus, 1.910 katılımcıyla Fransa izlemektedir. Yine aynı raporda DAEŞ'e katılanların geldikleri ülkelerin bölgesel dağılımına ilişkin sıralama da Şekil-2'de sunulmuştur.

Şekil 2. Suriye ve Irak İçerisindeki Çatışmalara Geldikleri Bölgeler İtibariyle En Çok Katılımın Olduğu İlk Yedi Bölge

Kaynak: Veriler FRONTEX, Risk Analysis for 2018, 2018:30'dan alınmıştır.

Şekil-2 incelendiğinde ise, DAEŞ'e katılan teröristlerin geldikleri bölgelere göre dağılımları açısından Eski Sovyet Cumhuriyetleri 8.717 ile ilk sırayı alırken, Orta Doğu bölgesi 7.054 katılım ile ikinci, Batı Avrupa 5.718 katılımcıyla üçüncü sırada bulunmaktadır. Bu bölgeleri 5.319 katılımcı ile Mağrip, 1.568 katılımcıyla Güney ve Güneydoğu Asya, 845 katılımcıyla Balkanlar ve son olarak da 439 katılımcıyla Kuzey Amerika yer almaktadır.⁷ Tüm bu veriler de bu

⁷ FRONTEX, *Ibid.* p. 30.

çalışmanın odağında yer alan Kafkasya bölgesinin bir kısmının halen Rusya sınırları içerisinde olması, diğer ülkelerin de Eski Sovyet Cumhuriyetleri kategorisinde yer alması nedeniyle araştırma açısından arz ettiği önemi ortaya koymaktadır.

Bir hava saldırısı sırasında yaralanan örgüt mensuplarından Cuspert'in kendisiyle yapılan bir saatlik röportaj sırasında kullandığı ifadeler de bu tespiti destekler niteliktedir. Ayrıca onun belirttikleri, örgüt mensuplarının aileleri ile birlikte gelerek örgüte katılmalarının arkasındaki güdüleyicilere ışık tutması bakımından da ipuçları sunmaktadır. Cuspert, pek çok diğer örgüt mensubu gibi kendi ifadesiyle “cihat ederken” ölümü “şehadet” olarak görmekte ve bu en büyük ideale ulaşmak maksadıyla, Müslümanları ailelerini de yanlarına alarak onlara katılmak üzere Suriye'ye davet etmektedir. Kendi ifadesiyle:

“Siz şeref ülkesinde tek başınızayken, küffar elinde yalnız kalmış aileniz ne yapacak? Ben katılacak olanlara, ailelerini de beraber getirmelerini tavsiye ediyorum.”⁸

Mülakatın devamında Cuspert DAEŞ'e katılıp katılmama konusunda kafasındaki soru işaretlerini çözmeye çalışan Batı'daki muhtemel katılımcılara yönelik olarak da öncelikle Suriye'de rahat bir hayatlarının olduğunu ve katılanların mutlaka muharip olmalarının gerekmediğini belirtmiştir. Bu katılımcıların DAEŞ'i başka şekillerde de destekleyebileceklerini belirtmektedir. Bunları “Aklı yerinde her yetişkin insan bulunduğu yeri terk edebilir. Burada bazıları cephe dışında dinî eğitim veya dava için misyoner görevler üstlenebilir”⁹ şeklinde sıralamaktadır.

Gözden kaçırılmaması gereken bir diğer nokta ise fiilen Irak ve Suriye'ye giderek örgüte katılmamış olmalarına rağmen, örgütle bağlarını buldukları ülkeden gizlice yürüten veya DAEŞ'e sempati duyan potansiyel örgüt üyesi insanların sayısının bilinmemesidir. Ayrıca, geri

⁸ Daniel H. Heinke and Jan Raudszus, “German Foreign Fighters in Syria and Iraq”, *Selected Works*, 2015, Vol:8(1), 17-21, p. 19.

⁹ *Ibid*, p. 19.

dönüşler, terörist eylemleri, yerelden bölgesel veya küresel katmanlara doğru yayma potansiyeline sahiptir. Örneğin Heinke ve Raudszus,¹⁰ Almanya'yı Suriye ve Irak'taki çatışmalara katılan yabancılar açısından önemli bir kaynak olarak değerlendirmektedir. Bu yazarlara göre DAEŞ'e bağlılık yemini edenlerin çoğu Batı toplumları için açık bir tehdit de oluşturmaktadır.

Bu endişenin genel olarak kabul görmüş olmasıyla birlikte, Batılı ülkelerin henüz bu konuda etkili olabilecek kamu politikaları geliştirmekten yoksun oldukları da görülmektedir. Brüksel'de Mart 2016'da yapılan DAEŞ saldırılarının, Türkiye tarafından gümrük kontrolünde yakalanarak iade edilmiş kişilerce gerçekleştirilmiş olması da bunu doğrulamaktadır.

Giriş bölümünde de ortaya konulduğu üzere, araştırmanın amacı olan, Rusya'nın Kafkasya bölgesinden DAEŞ'e katılanların durumunu ve güdüleyicilerini detaylı bir şekilde inceleyebilmek için, öncelikle bu örgüte katılım sebeplerini inceleyen araştırmalar taranmıştır. Daha sonra da ilgili web-siteleri ve gazete haberlerinden elde edilen içerik verilerinden faydalanılarak Rusya kökenli teröristlerin DAEŞ'e katılım nedenleri araştırılmıştır.

1. Konunun Akademik Literatürdeki Yeri

Kafkas militanların neden DAEŞ'e katıldığını anlayabilmek için öncelikle uluslararası literatürün radikalleşme olayına nasıl yaklaştığını anlayıp tasnif etmek gerekmektedir. Radikalleşme literatürü üç temel üzerinde yükselmiştir. Öncelikle, radikalleşmeyle ilgilenen araştırmacılar, radikalleşme olgusunun sebepleri üzerinde durmuşlardır. Radikalleşmenin sebepleri tartışılırken, iki noktaya dikkat çekilmiştir: Radikalleşmeye sebep olan faktörler ve radikalleşme sürecinde aracı rol oynayan unsurlar.

Yapılan araştırmalara göre radikalleşmeye sebep olan faktörler birçok uluslararası, ulusal, toplumsal ve bireysel sebepleri kapsamaktadır. Akademik yazında, batı ülkelerinde yaşayan Müslüman gençler

¹⁰ Daniel H. Heinke ve Jan Raudszus, *Ibid*, p. 21.

arasında radikalleşmeye sebep teşkil eden faktörler genellikle şu şekilde sıralanmaktadır:

- (1) Ümmet anlayışından dolayı, Müslümanların karşılaştıkları sorunları kendi sorunları olarak hissetmeleri ve bu doğrultuda çözümler geliştirmek istemeleri;¹¹
- (2) Batının Müslüman ülkelere yönelik politikalarının Müslümanlar tarafından haksız olarak algılanması;¹²
- (3) Müslüman ülkelerin çözülmesi güç sosyo-ekonomik ve siyasal problemlerinin yanı sıra Müslüman liderlerin bu sorunlara yönelik kayıtsız tutumları;¹³
- (4) Suça bulaştıktan sonra yaşanan negatif hapisane tecrübesi (radikalleşmiş gençlerle ilişkiler kurma);¹⁴
- (5) Teknolojik gelişmelerden dolayı Müslüman bireyler arasındaki haberleşme imkânlarının artması;¹⁵
- (6) Son olarak Batı'da Müslümanların maruz kaldığı İslamofobiya (Beutal, 2007) ve bunun oluşturduğu psikolojik sonuçlar.¹⁶

Radikalleşme sürecinde aracı rol oynayan faktörler ise radikal örgütlerin eleman temin veya bir başka ifadeyle üye alım stratejilerini kapsamaktadır.¹⁷ Üye alım stratejileri, geleneksel/sosyal medyanın,

¹¹ S. Mansoob Murshed and Sarah, Pavan, "Identity and Islamic Radicalization in Western Europe", *MICROCON Research Working Paper 16*, August 2009.

¹² Fatimah Awan, Young People, Identity and the Media: A Study of Conceptions of Self-Identity Among Youth in Southern England, A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements of Bournemouth University for the degree of Doctor of Philosophy, October, 2007.

¹³ Awan, *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Tinka Veldhuis and Jørgen Staun, *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, Clingendael 7, 2597 VH Den Haag, 2009.

¹⁶ Frank C. Richardson, "Psychology and Religion: Hermeneutic Reflections", *Journal of Psychology and Theology*, 2006, 34(3), 232-245, <https://doi.org/10.1177/009164710603400305>.

¹⁷ Marc Sageman, *Understanding Terror Networks*, University of Pennsylvania Press, 2004.

söz konusu örgüt üyesi hocaların, gençlerin, web-sitelerinin, sohbet-odalarının, arkadaş-ortamlarının, kahvehanelerin, finansal desteğin ve diğer motive edici unsurların (Hilafet devleti, evlenilecek eş, iyi bir statü, vb.) etkin kullanımıyla gerçekleşmektedir.

Radikalleşme konusu üzerine çalışan araştırmacılar ayrıca radikal örgüt liderleri üzerine yoğunlaşmak kaydıyla ilgili yazına katkıda bulunmuşlardır. Bu kapsamda Seyyid-Kutup ve Hasan El-Benna ve Mewdudi gibi aktörlerin düşüncelerinin analizi üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu kapsamda ayrıca Bin-Ladin, Zawahiri ve Faraj gibi eylem liderlerinin¹⁸ dünyaya bakış açılarını, hayat tarzlarını ve kişisel karizmatik özelliklerini analiz ederek, radikal hareketleri çözümlenmeye çalışmışlardır.

Son olarak radikalleşme çalışan araştırmacılar, radikalleşme olayının çok görünürde olmayan derin köklerinin analizini yapmaya çalışırlar. Bu kapsamda birçok model ortaya atılmıştır. Örneğin, New York Polis Departmanı (NYPD) modeline göre kişilerin radikalleşmeleri kendi tercihleriyle ve dört adımda gerçekleşir (Radikalleşmeden önceki süreç, arayış, beyin-yıkama ve son olarak militana dönüşme süreçleri). Bu modelde asıl olan kişinin kendi isteğiyle öz-radikalleşmeye gitmesidir,¹⁹ Gilliat-Ray²⁰ ise Batı'da yaşayan Müslümanların radikalleşmelerinin makro nedenleri üzerinde durmuş ve bu gençlerde meydana gelen kültürel çatışmayı (içinde yaşadıkları Batı kültürü ve gençlerin İslami aile kültürleri) radikalleşmelerinin en önemli nedeni olarak belirtmiştir. PET (Danimarka İstihbarat Örgütü Modeli) modeli de Müslüman gençlerin radikalleşme süreçlerini dört adımda anlatır. Fakat PET bu gençlerin radikalleşme sürecinin içine başka bireyler tarafından çekildiklerinin üzerinde durur.²¹ Diğer bir model ise Derin Sebepler Modeli (*Root Cause Model*)'dir. Radikalleşmenin sebeplerini

¹⁸ Marc Sageman, *Ibid*.

¹⁹ Mitchell D. Silber and Arvin Bhatt, *Radicalization in the West: The Homegrown Threat*, NYPD Intelligence Division, New York, 2007.

²⁰ Sophie Gilliat-Ray, *Muslims in Britain. An introduction*, Cambridge University Press, 2010.

²¹ Tinka Veldhuis, Jørgen Staun, *Ibid*.

makro ölçekte arayan bu modele göre, uluslararası ilişkiler, uyum sorunları, küreselleşmenin yerelde oluşturduğu tepkiler ve modernleşme gibi faktörler Müslüman bireylerin radikalleşmelerinde asıl rolü oynamaktadır.²²

Yukarıda bahsi geçen teorik kapsamda etnik, dinsel ve ideolojik birçok örgüt araştırmalara konu olmuştur. El-Kaide, El-Nusra, IRA (Irish Republican Army, İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu), Tamil Kaplanları (Tamil Tigers) ve Siyah Panterler (Black Panthers) bu örgütlerin sadece bir kaçıdır. Dinî temelli örgütlerden El-Kaide, 11 Eylül terörist saldırılarını gerçekleştirdiği gerekçesiyle derinlemesine araştırmalara konu olmuştur. Bazen de bu örgütler üzerine yapılan araştırmalar yeni teori ve modellerin geliştirilmelerine ön ayak olmuşlardır.

Türker'in²³ yapmış olduğu çalışma ise Rusya'da radikalleşmenin sosyolojik kökenleri ile ilgili önemli bulgular sunmaktadır. Türker, Rusya'da radikal İslam'ın yükselmesinin ardında yatan sebepleri sosyo-ekonomik faktörler, kimlik faktörü ve siyasi faktörler kategorilerini temel alarak analiz etmektedir. Sosyo-ekonomik Yaklaşım, radikalleşmeyi açıklarken, kişilerde psikolojik yabancılaşmaya neden olan durumlardan istifade etmektedir. Özetle hızlı kentleşme, nüfus artışı, yoksulluk ve dışlanma gibi koşullar radikalleşmeyi ortaya çıkardığı ileri sürülmektedir. Kimlik Yaklaşımı, "Müslüman halkın çoğunlukta olduğu bölgelerde, Müslüman olmayan kesimin etkisinin artması" konusu üzerine yoğunlaşarak radikalleşmeyi açıklamaya çalışır. Türker'e²⁴ göre "kendini tehlikede hissedenden Müslümanlar kültürel emperyalizm olarak gördükleri bu etkiye tepki olarak dinlerine" odaklanmaktadırlar. Siyasi Yaklaşım, radikalleşmenin otoriter yapıya, devlet baskısına ve dışlamacılığa karşı bir tepki²⁵ olarak ortaya çıktığını belirtmektedir.

²² Tinka Veldhuis, Jørgen Staun, *Ibid.*

²³ Ahmet Tolga Türker, "Kuzey Kafkasya'da aşırı İslamcılığın yükselişi: Kafkasya Emirliği'nin analizi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2013, 68(3), 141-164.

²⁴ Ahmet Tolga Türker, *a.g.m.*

²⁵ *A.e.*

Her ne kadar Batı Avrupa ülkelerinde DAEŞ'e katılım nedenleri üzerinde araştırmalar yapılmış olsa da DAEŞ, bu tür örgütlerin profesyonelliklerini, caydırıcılık, korku yayma, kontrol oluşturma ve üye kazanmak için kullandıkları teknik ve araçları açısından daha üst bir seviyeye taşımıştır. Ayrıca DAEŞ'e katılım sadece zengin Batı Avrupa ülkelerinden de değildir. DAEŞ'in küresel güvenliğe vermiş olduğu zarar göz önüne alındığında, DAEŞ üzerine yapılan her araştırmanın ne kadar önemli olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu yüzden, bu araştırmanın da radikalleşme yazınına Rusya/Kafkasya'dan DAEŞ'e katılım nedenlerini araştırarak katkıda bulunacağı değerlendirilmektedir. Bu makalenin radikalleşme ve terörizm literatürüne en önemli katkısı ise Rusya'nın laissez jihad politikasını radikal örgütlere katılım çerçevesinde inceleyen bir çalışma olmasıdır. Çünkü devlet politikası olarak radikalleştirme DAEŞ üzerine gelişmekte olan akademik yazında henüz yeterince incelenmemiştir.

1.1. DAEŞ'in Ortaya Çıkışı ve Yükselişi

DAEŞ (Irak ve Şam İslam Devleti) ya da kendileri tarafından kullanılan adıyla "İslam Devleti", Ebu Musab El-Zerkavi tarafından 1999 yılında Cemaatül Tevhid ve'l Cihat adıyla Batı Afganistan'da²⁶ kurulmuştur. Zerkavi (Abu Mus'ab al Zarqawi), 2002 yılında Afganistan'dan ayrılarak, İran üzerinden Kuzey Irak'a geçmiştir. Bu dönem itibarıyla Zerkavi'nin liderliğini yaptığı örgüt, Tevhit El Cihat adını taşımaktadır. Örgütün iskeleti, doğrudan ona katılmak için gelen Ürdünlü, Suriyeli veya daha önce cihatçı Kürt gruplara dayalı olarak kurulmuş olan Ensar El İslam'dan gelen Kürt örgüt üyelerinden oluşan²⁷ bir insan kaynağı üzerine oturtulmuştur.

Grup, 2003 yılında Irak'ın işgali sonrası Irak El-kaidesi adıyla, koalisyon güçleri ve Irak güvenlik güçlerine karşı ayaklanmıştır. Ekim 2014'te örgütün "Irak'taki El-Kaide" olarak değerlendirilmesinin

²⁶ W. Andrew Terrill, "Confronting the 'Islamic State' Understanding the Strengths and Vulnerabilities of ISIS", *Parameters*, 2014, 44(3), 13-23, p. 14.

²⁷ Joseph Felter, Brian Fishman, *Ibid*, p. 4.

ardından, Zerkavi El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'e bağlılık yemini etmiştir. El-Kaide'nin Irak Emiri olarak aslında Zerkavi, Bin Ladin'in önderliğine çok da bağlılık göstermemiş, bu durum El-Kaide lideri Bin Ladin ve yardımcısı Ayman El Zevahiri'yi çoğu zaman rahatsız etmiştir.

El-Kaide'nin iki lideri aslında örgütün şiddet uygulamalarını doğrudan Şii sivillere yöneltmemiş, böylece El-Kaide'nin dünya çapındaki Müslümanlar arasındaki imajını düzeltmeye çalışmıştır. Onların aksine Zerkavi ise doğrudan ve açıkça Irak'taki Şii vatandaşları ve kurumları hedef alan²⁸ eylemlere yönelmiştir. Örgüt, Ocak 2006'da diğer küçük Sünni gruplarla birleşip "Mücahidin Şura Konseyi" adını almıştır. Bundan kısa bir süre sonra da 'Irak İslam Devleti' adını alarak etkisini arttırmaya başlamıştır. Özellikle Irak'ın işgali sonrası artan Şii baskıları sonucu, ayrımcılığa uğradığını düşünen Sünni Irak Ordusu personeli ve Saddam Hüseyin'den arta kalan subaylar örgüte büyük katkı sağlamışlardır.²⁹

Zerkavi, 7 Haziran 2006'da ABD tarafından gerçekleştirilen bir hava saldırısında öldürülmesine rağmen örgüte onun armağanı olan Şii karşıtı karakter hiçbir zaman değişmemiştir.³⁰ Zerkavi'nin ölümünün ardından, El-Kaide Irak grubunun liderleri, örgütü "Irak İslam Devleti" adı altında bir koalisyon şeklinde yeniden yapılandırmışlardır. İki liderinin de 2010 yılında öldürülmesinin ardından örgüt zayıflamasına rağmen 2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekilmeye başlaması nedeniyle tamamen yok olmamış, Ebubekir El-Bağdadi'nin liderliği altında³¹ çatışma kapasitesini yeniden inşa etmiştir. El Anbar, Ninova ve Kerkük bölgelerinde etkili olmaya başlayan, kendi tanımlarıyla "Irak Şam İslam Devleti" adındaki örgüt, Suriye'deki iç savaştan sonra faaliyet alanlarını bu ülkeye doğru yaymış, Rakka, Idlib, Deir el Zor ve Halep'te

²⁸ W. Andrew Terrill, *Ibid*, p. 14.

²⁹ Ahmet Günaltay, "El Abadi'yi bekleyen görevler", *DW Akademisi*, <http://www.dw.de/el-abadiyi-bekleyen-g%C3%B6revler/a-17859335>, 17 Ağustos 2014, (Erişim Tarihi: 02.02.2015).

³⁰ W. Andrew Terrill, *Ibid*, p. 14.

³¹ Christopher M. Blanchard et.al., *Ibid.*, p. 10.

sözde emirlikler kurmuştur. Bağdadi, Nisan 2013'te Irak ve Suriye'de bulunan örgüte bağlı kuvvetlerle, Suriye'de kurulmuş olan El Nusra güçlerini, "Irak ve Akdeniz Kıyıları İslam Devleti" adı altında birleştirdiğini ilan etmiştir.³² Bu birleşme sonrası Suriye'nin büyük bir bölümünü de kontrolü altına almıştır.

Örgüt'ün kuruluş amacı; Irak'taki koalisyon güçlerini geri püskürtmek, İsrail'e karşı bir İslam birliği oluşturmak, Şia nüfusunu tamamen yok etmek ve son olarak, Sünni şeriat kanunlarıyla yönetilen bir İslam devleti kurmak olarak ilan edilmiştir. Kendisine biçtiği bu misyon doğrultusunda DAESH, bölgede kısa sürede hâkimiyet kurmuş ve hâkimiyeti altına aldığı yerlerde kendi şeriat kurallarını uygulamaya başlamıştır. Temmuz 2014'te ise Ebu Bekir el Bağdadi'nin hilafet ilanı ile ismini, yukarıda da belirtildiği üzere "İslam Devleti" olarak değiştirmiş, yerel hatta bölgesel etkileri olan bir güç olmaktan çıkıp, küresel ölçekte tehdit içeren hedefler ortaya koymuştur. Ganor'un³³ ifadesiyle "Ebu Bekir El Bağdadi'nin küresel arzuları zamana bağlı olarak gelişmiştir. Kendini Hz. Muhammed'in halifesi olarak atamaya cüret etmesi de küresel niyetlerinin bir göstergesi" olarak değerlendirilmiştir.

Örgüt gelişen konjonktüre göre idari yapısını ve söylemlerini sürekli yenileyerek 2013 yılında Kuzey Suriye'de kendi yönetimini kurmuştur. Bölgedeki idari boşluktan da istifade ederek, 2014 yılı başlarında Felluce ve Ramadi'nin bir kısmını da ele geçirmiş ve Felluce'de bağımsız bir İslam Devleti kurduğunu ilan etmiştir. Küresel güçlerin de algılamakta geç kalmış gibi göründükleri bir hızla bölgedeki iktidarını pekiştiren örgüt, 2014'ün Haziran ayında ise Musul'un batı komşusu Ninova'da kontrolü ele geçirmiştir. Bu süreçte Musul Merkez Bankası'ndaki 420 milyon dolara da el koyarak dünyanın en zengin örgütü haline gelmiştir.³⁴ Örgüt, kendi kendisine yeterli bir finansal yapı kurmak için ele geçirdiği bölgelerden ganimet toplamış, vergiler

³² Christopher M. Blanchard et.al., *Ibid*, p. 10.

³³ Boaz Ganor, *Ibid*, p. 60-61.

³⁴ Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/isid-bir-gunde-zengin-oldu>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2015).

ihdas etmiş ve buralarda petrol platformlarından elde ettiği kaynakları kaçakçılık yoluyla dışarıya pazarlamak³⁵ suretiyle zenginliğini artırmıştır.

1.2.Kafkasya'dan DAEŞ'e Katılım Nedenleri

DAEŞ'e katılan Rusya kökenli gençlerin sayısı hakkında çeşitli istatistiki veriler mevcuttur. Örneğin, New York Merkezli, Eski FBI yetkilisi Ali Soufan tarafından kurulan istihbarat firması Soufan Group'un verilerine göre, 2015 yılında DAEŞ'e katılan Rusya vatandaşı sayısı 2400 idi. Rusya'nın Federal Güvenlik Servisi (FSB) raporlarına göre ise DAEŞ'e savaşmak için katılan Rusya vatandaşlarının sayısı, 2016 yılı itibari ile 3.200 olmuştur.³⁶ Rusça, kısa bir sürede, DAEŞ'in kontrol ettiği topraklarda konuşulan diller arasında Arapça ve İngilizceden sonra en çok konuşulan üçüncü dil haline gelmiştir. Uluslararası Kriz Grubu'nun tecrübeli analistlerinden olan Ekaterina Sokiryanskaya'ya göre, Rusya yabancı terörist (yazar burada yabancı savaşçı *-foreign fighter-* terimini kullanmaktadır) arzının önemli kısmını karşılamaktadır.³⁷

Bu araştırma kapsamında, Al Jazeera,³⁸ AP, Bassem Mroue, "*Chechen in Syria a Rising Star in Extremist Group*";³⁹;Gazeta.ru, "3000 den Fazla Rus, Teroristler Tarafında Savaşmak İçin Suriye ve Irak'a gitti"; Joanna Paraszczuk, "*Propaganda & Scandal: The Strange Tale Of Umar Shishani & The Former Head Of Chechnya's Migration Service*"; Maria Tsvetkova "*How Russia allowed homegrown radicals to*

³⁵ W. Andrew Terrill, *Ibid*, p. 17.

³⁶ Gazeta.ru, "3000 den Fazla Rus, Teroristler Tarafında Savaşmak İçin Suriye ve Irak'a gitti", *Gazeta.ru*, https://www.gazeta.ru/social/news/2016/11/21/n_9357503.shtml, 2016, (Erişim Tarihi: 14.03.2016).

³⁷ Maria Tsvetkova, "How Russia allowed homegrown radicals to go and fight in Syria", *Reuters*, <https://www.reuters.com/investigates/special-report/russia-militants/>, 2016a, (Erişim Tarihi: 14.11.2018).

³⁸ Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/isid-neden-hizla-buyudu>, 5 Eylül 2014, (Erişim Tarihi: 25.04.2015).

³⁹ AP, Bassem MROUE, *Chechen in Syria a Rising Star in Extremist Group*, <http://www.surecanaliz.org>; <http://www.surecanaliz.org/makale/isidin-cecen-lideri-el-sisani>, 8 Temmuz 2014, (Erişim Tarihi: 23.04.2015).

go and fight in Syria”; Maria Tsvetkova “*Other radicals allowed to leave Russia*”⁴⁰ ve Ümmet-İ İslam, “Suriye’de Yaşayan çeçen mücahitler” gibi kaynakçada sunulan ilgili web kaynaklarının ve resmî raporların içeriklerinin analizi neticesinde elde edilen bulgular ise aşağıdaki başlıklar altında sunulmuştur.

2. Analiz ve Bulgular

Öncelikle yapılan içerik analizi neticesinde, Kafkas militanların DAES’e katılım sebeplerinin altı kategori altında toplandığı tespit edilmiştir:

- (1) Rusya’nın “laissez jihad” politikası,
- (2) Çaresizlik hissi ve zor durumda bulunan Müslümanlara yardım etme düşüncesi,
- (3) Konjonktürel durum ve Lider (Emir) faktörü,
- (4) “Beş yıldızlı cihat” aforizması,
- (5) Sosyal ağlar ve kişisel ilişkiler,
- (6) Sosyal medya, dijital teknoloji ve propaganda araçlarının aracı (mediatör) etkisi.

Tespit edilen bu altı kategoriye ilişkin bulgular aşağıdaki alt başlıklar altında incelenmiştir.

2.1. Rusya’nın Laissez Jihad Politikası

Kafkas militanların Rusya’dan göç ederek radikal örgütlere katılma sebeplerinin en başında, Rusya tarafından bilinçli bir şekilde uygulanan “radikal gençleri Levant bölgesine göçe zorlama politikası” gelmektedir. Radikalleri ihraç politikası Rusya’nın millî menfaatlerine ve insan güvenliğine tehdit olarak gördüğü, İslam dinine mensup olan ve belirli bir süre Rusya’ya karşı cihat yürütmüş olan gençleri, Rusya’yı terk etmeye mecbur kılarak, ülkeyi onların muhtemel saldırılarına karşı daha güvenli hale getirme politikası olarak açıklanabilir. Bu politika,

⁴⁰ Maria Tsvetkova, “Other radicals allowed to leave Russia”, <https://www.reuters.com/investigates/special-report/russia-militants/#sidebar-russia>, (Erişim Tarihi: 14.11.2018).

“bırakınız gitsinler, bırakınız savaşsınlar” yani Latince kelimelerle “*laissez passer laissez pugnare*” olarak adlandırılabilir ya da kısaca *laissez jihad* şeklinde ifade edilebilir. Çünkü “Cihat (*Jihad*)” kavramı Arapça’da “güç ve gayret sarfetmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmak” mânasındaki cehd kökünden türeyen, İslâmî literatürde ise “dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslâm’ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek” anlamına gelmektedir.⁴¹ Dolayısıyla bu mücadeleye kendisini adanmış kişilerce, bu yönde söylenen her söz, atılan her adım ya da bizzat silahlı bir mücadeleye girişerek çarpışmak, cihadın bir parçası olarak görülebilir. Bu görüş açısıyla değerlendirildiğinde cihat kavramı, doğal olarak *passer* ve *pugnare* (gitmek ve savaşmak) olgularını da kapsamına almaktadır. Bu çıkış noktasından hareketle, bu makalede incelenen vaka için “*laissez Jihad*” kavramı kullanılmıştır.

Burada Rusya açısından önemli olan hedef, bu radikal gençlerin cihatlarını Rusya’nın dışına ihraç etmektir. Rusya’yı terk edip Levant bölgesine gitmeleri koşuluyla, Rus otoriteleri söz konusu kişilerle görüşüp onlara pasaport teklifinde bulunmuş; istihbarat ve polis birimleri onların ülkeyi terk etmelerine izin vermiştir. Rus yetkililerce uygulanan bu politikanın ardındaki asıl hedefin ise Moskova’nın ülke içi terör saldırıları riskini ortadan kaldırmak⁴² olduğu değerlendirilmiştir.

Rus otoriteleri yukarıda bahsi geçen durumu doğrulaması da, Rusya’nın ülkesel güvenliği göz önünde bulundurulduğunda, Rusya’nın böyle bir politika izlemesi akla oldukça yatkın gözükmektedir (Weis ve Hassan, 2016). Tsvetkova’nın (2016) belirttiği üzere, Saadu Sharapudinov vakası ise Rusya’nın izlediği *laissez jihad* politikası konusunda önemli bir örnek sunmaktadır:

“Saadu Sharapudinov Rus devleti tarafından aranan, yasa

⁴¹ TDV İslâm Ansiklopedisi İnternet sitesi, (2019), <https://islamansiklopedisi.org.tr/cihad>, (Erişim Tarihi: 20.02.2020.)

⁴² Maria Tsvetkova, *Ibid*.

dışı bir İslamcı grup üyesiydi. O, Kuzey Kafkasya ormanlarında Moskova'ya karşı yürütülen kutsal savaşta yer alıyordu... 38 yaşında olan Sharapudinov, Reuters'a, Rus istihbarat yetkililerinin Aralık 2012'de kendisine beklenmedik bir teklifte bulunduğunu söyledi. Rusya'dan ayrılmayı kabul ederse, yetkililer onu tutuklamayacaktı. Hatta onun ayrılışını kolaylaştıracaklardı. Oysa kendisi "Ben saklanıyordum, ben yasadışı silahlı bir grubun üyesiydim, ben silahlıydım" diyerek aranan bir kişi durumunda olduğunu belirtiyordu. Sharapudinov, Rusya dışında bir ülkede bir söyleşi esnasında ise Rusya'yı terk etmeyi kabul ettiğini, birkaç ay sonra da ona yeni bir isimle birlikte yeni bir pasaport verildiğini belirtmiştir. Kısa süre sonra da Türkiye üzerinden Suriye'ye varmış ve bir gruba katılmıştır. Bu grup daha sonra DAES'e bağlılık yemini etmiş olan⁴³ gruplardan birisidir.

Rusya'nın *laissez jihad* politikasını daha elzem hale getiren faktörlerin başında 2014 Soçi Olimpiyatları gelmekteydi. Soçi Olimpiyatlarından hemen önce Saadu Sharapudinov örneğinde olduğu gibi ülkeden ayrılmalar hızlı bir şekilde artmıştır. Çünkü Rus yetkililer, Rusya'daki tecrübeli militanların olimpiyatlara olası bir saldırı gerçekleştirmelerinden endişe duymuşlardır. Buna bağlı olarak da Ulusal Anti-Terörist Komitesi toplantısında, Rus Federal Güvenlik Birimi (FSB) müdürü Alexander Bortnikov'un ifadesine göre, Aralık 2015'e gelindiğinde, 2900 kadar Rus vatandaşının, Orta Doğu'da savaşmak için ülkeyi (Rusya'yı) terk etmesi sağlanmıştır. Orta Doğu'daki çatışmalara katılmak için Rusya'yı terk edenlerin %90'ından fazlası ise 2013'ün ortalarından sonra ülkeden ayrılmıştır. İlginç bir şekilde bu istatistiklere konu olan gençlerin büyük bir çoğunluğu, hali hazırda, Rusya'nın "düşman radikal gruplar" olarak adlandırdığı örgütlerin safında savaşmaktadır. Sharapudinov'un aşağıdaki ifadesi Rus otoritelerinin

⁴³ Tsvetkova, *Ibid.*

yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır:

“Onlar (FSB) nereye gitmek istersen oraya git, Suriye’ye savaşmaya bile gidebilirsin dediler. O sırada olimpiyatlardan da konu açıldı ve bırakın da olimpiyatlar olaysız geçsin dediler.”⁴⁴

Sharapudinov’un Rusya’yı terk etmesinin ardından kendine özgü sebeplerinin de olduğu anlaşılmaktadır. Üyesi olduğu militan grubun komutanı olan yerel Emir ile aralarının bozuk olması, kendisinin Rusya’ya bir kanun kaçağı olarak sıkışıp kalması, bu nedenlerden dolayı da artık normal bir hayat yaşayamaması ve hayatının çekilmez bir durum alması, yakalandığı takdirde sekiz yıl ile müebbet arasında bir hapis cezasına çarptırılma tehlikesi ve son olarak, annesinin FSB’den gelen teklifi kabul etme konusunda onu zorlaması (normal bir hayata sahip olabilmesi için) bu sebeplerin arasında belirtilmiştir.

Temur Djamalutdinov, Uvais Sharapudinov, Akhmed Dengayev ve Akhmed Aligadjiev’in kaderi de Saadu Sharapudinov’un kaderi ile benzerlikler taşımaktadır. Tüm bu kişilerin Levant bölgesine giderek DAES’e katılmaları bir patern dâhilinde meydana geliyordu. Bu şahısların tamamı kanun kaçağı idi ve bu yüzden Rusya tarafından arananlar listesine konulmuşlardı. Bu şahısların tamamının Selefî ve Vahhabî hareketlerle bağlantıları vardı. Tüm bu kişiler sürekli güvenlik yetkililerinden kaçmak zorunda kaldıklarından hayatlarından bezmişlerdi. Sonuç olarak, FSB bahse konu Rus gençlerle iletişime geçmiş, Onları Rusya’yı terk etme konusunda ikna etmiş, onlara yeni bir isim altında yeni bir pasaport temin etmiş, ülkeden güvenli bir şekilde çıkmalarını sağlamış ve böylece kendi ülke güvenliğini bu şahıslardan gelebilecek tehlikelere karşı da güvene almaya çalışmıştır.⁴⁵

Kafkasya bölgesinde aranan pek çok militan bu şekilde FSB’nin zorlamaları hatta ikna çalışmaları sonucunda yeni bir pasaportla Rusya’yı terk etmiş, Türkiye üzerinden Levant bölgesine ulaşarak radikal

⁴⁴ Tsvetkova, *Ibid.*

⁴⁵ Tsvetkova, *Ibid.*

örgütlerden birine özellikle de DAEŞ'e katılmışlardır. Bu yolla söz konusu militanların Rusya'ya geri dönüş ihtimalleri de tamamen ortadan kaldırmıştır.⁴⁶ Şişani'nin ifadesiyle “Çeçen savaşçılar Suriye'deki durumu cihat olarak görmektedirler. Birçoğu, özellikle de kıdemli olanlar Suriye'de savaşmaktadırlar. Çünkü bunlar Çeçenistan'a geri dönememektedirler. Güvenlik otoriteleri tarafından aranmakta olduklarından, amaçları Suriye'ye gelmek, cihadı devam ettirmek ve genişletmektir”⁴⁷. Zaten aldıkları yeni pasaport bilgileri FSB'de kayıtlı olduğundan, onlar Rusya'ya dönmeye cesaret de edememektedirler. Dönenler ise yakalandıkları takdirde uzun ve meşakkatli (işkenceye maruz kalma gibi) hapis cezalarına maruz kalmaktadırlar. 2016'da Reuters'da yayınlanan bir makale bu durumu oldukça güzel açıklamaktadır:

“Uvais Sharapudinov ve Akhmed Dengayev'in ikisi de Dağıstan'ın Novosasitli köyünden gelmektedirler. Daha önce yerelde görev almış ve Sharapudinov vakasında aracılık yapmış bir devlet yetkilisinin dediğine göre bu iki şahıs da Sharapudinov ile aynı militan grubun üyesiydiler. Eski yetkilinin dediğine göre, Dengayev ve Uvais Sharapudinov FSB ile artık savaşmayacaklarına ve buna karşı devlet tarafından tutuklamayacaklarına dair bir sözleşme yapmışlardır. Kısa süre sonra, ikisi de Rusya'dan ayrılma kararı almışlardır. Eski yetkili onlara pasaport alma konusunda yardım ettiğini ve her pasaportun FSB tarafından onaylanması gerektiğini belirtmiştir. Akraba ve arkadaşlarının dediklerine göre, Dengayev Suriye'den ayrılıp Rusya'ya geri dönmüş, yurt dışında Rus menfaatlerine aykırı bir savaşta yer almayı yasaklayan bir yasadan dolayı hapis cezasına çarptırılmıştır.

⁴⁶ Michael Weiss and Hassan Hassan, *ISIS: Inside the Army of Terror (Updated Edition)* New York Times, March 29, 2016.

⁴⁷ Müslim Şişani, “Sonradan farklı denklemler oluştu”, *Ümmet Bülteni*, (Röportajı Yapan: Yılmaz Bilgen), 24 Eylül 2014a, <http://ummetbulteni.com/el-cezire-cundus-sam-emiri-muslim-siseni-ile-roportaj-yapti/>, (Erişim tarihi: 15.03.2016).

Novosaitlili militanlar ile müzakere yapan bir güvenlik yetkilisi ise ben onların Suriye'ye gidebileceklerini sanmıştım. Bu onların yasal hakkıydı. Birilerinin Suriye'ye gideceğinin farkında bile olsak ne yapabiliriz ki?"⁴⁸

Rus devletinin *laissez jihad* politikasının bir yansıması olarak, DAES'e katılan Rusya vatandaşlarının çoğu, bir daha o bölgeyi terk etme isteğini bile elde edememekte; Suriye ve Irak'taki çatışmalarda hayatını kaybetmektedir. Böylece Rus devleti çok az bir maliyetle kendisine yöneltilmiş olan tehdit unsurlarını bertaraf etmektedir. Tsvetkova'nın⁴⁹ bulguları bu duruma yönelik oldukça aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır:

"Dağıstan'ın Dzhemikent köyünden olan Temur Djamalutdinov Eylül 2014'de uluslararası seyahat edebilmek için pasaport başvurusunda bulundu fakat kardeşi Arsen'in söylediğine göre, boşanmış olduğu eşine ödemesi gereken nafaka borcu olduğu için başvurusu reddedildi. Bir sonraki ay, Djamalutdinov polisin Vahhabiler listesine konuldu. Ailesinin belirttiğine göre, daha sonra sürekli polise görünmek zorunda kaldı. Kardeşinin söylediğine göre, iki hafta sonra onaylanmış yeni bir pasaport ile ülkeden ayrılmayı başardı. Yerelde çalışan bir polis memurunun dediğine göre, Djamalutdinov yasal olarak sınırın diğer tarafına geçmeyi başardı. Arsen Djamalutdinov, kardeşinin hâlâ ülkeyi nasıl terk ettiğini anlayamadığını söyledi. Arsen'in belirttiğine göre, Djamalutdinov'un radikal arkadaşları Aralık 2015'te ona Suriye'den bir mesaj yollayarak, ağabeyinin Kobani yakınlarında öldürüldüğünü söyledi".⁵⁰

Bu açıklama da ortaya koymaktadır ki, *laissez jihad* politikası ile

⁴⁸ Tsvetkova, *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

Rus devleti FSB'nin arananlar listesinde bulunan Rusya vatandaşlarını ülkeden ayrılmaya zorlamaktadır. Rusya'yı terk edip DAEŞ'e katılan Rus vatandaşları daha sonra iletişimde oldukları arkadaşlarını da davet ederek onların da Rusya'dan ayrılıp Levant bölgesinde cihada katılmalarına neden olmaktadır. Bu arada Rusya, onlarla silahlı mücadelesini Levant bölgesinde sürdürerek kendi ülkesinden uzağa taşımaktadır. Rus devleti çatışmakta olduğu radikal unsurları kendi sınırlarının çok uzağına ihraç etmekte böylece kendi bölgesindeki güvenlik ortamını tehditlerden arındırmış olmaktadır. Diğer yandan da bu radikal unsurlar vasıtasıyla ihraç ettiği güvensizlik ortamından istifade ederek, Orta Doğu'da kendisine karşı tehdit oluşturabileceğini öngördüğü ülkelere müdahale olanakları yaratmaktadır. Böylece, radikal unsurlar ile verilecek muhtemel bir savaş sonucunda Rusya'nın iç huzuru ve istikrarına gelebilecek zararlar da minimize edilmiş olmaktadır. Reuters'da yer alan aşağıdaki haber de bu tespitleri desteklemektedir:

“Dağıstan sakinlerinin ve yetkililerinin söylediklerine göre, Rus militanlar Suriye'ye vardktan sonra, geride kalan diğer arkadaşlarının da Suriye'ye gidip onlara katılmaları konusunda onları teşvik etti. Yerelde çalışan bir polis memuruna göre, 3.000 nüfuslu Berikey köyünden 28 kişi Suriye'ye İslam Devleti'ne katılmak için köyü terk etti. Onun dediğine göre, bu 28 kişinin 19'u radikal olarak listelenmişlerdi”⁵¹

Sonuç olarak Rusya, terör suçlarından arananlar listesinde bulunan ve devlet otoritelerinden kaçmaktan bunalmış olan gençlere, Rusya'yı terk etmeleri karşılığında yeni bir isim ile hazırlanacak pasaport imkânı sunmuştur. Zor durumda bulunan bu gençler ise Rusya'nın teklifini kabul ederek Rusya'yı terk etmişlerdir. Böylelikle Rusya bu gençlerden gelebilecek muhtemel saldırıları, onları Rusya sınırlarının dışına iterek bertaraf etmiştir.

⁵¹ Tsvetkova, *Ibid.*

2.2. Çaresizlik Hissi ve Zor Durumda Bulunan Müslümanlara Yardım Etme Düşüncesi

Rusya vatandaşlarının radikal örgütlere katılmalarının çok çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler, bireysel nedenleri kapsadığı gibi, *İslam Ümmeti* fikrini önceleyen daha bütüncül ve genel faktörleri de kapsamaktadır. Fakat her halükarda, radikal örgütlere katılmak için Rusya'dan göç eden bireylerin ekseriyetle 20'li yaşlarda ve bir savaşa katılmak için henüz çok genç olan kişilerden teşekkül ettiği söylenebilir. Joshua Yaffa'nın 2016'da Çeçenistan'da bir profesör ile diyalogu sonucundaki izlenimleri bu konuda oldukça bilgilendiricidir:

“Onların (bu gençlerin) (DAEŞ'e katılım konusundaki) motivasyonları çeşitlilik göstermekteydi; bazıları için adalet arayışı ve dinî samimiyet, diğerleri için boğucu bir ortamdan kurtulmak. Grozni'de bir öğlen sonrası, DAEŞ'e katılan kadınların da içinde bulunduğu 20 genci tanıyan orada yerel bir üniversitede çalışan bir profesörle konuştum. Profesöre göre DAEŞ, yıkıcı bir kült idi. Ancak bazı gençleri DAEŞ'e katılmaya iten çaresizlik hissini anlayabildiğini söylüyordu”⁵²

Hacker'a⁵³ göre, “bir adaletsizlik ortamı oluşu ve bu ortamı ortadan kaldırarak adil bir düzen oluşturabilme inancı” terörizme başvurmanın en temel nedenlerindedir. Crenshaw⁵⁴’a göre ise bu “haksızlığa uğramışlık” duygusu rahat bir şekilde “hoşnutsuzluk” hali olarak da ifade edilebilir. Bu hoşnutsuzluk, etnik, dinî, kültürel ve sosyal kimliklerden kaynaklanabildiği gibi ekonomik sebeplerden de kaynaklanabilir. Rusya'daki Müslümanlar düzleminde ise bu

⁵² Joshua Yaffa, “Chechnya’s ISIS Problem”, *the New Yorker*, <https://www.newyorker.com/news/news-desk/chechnyas-isis-problem>, 2016, (Erişim Tarihi: 14.11.2018).

⁵³ Frederick, J. Hacker, *Crusaders, Criminals , Crazies: Terror and Terrorism in our Time*, 1976'dan aktaran: Sue Mahan and Pamala L. Griset, *Terrorizm in Perspective*, SAGE Publications, Inc., 2013.

⁵⁴ Martha, Crenshaw, “Current research on terrorism: The academic perspective”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 1992, 15(1), p: 1-11.

hoşnutsuzluğun hem etnik hem dinî hem siyasi hem de ekonomik boyutları mevcuttur.

Kimlik arayışları bazı bireyleri gerçek durumunu ve özünü yeterince değerlendirmeden bir “dava”ya hizmet etme olgusu içine itmektedir. Çok basit bir şekilde, “ben kimim?” sorusuna “bir terörist, bir özgürlük savaşçısı, bir şehit” gibi cevaplar verebilmektedirler. Taylor ve Louis’e⁵⁵ göre, erken yaşlardaki gençler, ömürlerinin bu döneminde kendilerine anlamlı gelen, onlara değer katabileceğini, tatmin edebileceğini ve onları geleceğe taşıyacağına inandıkları davranış tarzlarının içine girmektedirler. Yaşadıkları ortamlarda ise yükselmeleri için uygun şartların bulunmaması, onları ancak dini kimliklerini bir grup olarak ifade edebilecekleri sınırlı ortamlara itmektedir. Bu sınırlılık ve fırsatların yokluğu onların giderek toplumda daha fazla marjinalleşmelerine neden olmaktadır. Bu durumda da yaş faktörü radikalleşme hususunda neredeyse belirleyici bir değişken olmaktadır. Ayrıca şehirleşme konusunda günlük hayata renk katan ve yaşam kalitesini artıran faktörlerin de Rus vatandaşı olan (azınlıklara mensup) gençleri yeterince tatmin etmediği ve bu yüzden Çeçenistan’da tutmaya yetmediğini göstermektedir. Joshua Yaffa’nın⁵⁶ mülakatında bir Çeçen profesörün anlattıkları oldukça ilginçtir:

“Allah’a şükürler olsun ki benim oğlum yaş olarak daha olgun. O, 30 yaşlarında ve bu ideoloji için artık oldukça yaşlı. Ona ne söylemem gerekiyor: Her şeyin harika olduğunu mu? Tüm bu yeni binaların ve daha yeni asfaltlanmış yolların ne kadar güzel olduğunu mu? Kadirov’un bizim millî liderimiz olduğunu mu? Elbette, hayır”.⁵⁷

⁵⁵ Donald M. Taylor and Winnifred Louis, “Terrorism and the quest for identity” in Fathali M. Moghaddam and Anthony J. Marsella (Eds.), *Understanding Terrorism: Psychosocial Roots, Consequences, and Interventions*, Washington D.C.: American Psychological Association, 2004.

⁵⁶ Joshua Yaffa, *Ibid.*

⁵⁷ *Ibid.*

Sonuç olarak çaresizlik hissi ve kimlik arayışının, gençlerin DAEŞ gibi örgütlere katılımlarında önemli güdüleyici rol oynadığı ileri sürülebilir. Özellikle 20’li yaşlardaki gençler radikal örgütlere katılım konusunda yüksek risk grubunda bulunmaktadır.

2.3. Konjonktürel Durum ve Lider (Emir) Faktörü

Kafkasyalı gençlerin neden Suriye’ye gittiklerini anlamak için bölgenin konjonktürel durumuna da hâkim olmak gerekmektedir. Bu çerçevede bölge incelendiğinde, Kuzey Kafkasya’da sınırları geçip direnişe katılmanın artık çok güç olduğu görülmektedir. Yine Rusya’nın faaliyetleri dolayısıyla Kafkasya’da askerî eğitimin rahatça sürdürülebilmesi mümkün olamamaktadır. Suriye’deki Çeçenlere yakın bir haber kaynağına göre, birçok Çeçen de bu kapsamda Suriye’de askerî eğitimini tamamladıktan sonra tekrar Kafkasya’ya dönmektedir.⁵⁸ Bu tespit ise Suriye ve Irak bölgesinde DAEŞ saflarına katılan Çeçen militanlardan bir kısmının da askerî eğitimini tamamlamak, sıcak çatışma ortamında tecrübe kazanarak kahraman ve prestijli birer savaşçı olarak Kafkasya’da sürdürülen mücadeleye geri dönmek amacını taşıdığını ortaya koymaktadır.

Ümmetçi web sitesi olan “Ümmet-i İslam”ın Selehaddin Şişani ile yaptığı röportaj da Suriye’de sürdürülen cihat faaliyeti ile Kafkasya’da sürdürülen veya ileride yeniden girişilmesi düşünülen cihat faaliyeti arasındaki organik bağı ortaya koymaktadır. Röportaj sırasında yöneltilen “Sizin kendi memleketiniz Kuzey Kafkasya’da yıllardır cihat devam ediyor. Buna rağmen Kafkasyalı mücahitleri Suriye’ye gelmeye sevk eden nedir?” sorusuna Selahaddin Şişani şöyle cevap vermiştir:

“Buradaki herkesin farklı bir sebebi var. Mesela ben, daha önce bir grup kardeşle birlikte Gürcistan’dan Dağıstan ve Çeçenya’ya geçmek istemiştim. Bu olay hakkında bizim İslami haber sitelerinde yazılan farklı bir hikâye var.

⁵⁸ Ümmet-i İslam, “Suriye’de Yaşayan Çeçen Mücahidler”, <http://www.ummetislam.net/analiz-suriyede-savasan-cecen-mucahidler/>, 20 Kasım 2013, (Erişim Tarihi: 02.05.2015).

Biz Çeçenya'ya gitmek istedik ancak kader böyleymiş ki kendimizi Suriye'de bulduk. Ben o zaman Emir Dokku Ebu Osman (Rahimehullah)'a biat etmiştim. Şimdi de Ali Ebu Muhammed'e biatliyim. Eğer İmarat Kavkaz emiri beni çağırırsa o zaman Muhacir ve Ensar Ordusu emirliğini bırakır ve onun istediği yere giderim".⁵⁹

Araştırmalar sadece bir grup ideolojisinin değil "ait olma" hissinin de radikalleşmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir.⁶⁰ Bireyler tehlikeli dış dünyaya karşı korunabilecekleri ve ait olabilecekleri aile sıcaklığında bir grup aramaktadırlar. Hatta terörist gruplara katılan bireyler o grubun ideolojisinden daha önce, o gruptan biriyle aidiyet bağı oluşturmaktadırlar.⁶¹ Dinî kisve altındaki terörist gruplar ise üyeleri arasında güçlü bir aidiyet bağı oluşturmada oldukça başarılıdırlar. Bireyler bu tür gruplara dâhil olduktan sonra grubun ideolojisi ve normlarına katı bir şekilde biat etmektedirler.

Yukarıdaki röportajda da açıkça ortaya konduğu üzere Selefilik ve buna bağlı yapılanma içerisinde emirlik müessesesi, taşıdığı ümmetçi özelliğe bağlı olarak uluslar üstü bir hüviyete kavuşmuş ve harekete biat eden militanların istenilen bölgelere doğru akışında önemli bir otorite halini almıştır. Dolayısıyla diğer güdüleyiciler ile birlikte, biat edenlerin mutlak itaati üzerine inşa edilmiş bu yapılanmanın rolü de önemli bir katılım unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁵⁹ ŞİŞANİ, Selahaddin, "Emir Selahaddin Şişani'nin "Ümmet-i İslam" sitesiyle 2015 yılındaki röportajı", Ümmet-i İslam, 31 Mart 2015, (Röportajı Yapan: Cüneyt Asım DURU), <https://kavkazcihad.wordpress.com/2017/12/17/emir-selahaddin-sisaninin-ummet-i-islam-sitesiyle-2015-yilindaki-roportaji/>, (Erişim:17.12.2017).

⁶⁰ Robert Luckabaugh, E. Fuqua, J. Cangemi and C. Kowalski, "Terrorist Behavior and US Foreign Policy: Who is the enemy? Some Psychological and Political Perspectives", *Psychology*, 1997, 34(2), 1-15.

⁶¹ Martha Crenshaw, "The subjective reality of the terrorist: Ideological and psychological factors in terrorism", In R. O. Slater and M. Stohl (Eds.) *Current Perspectives in International Terrorism*, Basingstoke, Hampshire: Macmillan, 1988.

2.4. Beş Yıldızlı Cihat Aforizması

Yıllarca Rusya'ya karşı malları, aileleri ve canları pahasına savaşmış fakat istedikleri başarıyı yakalayamamış, kanun kaçağı durumuna düşmüş, Rus devletinin arananlar listesine alınmış olan Rus kökenli militanlar için Rusya'da savaşmak cazibesini koruyamamıştır. Bu durum onları başka coğrafyalara giderek hedeflerine ulaşmaya itmiştir. Rus devletinin onlara karşı vermiş olduğu sert mücadele, bu militanların Rusya'da dar bir alana sıkışmalarına sebep olmuştur. Şişani'nin şu ifadesi Rusya'yı terk ederek DAEŞ'e katılan militanların bakış açısını anlayabilmek açısından iyi bir çerçeve ortaya koymaktadır:

“Kafkasya'da yaşanan savaşın çok dar bir alana sıkıştığını ve fark edilemediğini düşünen Kafkasyalı savaşçılar bu savaşın artık küçük bir savaş olduğunu idrak ediyorlar. Öte yandan DAEŞ'e katıldıktan sonra ise çok daha geniş bir alanın kontrolünü ele geçirdiklerini düşünüyorlar”.⁶²

Rusya kökenli militanların takınmış oldukları radikal tutum esasen yeni değildir. Burada yeni olan Rusya kökenli militanların kendi toprakları dışındaki sözde “cihat” faaliyetlerine iştirak etmiş olmaları ve özellikle de bu kadar büyük rakamlarla katılmalarıdır.

Zaman içinde DAEŞ'in yükselmesi ile birlikte bu ideolojik eğilim günden güne artmıştır. DAEŞ içerisindeki Rusya kökenli militanlar, “Küresel Cihat Anlayışı” konseptini çok önemsemektedirler. Onların tarafından bugün yalnızca Rusya ormanlarında savaşın sürdürülmesi milliyetçilik ideolojisinin bir tezahürü olarak görülmekte ve bu yüzden de yanlış olduğu tezi savunulmaktadır. Hatta Kafkasya'daki “cihat”, DAEŞ içindeki Çeçenler tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Onlar Suriye'de sürdürülen faaliyetin Beş Yıldızlı Cihat olduğunu iddia etmektedirler. Dolayısıyla, kendileri beş yıldızlı cihat yaparken, Kafkas Emirliği'nin orman içindeki durgun suda yaprak yediğini düşünmektedirler. Bahse konu “Beş Yıldızlı Cihat” anlayışı beş temel unsurdan oluşmaktadır. Şişani'nin ifadelerinden yola çıkarak bu

⁶² Müslim Şişani, *Ibid.*

yıldızların izini sürmek mümkün olabilir:

“Öncelikli olarak DAEŞ içerisinde, Halifenin emrinde savaşmak çok daha prestijli bir olay. DAEŞ Kafkas Emirliğinden çok daha fazla ilgi çekiyor. Bir diğer sebep ise DAEŞ ile birlikte kendilerini dünya sahnesinde görüyorlar. Şişani bu kadar meşhurken kimse Kafkas Emiri'ni tanımak istemez”.⁶³

Şişani'nin⁶⁴ ifadesiyle, Çeçen militanları bu beş yıldızlı cihat faaliyetinin içine çeken her bir yıldız aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- (1) Birinci yıldız: Buradaki savaşın, katılanlara daha yüksek bir prestij ve tatmin imkânı sunması,
- (2) İkinci yıldız: Dünyanın geri kalanının çok da umursamadığı Çeçenistan'daki yerel mücadele yerine küresel sahneye taşınarak daha büyük çaplı bir hizmet yerine getirdiklerine duyulan inanç,
- (3) Üçüncü yıldız: Dünya çapında meşhur hale gelmiş komutanlar emrinde savaşacakları konusundaki inancın cazibesi,
- (4) Dördüncü yıldız: Suriye ve Irak bölgesinde DAEŞ'e katılarak cihat faaliyeti yürütmeleri karşılığında onlara vaat edilen para ve eş gibi dünyevi nimetler,
- (5) Beşinci yıldız: Uğruna savaşacakları kutsal amaçların onlara sağlayacağını telkin ettikleri uhrevi nimetler.

Sonuç olarak, prestijli bir hayata sahip olma hayali, bulacaklarına inandıkları daha iyi bir hizmet imkânı, ünlü komutanlar ile birlikte savaşmak hususunda duydukları haz ve DAEŞ'e katıldıkları takdirde

⁶³ Şişani, *Ibid.*

⁶⁴ Müslim Şişani, “Chechen militants: ‘more prestigious’ to fight for Islamic State”, *Syria direct*, (Röportajı Yapan: J. Paraszczuk,). December 08, 2014b, <https://syriadirect.org/news/chechen-militants-%E2%80%98more-prestigious%E2%80%99-to-fight-for-islamic-state/> , (Erişim: 17.03.2016).

elde edecekleri muhtelif dünyevi ve uhrevi nimetler Kafkas kökenli militanların DAEŞ' e katılımlarında etkili olmaktadır.

2.5. Sosyal Ağlar ve Kişisel İlişkiler

Yapılan araştırmalar terörist gruplara katılmanın en önemli nedenlerinden birinin de artan düzeyde radikalleşmiş davranışlara maruz kalma ve radikalleşmiş bireylerle sosyalleşme olduğuna işaret etmektedir⁶⁵. Bu görüşe göre, terörist gruplara katılım bir anda verilen bir karardan ziyade, bireyleri şiddete yönelten diyalektik bir sürecin sonucudur. Sevilen bir arkadaşın, eşin, sevgilinin, yakının ya da akrabasının DAEŞ'e katılması, bazı durumlarda onunla yakın ilişkilere sahip olan diğer bireylerin de örgüte katılmalarına neden olabilmektedir. Rusya kökenli militanların vakasında da aynı durum geçerlidir. Rusya'da çok sayıda insan arkadaşlık, sevgili veya akrabalık gibi bağlardan dolayı DAEŞ'e katılmak için Levant bölgesine göç etmiştir. Joanna Paraszczuk'un aktardığı Seda Dudurkaeva'nın DAEŞ'e katılma süreci yukarıda anlatılan durumu kanıtlar niteliktedir.⁶⁶

“20 yaşındaki Seda Dudurkaeva geleneksel İslam'ın dışında bir İslami düşünceye sahip olan genç bir delikanlıya gönlünü kaptırmıştı. Nisan 2013'te, sevdiği adam Suriye'de savaşmak üzere ülkeyi terk etti, uygun bir anı kollayan Seda da, onun ardından Suriye'ye gitti... Suriye sınırındayken Seda kameralarda görüntülendi, ancak bundan sonra Seda'yı bir daha gören olmadı. Seda'nın ailesi görevlilerden Seda'nın kaçtığı adama ulaşabilmek için yardım istedi. Görevli Seda'nın kaçtığı adamın kardeşini bulmayı başardı. Kardeşi yardım etmeyi

⁶⁵ Max Taylor and John Horgan, “The Psychological and Behavioural Bases of Islamic Fundamentalism”, *Terrorism and Political Violence*, 2001, 13(4), pp: 37-71.

⁶⁶ Joanna Paraszczuk, “Propaganda & Scandal: The Strange Tale Of Umar Shishani & The Former Head Of Chechnya's Migration Service”, *From Chechnya to Syria: Tracking Russian Speaking Foreign Fighters in Syria*, <http://www.chechensinsyria.com/?p=22838>, November 9, 2014, (Erişim Tarihi: 14.11.2018).

kabul etti ve Suriye'ye gitti. Hem kızı hem de sevdiğini buldu. Onları geri dönmeye ikna etmeye çalıştıysa da, onlar (Rusya'ya) geri dönmeyi reddettiler. Seda, ailesine, kocasıyla İslami usullere göre evlendiğini ve kocası olmadan hiçbir yere gidemeyeceğini belirtiyordu”.

Dine karşı yoğun ilgi de örgüte katılım açısından bir neden olarak karşımıza çıkabilmektedir. Yaffa'nın (2016) aktardığı bu hikâye olayı tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir:

“Oğlu Suriye'ye gitmiş bir kadınla tanıştım. Oğlu Çeçenistan'dan Moskova'ya birkaç yıl önce eczacılık bölümünde okumak için gitmişti. Neredeyse her geceyle annesiyle telefonda konuşurken, o eczacılıktan daha çok dine ilgi gösteriyordu. Son konuşmalarında, oğlu yaklaşan bir sınavından bahsediyordu. (Annesine göre) ‘o çok iyi kalpli ve kibar birisiydi, o tek kelimeyle altın idi’. Bir sonraki gün (oğlu) ortadan kayboldu. İki ay sonra, annesine bir mesaj yazarak Suriye'de olduğunu söylüyordu. Annesine ‘Ben Allah'ın yolundayım’ diye yazıyordu... Birkaç hafta sonra, başka bir Çeçen anneyle iletişime geçip oğlunun Baaj'da Kuzey Irak'ta bir roket saldırısı sonucunda hayatını kaybettiğini bildiriyordu...”⁶⁷

DAES'e katılım sürecine ilişkin bu bilgilere rağmen, yukarıdaki paragrafta anlatılan şahsın öğrencilik döneminde kimlerden (örneğin Vahhabîlerden mi ya da Selefilere mi?), nelerden (sosyal medya, youtube, vb.), nasıl ve ne şekilde etkilendiğine yönelik bir bilgi mevcut değildir. Müslüman gençlerin radikalleşme süreçlerini dört adımda anlatan PET (Danimarka İstihbarat Örgütü Modeli) modeli, bu gençlerin radikalleşme süreçlerinin içine dışarıdan, başka bireyler tarafından çekildikleri⁶⁸ savını ortaya koymaktadır. Diğer kategorilerde anlatılan hikâyelerde de görüldüğü gibi dine yönelik yoğun ilgi de radikal gruplarla

⁶⁷ Yaffa, *Ibid.*

⁶⁸ Tinka Veldhuis, Jørgen Staun, *Ibid.*

ilişkisi olan bireyler tarafından yanlış yönlere kanalize edilebilmektedir.

Kişilerin radikalleşmelerinin kendilerinden kaynaklandığını belirten New York Polis Departmanı (NYPD) modeli ise öz-radikalleşme sürecini radikalleşmeden önceki süreç, arayış, beyin-yıkama ve son olarak cihatçılışma süreçleri olarak dört adımda anlatır.⁶⁹ NYPD modelinden de anlaşılacağı üzere, kişi mevcut kaynaklardan beslenerek öz-radikalleşme doğrultusunda değişime uğramış olabilir. Ancak, kişisel (özel) sebeplerin Rusya kökenli militanların DAES'e katılmalarında önemli bir rol oynadığı oldukça açıktır.

2.6. İletişim/Dijital Teknoloji ve Propaganda Araçlarının Aracı (Mediatör) Etkisi

Hali hazırda dijital çağda yaşıyoruz. Avrupa'da evlerin %81'i internete sahiptir. Toplumun interneti kabul oranı yükseldikçe, terörizm amacıyla interneti kullanmak isteyenler için de fırsatlar artmaktadır. İnternet, teröristlere hedefleriyle iletişim kurma, işbirliği yapma ve onları ikna etme olanağı sağlamaktadır.⁷⁰ İnternetin radikalleşme sürecinde önemli bir yeri olduğuna inanılmaktadır.⁷¹ Behr ve diğerlerinin⁷² araştırma sonuçlarına göre internet, kişilerin radikalleşmiş bireylerle ve aynı görüşü paylaşan insanlarla tanışmalarına ve radikal fikirlere sahip bireylerin internet ortamında fikirlerine destek bulmalarına olanak sağlayarak, ya radikalleşmelerine doğrudan sebep olabilmekte ya da radikalleşme sürecini kolaylaştırabilmektedir. Geeraerts⁷³ de gençlerin radikalleşmelerinde “echo rooms” yani “tekrarlama odaları”nın etkisi üzerinde durur. Geeraerts tekrar odalarının radikal gençlerin birbirilerini bulmasına yardımcı olduğuna ve benzer

⁶⁹ Mitchell D. Silber, Arvin Bhatt, *Ibid.*

⁷⁰ Ines von Behr, Anaïs Reding, Charlie Edwards and Luke Gribbon. *Radicalization in Digital Era: The use of the internet in 15 cases of terrorism and extremism*, Rand Corporation, 2013.

⁷¹ Ines von Behr at.al., *Ibid.*

⁷² *Ibid.*

⁷³ Sanne B. Geeraerts, “Digital Radicalization of Youths”, *Social Cosmos*, 2012, 3(1), p. 25-32.

fikirlerin tekrarıyla onların radikalleşmelerine olanak sağladığını ileri sürmektedir.

DAEŞ'in hızlı gelişiminin arkasında yatan önemli sebeplerden birisi de sosyal medya üzerinden kitlelere hızlı erişim imkânı sunmasıdır. Çektiği infaz videolarının yanı sıra, Twitter ve Facebook hesaplarından paylaştığı etiket ve fotoğrafların milyonlarca insan tarafından takip ediliyor olması bu yargıyı destekleyen önemli ipuçlarıdır. Bu fotoğraf ve paylaşımlar bir korku ortamı yaratmış ve DAEŞ'in saldırıya geçeceğini bildirdiği yerlerde insanların evlerini, hatta Musul'da olduğu gibi ordu birliklerinin tüm silah ve mühimmatlarını kışlalarında bırakarak kaçmalarına neden olmuştur. Burada örgüt adeta Moğolların veya Timur İmparatorluğu'nun herhangi bir saldırı öncesinde uyguladığı propaganda tekniklerinin güncel bir tipini uygulamakta, önceden hedef bölgelerde dehşet, korku ve panik yaratarak, sonraki faaliyetler için uygun zemin oluşturmaktadır. Bu anlamda sosyal medyayı çok iyi kullanan örgüt çok hızlı bir gelişme göstermiştir.⁷⁴ Bu çerçevede DAEŞ'in lider kadrosu yalnızca modern terörizm yöntemlerini örgüte adapte etmekle kalmamış, aynı zamanda internet tabanlı Twitter, Facebook ve Instagram gibi sosyal ağları da geniş kitlelere ulaşılabilmek için etkin bir şekilde kullanmışlardır.

Dahası, örgüt liderlerinin internette nelerin popüler olduğuna ilişkin sorunsalın kodlarını çözmüş oldukları görülmektedir. Çekmiş oldukları video klipleri virüsler aracılığıyla kolayca yaymışlar ve çok kalabalık kitlelerce izlenmesini sağlamışlardır. Terörist saldırıların en korkunç şekilleri, psikolojik savaş ve tehdit unsurlarıyla birlikte, saldırıların çekimi için seçilen kamera açıları DAEŞ'in etkisini artırmıştır. Zombiler hakkındaki korku filmleri, şiddet içeren video ve Batı'da çok meşhur ve yaygın olan bilgisayar oyunları gibi DAEŞ'in videoları da dünya çapında gençlerin merakını tahrik etmekte⁷⁵ oldukça başarılı olmuştur.

⁷⁴ CNNTÜRK, <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/isid-sosyal-medya>, 2014, (Erişim Tarihi: 05.03.2015).

⁷⁵ Boaz Ganor, *Ibid*, p. 59.

Sosyal medyanın radikal örgütler için potansiyel üye kazanımı açısından etkisini iki ayrı kategoride incelemek gerekmektedir. Birincisi, DAEŞ gibi radikal örgütlerin çok bilinçli bir şekilde sosyal medya ve diğer medya araçlarını kullanmak kaydıyla üye kazanmaya çalışmalarıdır. Bir önceki paragrafta bu husus iyice detaylandırılmıştır. İkinci kategorinin ise radikal örgütlerin organize faaliyetleri ile daha az ilişkisi vardır. Şöyle ki, daha çok muhafazakâr ailelerde yetişmiş, İslam dinine güçlü bir bağ ile bağlı olduğunu hisseden ancak Müslümanların içinde buldukları çatışma ortamlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan acı ve gözyaşı gibi durumlara şahitlik eden bireyler, sosyal ya da geleneksel medyada gördükleri bir haber veya bir videodan etkilenerek radikal örgütlerden birine katılmayı bir çözüm olarak görebilmektedirler. Bu bireyler mensup oldukları dini topluluğa böylece hizmet edebileceklerini düşünmektedirler. İkinci kategoriye konu olan bu durum çoğu kez rastgele gerçekleşmektedir. The *Newyorker* gazetesinde yayınlanmış bir makale, youtube gibi geleneksel olmayan medya araçlarının gençler üzerinde bu yöndeki etkisini oldukça net bir şekilde anlatmaktadır:

“Bir öğlen sonrası, köyde az sayıda bulunan dükkânlardan birinin arka odasına oturdum. Oldukça etkileyici, eğitilmiş dükkân sahibi bana bir fincan kahve yaptı ve geçen Haziran Suriye’ye gitmeye çalışan ergen oğlundan bahsetti. Oğlunun Suriye Ordusunda görev yapan bazı askerlerin yaşlı bir adamı döverken çekilmiş olan bir videoyu izlerken gözyaşlarına boğulduğunu görmüş. Oğlu Suriye’deki Müslümanlara yardım etme konusunda kendisinin de sorumluluğunun bulunduğunu anlatmaya başladığını söyledi. Bardağın son damlası, babasının ona buldukları köyde oğlunun sevdiği bir kızla evlenemeyeceğini söylemesi oldu. Dükkân sahibi oğlunun onlardan uzaklaşarak onlardan intikam almak istediğini dile getirdi.”⁷⁶

⁷⁶ Yaffa, *Ibid.*

Bu hikâyede dikkati çeken diğer bir faktör de gençlerin sosyal hayatlarında, aile içinde ya da maddi konularda yaşadıkları problemlerin DAESH'e katılım süreçlerini hızlandırmada rol oynayabildiği hususudur. Bu tür gençler için DAESH'e katılım bir kaçış ya da kurtuluş kapısı olarak görülmektedir. Bazı durumlarda ise intikam duygusu ile örgüte katılımlar olmaktadır. Yukarıdaki hikâyede örneklendirildiği üzere gençler, izlediği videolardan etkilenebildikleri gibi ailelerine tepki olarak da DAESH'e katılmayı seçebilmektedirler.

Bu konuda söylenmesi gereken ikinci bir husus ise Suriye'ye savaşmak için göç eden ya da ettirilen gençlerin kendi aile bireyleri ve arkadaşlarıyla iletişimi tamamen koparmamalarıdır. Telefon gibi oldukça sıradan iletişim araçlarıyla iletişimi sürdürebilmektedirler. Bazı durumlarda örgüte katılmış gençler aile fertlerini ve arkadaşlarını Suriye'ye göç etmeleri ve onlara katılmaları konusunda ikna etmeye çalışmaktadırlar. Suriye'deki Rusya kökenli bir militanın, kardeşi ile olan diyalogları bu konuda önemli bilgiler sunmaktadır:

“Ayrılmadan önce, adamın daha genç olan kardeşi Kur'an okudu ve yeni halifenin eşitlik ve adalet sözü verdiğini belirtti. Kardeşi 'Ben kan ve öldürme gördüm-fakat hepimizin tercih hakkı var ve o da kendi kararını verdi' diye belirtti. 'Ben onu ikna edemedim, o da beni ikna edemedi. O Suriye'deyken, arada bir bana orda mutlu olduğunu ve eve dönmeyeceğini yazardı'. Kardeşi abisinin Suriye'de kahve rengi bir kamuflaj içinde çekilmiş bir fotoğrafını bana göstermek için telefonunu cebinden çıkardı”⁷⁷

Bazı durumlarda ise örgüt üyesi olan yakınları ile iletişim içinde olan bireyler hiçbir zorlama ve davet olmadan bu yakınlarının tesirinde kalarak, Suriye'ye göç edip örgüte katılma kararı verebilmektedirler. Bu da “sosyalleşme etkisi” olarak yorumlanabilir. Bu durum Batı'da birçok araştırmaya da konu olmuştur. Örneğin, Eylül 2016'da Almanya'nın Berlin kentinde yapılan bir görüşme sonucunda Vahhabî

⁷⁷ Yaffa, *Ibid.*

İslam geleneğine bağlı bir camiye sürekli devam eden 20'nin üzerinde gencin Suriye'ye göç ederek DAEŞ'e katıldığı öğrenilmiştir. Ayrıca örgüte katılan her üyenin arkadaşları için bir rol modele, hatta öldüğü takdirde kahramana dönüştüğü ve örgüte katılım için arkadaşlarını da motive ettiği bilgisi edinilmiştir.⁷⁸

Sonuç olarak, bulgularımız sosyal ve geleneksel medyanın radikal örgütlere katılım noktasında bazen doğrudan bazen de aracı bir rol oynadığını göstermektedir. Arkadaş ve kahvehane ortamları, cami cemaatleri ve iletişim kanalları üzerinden devam ettirilen ilişkiler bu ilişkinin taraflarını farklı şekillerde etkileyebilmekte ve çoğu kez radikal bir örgüte üye olmayan tarafların da radikal örgütlere üyeliği ile sonuçlanabilmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu araştırma, Kafkas (Rusya kökenli) militanların, Levant bölgesine göç ederek, DAEŞ'e katılım nedenlerini incelemiştir. DAEŞ'e katılım sebepleri, ilgili web kaynaklarının içerik analizi ve ilgili literatür incelemesi yapılarak araştırılmıştır. Araştırma sonucunda aşağıda sıralanan altı bulgu, Rusya kökenli militanların DAEŞ'e katılmalarının ardındaki nedenler olarak tespit edilmiştir: (1) Rusya'nın *laissez jihad* politikası, (2) Çaresizlik hissi ve zor durumda bulunan Müslümanlara yardım etme düşüncesi, (3) Konjonktürel durum ve Lider (Emir) faktörü, (4) Beş yıldızlı cihat aforizması, (5) Sosyal ağlar ve kişisel ilişkiler, (6) Sosyal medya, dijital teknoloji ve propaganda araçlarının aracılık (mediatör) etkisi.

Sonuçta Orta Doğu'da ortaya çıkan bu ortam, bölge dışındaki ülkelerin kendileri açısından tehdit olarak gördükleri radikal unsurları yakabilecekleri uzak bir atık imha ocağı niteliği taşımaktadır. Bu da bölgedeki çatışma ortamının sürdürülmesinin, içinde yoğun Müslüman nüfusu barındıran özellikle Batılı ülkelere, en azından Suriyeli

⁷⁸ Berlin, Kruezberg'de bir camii cemaatinden birkaç kişi ile sohbet, Bilal Çıplak (Ulusoy), Eylül 16, 2016.

mülteci hareketleri kendilerini tehdit eder hale gelene kadar uygun bir kamu politikası olarak benimsenmiş olduğunu göstermektedir.

Summary

The goal of this article is to investigate the reasons why Caucasus (Russia origin) fighters join DAESH. Data from multiple sources indicate that around 3000 Caucus origin fighters joined DAESH. Russian language ranked number three among the most spoken languages among the members of DAESH. Furthermore, the preliminary research indicates that the Caucus origin fighters in the organization a placed in some of the top ranks of DAESH, but particularly in the military realm. The research is conducted through an extensive literature review and content analysis of websites related to DAESH. Jihadee websites as well as respectable newspapers, such as *Reuters* and *Newyorkers* and *Hürriyet* provided substantial information and stories regarding the enlistment of Caucus origin fighters to DAESH. Nevertheless, the accuracy of this information was being checked from some other data sources as well, such as the previously written articles, and the remarks of state officials. The research findings indicate at least six significant variables leading Russia origin fighters to join DAESH.

The first one is Russia's "laissez jihad" politics. Laissez Jihad concept refers to Russia's intentional act of meeting with, persuading, and even inciting the Caucus origin fighters that are in the most-wanted list of Russian security officers to leave the Russian soil by providing them a new passport under a new identity. Laissez jihad concept is originated from "laissez passer, laissez pugnare" in Latin language by the authors of this research. "Laissez passer" means "let them go" and "laissez pugnare" means "let them fight." This strategy was rational in that Russia eliminated the threats originating from the presence of Caucus origin fighters towards its own national security by sending them away, to another country. In Russian case, these fighters' were let go to Syria. However, in Syria, Russia had the chance to fight and destroy these fighters, far away from her homeland. This category

of the findings was so important that the article's name, "laissez jihad" was taken from this category.

Another finding of the research was "the sense of helplessness and the idea of helping Muslims in difficult conditions". Muslim youths in many parts of the world feel belonging to the same religious community, in religious terms, the Muslim Ummah. However, being the members of the same community, in Islamic way, also requires feeling the pains of the other fellow Muslims and their love inside. From this perspective, Muslim youths in Caucuses feel helpless and feel the need to do something for the fellow Muslims when they see them in difficult conditions and in pain particularly through social media, such as youtube, and traditional media, such as news in TV and newspapers. The research detects a number of cases that could be categorized as such.

Another important finding of this research is "the conjuncture and Emir (leader) factor". This refers to the situation where the follower obeys the commands of their master or commanders. In Caucus origin fighters' case, these fighters obey the command of their Emir (Master) to join DAESH. Nevertheless, sometimes the deteriorating relations with an Emir in Caucuses in fight against Russia also represent an important pushing factor for Caucus origin fighters to join DAESH.

Another important finding is "five star jihad" aphorism. This aphorism is being used to express why Caucus origin fighters join DAESH abandoning their historical battle ground against Russia. Each reason is given a star by the fighters. The first star is that the fight in Levant for Caucus origin fighters offers "higher levels of prestige and satisfaction." The second star refers to that instead of local struggle in Caucuses, in Levant, the fighters have the chance to fight a global war, and that is "a better service" for the Muslim world. The third star refers to "fighting under the command of world-wide famous commanders. The fourth star refers "worldly bounties" presented to members of DAESH in the "Islamic State." Finally, the fifth star refers to the "the gains in here-after" acquired for fighting for a sacred cause. These are the five stars that motivate the fighters to go and join DAESH.

Also, social networks, such as being the members of the same mosques and same social club as well as individual reasons, such as being in love with someone who is a member of DAESH and being married with a person as such represent another category in our research. Finally, the intermediary role of social media, digital technology and propaganda represent another category.

KAYNAKÇA

Kıtaplar, Kıtap Bölümleri ve Tezler

- AWAN, Fatimah, Young People, Identity and the Media: A Study of Conceptions of Self-Identity Among Youth in Southern England, A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements of Bournemouth University for the degree of Doctor of Philosophy, October, 2007.
- BEHR, Ines Von, Anais Reding, Charlie Edwards and Luke Gribbon, *Luke. Radicalization in Digital Era: The use of the internet in 15 cases of terrorism and extremism*, Rand Corporation, 2013.
- CRENSHAW, Martha, "The subjective reality of the terrorist: Ideological and psychological factors in terrorism", In R. O. Slater and M. Stohl (Eds.), *Current Perspectives in International Terrorism*, Basingstoke, Hampshire: Macmillan, 1988.
- DAVIS, Eric, *Ideology, Social Class and Islamic Radicalism in modern Egypt*, (S. Arjoman, Dü.) State University of New York, 1984.
- GEERAERTS, Sanne B., "Digital Radicalization of Youths", *Social Cosmos*, 2012, 3(1), pp.25-32.
- GILLIAT-RAY, Sophie, *Muslims in Britain. An introduction*, Cambridge University Press, 2010
- SAGEMAN, Marc, *Understanding Terror Networks*, University of Pennsylvania Press, 2004.
- SILBER, Mitchell D. and Arvin Bhatt, *Radicalization in the West: The Homegrown Threat*, NYPD Intelligence Division, New York, 2007.
- TAYLOR, Donald M. and Louis Winnifred, "Terrorism and the quest for identity" in Fathali M. Moghaddam and Anthony J. Marsella (Eds.), *Understanding Terrorism: Psychosocial Roots, Consequences, and Interventions*, Washington D.C.: American Psychological Association, 2004.
- TAYLOR, Max and John Horgan, "The Psychological and Behavioural Bases of Islamic Fundamentalism", *Terrorism and Political Violence*, 13(4), pp.37-71, 2001.
- WEISS, Michael and Hassan Hassan, *ISIS: Inside the Army of Terror (Updated Edition)*, New York Times, March 29, 2016.

VELDHUIS, Tinka and Jørgen Staun, *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, Clingendael 7, 2597 VH Den Haag, 2009.

Makaleler, Raporlar ve Röportajlar

BLANCHARD, Christopher M., Carla E. Humud and Mary Beth D. Nikitin, "Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response", *Report Dated 17 SEP 2014*, Congressional Research Service, The Library of Congress, 101 Independence Ave, SE, Washington, DC, 20540, 2014.

CRENSHAW, Martha, "Current research on terrorism: The academic perspective", *Studies in Conflict & Terrorism*, 1992, 15(1), pp.:1-11.

FELTER, Joseph ve Brian Fishman, "Al- Qa'ida's Foreign Fighters in Iraq: A First Look at the Sinjar Records", *Report, Combating Terrorism Center*, Lincoln Hall, U.S. Military Academy, West Point, NY, 10996, 2007.

FRONTEX (European Border and Coast Guard Agency), *Risk Analysis for 2018*, Risk Analysis Unit Frontex reference number: 2671 / 2018; Warsaw, February 2018.

GANOR, Boaz, "Four Questions on ISIS: A 'Trend' Analysis of the Islamic State", *Perspectives on Terrorism*, , ISSN 2334-3745, 2015, Vol.:9(3), pp.:56-64.

HACKER, Frederick, J., "Crusaders , Criminals , Crazyies: Terror and Terrorism in our Time", 1976'dan aktaran: Sue Mahan and Pamala L. Griset, *Terrorizm in Perspective*, SAGE Publications, Inc., 2013.

HEINKE, Daniel H. ve Jan Raudszus, "German Foreign Fighters in Syria and Iraq", *Selected Works*, 2015, 8(1), pp.:17-21.

LUCKABAUGH, Robert, E. Fuqua, J. Cangemi and C. Kowalski, , "Terrorist Behavior and US Foreign Policy: Who is the enemy? Some Psychological and Political Perspectives", *Psychology*, 1997, 34(2), 1-15.

MURSHED, S. Mansoob and Sarah Pavan, "Identity and Islamic Radicalization in Western Europe", *MICROCON Research Working Paper 16*, August 2009.

RICHARDSON, Frank C. "Psychology and Religion: Hermeneutic Reflections", *Journal of Psychology and Theology*, 2006, 34(3), pp.:232-245, <https://doi.org/10.1177/009164710603400305>.

ŞİŞANİ, Müslim, "Sonradan farklı denklemler oluştu", *Ümmet Bülteni*, (Röportajı Yapan: Yılmaz Bilgen), 24 Eylül 2014a, <http://ummetbulteni.com/el-cezire-cundus-sam-emiri-muslim-siseni-ile-roportaj-yapti/>, (Erişim tarihi: 15.03.2016).

ŞİŞANİ, Müslim, "Chechen militants: 'more prestigious' to fight for Islamic State", *Syria direct*, (Röportajı Yapan: J. Paraszczuk). December 08, 2014b, <https://syriadirect.org/news/chechen-militants-%E2%80%99more-prestigious%E2%80%99-to-fight-for-islamic-state/>, (Erişim: 17.03.2016).

ŞİŞANİ, Selahaddin, "Emir Selahaddin Şişani'nin "Ümmet-i İslam" sitesiyle 2015 yılındaki röportajı", *Ümmet-i İslam*, 31 Mart 2015, (Röportajı Yapan: Cüneyt Asım DURU), <https://kavkazcihad.wordpress.com/2017/12/17/emir-selahaddin-sisaninin-ummet-i-islam-sitesiyle-2015-yilindaki-roportaji/>, (Erişim: 17.12.2017).

TERRILL, W. Andrew, "Confronting the 'Islamic State' Understanding the Strengths and Vulnerabilities of ISIS", *Parameters*, 2014, Vol.: 44(3), s.:13-23.

Bırakınız Gitsinler, Bırakınız Savaşınlar (Laissez Jihad):
Kafkasya'dan DAEŞ'e Katılım Nedenleri

TÜRKER, Ahmet Tolga, "Kuzey Kafkasya'da aşırı İslamcılığın yükselişi: Kafkasya Emirliği'nin analizi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2013, Cilt 68, No. 3, s.: 141-164.

İnternet Siteleri

AL JAZEERA, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/isid-bir-gunde-zengin-oldu>, 2014, (Erişim Tarihi: 12 Ocak, 2015).

AL JAZEERA, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/isid-neden-hizla-buyudu>, 5 Eylül 2014, (Erişim Tarihi: 25.04.2015).

AP, Bassem MROUE, Chechen in Syria a Rising Star in Extremist Group, <http://www.surecanaliz.org>: <http://www.surecanaliz.org/makale/isidin-cecen-lideri-el-sisani>, 8 Temmuz 2014, (Erişim Tarihi: 23.04.2015).

CNNTÜRK, <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/isid-sosyal-medya>, 2014, (Erişim Tarihi: 5 Mart 2015).

DEMİR, Hilmi, "Türkiye İŞİD'e karşı doğal direncini kaybediyor", *Aljazeera Turk*, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-iside-karsi-dogal-direncini-kaybediyor>, 2016, (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2015).

Gazeta.ru, "3000 den Fazla Rus, Teroristler Tarafında Savaşmak İçin Suriye ve Irak'a gitti", *Gazeta.ru*, https://www.gazeta.ru/social/news/2016/11/21/n_9357503.shtml, 2016, (Erişim Tarihi: 14.03.2016).

GÜNALTAY, Ahmet, "El Abadi'yi bekleyen görevler", DW Akademisi, <http://www.dw.de/el-abadiyi-bekleyen-g%C3%B6revler/a-17859335>, 17 Ağustos 2014, (Erişim Tarihi: 02.02.2015).

HÜRRIYET, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/27067516.asp>, 2014, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2015).

TDV İslâm Ansiklopedisi İnternet sitesi, (2019), <https://islamansiklopedisi.org.tr/cihad>, Erişim: 20.02.2020.

PARASZCZUK, Joanna, "Propaganda & Scandal: The Strange Tale Of Umar Shishani & The Former Head Of Chechnya's Migration Service", *From Chechnya to Syria: Tracking Russian Speaking Foreign Fighters in Syria*, <http://www.chechensinsyria.com/?p=22838>, November 9, 2014, (Erişim Tarihi: 14.11.2018).

TSVETKOVA, Maria, "How Russia allowed homegrown radicals to go and fight in Syria", *Reuters*, <https://www.reuters.com/investigates/special-report/russia-militants/>, 2016a, (Erişim Tarihi: 14.11.2018).

TSVEKTOVA, Maria, "Other radicals allowed to leave Russia", <https://www.reuters.com/investigates/special-report/russia-militants/#sidebar-russia>, 2016b, (Erişim Tarihi: 14.11.2018).

ÜMMET-İ İSLAM, "Suriye'de Yaşayan Çeçen Mücahidler", <http://www.ummetislam.net/analiz-suriyede-savasan-cecen-mucahidler/>, 20 Kasım 2013, (Erişim Tarihi: 02.05.2015).

YAFFA, Joshua, "Chechnya's ISIS Problem", *the New Yorker*, <https://www.newyorker.com/news/news-desk/chechnyas-isis-problem>, 2016, (Erişim Tarihi: 14.11.2018).

Çin Kaynakları Açısından Çin Halk Cumhuriyeti'nin Arktik Politikası: Yüksek Kuzey'de Kar Dragonu

Arctic Policy of the People's Republic of China
in terms of Chinese Sources:
Snow Dragon in the High North

Atahan Birol KARTAL * - Ferhat DAĞISTAN **

Öz

Arktik, iklim değişikliği sonucu hidrokarbon kaynaklarına erişim olanağı ve stratejik denizyolları oluşması nedeniyle önemi artan bir bölge haline gelmiştir. Bu noktadan hareketle Çin, Arktik hakkında niyet ve isteklerini ortaya koyan “Beyaz Kitap” isimli politika belgesini 2018 yılında yayımlamıştır. Bu belgede kendisini “Yakın Arktik Ülkesi” olarak tanımlayan Çin, Arktik meselelerine aktif katılım sağlamayı hedeflemiştir. Arktik'te bilimsel araştırma ve Arktik limanları ile ulaşım koridorlarını geliştirme faaliyetleriyle ilgilenen Çin, “Kuşak ve Yol Girişimi”nin parçası olarak “Kutup İpek Yolu”nun önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Arktik devletleriyle güçlü diplomatik ilişkiler geliştirmektedir ve bölgenin jeopolitiğine yeni boyutlar kazandırmaktadır. Çin'in yakın zamanda buzkıran gemi inşasına başlaması, “Kutup Gücü” olmak adına uzun vadeli planlarının olduğunun göstergesidir. Bu çalışma, Çin'in

* Dr. Öğr. Üyesi, Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü (İng.) Bölüm Başkanı, ORCID: 0000-0003-3098-1981, e-posta: atahankartal@yahoo.com.tr, atahankartal@beykent.edu.tr.

** Jandarma Yüzbaşı, Çaldıran Jandarma Komando Tabur Komutanlığı, ORCID: 0000-0002-7069-3522, e-posta: ferhatdagistan2008@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted : 20.03.2020

Kabul Tarihi / Accepted : 27.04.2020

Arktik hedefinin bölgeye erişmekle sınırlı kalmayıp bölgede belirleyici role sahip güçlü bir aktör olmaya evrilip evrilmediğini ve bu durumun Arktik devletlerinde yarattığı algıyı analiz etmektedir. Bu makalede neorealizm teorisi kullanılarak Çin'in Arktik politikası, bölgedeki çıkarları ve bölgeye etkileri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Arktik politikası, Arktik gücü, Beyaz Kitap, Kutup İpek Yolu.

Abstract

The Arctic has become an important region due to the possibility of access to hydrocarbon resources and the formation of strategic maritime routes as a result of climate change. In this context, China published its policy document "White Paper" in 2018, expressing its intentions and aspirations about the Arctic. With this document, China has defined itself as a "near Arctic state" and aimed active participation in the Arctic issues. China, which deals with scientific research on the Arctic and the development of Arctic ports and transport corridors, emphasizes the importance of the "Polar Silk Road" as a part of the "Belt and Road Initiative". In doing so, China develops strong diplomatic relations with the Arctic states, enabling new dimensions to the geopolitics of the region. China's recent construction of icebreaker ships proves that it has long-term plans to become an "Arctic Power". This article analyzes whether China's Arctic goal is limited to access to the region or becoming a powerful actor with a decisive role in the region. The study also focuses on how this situation is perceived among other Arctic states. Finally, this article explores China's Arctic policy, China's interests in the Arctic region and its impacts in the light of the Neorealism Theory.

Keywords: China, Arctic policy, Arctic power, White Paper, Polar Silk Road.

Giriş

Uluslararası ilişkilerde, devletlerin davranış şekillerinin "uluslararası sistemin yapısına" bağlı olduğunu savunan neorealizm teorisi; uluslararası sistemin anarşik yapısının, zayıf devletleri güçlü olanlara katılmak yerine güçlü devletleri dengelemeye yönelttiği

varsayımını temel almaktadır. Neorealizm teorisini ilk defa ortaya koyan Amerikalı siyaset bilimci Kenneth Waltz'un ifade ettiği üzere dengeleme; devletlerin iç kapasitelerini artırmasıyla ya da diğer devletlerle ittifaklar kurmasıyla gerçekleşmektedir. 2014 yılında Rusya Federasyonu'nun (Rusya), Ukrayna'nın doğusuna müdahalesinin ardından Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kanada'nın uygulamaya koyduğu teknolojik ve ekonomik ambargo, Rusya'nın Arktik bölgesindeki liman ve denizyolu altyapı projeleri ile bölgenin zengin hidrokarbon kaynaklarının çıkarılması maksadıyla yaptığı yatırımları olumsuz etkilemiş, birçok ikili iş birliği anlaşmasının askıya alınmasına sebep olmuştur. Bu durumdan dolayı Arktik bölgesindeki güç dengesi Rusya aleyhinde değişmiştir. Bu denge değişimini bir fırsat olarak değerlendiren Çin Halk Cumhuriyeti (Çin), Rusya'nın Arktik bölgesindeki yatırımlarını teknolojik ve ekonomik olarak desteklemeye başlamıştır. Böylece yalnızca Arktik'te aktör olarak belirmemiş, bunun yanı sıra da yeni güvenlik dengesinin oluşmasına vesile olmuştur.

Bu çalışmanın ana amacı; değişen Arktik bölgesinin sunduğu fırsatlar doğrultusunda Çin'in bölgeye ilişkin hedefinin, yalnızca bölgeye erişmekle sınırlı kalmayıp Arktik'te belirleyici role sahip güçlü ve proaktif bir aktör olmaya dönüşüp dönüşmediğini ve Çin'in eylemlerinin Arktik devletleri üzerinde oluşturduğu algıyı analiz etmektir. Araştırmada Arktik bölgesinin iklim değişikliği çerçevesinde sunduğu yeni olanaklar, Çin'in Arktik'e ilişkin beklentileri, bölgedeki çıkarları ve beklentilerini elde etmek adına yürüttüğü politika irdelenmektedir.

Arktik bölgesi, küresel ısınma sonucu deniz buzunun erimesiyle önemli ölçüde değişmektedir. Coğrafi yapısı değişen Arktik bölgesi, yeni seyir rotalarının açılması ve hidrokarbon kaynaklarının keşfi gibi yeni ekonomik fırsatlar sunmakta ve artan jeopolitik önemi nedeniyle dünyanın dikkatini çekmektedir. Arktik Okyanusu'na kıyısı bulunan devletlerden meydana gelen Arktik Beşlisi (Rusya, Norveç, Danimarka, Kanada ve ABD) ve Kuzey Kutup Dairesi'nde bulunan diğer üç ülke (İzlanda, Finlandiya ve İsveç) bölgenin sunduğu yeni fırsatlara odaklanmış vaziyettedir. Bu

olanaklardan, Asya ülkeleri de faydalanmak istemekte ve bölgedeki varlıklarını göstermek ve meşrulaştırmak için çaba sarf etmektedirler. Özellikle Çin, Arktik'te önemli bir oyuncu haline gelmek adına çok sayıda adım atmaktadır.

1925 yılında Spitsbergen Antlaşması'nı imzalayıp bilimsel araştırma yapma yeteneği kazanarak Arktik meselelerine dâhil olan Çin, Arktik bölgesi ülkelerinin daimi üyesi olduğu uluslararası işbirliği forumu "Arktik Konseyi"nde 2013 yılında "gözlemci" statüsü kazanmıştır. Ayrıca Arktik meselelerinin görüşüldüğü, İzlanda tarafından organize edilen "Kuzey Kutup Dairesi" konferanslarına da katılım sağlamaktadır. 26 Ocak 2018'de Çin, Arktik politikası hakkında niyetlerini ve isteklerini açıkça vurgulayan "Beyaz Kitap" isimli politika belgesini yayımlamıştır. Bu belgede Çin, Kuzey Denizi Rotası'nı (KDR) "Kutup İpek Yolu" olarak tanımlamış ve "Kuşak ve Yol Girişimi" projesinin bir parçası olarak önemini altını çizmiştir. Arktik limanları ve ulaşım koridorlarının geliştirilmesi Çin adına ekonomik fayda sağlayacak önemli bir girişimdir. Bu proje Çin'in Arktik'teki politikasını temsil etmektedir. Çin, Arktik devletleriyle daha güçlü diplomatik ilişkiler geliştirmekte; Rusya, İzlanda ve Grönland üzerinden Danimarka ile kurduğu yakın ilişkiler, Arktik bölgesinin jeopolitiğine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Çin ayrıca Norveç ve Kanada ile de iş birliği faaliyetleri yürütmektedir. Bununla birlikte Çin'in Arktik bölgesindeki enerji kaynaklarının çıkarılması ve kullanılmasına ve KDR'de liman altyapı projelerinin inşasına yönelik yapmış olduğu yatırımlar, Arktik devletlerince kendi çıkarlarına yönelik bir "tehdit" olarak da algılanmaktadır. Öyle ki Çin'in söz konusu yatırım hamlelerinin gelecekte Arktik'in sunduğu fırsatların daha da faydalanılabilir hale gelmesiyle daha artacağı öngörülebilir. Ayrıca bu yatırımlarla birlikte Çin'in, Arktik'te yalnızca bilimsel araştırmalar yapan bir aktör olarak kalmayıp ekonomik olarak güçlenerek bölgede "karar verici" bir kimliğe kavuşmak istediği değerlendirilmesinde bulunulabilir.

1. Arktik Bölgesinin Coğrafi Yapısındaki Değişimler ve Sunduğu Yeni Olanaklar

“Arktik” sözcüğü, “büyük ayının ülkesi” anlamına gelen eski Yunanca “Arktos” sözcüğünden türeyerek ortaya çıkmıştır.¹ Bir coğrafi bölge olarak ise Arktik; 66. kuzey enleminden geçen Kutup Dairesi'nin kuzeyinde yer alan bölgedir. Arktik bölgesi, yaklaşık 40 milyon km²'lik yüzölçümü ile Dünya'nın toplam yüzölçümünün %8'ine karşılık gelmektedir.²

Birleşik Devletler Jeolojik Araştırması'nın (United States Geological Survey, USGS) 2008 yılında sunduğu verilere göre Arktik bölgesi, coğrafi olarak neredeyse Afrika kıtası büyüklüğündedir. Bununla birlikte bölgenin büyük bölümü okyanustur. Bu okyanus, Avrasya tabakasının binlerce yıl önce Pasifik tabakası yönüne hareketiyle oluşmuştur.³ Dünya'nın en küçük okyanusu olarak da bilinen Arktik Okyanusu, Kuzeybatı Geçidi ve Bering Boğazı ile Atlantik ve Pasifik Okyanuslarına bağlanmakta ve 969 metre derinliğe ulaşmaktadır. Arktik bölgesini coğrafi oluşum olarak üçe ayırdığımızda; bunun üçte birini karalar, üçte birini 500 metre derinliğe kadar olan karadan gelen kıta sahanlığı, kalan üçte birini de 500 metre derinlikten daha fazla Arktik Okyanusu'nun suları kaplamaktadır.⁴

Arktik bölgesinde kış sezonları sert ve uzun, yaz sezonları ise soğuk ve kısadır. İklim koşulları itibariyle dünyada en soğuk yerlerden biri olan Arktik bölgesinde sıcaklık, bazen -60 °C'ye kadar düşer iken

¹ Susan J. Hassol, *Impacts of Arctic Warming: Arctic Climate Impact Assessment*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, p. 6.

² Kristian Atland, *Security Implications of Climate Change in the Arctic*, The Norwegian Defence Research Establishment (FFI), 2010, p. 12.

³ Kenneth J. Bird, ve diğ., *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*, US Geological Survey Fact Sheet 2008-3049, 2008, p. 1-4, <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

⁴ Philip Budzik, *Arctic Oil and Natural Gas Potential*, U.S. Energy Information Administration, Office of Integrated Analysis and Forecasting, Oil and Gas Division, 2009, p. 1.

bölgenin sıcaklığı nadiren 0°C'nin üzerine çıkmaktadır. İklim koşullarının sert etkisiyle, Arktik bölgesinde bulunan dağlar ve adalar 700-1000 metre arasında değişen kalın buz tabakalarıyla kaplıdır. Bahse konu buz tabakalarının kapladığı toplam alan iki milyon km²'yi geçmektedir.⁵

Bununla birlikte, küresel ısınmanın etkileri Arktik bölgesinin iklim koşullarını dramatik bir şekilde değiştirmektedir. Geçtiğimiz yüzyılda Arktik bölgesinde görülen yağış miktarı % 8 oranında artış gösterirken, buz tabakası geçtiğimiz otuz yıllık dönemde % 10 düzeyinde azalmıştır. Uydu verileri, Arktik'te bulunan buzul bölgede her 10 yıllık süreçte ortalama olarak % 2,7 oranında azalış gözlemlendiğini ortaya koymaktadır.⁶ Arktik İklim Etki Değerlendirmesi'nin (Arctic Climate Impact Assessment, ACIA) yaptığı çalışmalar, Arktik bölgesinde 2100 yılına kadar karada 3-5°C; okyanus sıcaklığında ise 7°C'lik bir artış öngörmektedir. Bahse konu çalışmalar, buzulların aynı dönemde yaz aylarında tamamen eriyeceğini tahmin etmektedir.⁷

Öngörülen iklim değişiklikleri ile birlikte Arktik'teki buzulların erimesinin çeşitli fırsatları da ortaya çıkaracağı öngörülmektedir. Arktik bölgesi, değerli madenlerin ve önemli balıkçılık imkânlarının yanı sıra; sahip olduğu hidrokarbon kaynakları potansiyeli ile de zengin bir bölgedir. Arktik bölgesindeki keşfedilmemiş doğalgaz ve petrol rezervlerinin kesin miktarı hususunda net bir fikir ortaklığı bulunmamaktadır, ancak USGS'nin 2008 yılında yayımladığı raporun, Arktik'te bulunan hidrokarbon kaynaklarına ilişkin hazırlanan bilimsel anlamda en kapsamlı çalışma olduğu kabul edilmektedir. Bu araştırma, Arktik bölgesinin 47 trilyon metreküp doğalgaz, 44 milyar varil LNG ve 90 milyar varil petrol rezervine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu miktarlar dünya çapında kanıtlanmış petrol rezervlerinin yaklaşık

⁵ Gadir Bayramlı, Kaan Kapan, "Energy Resources of The Arctic Region: Current Status And Problems", *Journal of International Social Research*, 2018, Cilt: 11, S. 58, 232-236, p. 233.

⁶ Larisa Zelenina, Svetlana Fedkyshova, Forecasting and Consequences of Climate Change in the Arctic Region, *Arctic and North* (5), 2012, s. 2.

⁷ Hassol, *Ibid.*, p. 3-4.

% 6'sına (1,7 trilyon varil), kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin ise % 25'ine (187 trilyon m³) karşılık gelmektedir.⁸

Arktik'te okyanus üzerinde bulunan buz tabakasının erimesi, KDR ve Kuzeybatı Geçidi'nde, yaz sezonunda kullanıma elverişli ve uluslararası ticaret gemilerinin seyrine açık, stratejik denizyolu güzergâhları oluşmuştur. 2008 yılında ilk defa söz konusu iki güzergâhta da aynı anda geçiş imkânı oluşmuştur.⁹

KDR, sezonluk dört ay gibi bir süre ile 2007 yılından bu yana seyrek açıktır.¹⁰ Şangay'dan hareket edip Hamburg'a giden bir gemi, KDR üzerinden 14.000 km uzunluğunda yol kat etmektedir. Bu yolculuk, daha güneyde ve siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı bir bölgede yer alan Malakka Boğazı ve Süveyş Kanalı üzerinden geçen ve yaklaşık 20.000 km uzunluğunda olan güzergâhtan 6.000 km daha kısa sürmektedir. KDR üzerinde yapılan yolculuk hem iki haftalık zaman kazandırmakta, hem de daha üst seviyede güvenli bir seyir imkânı sağlamaktadır.¹¹ KDR tümüyle faal hale geldiğinde; Malakka Boğazı, Süveyş Kanalı ve Panama Kanalı gibi dar boğazlardaki geçiş yoğunluğunu azaltacak, ayrıca Orta Doğu siyasi dengesizliğinin etkilerinden ve Somali Yarımadası'ndaki korsan saldırılarından kaçınılabilecektir.¹²

2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Arktik Politikası

Arktik'in deniz buzunun incelenmesi ve bunun sonucunda yüksek irtifada atmosferik dolaşımda meydana gelen değişiklikler son yıllarda

⁸ Cüneyt Kazokoğlu, "Sekiz Ülkenin Gözü Neden 'Kutup Bölgesi'nde?", https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140220_kutup_dairesi_enerji (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

⁹ Roderick Kefferpütz, *On Thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North*, CEPS Policy Brief 205, 2010, p. 9.

¹⁰ Veera Pauliina Suvanto, *Geopolitics of the Arctic: Challenges and Prospects*, Master en Estudios Internacionales, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2016, p. 42.

¹¹ Niall McCarthy, "Global Warming Opens Arctic Passage for Container Ships", <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2018/08/30/global-warming-opens-arctic-passage-for-container-ships-infographic/#5c6b146e6c2b> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

¹² Kefferpütz, *Ibid.*, p. 5.

Çin’de gözlemlenen iklim değişikliğinin önde gelen sebeplerinden biri olarak değerlendirilmektedir.¹³ Bu değişim; denizcilik endüstrisi, balıkçılık, tarım, ormancılık ve diğer sektörlerdeki ekonomik yapıyı da doğrudan etkilemektedir. Çin, Arktik’teki iklim değişikliği, çevre sorunları, bilimsel araştırma, seyir rotalarının kullanımı, kaynak arama ve kullanma, güvenlik ve ortak yönetim gibi küresel meselelere yakın ilgi göstermektedir. Bu konular tüm devletlerin gelişmesi için hayati öneme sahiptir. Bu nedenle Çin de dâhil olmak üzere Arktik bölgesinde yer almayan devletlerin çıkarları, bu gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir.¹⁴

2.1. Çin Halk Cumhuriyeti’nin Arktik Bölgesine İlgisi

Çin’in Arktik meselelerine ilk katılımı, Svalbard takımadalarında ticari faaliyet ve bilimsel araştırma yapma hakkını veren 9 Şubat 1920 tarihli Spitsbergen (Svalbard) Antlaşması’nı onayladığı 1925 yılına dayanmaktadır.¹⁵ Çin, bu antlaşmaya imza atarak ilgisini bilimsel keşif faaliyetler ve kutup keşiflerine yöneltmiştir. 1996 yılında Uluslararası Arktik Bilim Komitesi üyeliğine kabul edilmesi, Çin’in bölgedeki faaliyetlere katılımını artırmıştır. 1999 yılında Çin, buzkıran gemisi Xue Long’u (Kar Dragonu) bilimsel araştırma yapmak amacıyla kutup seferine göndermiştir. Yoğunlaşan bu keşif çalışmaları, Çin’in 2004 yılında Svalbard Adası’nda “Arktik Sarı Nehir İstasyonu” adlı kalıcı bir araştırma istasyonu kurmasını sağlamıştır.¹⁶

Çin’in Arktik bölgesine ilişkin faaliyetleri, 2010’lu yıllarda hızlanmıştır. 2013 yılında Hindistan, Güney Kore, Japonya ve Singapur ile birlikte gözlemci statüsünde Arktik Konseyi’ne dâhil olduğundan bu yana Çin, bölgenin yakın gelecekte sunabileceği

¹³ Kong Soon Lim, China’s Arctic Policy & the Polar Silk Road Vision, *Arctic Yearbook*, 2018, p. 6.

¹⁴ State Council Information Office of the PRC, “China’s Arctic Policy”, http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm. (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

¹⁵ *Ibid.*, p. 6.

¹⁶ Rashmi B.R., *China in the Arctic: Interests, Strategy and Implications*, Institute of Chinese Studies, No: 27, 2019, Delhi, p. 11.

fırsatlara odaklanmış vaziyettedir.¹⁷

Çin'in Arktik'teki faaliyetlerinin arkasında yer alan birinci itici güç bilimsel iş birliğidir. Bilimsel iş birliği faaliyetleri, Arktik bölgesindeki diplomasiyi kolaylaştırmakta, Çin'in Arktik ülkeleriyle ilişkilerinin güçlenmesine katkıda bulunmakta, böylece Çin'i Arktik yönetim yapılarında söz sahibi yapmaktadır. Çin'in Arktik bölgesindeki artan faaliyetlerinin arkasındaki ikinci itici güç ise; ekonomik çıkarlar ve enerji arzıyla ilgilidir. Dünyanın en büyük enerji tüketicisi olan Çin, ekonomik büyümesini sürdürmek adına sürekli bir enerji kaynağı tedarikine ihtiyaç duymaktadır. Arktik bölgesinin potansiyel doğalgaz ve petrol arzı, Çin'in enerji kaynakları talebini ve enerji arzını çeşitlendirme ihtiyacını karşılayacak niteliktedir.¹⁸ Çin 2018 yılında % 23,6'lık tüketim payıyla dünyada en çok birincil enerji kaynağı tüketen ülke olmuştur. İkinci ABD % 16,6'lık, üçüncü Rusya % 5,2'lik paya sahiptir. Çin kendisinden sonra gelen ABD, Rusya ve Kanada'nın toplam % 24,3'lük oranının neredeyse eş değerinde enerji tüketimiyle adeta "enerji yutağı" konumundadır.¹⁹ Çin Ulusal Petrol Şirketi'nin (*China National Petroleum Corporation, CNPC*) 2018 yılında yayımladığı rapora göre; Çin'in birincil enerji kaynağı talebinin 2035-2040 yılları arasında 4 milyar tona yakın petrol eşdeğeriyle zirveye çıkması, petrol talebinin 2030 yılında 705 milyon tonla zirveye çıkması, doğalgaz talebinin ise 2035 yılında 610 milyar m³, 2050 yılında da 690 milyar m³'e ulaşması beklenmektedir.²⁰ Bu koşullar altında Çin'in enerji kaynakları açısından çok zengin olan Arktik bölgesine ilgi duyması kaçınılmazdır.

¹⁷ Rashmi B.R., *China in the Arctic*, p. 10.

¹⁸ Viatcheslav Gavrilov, Alexandra Kripakova, "Arctic Policy of the North East Asian Countries", *Jindal Global Law Review*, 2017, 8(1), 69-86, p. 74.

¹⁹ *BP Statistical Review of World Energy 2019*, British Petroleum, 68th Edition, 2019, s. 8. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

²⁰ *China Energy Outlook 2050*, CNPC Economics and Technology Institute, 2018, p. 27.

Stratejik deniz yollarından faydalanma ise Çin'in Arktik'e ilişkin üçüncü itici gücüdür. 2017 yılı verilerine göre Çin, gayri safi yurtiçi hâsılasının % 18'i ithalat ve % 19,8'si ihracat olmak üzere; % 37,8'ini ithalat- ihracat rakamları oluşturmaktadır.²¹ 2018 yılında ise; 2,14 trilyon dolar tutarında ithalat ve 2,49 trilyon dolar tutarında ihracat gerçekleştirmiştir. Dünya genelinde de % 11'lik ithalat ve % 13'lük ihracat payıyla; toplamda da % 11,9'luk ticaret hacmiyle en büyük ticaret hacimli ülke konumundadır.²² Bu verilerle birlikte, uluslararası ticarete en ucuz maliyetle ürün sevkinin denizyolu taşımacılığı ile yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda; Çin'in ürün taşıma maliyetlerini düşüren Arktik bölgesinde bulunan stratejik deniz rotalarının geliştirilmesiyle yakından ilgilenmesinin doğal bir sonuç olduğu değerlendirilebilir.

KDR, tamamen faal hale geldiğinde, ürünlerini ihraç etmek ve ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarını ithal etmek adına; Çin için güvenli ve önemli bir nakliye güzergâhı haline gelecektir. KDR, Kuzey Avrupa boyunca, İskandinav Yarımadası'ndan başlayarak Bering Boğazı boyunca doğuya doğru devam etmektedir.²³ KDR, Çin limanları ile Kuzey Amerika'nın doğu kıyıları ve Kuzey Avrupa arasında yapılan deniz taşımacılığı sürelerini en az % 40 oranında azaltmaktadır.²⁴ Böyle bir senaryoda KDR, aynı zamanda "Malakka İkilemine" de²⁵ kısmi bir çözüm sunmaktadır. Ayrıca Avrupa'ya seyahat süresini on iki gün azaltarak yakıt ve nakliye maliyetlerinden tasarruf sağlamaktadır.²⁶ Çin

²¹ "China Trade Statistics", World Integrated Trade Solution, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/CHN> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

²² *World Trade Statistical Review*, World Trade Organization, 2019, s. 48, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019_e.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

²³ Kenneth Pletcher, "Northeast Passage", <https://www.britannica.com/topic/Northeast-Passage> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

²⁴ Gang Chen, "China's emerging Arctic Strategy", *The Polar Journal*, 2012, 2(2), 358-371, p. 361.

²⁵ Çin Eski Devlet Başkanı Hu Jintao tarafından icat edilen ve Çin ticaretinin aşırı bağımlılığını vurgulayan bir terimdir. "Malakka İkilemi" azaltılması gereken bir engeldir.

²⁶ Mike Scafton, "China is Planning a Polar Silk Road", <https://www.maritime-executive.com/editorials/china-is-planning-a-polar-silk-road> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

ticaret gemileri, yenilenmiş bir kargo gemisiyle Rusya'nın kuzey kıyı şeridi üzerinde KDR'yi geçmeyi birden fazla kez denemiştir. Yong Sheng adlı gemi, 2013 yılında Ağustos-Eylül ayları arasında, Çin'in Dalian Limanı'ndan yola çıkıp Hollanda'nın Rotterdam Limanı'na normal taşıma zamanından iki haftalık tasarrufla 33 günde varan ilk gemi olmuştur.²⁷

2017 yılında Çin menşeli beş nakliye şirketi, KDR üzerinde on iki gemi vasıtasıyla yirmi nakliye seferi düzenlemiştir.²⁸ Bunun yanında, Çin Deniz Güvenliği İdaresi; Çin gemilerinin KDR'yi kullanmasını teşvik etmek ve geçiş faaliyetlerinde kolaylık sağlamak amacıyla 2016 yılı Nisan ayında bir rehber yayınlamıştır. Çin Deniz Güvenliği İdaresi'nde görevli Wu Yuxiao: "Birçok ülke Arktik Okyanusu geçişlerinin finansal ve stratejik değerini fark etmişlerdir. Çin de fark etti." söyleminde bulunmuştur.²⁹

Çin'in ekonomisinin dış ticarete dayandığı ve gayri safi yurtiçi hâsılasının neredeyse yarısının deniz ticaretine bağlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, daha kısa deniz yollarının ülke ekonomisi üzerinde olumlu yönde önemli bir ticari etki yaratacağı düşünülmektedir. Bunun yanında, KDR'nin kullanımı Çin'in kuzeydoğu kıyı bölgelerinde ve limanlarında daha fazla gelişme sağlarken, güney liman tesislerinin önemini de bir ölçüde azaltacaktır.³⁰ Öte yandan Çin ve ABD arasında süren ticaret savaşı göz önüne alındığında; KDR, ABD donanmasının kontrolünde bulunmayan bir denizyolu olduğundan, Çin için ayrıca avantaj sunacaktır.³¹ Çin ticaret gemilerine KDR'de hareket kabiliyeti

²⁷ Marc Lanteigne, *Not Stopping Cold: China's Emerging Strategies in the Arctic*, Asia Centre, 2016, p. 4.

²⁸ "China Sets its Sights on the Northwest Passage as a Potential Trade Boon", The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/20/china-northwest-passage-trade-route-shipping-guide> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

²⁹ Maritime Activity on the Northern Sea Route, *Maritime Transportation in the North* 06, 2018, p. 12.

³⁰ Linda Jakobson, China prepares for an ice-free Arctic, *SIPRI Insights on Peace and Security*, no 2010/2, 2010, Solna, p. 8.

³¹ Gavrilov, Kripakova, *Ibid.*, p. 74.

kazandıran üç adet buzkıran gemiye sahiptir. Bir buzkıran gemisi de inşa aşamasındadır.³²

Çin, KDR'yi; “Kuşak ve Yol Girişimi” projesinin büyük bir parçası olarak da kullanmak istemektedir. Kuşak ve Yol Girişimi; Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2013 yılında başlattığı, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kara, deniz ve demiryolları ile pek çok noktadan bağlantısını sağlayacak ve kıtalararası ticari faaliyetler sayesinde ülke ekonomisini önemli ölçüde büyüteceğini düşündüğü kapsamlı bir projedir.³³ Çin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu ve Devlet Okyanus İdaresi Başkanlığı; Çin'in, Kuşak ve Yol Girişimi projesini ilerletmek için denizcilik alanında iş birliği adına kalkınma planlarını ve ortak eylemleri uyumlu hale getirmeyi ifade eden “Kuşak ve Yol Girişimi Kapsamında Deniz İşbirliği Vizyonu” belgesini Haziran 2017'de yayımlamıştır. Çin, KDR'yi bahse konu belgeyle “Kutup İpek Yolu (Şekil:1)” olarak adlandırarak “Kuşak ve Yol Girişimi” projesine dâhil etmiştir. Vizyon belgesinde “Mavi Ekonomik Geçit” olarak tanımlanan bu ticaret yolunun, Çin'in Orta Asya, Rusya, Balkanlar, Avrupa ve Kuzey Amerika'yla var olan mevcut ekonomik koridorunu genişlettiği vurgulanmıştır. “Kuşak ve Yol Girişimi” dâhilindeki Kutup İpek Yolu vizyonu, uluslararası ticareti ve küresel ekonomik uyumu kolaylaştırmak için geliştirilmiş bir projedir. Kutup İpek Yolu, Çin'in ticaret yollarını çeşitlendirmesini sağlarken; yolculuk süresini ve yakıt maliyetini azaltacaktır.³⁴

Diğer taraftan yeni denizyollarının olumsuz yönleri ise; iklim ve buz koşulları nedeniyle tehlikeli arz etmesi, herhangi bir kaza olayında kurtarma operasyonlarının zorluğu, büyük kargo gemileri için bazı

³² Ronald O'Rourke, “Coast Guard Polar Security Cutter (Polar Icebreaker) Program”, Congressional Research Service, No. RL34391, 2019, 40. <https://fas.org/sgp/crs/weapons/RL34391.pdf> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

³³ “China Unveils Action Plan on Belt and Road Initiative”, *China Daily*, https://www.chinadaily.com.cn/business/2015-03/28/content_19938124.htm (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

³⁴ Lim, *Ibid.*, p. 9-10.

noktalarda çok sığ ve dar suyolları barındırması ve bunlarla bağlantılı olası çevresel riskler olarak sıralanabilir.³⁵

Şekil 1: Çin Halk Cumhuriyeti'nin “Kutup İpek Yolu” Güzergâhı

“Polar Silk Road”, One Belt One Road Europe,
<https://www.oboreurope.com/en/polar-route/polar-silk-road-oboreurope/>
(Erişim Tarihi: 10.09.2019).

2.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Arktik Bölgesinde Etkinlik Girişimleri

Çin, Arktik bölgesinde olmamasına rağmen bölgede söz sahibi olmak adına bir takım girişimlerde bulunmuştur. Öncelikle Çin, Arktik Konseyi'nde gözlemci statüsü edinme hususundaki beklentisini ilk defa 2007 yılında ifade etmiş ve 2013 yılında dördüncü başvurusundan sonra bu statüyü kazanmıştır.³⁶ Arktik Konseyi, Ottawa Deklarasyonu ile

³⁵ Suvanto, *Ibid.*, p. 45.

³⁶ Steven Lee Myers, “Arctic Council Adds 6 Nations as Observer Status, Including China”, <https://www.nytimes.com/2013/05/16/world/europe/arctic-council-adds-six->

1996 yılında kurulan, Arktik bölgesinde en büyük uluslararası iş birliği forumudur. Arktik Konseyi'nin ABD, Rusya, Kanada, Norveç, Danimarka, İsveç, Finlandiya ve İzlanda olmak üzere devlet kimliğinde sekiz daimi üyesi bulunmaktadır.³⁷

Çin, Arktik devletlerinin bölgesel denizlerine ve münhasır ekonomik bölgelerindeki egemenlik haklarına, ayrıca yerli halkların sahip olduğu haklara saygı duyduğunu ifade etmektedir.³⁸ 1982 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni (BMDHS) Arktik yönetimi için en önemli hukuki araç olarak desteklemektedir. Bunun yanı sıra Arktik Beşlisi tarafından 2008 yılında ilan edilen ve bu beş ülkenin Arktik bölgesindeki haklarını savunan Ilulissat Deklarasyonu'na ve Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün yayımladığı ve Arktik'te denizcilik faaliyetlerine bir takım düzenlemeler getiren Kutup Kodu'na bağlı olduğunu da belirtmektedir.³⁹ Bunun yanı sıra Çin, Arktik bölgesinde bulunmayan devletlere ve uluslararası toplumun çıkarlarına saygı gösterilmesini isteyerek bu devletlerin uluslararası yasalar çerçevesinde deniz yollarında transit geçiş, bilimsel araştırma ve keşif faaliyetlerinde yer alma hakkına sahip olması gerektiğini savunmaktadır.⁴⁰

Çin ayrıca Arktik meselelerinin görüşüldüğü, İzlanda'nın ev sahipliğinde düzenlenen Kuzey Kutup Dairesi toplantılarına da katılmaktadır. Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, 2015 yılının Ekim ayında Reykjavik'te düzenlenen 3. Kuzey Kutup Dairesi toplantısında, Çin'i "Yakın Arktik Ülkesi" olarak tanımlamış ve Çin'in Arktik bölgesi hedeflerini, 1 Temmuz 1925'te imzaladığı Svalbard Antlaşması'na atıfta bulunarak ifade etmiştir. Bunu, Çin'in Arktik bölgesinde artan

members-including-china.html (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

³⁷ "The Arctic Council: A Backgrounder", The Arctic Council, About Us, <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

³⁸ Linda Jakobson, Jingchao Peng, *China's Arctic Aspirations*, SIPRI Policy Paper No:34, 2012, Solna, p. 9.

³⁹ Nengye Liu, "China's Emerging Arctic Policy", <https://thediplomat.com/2016/12/chinas-emerging-arctic-policy/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

⁴⁰ Jakobson, Peng, *Ibid.*, p. 9.

çıkarlarını vurgulamak ve meşrulaştırmak için yapmıştır.⁴¹

Çin, 26 Ocak 2018 tarihinde yayımladığı “Beyaz Kitap” isimli strateji belgesinde de Arktik bölgesine dair siyasi hedeflerini açıkça dile getirmiştir.⁴² Beyaz Kitap, Çin’i Arktik’te “Yakın Arktik Ülkesi” ve “önemli bir paydaş” olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Çin, coğrafi olarak Arktik bölgesinde yer almamasına rağmen kendisini “Kuzey Kutup Dairesi’ne en yakın kıta devletlerinden biri” olarak da tanımlamaktadır. Bahse konu strateji belgesinde Çin’in Arktik bölgesine dair siyasi hedefleri; “anlamak”, “korumak”, “Arktik bölgesini geliştirmek” ve “Arktik yönetimine katılmak” olarak sıralanmıştır. Yine aynı belgede Çin’in Arktik konularına katılımını teşvik eden “saygı”, “iş birliği”, “kazan-kazan” ve “sürdürülebilirlik” olmak üzere dört temel ilke vurgulanmıştır.⁴³

Çin’in Arktik bölgesinde yakından takip ettiği bir başka konu da “kimin Arktik paydaşı olduğu” konusudur. Arktik Konseyi’nde gözlemci statüsünde olmasından ötürü, konseyin çalışma gruplarına kısıtlı miktarda katılım sağlayabilmektedir. Çin, sahip olduğu gözlemci statüsünden memnun olmakla birlikte hala bölgeye yönelik ihtiyatlı bir tutum sergilemekte ve bölgenin dinamiklerini öğrenmektedir.⁴⁴

2.3. Çin Halk Cumhuriyeti’nin Arktik Bölgesinde İkili İş Birliği Faaliyetleri

Çin, Arktik bölgesinde iş birliği ve yatırım faaliyetlerini ülke politikası açısından ön planda tutmaktadır. Arktik bölgesinde ikili

⁴¹ Jakobson, Peng, *Ibid.*, p. 5.

⁴² Liu Zhen, “China Reveals ‘Polar Silk Road’ Ambition in Arctic Policy White Paper”, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2130785/china-reveals-polar-silk-road-ambition-arctic-policy> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

⁴³ State Council Information Office of the PRC, “China’s Arctic Policy”, http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm. (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

⁴⁴ Camilla T. N. Sorensen, “The Significance of Xi Jinping’s ‘Chinese Dream’ for Chinese Foreign Policy: From ‘Tao Guang Yang Hui’ to ‘Fen Fa You Wei’”, *Journal of China and International Relations*, 2015, 3.1, 53-73, p. 68,

ilişkilerinin en büyüğünü ise Rusya ile kurmuştur. Arktik Okyanusu'na kıyısı bulunan en büyük devlet olan Rusya, Arktik bölgesi petrolünün % 80'ine sahiptir. Bunun yanı sıra KDR, en büyük uzunlukta Rusya kıyılarında uzanmaktadır. Bu noktada Çin'in Arktik bölgesindeki varlığını güçlendirmek adına Rusya ile iş birliği içerisinde olması sürpriz değildir. Çin'in büyüyen çıkarları ve Rusya'nın Arktik'teki öncü rolü, iki ülke iş birliği faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır.⁴⁵ 2014 yılında Rusya'nın, Ukrayna'nın Kırım bölgesini ilhak etmesi nedeni ile Batı'nın Rusya'ya ekonomik ve teknolojik yaptırım uygulamasıyla sonuçlanan krizden sonra, Rusya Arktik bölgesinin geliştirilmesi için Çin ile iş birliği yapma girişimlerinde bulunmuş ve enerji kaynaklarını geliştirmek için anlaşmışlardır. Yamal Yarımadası'nda bulunan "Yamal LNG" projesinde Rus Novatek, Çin Ulusal Petrol Şirketi (Chinese National Petroleum Corporation, CNPC) ve İpek Yolu Fonu ile bir ortaklık kurmuştur.⁴⁶ Ayrıca Çin, Rusya'nın 2019 yılında düzenlediği, stratejik düzeydeki askeri tatbikatlarından "Tsentr-2019" tatbikatına gözlemci olarak asker göndermiştir.⁴⁷

Diğer taraftan, Rusya'nın bahse konu iş birliğinde Arktik bölgesinin kalkınmasında öncü rol edinme gayreti, Rusya'nın sahip olmadığı ancak Çin'in sahip olduğu açık deniz altyapı geliştirme yeteneğinin Rusya'nın rolünü zayıflatacak olması, enerji fiyatlarındaki muhtemel fiyat düşüşleri ve "küresel ekonomik durgunluk" gibi faktörler iki ülkenin bölgede ortak hareket etmesini etkileyebilir.⁴⁸ Çin;

⁴⁵ Tom Røseth, "Russia's China Policy in the Arctic", *Strategic Analysis*, 2014, 38.6, 841-859, p. 842.

⁴⁶ "Yamal LNG in Russia: the Gas that Came in from the Cold", *Total, Home*, <https://www.total.com/en/energy-expertise/projects/oil-gas/lng/yamal-lng-cold-environment-gas> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

⁴⁷ Sergey Sukhankin, "What did Russia's Strategic Military Exercise Tsentr-2019 Reveal?", <https://icds.ee/what-did-russias-strategic-military-exercise-tsentr-2019-reveal/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

⁴⁸ Deng Beixi, "Arctic Geopolitics: the Impact of US-Russian Relations on Chinese-Russian Cooperation in the Arctic", *Russia in Global Affairs*, 2016, vol. 14, no. 2, 206-220, p. 217-219.

Rusya'nın, coğrafi olarak Arktik bölgesinde yer almayan ülkelerin bölge yönetimi konularına dâhil olmasını istemediğinin farkındadır, öte yandan Rusya'nın hâlihazırdaki jeoekonomik ve jeostratejik zayıflıklarından ve ekonomik yatırım ihtiyaçlarından faydalanmaya çalışmaktadır. Çin'in Arktik uzmanları, bölgede Çin-Rusya iş birliğinin daha kalıcı ve güçlü hale gelmesi hususunda gerçekçi olmayan bir tutum sergilememektedirler. Aksine Çin tarafında; Batı tarafından Rusya'ya uygulanan teknolojik ve ekonomik yaptırımlar nihayete erdikten sonra Rusya'nın yönünü tekrar Avrupa'ya çevireceği şeklinde bir beklenti hâkimdir.⁴⁹ Rusya, Kutup İpek Yolu'nun, altyapı ve hidrokarbon projelerinin çok önemli bir parçasıdır. Ancak Moskova'nın bazı eylemleri, Arkhangelsk liman altyapı projesi ve Belkomur Demiryolu projesi gibi önemli Arktik projelerini yavaşlatmaktadır. Rusya'nın merkezi hükümeti, Arkhangelsk bölgesel hükümetinden veya Çinli ortaklarından projeleri uygulama konusunda daha pasif durumdadır.⁵⁰

İzlanda'nın, bir Arktik ülkesi olarak bölge siyasetinde ve bölgedeki kurumsal gelişmelere ilişkin bağımsız bir rol üstlenmiş olması, Çin ile stratejik önemi yüksek ve güçlü ilişkiler kurmasını sağlamıştır. İzlanda'nın Arktik bölgesinde yer almayan devletlerin rolleri konusunda olumlu yaklaşımı, Çin'in Arktik bölgesindeki kurumsal gelişmelerde yer edinmesini kolaylaştırmıştır. Bu doğrultuda Çin, İzlanda'nın kurduğu ve ev sahipliği yaptığı "Arktik Dairesi Konferansları"na katılım sağlamaktadır. Bunun yanında, İzlanda'nın KDR üzerinde lojistik üs olma isteği, Çin-İzlanda iş birliğinin stratejik önemini daha da artırmıştır.⁵¹ Çin, İzlanda'da bir deniz limanı ve bir üs kurarak bu ülkeyi Arktik faaliyetlerine açılan bir kapı olarak kullanmak

⁴⁹ Beixi, *Ibid.*, p. 206-207.

⁵⁰ Rashmi B.R., *Ibid.*, p. 17.

⁵¹ Arthur Guschin, "China, Iceland and the Arctic", <https://thediplomat.com/2015/05/china-iceland-and-the-arctic/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

istemektedir.⁵² Ayrıca Çin, 2013 yılında İzlanda ile -ilk kez bir Avrupa ülkesi ile- serbest ticaret anlaşması da imzalamıştır.⁵³

Çinli Arktik uzmanları Norveç'i de, Çin için Arktik'te iş birliği sağlanabilecek önemli bir devlet olarak görmektedir. 2004 yılında Çin, Svalbard'da "Arctic Yellow River" isimli bir iklim değişikliği araştırma istasyonu kurmuştur. Ayrıca Norveç, doğal minerallere ve enerji kaynaklarına doğrudan erişim olanağı sağlaması ve Kuzeydoğu Geçidi'ne bağlantısı bulunan Arktik deniz rotalarını kullanma kabiliyetine ve teknolojik yetkinliğe sahip olması nedeniyle Çin için stratejik öneme sahiptir.⁵⁴ Çin ve Norveç iş birliği faaliyetleri, Nobel Barış Ödülü'nün 2010 yılında siyasi tutuklu Çinli aktivist Liu Xiaobo'ya verilmesiyle sekteye uğramıştır. Ancak Arktik meselelerinde iş birliği adına iki ülke, bozulan ikili ilişkilerin normal diplomatik ilişkilere döndüğünü Aralık 2016'da dört maddeden oluşan bir ortak bildiriyle ilan etmişlerdir.⁵⁵

ABD ise, Çin'in güçlenme hamlelerine her zaman tedbirli yaklaşmıştır. ABD'li akademisyenler Çin'in büyüme girişimlerini "İkinci Soğuk Savaş'ın başlangıcı" olarak yorumlamıştır ve Çin'in yeni Arktik stratejisinin, bölgede ABD'ye meydan okuma niteliği taşıdığını dile getirmişlerdir. ABD'nin Arktik'e kıyısı bulunan komşusu Kanada da, petrol ve doğalgazın ana tedarikçisi olarak gelişme sağlamak istediğindedir ve Çin'i bu amacına karşı bir engel olarak görmektedir.⁵⁶

Çin'in Arktik bölgesine dair yaklaşımının "saldırgan" nitelikte algılanması halinde sert diplomatik tepkilerin meydana gelebileceği noktasında Çin tarafında endişeler bulunmaktadır. Diğer taraftan

⁵² Suvanto, *Ibid.*, p. 45.

⁵³ David Jolly, "Iceland and China Enter a Free Trade Agreement", <https://www.nytimes.com/2013/04/16/business/global/16iht-iceland16.html> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

⁵⁴ Jakobson, Peng, *Ibid.*, p. 6.

⁵⁵ Lieke Boss, "Norway-China Relations Unfrozen", <https://thediplomat.com/2016/12/norway-china-relations-unfrozen/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

⁵⁶ Rashmi B.R., *Ibid.*, p. 16.

Çin'in Arktik'teki faaliyetleri yine de artış göstermektedir. Her ne kadar Kanada, Çin'in Arktik'te etkinliğini arttırmasını istemese de özellikle CNPC ve Çin Ulusal Açık Deniz Petrol Şirketi'nin (Chinese National Off-shore Oil Corporation, CNOOC) içerisinde bulunduğu Çin devlet girişimleri, Kanada'nın kuzey bölgelerinde enerji ve maden sektöründe faaliyet göstermektedir. PetroChina, Kanada menşeli ortağı Athabasca Oil Sands Corp'un "MacKay River Projesi"ndeki payını 2012 yılında satın almasıyla Kanada'da petrollü kum geliştirme kabiliyetine tamamen sahip, ilk ulusal Çinli şirket olmuştur.⁵⁷

Çin'in, Norveç ve İzlanda arasında yer alan Dreki bölgesindeki faaliyetleri ise kârın maliyet-fayda dengesini sağlayamaması nedeniyle ara vermekle birlikte Çin'in faaliyet ruhsatının geçerliliği sürmektedir. Çin'in Danimarka Krallığı'na bağlı Grönland'da da faaliyetleri bulunmaktadır. Çinli şirketler mineral ve metal madenciliği üzerine bu ülkede bilimsel araştırmalar yürütmektedir. Bu şirketlerin bir kısmı, Greenland Minerals ve Energy Limited gibi "Kvanefeld" uranyum projesine odaklanan şirketlerle iş birliği kurmuşlardır.⁵⁸ Danimarka ise; Çin devleti destekli enerji şirketleri vasıtasıyla Grönland'ın sahip olduğu zengin maden yataklarının kontrolünü ele geçireceği, bunun sonucunda da siyasi ve askeri gündem oluşacağı endişelerini taşımaktadır. Danimarka hükümeti; 2012 yılında kapanan deniz üssü Grönnedal'ın Hong Kong merkezli madencilik şirketi General Nice tarafından devralınmasını önlemek adına 2016 yılında devreye girmiştir. Bahsi geçen madencilik şirketi, Nuuk'un kuzeyinde bulunan Isua'da demir madeni çıkarma lisansına da sahiptir.⁵⁹ Çin'in devlete ait inşaat şirketi China Communications Construction Company, Grönland'da inşa

⁵⁷ Heidi Vella, "China's International Offshore Oil Footprint", <https://www.offshore-technology.com/features/chinas-international-offshore-oil-footprint/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

⁵⁸ Patrik Andersson, Jesper Willaing Zeuthen, Per Kalvig, "Chinese Mining in Greenland: Arctic Access or Access to Minerals?", *China & the Arctic*, 2018, 102-117, s. 110.

⁵⁹ Martin Breum, "Analysis: Did the Danish PM Prevent a Chinese Acquisition on Greenland?", <https://www.highnorthnews.com/en/analysis-did-danish-pm-prevent-chinese-acquisition-greenland> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

edilecek havaalanları için girişimde bulunmuştur. Ancak Danimarka hükümeti, Çin'in Grönland'daki etkinliğinin artması çekincesiyle inşaat finansmanının % 50'sini devlet güvencesi altına almıştır.⁶⁰

Çin, Arktik'in bölgesel ve küresel yönetimi için otorite sahibi olacak bir kurumun inşasına da olumlu yaklaşmaktadır. Başka bir deyişle Çin, Arktik için uluslararası normlar ve kurallar müzakere edilirken masada bulunmak istemektedir. Ayrıca Çin, bölgede çatışmacı ve saldırgan bir pozisyonda bulunmak istememektedir. Aksine, Arktik bölgesinde iş birliği yapılabilecek bir ortak olarak kendini konumlandırmak istemektedir. Çin Arktik bölgesini, bölgede yaşanan sınır anlaşmazlıklarına ilişkin yaklaşımların ve çözümlerin geliştirilmesi hususunda da yakından takip etmektedir. Söz konusu yaklaşımların, Çin ve Güneydoğu Asya komşuları arasında var olan ve halen çözümlenemeyen "Güney Çin Denizi Anlaşmazlığı"nın çözümü için yol gösterici olabileceği değerlendirilmektedir.⁶¹

"Arktik Dairesi Konferansı", Arktik bölgesi yönetiminin geliştirilmesi konusunda görüş sunma olanağı sağladığından, Çin'in Arktik diplomasisinde stratejik bir öneme sahiptir. Ayrıca Çin; Arktik Konseyi'nde gözlemci statüsüne sahip Güney Kore ve Japonya gibi diğer devletlerle de Arktik meselelerinin istişarelerine ilişkin ikili görüşmeler talep etmektedir. Özetle Çin, Arktik bölgesindeki rolünü güçlendirmekle birlikte, bölgeye ilişkin meselelere tedbirli bir şekilde yaklaşmaktadır. İlerleyen süreçte; Arktik'te bulunan enerji kaynaklarının daha da erişilebilir ve deniz yollarının daha da kullanılabilir hale gelmesinden sonra Çin'in bölgeye daha da güçlü bir şekilde odaklanması ve daha fazla yatırım yapması beklenmektedir. Çin'in Arktik'teki yatırımlarının ve faaliyetlerinin uluslararası endişeleri artırmaması da kritik önem taşımaktadır. Çin bu yüzden, bölgedeki varlığını meşrulaştırmaya çabalarken yeni deniz yollarına ve bilimsel çalışmalara

⁶⁰ Mia Bennett, "The Controversy over Greenland Airports Shows China isn't Fully Welcome in the Arctic - yet", <https://www.arctictoday.com/controversy-greenland-airports-shows-china-still-unwelcome-arctic/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

⁶¹ Jakobson, Peng, *Ibid.*, p. 9-10.

ilgisini vitrinde tutmaktadır. Ayrıca Çin, Arktik bölgesini önemli ölçüde etkileyebilecek Rusya-ABD ilişkilerinin gerginliğinden kaçınmanın önemini de vurgulamakta ve özellikle Soğuk Savaş döneminin tekrar etmesinden endişe duymaktadır. Arktik'te Rusya-ABD gerginliğinin, Çin'in bölgedeki ticari faaliyetlerini azaltarak ekonomisini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir.⁶²

Sonuç

Arktik bölgesinin gelecek jeopolitik senaryosu iklim değişikliğinin etkileri üzerine kuruludur. Bununla birlikte daha fazla hidrokarbon kaynağının keşfi ve yeni deniz yollarının daha uzun süreli kullanımı söz konusu iklim değişikliğinin en olası sonuçlarıdır. Gerek coğrafi konumu, gerekse de askeri mevcudiyeti ve Arktik ile ilgili faaliyetlere katılımı nedeniyle Rusya'nın, bölgedeki en büyük oyun kurucu olacağı değerlendirilebilir. KDR'nin en büyük uzunlukta sınırlarından geçmesi ve hidrokarbon kaynaklarının önemli kısmının Sibiryaya bölgesinde bulunması Rusya'ya daha avantajlı bir konumda tutmaktadır.

Arktik bölgesi, Kuzey Kutup Dairesi'nde bulunan sekiz devletle sınırlı değildir. Arktik jeopolitiğinde, bölge dışı aktörleri de kapsayacak şekilde değişimler yaşanmıştır. Özellikle Çin, küresel ısınma sonucu meydana gelen iklim değişikliğiyle erişilebilir hale gelen ve enerji ihtiyacını karşılayabilecek denli zengin hidrokarbon kaynaklarını çıkarmayı; ayrıca dünyaya pazarladığı ürünlerin daha az maliyetle, daha güvenli şekilde ve daha kısa sürede sevkinin sağlayacak KDR'yi, "Kutup İpek Yolu" adında "Kuşak ve Yol Girişimi" projesi dâhilinde kullanmak ve Arktik bölgesinin geliştirilmesinde söz sahibi olmak istemektedir.

Çin bu isteklerini elde etmek ve Arktik'te "karar verici" statüsünde olmak maksadıyla bölgedeki etkinliğini artırmak adına bir takım eylemlerde bulunmuştur. 1925 yılında Spitsbergen Antlaşması'na imza atarak Arktik'te bilimsel araştırma yapabilme yeteneği kazanan Çin, 2013 yılında Arktik Konseyi'nde "gözlemci" statüsünü kazanmıştır.

⁶² Jakobson, Peng, *Ibid.*, p. 10-12.

Ayrıca Arktik'te düzen sağlama yeteneğine sahip 1982 BMDHS, 2008 Ilulissat Deklarasyonu ve Kutup Kodu'na bağlılığını bildirerek bölgedeki aktörlerin haklarına saygılı olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra, Arktik'te yer almayan devletlerin; uluslararası kanunlar çerçevesinde deniz yollarını transit kullanım, bölgede keşif ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yapabilmeye vb. haklara sahip olması gerekliliğini savunmaktadır. Ayrıca Çin, Arktik meselelerinin görüşüldüğü, İzlanda'da düzenlenen Kuzey Kutup Dairesi toplantılarına da katılma hakkına sahiptir.

Çin, 2018 yılında yayımladığı “Beyaz Kitap” isimli politika belgesinde kendisini “Yakın Arktik Ülkesi” olarak tanımlamış ve ülkenin Arktik'e yönelik siyasi hedeflerini; “anlamak”, “korumak”, “Arktik bölgesini geliştirmek” ve “Arktik yönetimine katılmak” olarak sıralamıştır. Aynı belgede “saygı”, “iş birliği”, “kazan-kazan” ve “sürdürülebilirlik” ilkelerinin de açıkça altı çizilmiştir. Bununla birlikte Çin, ikili iş birliği anlaşmalarına da önem vermiştir. Rusya, Norveç, Kanada, İzlanda ve Danimarka (Grönland) ile Arktik'i geliştirmek adına çeşitli enerji ve altyapı anlaşmaları ile bilimsel araştırma anlaşmaları yapmıştır.

Çin'in Arktik'te etkinliğini artırma çabalarının, bölge devletleri üzerinde bıraktığı algıya değinildiğinde; bölge dışı aktörler bir yandan Arktik için bir fırsat olarak görülürken, bölge ülkelerinin çıkarları için bir tehdit olarak da algılanmaktadır. Arktik Konseyi özel bir forumdur ve dünyanın, bölge devletlerinin Arktik'teki egemenliğini kabul etmesi gerektiği temeline dayanmaktadır. Rusya, Çin ile iş birliğinde Arktik bölgesinin geliştirilmesinde öncü rol sahibi olma gayretindedir ve Çin'in sahip olduğu açık denizde altyapı geliştirme yeteneğinin kendi etkinliğini zayıflatacak olmasından kaygı duymaktadır. Danimarka ise; Çin'in, devleti desteğine sahip enerji şirketleri aracılığıyla Grönland'ın zengin maden yataklarını kontrol edeceğine dair endişe taşımaktadır. ABD, Çin'in yükselişine karşı her zaman temkinli yaklaşmıştır. ABD'li akademisyenler Çin'in yükseliş hamlelerini “İkinci Soğuk Savaş'ın başlangıcı” olarak tanımlamış ve Çin'in yeni Arktik stratejisinin Yüksek Kuzey'de ABD'ye meydan okuma niteliği taşıdığını ifade etmişlerdir. Kanada ise petrolün ve doğalgazın ana tedarikçisi olarak büyüme

arzusundadır ve Çin'in Arktik'te vazgeçilmez bir oyuncu olarak ortaya çıkmasını istememektedir.

Çin'in Arktik bölgesinde etkinliğini artırma eylemleri ve bölge devletlerinin Çin'in eylemlerini kendi çıkarlarına karşı bir tehdit olarak görmeleri, Çin'in bölgede yalnızca bilimsel araştırma yapan sınırlandırılmış bir aktör olarak kalmaktan ziyade; Arktik'in geleceğine yön veren, bölgede oyun kurucu niteliğinde güçlü bir aktör olma niyetini işaret ettiği söylenebilir.

Summary

As a result of global warming, the Arctic region's climate is changing dramatically with sea ice melting. The Arctic region, whose geographical structure is also changing, attracts the attention of the world, due to the new economic opportunities and geopolitical reasons such as the opening of new navigation routes and the discovery of hydrocarbon resources. The Arctic Five, Iceland, Finland and Sweden are focused on these new opportunities. Also Asian countries desire to benefit from these developments and strive to show and legitimate their presence in the region. In particular, China has taken many steps to become an important actor in the Arctic.

China has taken numerous actions in order to achieve these demands and to increase its effectiveness in the region to gain a status as a "decision maker" in the Arctic. Having achieved the ability to conduct scientific research in the Arctic by signing the Spitsbergen Treaty in 1925; China, obtained the status of "observer" in the Arctic Council in 2013. In addition, China has shown its respects to the rights of actors in the region by demonstrating its commitment to the UNCLOS 1982, Ilulissat Declaration 2008 and Polar Code which are capable of regulation in the Arctic. On the other hand, it supports the rights of the states that are not geographically in the Arctic; the use of transit sea routes, exploration and scientific research activities in the region within the framework of international laws.

In 2018, China published a policy document called "White Paper", which clearly emphasized its intentions and aspirations about

the Arctic policy. In this document, China defines the Northern Sea Route as the “Polar Silk Road and underlines its importance as part of the “Belt and Road Initiative”. The development of Arctic ports and transportation corridors is an important move that will provide economic benefits for China. This project represents China’s ambitions in the Arctic. China develops stronger diplomatic relations with the Arctic states. Its close relations with Russia, Iceland and Denmark (via Greenland) add a new dimension to the geopolitics of the Arctic region.

On one hand, non-regional actors are seen as an opportunity for the Arctic, on the other hand they are perceived as a threat to the interests of the countries in the region. The Arctic Council is a special forum and supports the fact that the world must accept the sovereignty rights of the states in the Arctic region. In cooperation with China, Russia strives to play a leading role in the development of the Arctic region and is concerned that China’s ability to develop infrastructure on the High North will undermine its effectiveness. Denmark is worried that Greenland’s wealthy resource deposits will be controlled by Chinese government supported energy companies. The United States of America (USA) has always been cautious against the rise of China. USA academics have called China’s ascension moves “the beginning of the Second Cold War” and say that China’s new Arctic strategy is a challenge to the USA in the High North. Canada, on the other hand, wants to grow as the main supplier of oil and natural gas and does not want China to emerge as an indispensable player in the Arctic.

Knowing that China’s actions to increase its effectiveness in the Arctic region and the states’ views of China’s actions as a threat to their own interests, it can be concluded that China pointed to the intention of being a strong actor and a game changer in the region, rather than being a limited actor in the region solely conducting scientific research.

Çin Kaynakları Açısından Çin Halk Cumhuriyeti'nin Arktik Politikası:
Yüksek Kuzey'de Kar Dragonu

Kaynakça

Kitaplar

HASSOL, Susan J., *Impacts of Arctic Warming: Arctic Climate Impact Assessment*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Makaleler

ANDERSSON, Patrik Jesper, Willaing Zeuthen, Per Kalvig, "Chinese Mining in Greenland: Arctic Access or Access to Minerals?", *China & the Arctic*, 2018, 102-117.
BAYRAMLI, Gadir, Kaan Kapan, "Energy Resources of The Arctic Region: Current Status And Problems", *Journal of International Social Research*, 2018, Cilt:11, S.58, 232-236.

BEIXI, Deng, "Arctic Geopolitics: the Impact of US-Russian Relations on Chinese-Russian Cooperation in the Arctic", *Russia in Global Affairs*, 2016, vol. 14, no. 2, 206-220.

CHEN, Gang, "China's emerging Arctic Strategy", *The Polar Journal*, 2012, 2(2), 358-371.

GAVRILOV, Viatcheslav, Alexandra Kripakova, "Arctic Policy of the North East Asian Countries", *Jindal Global Law Review*, 2017, 8(1), 69-86.

RØSETH, Tom, "Russia's China Policy in the Arctic", *Strategic Analysis*, 2014, 38.6, 841-859.

SORENSEN, Camilla T. N., "The Significance of Xi Jinping's 'Chinese Dream' for Chinese Foreign Policy: From 'Tao Guang Yang Hui' to 'Fen Fa You Wei'", *Journal of China and International Relations*, 2015, 3.1, 53-73.

Raporlar

ATLAND, Kristian, *Security Implications of Climate Change in the Arctic*, The Norwegian Defence Research Establishment (FFI), 2010.

BIRD, Kenneth J. ve diğ., *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*, US Geological Survey Fact Sheet 2008-3049, 2008. <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

BUDZIK, Philip, *Arctic Oil and Natural Gas Potential*, U.S. Energy Information Administration, Office of Integrated Analysis and Forecasting, Oil and Gas Division, 2009.
China Energy Outlook 2050, CNPC Economics and Technology Institute, 2018.
Impacts of a Warming Arctic, Arctic Climate Impact Assessment, 2004.

JAKOBSON, Linda, *China Prepares for an ice-free Arctic*, SIPRI Insights on Peace and Security, no 2010/2, 2010, Solna.

JAKOBSON, Linda, *Jingchao Peng, China's Arctic Aspirations*, SIPRI Policy Paper No:34, 2012, Solna.

KEFFERPÜTZ, Roderick, On Thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North, CEPS Policy Brief 205, 2010.

LANTEIGNE, Marc, *Not Stopping Cold: China's Emerging Strategies in the Arctic*, Asia Centre, 2016.

LIM, Kong Soon, *China's Arctic Policy & the Polar Silk Road Vision*, Arctic Yearbook, 2018.

Maritime Activity on the Northern Sea Route, *Maritime Transportation in the North* 06, 2018.

RASHMI, B.R., *China in the Arctic: Interests, Strategy and Implications*, Institute of Chinese Studies, No: 27, 2019, Delhi.

ZELENINA, Larisa, Svetlana Fedkyshova, Forecasting and Consequences of Climate Change in the Arctic Region, *Arctic and North* (5), 2012.

Tezler

SUVANTO, Veera Pauliina, Geopolitics of the Arctic: Challenges and Prospects, Master en Estudios Internacionales, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2016.

İnternet Kaynakları

“China Sets its Sights on the Northwest Passage as a Potential Trade Boon”, The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/20/china-northwest-passage-trade-route-shipping-guide> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

“China Trade Statistics”, World Integrated Trade Solution, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/CHN> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

“China Unveils Action Plan on Belt and Road Initiative”, China Daily, https://www.chinadaily.com.cn/business/2015-03/28/content_19938124.htm (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

“Polar Silk Road”, One Belt One Road Europe, <https://www.oboreurope.com/en/polar-route/polar-silk-road-oboreurope/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

“The Arctic Council: A Backgrounder”, The Arctic Council, About Us, <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

“Yamal LNG in Russia: the Gas that Came in from the Cold”, Total, Home, <https://www.total.com/en/energy-expertise/projects/oil-gas/lng/yamal-lng-cold-environment-gas> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

BENNETT, Mia, “The Controversy over Greenland Airports Shows China isn’t Fully Welcome in the Arctic –yet”, <https://www.arctictoday.com/controversy-greenland-airports-shows-china-still-unwelcome-arctic/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

BOSS, Lieke, “Norway-China Relations Unfrozen”, <https://thediplomat.com/2016/12/norway-china-relations-unfrozen/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

BP Statistical Review of World Energy 2019, British Petroleum, 68th Edition, 2019, s. 8. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

BREUM, Martin, “Analysis: Did the Danish PM Prevent a Chinese Acquisition on Greenland?”, <https://www.highnorthnews.com/en/analysis-did-danish-pm-prevent-chinese-acquisition-greenland> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

GUSCHIN, Arthur, “China, Iceland and the Arctic”, <https://thediplomat.com/2015/05/china-iceland-and-the-arctic/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

JOLLY, David, “Iceland and China Enter a Free Trade Agreement”, <https://www.nytimes.com/2013/04/16/business/global/16iht-iceland16.html> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

KAZOKOĞLU, Cüneyt, “Sekiz Ülkenin Gözü Neden ‘Kutup Bölgesi’nde?”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140220_kutup_dairesi_enerji (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

Çin Kaynakları Açısından Çin Halk Cumhuriyeti'nin Arktik Politikası:
Yüksek Kuzey'de Kar Dragonu

- LIU, Nengye, “China’s Emerging Arctic Policy”, <https://thediplomat.com/2016/12/chinas-emerging-arctic-policy/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- MCCARTHY, Niall, “Global Warming Opens Arctic Passage for Container Ships”, <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2018/08/30/global-warming-opens-arctic-passage-for-container-ships-infographic/#5c6b146e6c2b> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- MYERS, Steven Lee, “Arctic Council Adds 6 Nations as Observer Status, Including China”, <https://www.nytimes.com/2013/05/16/world/europe/arctic-council-adds-six-members-including-china.html> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- O’ROURKE, Ronald, “Coast Guard Polar Security Cutter (Polar Icebreaker) Program”, Congressional Research Service, No. RL34391, 2019, 40. <https://fas.org/sgp/crs/weapons/RL34391.pdf> (Erişim Tarihi:10.09.2019).
- PLETCHER, Kenneth, “Northeast Passage”, <https://www.britannica.com/topic/Northeast-Passage> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- SCRAFTON, Mike, “China is Planning a Polar Silk Road”, <https://www.maritime-executive.com/editorials/china-is-planning-a-polar-silk-road> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- State Council Information Office of the PRC, “China’s Arctic Policy”, http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm. (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- SUKHANKIN, Sergey, “What did Russia’s Strategic Military Exercise Tsentr-2019 Reveal?”, <https://icds.ee/what-did-russias-strategic-military-exercise-tsentr-2019-reveal/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- VELLA, Heidi, “China’s International Offshore Oil Footprint”, <https://www.offshore-technology.com/features/chinas-international-offshore-oil-footprint/> (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- World Trade Statistical Review, World Trade Organization, 2019, s. 48, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019_e.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- ZHEN, Liu, “China Reveals ‘Polar Silk Road’ Ambition in Arctic Policy White Paper”, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2130785/china-reveals-polar-silk-road-ambition-arctic-policy> (Erişim Tarihi:10.09.2019).

Yeni Güvenlik Yaklaşımlarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri: G-7, BRICS Ülkeleri ile Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme

The Effects on Defense Spending of New Security Approach: An Assessment on G-7, BRICS Countries with Turkey

Servet TAŞDELEN* - Filiz GİRAY**

Öz

Güvenlik çalışmaları, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde en önemli konuların başında gelmektedir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenlik sisteminde meydana gelen güç dengesi değişimi, risk ve tehditlerin gerek öngörülememesi gerekse de artan bir şekilde devam etmesi, ülkelerin güvenliğe “Yeni Güvenlik Yaklaşımları” olarak adlandırılan farklı bir yaklaşımla bakmalarına neden olmuştur. Güvenlik anlayışındaki değişimin etkileyeceği alanların başında savunma harcamaları gelmektedir. Bu çalışmada güvenlik yaklaşımlarında meydana gelen bu farklılaşmanın ülkelerin savunma harcamalarına etkisi ve bu etkinin ne düzeyde gerçekleştiğinin araştırılması amaçlanmaktadır. Elde edilen bulgulara göre yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde ülkelerin savunma harcamalarının yeterliliği değerlendirilebilecektir.

* Prj. Asist., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, ORCID: 0000-0003-2543-6698, e-posta: servettasdelen@uludag.edu.tr.

** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, ORCID: 0000-0002-8765-8248, e-posta: giray@uludag.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted : 26.02.2020

Kabul Tarihi / Accepted : 11.05.2020

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik, Yeni Güvenlik Yaklaşımları, Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik, Ülke Örnekleri, Savunma Harcamaları.*

Abstract

Security studies are one of the most important issues within the discipline of international relations in the post-Cold War period. The change in the balance of power in the post-Cold War international security system, both unpredictable and increasing of risks and threats, has led countries to look at security with a different approach called “New Security Approaches”. The aim of this study is to investigate the effect of this differentiation in security approaches on the defense expenditures of countries and the level of this effect. According to the findings, the adequacy of the defense expenditures of the countries will be evaluated within the framework of the New Security Approach.

Keywords: *Security, New Security Approaches, Post-Cold War Security, Security in BRICS Countries, Defense Expenditures.*

Giriş

Uluslararası ilişkiler disiplininin en temel kavramlarından birisi de güvenlidir. Güvenlik, gerek kavramsal olarak gerekse teorik açıdan oldukça farklı perspektiflerle ele alınıp incelenmektedir. Özellikle küreselleşme sürecinin başlaması ve Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte birçok alanda olduğu gibi güvenlik alanında da değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Soğuk Savaş Döneminin “Geleneksel/Klasik Güvenlik” anlayışının yansımaları olan *Realizm, Neo-Realizm, Liberalizm ve Neo-Marksizm* gibi güvenlik anlayışlarından, güvenliğin ekonomik, politik, sosyal, askeri ve çevresel boyutlarını ele alan ve “Yeni Güvenlik Yaklaşımları” olarak da ifade edilen çok boyutlu bir anlayışa geçilmiştir. Güvenlik anlayışında yaşanan bu çok boyutlu değişim, güvenlik sorunlarının bölgesel düzeyden çıkıp bölge dışı tüm ulusları ilgilendiren bir sorun haline getirmiştir. Zira günümüzde kolektif güvenliğe olan gereksinimin artması ve yaşanan sınır ötesi operasyonları bu durumun bir sonucu olarak da değerlendirmek mümkündür.

Savunma harcamaları düzeyini belirleyen en önemli faktörlerden birisi de algılanan risk ve tehditlerin varlığıdır. Yani savunma harcamaları temelde güvende kalmak için yapılan harcamalardır. Güvenlik anlayışındaki değişim, savunma harcamaları üzerinde etkisinin olup olmadığını incelemek önem arz etmektedir. Bu nedenle Soğuk Savaş öncesi ve sonrası güvenlik yaklaşımları paralelinde Dünya’da savunmaya en çok kaynak ayıran ve ilk 15’te yer alan G-7 (Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada), BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ülkeleri ile Türkiye’nin savunma harcamaları bu çalışmada analiz edilecektir. Çalışma üç bölüm şeklinde organize edilmiştir. İlk bölümde, kavramsal çerçeve çizildikten sonra Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni güvenlik anlayışındaki değişim ve dönüşüm ve yeni güvenlik yaklaşımları ele alınacaktır. İkinci bölümde, konu ile ilgili literatüre yer verilecektir. Üçüncü bölümde ise yeni güvenlik yaklaşımları bağlamında G-7, BRICS ülkeleri ile Türkiye’nin savunma harcamaları analiz edilecektir. Sonuç kısmında da analiz bulgularına dayalı olarak G-7, BRICS ülkeleri ile Türkiye’nin savunma harcamalarına yönelik durum tespiti yapılacaktır.

1. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Algılamalarında Değişim ve Dönüşüm: Yeni Güvenlik Anlayışı

Güvenlik kavramına yönelik birçok tanımlama yapılmıştır. Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik kavramını ilk ele alan Wolfers’e göre güvenlik; nesnel anlamda sahip olunan değerlere yönelik herhangi bir tehdidin yokluğu, öznel anlamda ise bu değerlerin saldırıya uğrayacağı korkunun olmaması halidir.¹ Baldwin ise bu tanımları genişletmekte ve güvenliği, “sahip olunan değerlere karşı bir zararın en düşük olduğu durum” şeklinde tanımlamaktadır.²

¹ Arnold Wolfers, “National Security as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, 1952, Vol: 67, No: 4, 481-502, s. 484-485.

² David A. Baldwin, “The Concept Of Security”, *Review Of International Studies*, 1997, Vol: 23, 5-26, p. 13.

Brauch, güvenlik kavramının barış ile yakından ilgili olduğuna dikkat çekerek şöyle tanımlamaktadır. Güvenlik, “sosyal bilimlerde genel çerçeve ve boyutlara tekabül eden bireylere, konulara, toplumsal geleneklerle değişen tarihsel şartlara ve durumlara uyarlanan bir kavramdır”.³ Bir tehlikeye yönelik tedbir alma ve savunma algısı üzerine kullanılan güvenlik kavramı, devletler açısından düşünüldüğünde ise devletlerin egemenliğini ve bütünlüğünü sağlama çabasıdır.⁴ Esas itibarıyla güvenlik; coğrafi bölgelerin stratejik önemine göre bölge güvenliği, toplumun, devletin, uluslararası ve diğer grupların ve dolayısıyla bireyin güvenliği gibi birbirini etkileyen unsurları içermektedir.⁵ Güvenlik kavramı hangi bakış açısı ile ele alınırsa alınsın sosyal hayatın kozmopolit yapısıyla artan tehdit algısının farklılaşması ve aynı zamanda artmasıyla günümüzde olduğu gibi gelecekte de kavramın değişmesi ve gelişmesi devam edecektir.

Güvenlik kavramında olduğu gibi ülkelerin takip ettiği güvenlik anlayışı da değişim göstermiştir. Bu değişimi görebilmek için öncelikle Soğuk Savaş Döneminde geçerli olan geleneksel güvenlik anlayışına değinmekte büyük bir fayda vardır.

Geleneksel güvenlik anlayışı, devleti ve askeri güvenliği ön plana alan Realizm, Neo-Realizm, Liberalizm, Marksizm ve Neo-Marksizm gibi düşünce akımlarının etkisi altında şekillenmiş Soğuk Savaş Döneminin hakim güvenlik paradigmasıdır. Geleneksel güvenlik anlayışına göre güvenlik, devletlerarası rekabet ve çekişmelere dayanmakta ve askeri tehditler geleneksel güvenlik anlayışının temel konusu olmaktadır. Fiziksel güvenliğe vurgu yapan geleneksel güvenlik anlayışına göre, ulusal güvenliğin en belirgin unsuru ulusal sınırların diğer devletlerin

³ Hans Günter Brauch, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, *Uluslararası İlişkiler*, 2008, Cilt:5, Sayı:18, 1-47, s. 2.

⁴ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul, 2008, s. 24.

⁵ Selahaddin Bakan ve Sonay Şahin, “Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler”, *The Journal of International Lingual, Social and Educational Science*, 2018, Cilt: 4, Sayı: 2, 135-152, s. 136.

saldırı ve tacizinden korunmasıdır. Kısacası geleneksel güvenlik anlayışı, askeri kuvvetlere ve ulusal sınırlara yönlendirilen tehditlere karşı önlem alınmasını öngören ve güvenliği Soğuk Savaş Döneminin genel karakteristik özellikleri bağlamında ele alan bir anlayıştır.

Soğuk Savaş Döneminin sona ermesi ve kutuplaşmaya dayalı sistemin çökmesiyle birlikte uluslararası sistemde bir istikrarsızlık ve kargaşa söz konusu olmuştur. Dönemin Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) başkanı James Woolsey'da bu duruma dikkat çekerek, insanlık Sovyetler Birliği'nin uzun süren Soğuk Savaş yılları boyunca ne yapacağı konusunda rahatlıkla öngörülebilir bulunma olanağına sahipti. Oysa bu yeni uluslararası sistemde ilişkilerin çok daha karmaşık bir yapıya büründüğünü, mikro ölçekli çok sayıda tehlikenin varlığının söz konusu olduğunu ve bunların nasıl bir gelişme göstereceğini önceden kestirmenin olanaksız hale geldiğini belirtmiştir.⁶ Tehdit unsurlarındaki artışların meydana geldiği ve tehdit unsurlarının belli bir bölge ve coğrafya ile sınırlı kalmadığı yani tüm ülkeler için geçerli olduğu böylesi belirsiz bir dünyada, güvenlik anlayışında değişim ve dönüşüm kaçınılmaz hale gelmiştir.⁷

Çalışmanın takip eden kısmında yeni güvenlik anlayışının teorik temellerinin oluşmasında önemli rolü olan Sosyal İnşacı, Eleştirel Yaklaşımlar, Galler Okulu ve Kopenhag Okulu açıklanıp, konuyla ilgili literatüre yer verilecektir.

1.1. Geleneksel Güvenlikten “Yeni”ye Köprü: Sosyal İnşacı, Eleştirel Yaklaşımlar ve Galler Okulu

Sosyal İnşacı Yaklaşım, sosyal olguların sürekli inşa halinde bulunduğu temel varsayımına dayanarak uluslararası toplumun güvenlik politikalarını nasıl dönüştürdüğünü ve istikrarlı bir barış için koşulların nasıl sağlanabileceğini analiz etmekte ve toplumsal yapıya

⁶ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Akademi Yayınları, Bursa, 2017, s. 174.

⁷ Kadir Sancak, “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, Sayı: 6, 123-134, s. 129.

ayrı bir önem atfetmektedir.⁸ Örneğin Sosyal İnşacı Yaklaşımın öne çıkan düşünürü Alexander Wendt⁹, geleneksel güvenlik anlayışı kapsamındaki ana akım yaklaşımlarda eksik olan güvenliğin sosyal boyutuna vurgu yaparak maddi unsurlar yerine fikirler, normlar, kültürler ve kimliklerden oluşan sosyal yapıyı analiz etmekte ve güvenliği bu çerçevede yorumlamaktadır.¹⁰ Ayrıca İnşacı Güvenlik Yaklaşımı, her ne kadar bireysel ya da toplumsal güvenliğe önem verse de temel aktör olarak devleti kabul etmektedir.

Gelenekselden yeni'ye geçişte bir diğer önemli yaklaşım Eleştirel Güvenlik Yaklaşımıdır. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı adından da anlaşılacağı üzere Realizmin ve Neo-Realizmin güç ve çıkarı merkeze alan görüşü eleştirip geleneksel (ana akım) güvenlik anlayışının politikalarına bir tepki olarak gelişmiştir.

Eleştirel Yaklaşımın fikri öncüleri, Frankfurt Okulundan farklı disiplinlerden bir araya gelen akademisyenlerden oluşmaktadır. Bunlar arasında Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, Friedrich Pollock, Walter Benjamin, Jürgen Habermas ve sonradan yaklaşımın gelişmesine katkı sağlayan Robert Cox'ı göstermek mümkündür.¹¹ Eleştirel teorisyenler, devletlerin farklı niteliklere sahip olmaları ve güvensizlik sorununun çözümünden ziyade sorunun bir parçası haline gelmeleri sebebiyle temel aktör olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Yani devletler kendi halkları için güvenliği sağlayabilecekleri gibi aynı zamanda bir tehdit kaynağı haline de gelebilirler. Bu nedenle, devlet

⁸ Oktay Bingöl, "Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve 21. Yüzyıl Güvenlik Sorunları", Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Sertif Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2016, 517-532, s. 21.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Alexander Went, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992; Alexander Wendt, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", *International Organisation*, 1992, Vol: 46, No: 2, 391-425.

¹⁰ Alexander Went, "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, 1994, Vol: 88, No: 2, 384-396, p. 385-387.

¹¹ Bilgehan Emekler, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar". *Bilge Strateji*, 2011, Cilt: 2, Sayı: 4, 139-184, s. 155.

yerine bireye odaklanmalı ve bireyin özgürlüğü sağlanmalıdır. Devletin asli görevi ise bireyin özgürlüğünü alıkoyan sosyal, fiziki, ekonomik ve siyasi alanlardaki kısıtlamaları ortadan kaldırmak olmalıdır.¹²

Eleştirel Yaklaşımın savunucularının Karl Marx'ın düşüncelerinden etkilenmeleri nedeniyle felsefi kökenlerinin Marksizm'e dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır.¹³ Bu nedenle eleştirel teorisyenler, ekonominin ve toplumun güvenlik sorunlarının kaynağı olarak kapitalizmi görmektedirler. Kapitalist ekonomik anlayışın neden olduğu gelir eşitsizliği ve ekonomik istikrarsızlık, eleştirel teorisyenler tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmektedir. Bu nedenle eleştirel teorisyenlerin birçoğu Dünya'da güvenliğin sağlanması için hakim olan kapitalist anlayışın değişmesi gerektiği görüşündedirler.¹⁴

Güvenlik anlayışının değişim ve dönüşümüne katkı sağlayan bir diğer ekol ise Galler Okuludur. Galler Okulu (Aberystwyth Okulu), Soğuk Savaş sonrası dönemde İngiltere'deki Aberystwyth Üniversitesi'nde Ken Booth, Richard Wyn Jones, Andrew Linklater, Keith Krause ve Michael Williams gibi akademisyenlerin de çalışmalarıyla tanınmaya başlanmıştır. Galler Okulunun entelektüel yönelimleri, Marksist Teori, İtalyan Marksist Gramsci ve Frankfurt Okulundan gelmektedir. Galler Okulunun öne çıkma nedenleri, Soğuk Savaş sonrası NATO'nun (*North Atlantic Treaty Organization*) başını çektiği Batı Bloğu ile SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Bloğu arasındaki jeopolitik ve stratejik rekabete dayalı güvenlik politikalarının önemini yitirmesiyle ortaya çıkan kimlik sorunları, ötekileştirme ve marjinalleşme gibi tehditlerdir.¹⁵ Galler Okulu, Soğuk Savaş sonrası dönemde farklılaşan tehditler nedeniyle bir yandan güvenlik anlayışını derinleştirirken

¹² John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, 2008, Cilt: 5, Sayı: 18, 69-87, p. 80-81

¹³ Bilgehan Emeklier, *a.g.m.*, 2011, s. 155.

¹⁴ Bakan ve Şahin, *a.g.m.*, 2018, s. 145.

¹⁵ Fikret Birdişi, "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü", *Güvenlik Stratejileri*, 2014, Cilt: 10, Sayı: 20, 229-256, s. 243-244.

(*deepening security*) öbür yandan güvenlik anlayışının genişletilmesini (*broadening security*) sağlamıştır.¹⁶

Galler Okulu'nun öncülerinden olan Ken Booth, güvenlik çalışmalarını özgürleşme ekseninde ele alarak, Realizmin entelektüel hegemonyası ile şekillenen geleneksel güvenlik anlayışını eleştirmektedir. Bu bağlamda güvenlik, Realist anlayıştaki gibi devletin temel aktör olduğu askeri güç ve düzen değil, aynı zamanda özgürleşmedir. Bu nedenle insanın özgür olması için tüm kısıtlamalar ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca Booth'a göre güvenlik, tehditlerin var olmamasıdır. Özgürleşme ise, bireylerin ve grupların serbestçe yapmak istediklerini seçmelerini engelleyen fiziki ve insani kısıtlamalardan kurtarılmalari halidir. Booth, fiziki ve insani kısıtlamaları da savaş ve savaş tehdidi, yoksulluk, yetersiz eğitim, siyasi baskı şeklinde belirtmektedir. Özgürleşme ile güvenlik arasındaki bağlantıyı bir madalyonun iki yüzüne benzeten Booth, teorik olarak özgürlük ve güvenlik kavramlarının birbirlerini tamamladıklarını ifade etmektedir.¹⁷

1.2. Kopenhag Okulu

Kopenhag Okulu, 1985 yılında Danimarka'da Kopenhag Üniversitesi'nin bünyesinde "Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi" nin güvenlik üzerine yaptığı çalışmalar ile kurulmuştur. Bu merkezin kuruluş aşamasında özellikle askeri olmayan boyutlar ile Avrupa güvenliği üzerinde çalışılmıştır. Okul'un önde gelen teorisyenleri; Barry Buzan, Ole Waever ile Jaap de Wilde'dir.¹⁸ Bu okula ismini ilk önce "*Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School*" çalışması ile

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Pınar Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *Stratejik Araştırmalar*, 2010, Cilt: 8, Sayı: 14, s. 44.

¹⁷ Keen Booth, "Security and Emancipation, Review of International Studies", *Cambridge University Press*, 1991, Cilt: 17, Sayı: 4, 313-326, p. 319.

¹⁸ Jef Huysmans, "Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe", *European Journal of International Relations*, 1998, Vol: 4, No: 4, 479-505, p. 479-480.

McSweeney vermiştir.¹⁹ Kopenhag Okulu, uluslararası güvenlik çalışmaları literatürüne üç alanda katkı sağlamıştır. Bunlar; Güvenlikleştirme/Güvenlik Dışlaştırma Teorisi, Sektörel Güvenlik Yaklaşımı ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisidir.²⁰

Kopenhag Okulu'nun güvenlik tehditlerinin içeriği ve ortaya çıkışı konusundaki tezlerinin izlerini güvenlikleştirme teorisinde bulmak mümkündür. Güvenlikleştirme teorisi, bir yandan geleneksel güvenlik anlayışındaki devlet merkezli salt askeri güç ilişkilerinin ötesinde olması gerektiğini savunurken öbür yandan bireylerin, sosyal grupların, ulusların, insanoğlunun varlığı ve refahına ilişkin her şeyin güvenlik tehdidi olarak ele alınmasını reddetmektedir. Bu yaklaşıma göre bir sorunun güvenlik tehdidi olabilmesi için öncelikle siyasi elitlerin söylem yoluyla siyasi alandaki bir konuyu güvenlik alanının dışına taşınmaları ve buna karşı önlem almanın mümkün olması gerekmektedir. Kısacası güvenlik, bir söz-edim olarak görülmektedir²¹.

Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına en büyük katkısı toplumun güvenlik anlamında etkilendiği beş ana sektörün birbiriyle etkileşiminin “Güvenlikleştirme Teorisi”ne uygulanmasıdır. Bu bakımdan okulun öne çıkardığı temel husus, askeri tehditlerin toplumlar için tek güvensizlik kaynağı olmadığı, askeri tehditlerin yanı sıra sektörlerdeki güvenlik tehditlerinin de güvensizlik kaynağı oluşturmasıdır. Bu sektörler: Askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenliktir. Güvenliği sektör analizi temelinde incelemenin önemi, sektörler arasındaki özel ilişki tiplerini

¹⁹ Ole Weaver, “Aberystwyth, Paris, Copenhagen: New Schools in Security Theory and Their Origins Between Core and Periphery”, <http://www.scribd.com/doc/40010349/Ole-Waever-Aberystwyth-Paris-en-New-Schools-in-Security-Theory-and-Their-Origins-Between-Core-and-Periphery>. (Erişim Tarihi: 11.10.2019). 2004, p. 4.

²⁰ Başar Baysal ve Çağla Lüleci, “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”, *Güvenlik Stratejileri*, 2011, 22: 61-96, s. 70.

²¹ Sinem Açıkmeşe-Akgül, “Algı mı Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler*, 2011, Cilt: 8, Sayı: 30, 43-73, s. 57-59.

tanımlayıp birbirlerini nasıl etkilediklerini ortaya koymak ve bu şekilde bütüncül bir güvenlik bakış açısı sağlamaktır.²²

Özellikle Eleştirel Yaklaşımın; kimin güvenliği, neyin güvenliği ve kimden/neden korunma gibi sorularıyla güvenliği sorgulaması, Galler Okulu'nun özgürleşme güvenlik ilişkisi ve Kopenhag Okulu'nun güvenliği sektörel bazda incelemesi yeni güvenlik anlayışının özünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda aşağıda yer alan Tablo 1, güvenliğin sağlanmasına yönelik sorulan sorulara cevap verilmesi ve günümüzdeki güvenlik yaklaşımlarının özetlenmesi bakımından büyük önem arz etmektedir.

Tablo 1: Genişletilmiş Güvenlik Kavramları²³

Güvenlik Kavramları	Gösterilen (Kimin Güvenliği?)	Risk Altındaki Değer (Neyin Güvenliği?)	Tehdit Kaynağı/Kaynakları (Kimden/Neden Korunma?)
Ulusal Güvenlik [Siyasi, Askeri Boyut]	Devlet	Egemenlik, Toprak Bütünlüğü	Diğer Devlet, Terörizm (Devlet Dışı Aktörler)
Toplumsal Güvenlik [Boyutu]	Milletler, Toplumsal Gruplar	Ulusal Birlik, Kimlik	(Devletler) Milletler, Göçmenler, Yabancı Kültürler
Ekonomik Güvenlik*	Bireyler (Tüccarlar)	Ticaret, Üretim, Finans İlişkileri	Devletler, Terörizm, Küreselleşme
İnsan Güvenliği	Bireyler, İnsanlık	Beka, Hayat Kalitesi	Devlet, Küreselleşme, Küresel Çevre Sorunları (GEC), Doğa, Terörizm

²² Barry Buzan, Ole Wæver ve Jaap De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Londra, 1998, p. 7.

²³ Hans Günter Brauch, *Ibid.*, p. 11.

Yeni Güvenlik Yaklaşımlarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri:
G-7, BRICS Ülkeleri İle Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme

Çevresel Güvenlik [Boyutu]	Ekosistem	Sürdürülebilirlik	İnsanlık
Cinsiyet Güvenliği	Cinsiyet İlişkileri, Yerli Halk, Azınlıklar	Eşitlik, Kimlik, Dayanışma	Ataerkillik, Totaliter / Erktekelci Kurumlar (Hükümetler, Dinler, Elitler, Kültür), Hoşgörüsüzlük

*Yazarların katkılarıyla eklenmiştir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, güvenlik kavramı; askeri güvenlik, siyasi güvenlik, toplumsal güvenlik, ekonomik güvenlik, insan güvenliği, çevresel güvenlik, kültür, kimlik ve cinsiyet güvenliği üzerinden sınıflandırılmıştır.²⁴ Örneğin kültür ve kimlik, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğin bir aracı olarak görülmüştür.²⁵ Güvenlik kavramının bu denli geniş tutulmasının ardından iki temel neden bulunmaktadır. Birincisi Soğuk Savaş sonrası dönemde risk ve tehditlerin öngörülememesinden ikincisi ise güvenliğin sadece devletin bekasıyla sağlanamayacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı devletin bekasının yanı sıra bireyi de güvenliğin merkezine alan yeni güvenlik anlayışı, bireyin refahına etki eden her türlü risk ve tehlikenin güvenikleştirilmesini amaçlamaktadır.

Kopenhag Okulu’nun üzerinde durduğu diğer bir önemli konu ise bölgesel güvenlik kompleksidir. Bu teori güvenliğin bölgesel dinamiklerini tekrarlayarak ön plana çıkartmayı hedeflemektedir. Buzan ve Waeaver’e göre, dünya çapında tüm devletler güvenlik anlamında birbirleriyle bağımlıdır. Herhangi bir devletin güvenliği kendisine sınır komşusu olsun veya olmasın diğer bir devletin güvenliğinden ayrı

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Barry Buzan, *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Brighton, 1983.

²⁵ Elina Sopo, “Securitising Culture During the Cold War: The Geopolitical Aspect of Culture in European Discussions, 1949–1974”, *The International History Review*, 2020, Vol: 42, No: 2, 391-409, p. 12.

düşünülemez.²⁶ Örneğin kolektif bir savunma örgütü olan NATO, her ne kadar belli bir bölgeyi temsil etmek için kurulmuş olsa da bölgesel sınırları aşarak dünyanın birçok yerinde bölgesel güvenliği sağlamaya çalışmaktadır.

2. İlgili Literatür

Kollias ve Paleologou (2003), 1960-1998 dönemlerine ait verilerle Yunanistan'ın iç politika ve seçim değişkenleri ile dış güvenlik politikası kararlarının savunma harcamalarına etkisi ARDL sınır testi yaklaşımı kullanarak araştırmışlardır. Araştırmada Yunanistan'ın savunma harcamaları kısa vadede iç politika ve dış güvenlik faktörlerinden etkilendiği sonucuna varılmıştır.²⁷ Rickli (2008) yaptığı çalışmada günümüzün kutupsuzlaşan dünyasında Avrupa'nın küçük devletlerinin Soğuk Savaş sonrası askeri politikalarındaki değişimi araştırmıştır.²⁸ Ezeani ve Ezeibe (2011), savunma harcamaları ile ulusal güvenlik arasındaki ilişkiyi Nijerya üzerinde incelemiştir. Nijerya'da savunma harcamaları yıllık olarak artmasına rağmen güvenliğin sağlanamadığı, aksine güvensizlik seviyesinin arttığı gözlemlenmiştir.²⁹ Zayıf ve Erkenekli (2015), 1994-2013 yılları arasındaki verilerden yararlanarak NATO üyesi ülkeler için regresyon analizi ile kültürel değerlerin savunma harcamalarına etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre; savunma harcamaları ile kültürel değerler arasında orta düzeyde

²⁶ Barry Buzan ve Ole Wæver, *Regions and Powers*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 46.

²⁷ Christos Kollias ve Suzanna Maria Paleologou, "Domestic Political And External Security Determinants Of The Demand For Greek Military Expenditure". *Defence and Peace Economics*, 2003, Vol: 14, No: 6, 437-445.

²⁸ Jean- Marc Rickli, "European Small States' Military Policies After the Cold War: From Territorial To Niche Strategies", *Cambridge Review Of International Affairs*, 2008, Vol: 21, No: 3, 307-325.

²⁹ Emmanuel O. Ezeani ve Ezeibe Christian C., "Defence Expenditure and National Security in Nigeria", Ozoemenam Mbachu & Ahmed Aliyu Sokoto, (ed.), *Nigerian Defence And Security: Policies and Strategies*, Medusa Academic Publishers Limited, Kaduna, 2011, 227-252.

anamlı bir ilişki bulunmuştur.³⁰ Bu bağlamda toplumsal ilişkilerde güvenlik kaygısının ortadan kalkması için kültürel değerlerin etkisi göz ardı edilmemelidir. Özellikle de NATO gibi güvenlik ortaklıklarda toplumsal farklılıklar güvenlik için büyük önem arz etmektedir.

Skogstad (2016) güvenlik politikalarının ya bir güvenlik kurumuna katılma ya da özel bir amaç için koalisyon kurmayı gerektirdiğini belirtmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ülkelerin savunma bütçelerini belirleyen unsurları 124 ülke için 16 yıllık verilerden yararlanarak Skogstad tarafından analiz edilmiştir.³¹ Waszkiewicz (2016), 1996-2014 dönemi verileri ile Türkiye ile Yunanistan'ın savunma harcamalarının artmasına neden olan siyasi, ekonomik ve askeri faktörleri Granger nedensellik testi ile analiz etmiştir. Analiz sonucuna göre; Yunanistan'da dış tehditler Türkiye'de ise hem iç tehditler hem de dış tehditler ulusal güvenlikte önemli rol oynamaktadır. Ayrıca çalışmada Yunanistan'ın savunma harcamalarının artmasının temel nedeni ekonomik faktörler, güvenlik taleplerinin artması ve Türkiye ile sınır sorununun varlığı gösterilmektedir. Türkiye'nin savunma harcamasına neden olan faktörlerin başında ise ekonomik faktörlerden ziyade siyasi faktörler ve milli güvenlik faktörü yer almaktadır. Regresyon analizi sonucunda savunma bütçeleri ile mekânsallık arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.³² Sopo (2020) ise yaptığı çalışmada 1950'lerin başından itibaren Avrupa Birliği Enstitüsü politikacılarının bir güvenlik ve hayatta kalma sorunu olarak gittikçe artan şekilde kültürü tanımlamasını tartışmıştır.³³

³⁰ Vedat Zayıf ve Memed Erkenekli, "Kültürel Değerlerin Savunma Harcamalarına Yansması: NATO Ülkeleri Arasında Bir Uygulama", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2015, Cilt: 14, Sayı: 2, 1-43.

³¹ Karl Skogstad, "Defence Budgets In the Post-Cold War Era: A Spatial Econometrics Approach", *Defence and Peace Economics*, 2016, Vol: 27, No: 3, 323-352.

³² Grzegorz Waszkiewicz, "Drivers Of Greek And Turkish Defense Spending", *International Journal of Management and Economics*, 2016, Vol: 51, No: 1, 33-46.

³³ Elina Sopo, *Ibid.*, p. 1-13.

3. Yeni Güvenlik Yaklaşımlarının G-7, BRICS Ülkeleri ile Türkiye'nin Savunma Harcamalarına Etkilerinin Analizi

Soğuk Savaş sonrası dönemde, asimetrik tehditlerin yaşanmaya başlanmasıyla birlikte ülkeler, savunma planlamalarında politika değişimine gitmek zorunda kalmışlardır. Ülkelerin savunma planlamaları değişimi, “Tehdide Dayalı Planlama”dan (Soğuk Savaş döneminde), “Yeteneğe Dayalı Planlama” (Soğuk Savaş sonrasında) ve “Yetenek Tabanlı Planlama” ya (11 Eylül 2001 sonrasında) şeklinde gerçekleşmiştir.³⁴ Bu bağlamda günümüzde hem G-7, BRICS ülkelerinin hem de Türkiye'nin savunma planlama anlayışı, Kopenhag Okulu'nun sektörel güvenlik kapsamındaki tüm faktörleri hesaba katan “Yetenek Tabanlı Planlama” anlayışı kapsamında hazırlanmaktadır. Söz konusu ülkelerin savunma planlamalarının bu şekilde hazırlanması savunma harcamalarının düzeyine de etki etmektedir.

Ülkelerin savunma bütçeleri hazırlamalarında belirleyici olan faktörleri yansıtan yaklaşımlar da Savaş Öncesi ve Sonrası Dönemlerde değişim göstermiştir. Bu yaklaşımlar, “Dışsal Yaklaşım (*External Approach*)” ve “İçsel Yaklaşım (*Internal Approach*)” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bir ülkenin savunma bütçesinin, rakibinin bütçesinin bir fonksiyonu olduğu model Dışsal Yaklaşım olarak adlandırılır. Richardson'un Eylem-Reaksiyon Teorisi olarak da bilinmektedir. Bu yaklaşımda, bir ülkenin savunma bütçesinin öncelikle belirleyicisi ülkenin sınırları dışından kaynaklanmaktadır. İçsel Yaklaşım da ise savunma bütçesinin oluşturulmasında politik ve ekonomik unsurlar üzerinde odaklanılmaktadır. Bu yaklaşım, harcama düzeyi ve diğer ulusların savunma harcamalarından ziyade bürokrat ve politikacıların yüzleştikleri teşviklere dayanır.³⁵ Örneğin Cusack ve Ward (1981), seçim, toplam talep dalgalanmaları ve genel ekonomik performansın

³⁴ Mustafa Kemal Topçu, “Savunma Planlamasının Ekonomiye Etkileri ve Savunma Bütçeleri”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2010, Cilt: 9, Sayı: 1, 75-96, s. 77-78.

³⁵ Karl Skogstad, *Ibid.*, p. 323-324.

dışsal faktörlerden üstün olduğunu belirterek İçsel Yaklaşımlar üzerinde durmuşlardır.³⁶

Savunma harcamaları belirlenirken Soğuk Savaş öncesi dönemde İçsel Yaklaşım daha güçlü olmasına rağmen Soğuk Savaş sonrası dönemde Dışsal Yaklaşımın daha önemli rol oynadığı ileri sürülmektedir. Diğer bir ifadeyle İçsel Yaklaşım potansiyel role sahiptir. Ancak Soğuk Savaş sonrası döneme ilişkin analizler göstermiştir ki, Dışsal Yaklaşım savunma harcamalarının önemli bir belirleyicisidir. Çünkü Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkilerde iki zıt kutuplaşma artık olmadığından ülkeler için daha değişken olabilmektedir. Ekonomik büyüme bölgesel gücün ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Ülkeler daha fazla ülkenin savunma harcamasını dikkate almak durumundadırlar. Ayrıca İçsel Yaklaşım ülkeler açısından kontrol edilebilir.³⁷ Pamp ve Thurner (2017), Richardson yaklaşımının Soğuk Savaşın ağırlığında askeri harcamalardaki hızlı artışı açıklamak niyetiyle geliştirilmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir.³⁸ Askeri kuvvet, ekonomik güçle aynı derecede olmaması halinde sürdürülmesi zordur.³⁹ Bu konuda yapılan ampirik çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Wyner ve Xie (1997) Çin’de 1960-1989 dönemi için Richardson yaklaşımının yani Dışsal Yaklaşımın geçerliliğini araştırdıkları bir çalışma yapmışlardır. Çalışma sonucuna göre Çin’deki askeri harcama düzeyindeki gelişimin Dışsal Yaklaşım ile açıklanmadığı belirtilmektedir.⁴⁰ Yine Bromund

³⁶ Thomas R. Cusack ve Michael Don Ward, “Military Spending In The United States, Soviet Union, And The People’s Republic Of China”, *Journal of Conflict Resolution*, 1981, Vol: 25, No: 3, 429-469.

³⁷ Karl Skogstad, *Ibid.*, p.325.

³⁸ Oliver Pamp ve Paul W. Thurner, “Trading Arms and The Demand For Military Expenditures: Empirical Explorations Using New SIPRI-Data”. *Defence and Peace Economics*, 2017, Vol: 28, No: 4, 457-472.

³⁹ Sandra Krtalić ve Aleksandar Major, “Military Expenditures in the Maelstrom of the Globalized World” *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 2010, Vol: 23, No: 2, 142-161, p. 142.

⁴⁰ Brittani Wyner ve Ligun Xie, “Modeling China’s Military Expenditures as an Action-Reaction Process: A Preliminary Study”, *Journal of Chinese Political Science*, 1997, Vol: 3, No: 2, 47-70.

(2009) günümüz demokrasilerinde savunma harcamalarının bir ekonomik sorun olmadığı, güvenlik sorunu olduğunu belirtmektedir.⁴¹

Çalışma metodolojik olarak G-7, BRICS ülkeleri ile Türkiye'nin savunma harcamalarının yıllar itibariyle gelişimi ve savunma harcamalarının GSYH içindeki payını gösteren veriler yardımıyla gelişen güvenlik çerçevesinde analiz edilmesi amaçlanmaktadır. G-7 ülkeleri; Almanya, ABD, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Japonya ve Kanada'dan oluşmaktadır. Bu ülkeler küresel gelirin yaklaşık % 65'ine sahip ekonomileri ile gelişmiş ülke gruplarını temsil etmektedirler. BRICS üyesi ülkeler ise Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyetidir. Dünya ekonomisinin yaklaşık beşte birini oluşturan bu ülkelerin temel özelliği hızlı büyüyen ekonomilere sahip olmalarıdır. Gerek G-7 ülkeleri gerekse BRICS ülkeleri ekonomik güçlerinin bir yansıması olarak güvenlik sistemleri açısından da önem arz eden ülkelerdir.

Çalışmada kullanılan veriler SIPRI (Stokholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü -Stockholm International Peace Research Institute) ve WMEAT (Dünya Askeri Harcamaları ve Silah Transferleri - World Military Expenditures and Arms Transfers) raporlarından alınmıştır.

G-7, BRICS ülkeleri ile Türkiye'nin savunma harcamaları gelişen güvenlik çerçevesinde analiz edilecektir. Bundan dolayı da konunun anlaşılabilirliği açısından yapılacak analizler, Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönem şeklinde iki alt başlıkta değerlendirilecektir.

3.1. Soğuk Savaş Döneminde Savunma Harcamalarının Seyri

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin özgür dünyanın savunmasını üstlenmesi buna karşın SSCB'nin de, üçüncü dünya ülkelerinin emperyalist devletlere karşı yürüttükleri bağımsızlık mücadelesinden yararlanarak siyasi ve ekonomik alanda kendi hegemonyasını kurmak istemesi iki blok arasında Soğuk Savaşın neden olmuştur. Yaşanan

⁴¹ Ted R. Bromund, "Demystifying Defense: Exposing Myths about US Military Expenditures", *Harvard International Review*, 2009, Vol: 31, No: 1, 36-40.

Soğuk Savaş Döneminde dünyanın iki kutuplu bir hale gelmesi risk ve tehditleri de artırmıştır. Bu gelişmelerle ilintili olarak iki blok arasında yaşanan silahlanma yarışı ve rekabete dayalı savunma sanayilerinin gelişimi olmuştur.

Soğuk Savaş Döneminin en belirgin bir diğer özelliği de ABD önderliğinde NATO'nun yeterli kuvvete sahip olmasının amaçlanmasıdır. Geleneksel güvenlik anlayışının hakim olduğu Soğuk Savaş Döneminde belirsizliğin az olması, düşmanın ve gücünün belli olması ve ülkelerin de düşmanın gücünden daha fazlasına sahip olma isteği ülkelerin savunma harcamalarının belirleyicisi olmuştur.⁴²

Bu çalışmada esas alınan G-7, BRICS ülkeleri ve Türkiye'de tarihsel süreç içerisinde yaşanan problemler, risk ve tehditlerin varlığı, coğrafi konumlar, komşu ülkelerin savunma harcamaları düzeyi, siyasi rejimler ve ülkelerin ekonomik durumları savunma harcamaları düzeyini belirleyen faktörler arasında yer almaktadır. Tüm bu faktörler bağlamında 1971-1989 yılları arası G-7, BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin savunma harcamalarının seyri Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Seçilmiş Bazı G-7, BRICS Ülkeleri İle Türkiye'nin Savunma Harcamalarının Seyri (1971-1989, Milyar \$)⁴³

Yıllar	ABD	İngiltere	Japonya	SSCB	Çin	Hindistan	Türkiye
1971*	128,054	16,963	5,438	140,948	36,776	3,731	2,093
1972	127,547	18,202	6,196	147,032	38,606	3,630	2,111
1973	121,767	18,386	6,533	153,067	38,849	3,111	2,116
1974	121,969	18,917	6,356	160,011	39,754	3,327	2,140
1975	117,856	18,479	7,108	165,999	40,819	4,024	3,515

⁴² Çağdaş Akif Kahraman, "Tarihsel Süreçte Savunma Planlaması Yaklaşımları İle Savunma Tedarik Sistemleri Arasındaki İlişki", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 2016, Cilt: 26, Sayı: 2, 101-126, s. 106.

⁴³ WMEAT, World Military Expenditures and Arms Transfers, 1964-1990, <https://www.state.gov/t/avc/rls/rpt/wmeat/>. (Erişim Tarihi: 18.09.2019).

1976	112,218	19,162	7,670	173,974	40,072	3,905	4,061
1977	117,359	18,717	8,122	176,984	40,118	3,853	4,111
1978	117,707	18,981	8,789	179,998	41,822	4,141	3,862
1979	122,279	19,169	9,557	183,000	44,500	4,155	3,155
1980**	212,100	32,530	18,170	292,000	24,120	5,316	2,409
1981	228,400	30,730	18,950	295,200	23,640	5,795	2,615
1982	248,000	30,730	20,040	300,500	23,780	6,431	2,924
1983	265,100	35,600	21,190	304,900	23,220	6,911	2,818
1984	277,900	36,100	22,300	309,200	22,600	7,353	2,722
1985	302,600	37,070	23,510	315,600	22,600	7,584	2,906
1986	311,700	36,380	24,610	310,920	21,970	8,103	3,340
1987	309,900	35,840	25,940	325,900	22,030	8,900	3,205
1988	305,100	34,050	27,170	330,900	22,720	8,721	2,942
1989	304,100	34,630	28,410	311,000	22,330	8,174	3,150

* 1971-1979 arası yıllar 1979 sabit fiyatlarına göre düzenlenmiştir.

** 1980-1989 arası yıllar 1989 sabit fiyatlarına göre düzenlenmiştir.

1960'larda Dünya'da tahmin edilen savunma harcamalarının % 97'si 36 ülkede toplanmıştır. Bu toplamın % 84'ü ABD ve SSCB'ye aittir.⁴⁴ Aynı şekilde Soğuk Savaş Döneminin iki süper gücü olan ABD ile SSCB 1971-1989 yılları arası savunma harcamaları en yüksek olan iki ülkedir. Bunun en önemli nedeni de her iki süper gücün belirgin olan tehdide karşı planlamalar yapmaları ve savunma sanayilerini güçlendirmelerinden kaynaklanmaktadır.

1971-1989 dönemi itibariyle Çin dışındaki ülkelerde artış olduğu görülmektedir. Bu dönemde diğer ülkelerde yıllar arasında dalgalanmalar bulunmaktadır. Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'deki savunma harcamaları düzeyi ise nispi olarak düşüktür.

⁴⁴ Emile Benoit, Harold Lubell ve Sylvia Schuman, "World Defense Expenditures", *Journal of Peace Research*, 1966, Vol: 3, No: 2, 97-113.

Ülkelerin savunma harcamalarına dolayısıyla güvenliğe verilen önemin temel göstergelerinden biri, savunma harcamalarının GSYH içindeki payıdır. Soğuk Savaş Döneminde G-7, BRICS ülkeleri ve Türkiye için savunma harcamalarının GSYH içindeki payı Tablo 3'te yer almaktadır.

Söz konusu ülkelerin devlet bütçesinden savunma harcamalarına ayırdıkları pay yıllar itibariyle mutlak değer olarak artmasına rağmen bu harcamaların GSYH içindeki payı iki ülke (G. Afrika ve Türkiye) dışında Tablo 3'te de görüldüğü üzere düşmüştür. Özellikle başta Rusya olmak üzere İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya ve Brezilya'nın da savunma harcamalarında ciddi düşüşler yaşanmıştır.

Soğuk Savaş Döneminde ABD ile SSCB arasındaki güç ve nüfuz mücadelesi Kuzeydoğu Asya'da da etkisini göstermiştir. Kore Savaşı'ndan sonra ABD'nin öncülüğündeki Japonya, Güney Kore ve Tayvan ittifakı ile SSCB, Çin ve Kuzey Kore ittifakı arasındaki güç dengesi daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle ABD'nin, Çin ile Tayvan arasındaki sınır sorunu nedeniyle Tayvan'a silah satışında bulunması ve Tayvan ile askeri ilişkiler geliştirmesi Çin'i rahatsız etmiştir.⁴⁵ Nitekim Çin'in yaşadığı güvenlik sorunları ülkenin savunma bütçesine de yansımıştır. Örneğin Çin'in savunma harcamalarının GSYH içindeki payı 1960 yılında % 9,5 iken, 1970'de 13,5'a yükselmiştir. Ancak sonraki yıllarda ise düşerek 1990'da % 3,7 olmuştur (Tablo 3).

G-7 ülkeleri içinde GSYH içinde savunma harcamalarının payı en fazla olan ülke ABD'dir. BRICS ülkeleri içinde de SSCB en yüksek orana sahip ülke konumunda olmuştur. Gerek ABD'yi gerekse de SSCB'yi 1985'e kadar Çin takip etmiştir. Türkiye'de GSYH içinde savunma harcamalarının payı ise düşmeyip aynı seyirde (1975 yılı hariç) devam etmiştir. Bu durumda Türkiye'nin gerek coğrafi konumu gerekse belirli tehditlere maruz kalma olasılığının payı bulunmaktadır.

⁴⁵ Emine Akçadağ Alagöz, "Kuzeydoğu Asya'nın Değişen Güvenlik Ortamı", Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Sertif Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar*, 2016, Beta Yayınevi, İstanbul, 517-532, s. 517.

Türkiye'nin gerek Ege sorunu nedeniyle Yunanistan ile yaşadığı problemler gerekse de Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde iç güvenlikten kaynaklı yaşanan sıkıntılar, özellikle 1970'li yılların başında Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı ve Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'nın kurulması nedenleriyle Türkiye'nin savunma harcamalarının artarak devam etmesine neden olmuştur. Ayrıca 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatının başlaması ve ABD tarafından Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu ASELSAN'nın kurulmasını zorunlu kılmış bu durum Türkiye'nin savunma harcamalarının artmasının bir diğer nedeni olmuştur.⁴⁶

1980'li yıllar da yine Türkiye'nin savunma harcamaları açısından son derece önemlidir. 1980'lerin başında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonu programı başlatılmıştır. Bu programın temel amacı, silah donanımını yenilemek ve bunu da ulusal silah sanayini kurarak gerçekleştirmektir. Modernizasyon programının finansmanının önemli bir kısmı ise bütçe dışından, Savunma Sanayii Destekleme Fonundan karşılanmıştır.⁴⁷

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şennur Sezgin ve Selami Sezgin, "Dünya'da ve Türkiye'de Savunma Sanayi: Genel Bir Bakış", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 2018, Cilt: 5, Sayı: 12, 1-19.

⁴⁷ Gülay Günlük Şenesen, *Türkiye'de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Etkileri 1980-2001*, 2002, TESEV Yayınları, İstanbul, s. 13.

Tablo 3: Soğuk Savaş Dönemi G-7, BRICS Ülkeleri ile Türkiye'nin Savunma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (%) 1955-1990 Dönemi⁴⁸

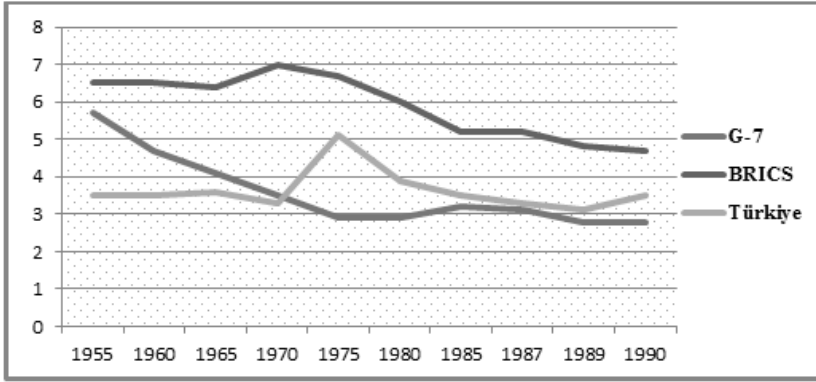
Ülkeler	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1987	1989	1990
ABD	9.7	8.6	7.2	7.7	5.4	5.0	6.1	6.1	5.5	5.3
Almanya	4.1	4.0	4.3	3.2	3.5	3.1	3.0	2.9	2.7	2.7
İngiltere	8.1	6.3	5.8	4.6	3.5	4.5	4.8	4.2	3.6	3.6
Fransa	6.4	6.5	5.2	4.1	3.8	3.8	3.7	3.7	3.4	3.3
İtalya	3.3	2.7	2.7	2.1	2.0	1.8	1.9	2.1	2.0	1.9
Japonya	2.1	1.1	0.9	0.8	0.9	0.9	1.0	1.0	0.9	0.9
Kanada	6.2	4.2	2.9	2.2	1.9	1.8	2.1	2.1	1.9	2.0
Brezilya	X	1.9	1.9	2.3	2.0	0.9	0.8	1.0	1.4	1.7
SSCB	X	13.3	13.7	14	13.6	14.6	12.9	12.9	11.5	11.0
Hindistan	X	4.3	3.7	3.0	3.4	2.8	3.5	3.8	3.0	3.0
Çin	X	9.5	10.7	13.5	10.5	8.5	5.1	4.2	3.8	3.7
G. Afrika	X	3.6	2.3	2.4	4.3	3.2	3.7	4.4	4.4	4.4
Türkiye	X	3.5	3.6	3.3	5.1	3.9	3.5	3.3	3.1	3.5

Soğuk savaş sonrası dönemde Türkiye ile G-7 ve BRICS ülkelerinin savunma harcamalarının GSYH'deki payının 1955-1990 dönemi itibariyle karşılaştırmalı durumu Şekil 1'de gösterilmektedir. Bu dönem boyunca BRICS ülkelerinin en yüksek savunma harcamalarına sahip olduğu görülmektedir. 1970'lere kadar Türkiye'deki savunma

⁴⁸ SIPRI, Sipri Military Expenditure Database, (Erişim Tarihi: 04.10.2019); WMEAT, (1964-1990). World Military Expenditures and Arms Transfers. <https://www.state.gov/t/avc/rls/rpt/wmeat/> (Erişim Tarihi: 18.09.2019).

harcamalarının GSYH içindeki payı G-7 ülkelerinden düşük iken 1970'den sonra daha yüksek olmuştur. Bunun nedenleri yukarıda açıklandığı gibi iç ve dış faktörlere bağlı gelişen olaylardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca ifade etmek gerekirse Türkiye'nin savunma harcamalarının GSYH içindeki payı gelişimi itibariyle BRICS ülkeleri ile benzerlik göstermektedir (Şekil 1).

Şekil 1: G-7, BRICS ve Türkiye'nin Savunma Harcamaları Karşılaştırması (GSYH %)

* Tablo 3'teki verilerden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Savunma Harcamalarının Seyri

1990'lara gelindiğinde Soğuk Savaş döneminde hakim iki kutuplu sistem yıkılmış, bir süre ABD'nin tek süper güç olarak sistemi domine ettiği yeni bir döneme geçilmiştir.⁴⁹ Diğer bir ifadeyle Soğuk Savaş sonrasında askeri politikalarda önemli değişimlerden biri ABD'nin gücü, Berlin duvarının yıkılmasından sonra rakipleri geride bırakacak

⁴⁹ Çağdaş Akif Kahraman, *a.g.m.*, s. 108.

şekilde artmıştır. Örneğin 2006 yılında ABD'nin askeri harcamaları, dünya toplam askeri harcamalarının % 46'sını, Dünya'da askeri harcamalardaki artışın % 62'sini oluşturmuştur. Bu dengesizlik kutupsuz sistemin özelliğinden kaynaklanmıştır.⁵⁰

Soğuk Savaş sonrası döneminin bitmesiyle birlikte geleneksel güvenlik anlayışının değişmesi daha öncede de belirtildiği üzere ülkelerin çok farklı güvenlik sorunlarıyla uğraşmalarına neden olmuştur. Bu dönemde ülkelerin güvenliğini tehdit eden başlıca sorunlara örnek olarak; etnik çatışmaları, bölgesel ve ulusal suç örgütlerini, terörizmi, insan kaçakçılığını, tehlikeli madde ve silah kaçakçılığını, aşırı nüfus artışı ve çevresel tahribatları göstermek mümkündür.⁵¹ Soğuk Savaş sonrası Dünya güvenlik yapısında yaşanan bu önemli değişim ülkelerin savunma planlamalarının yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Ayrıca bu yeni dönemde tanımlanabilecek bir tehdidin olmaması ve tehditlerin asimetrik hale gelmesi ülkelerin savunma harcamaları planlarının oluşturulmasını da zorlaştırmıştır.

Hem Soğuk Savaşın sona ermesi hem de gelişen dünyanın bazı bölümlerindeki güçlü ekonomik büyüme, savunma bütçelerinin oluşturma meselesini daha da karmaşıklştırmıştır.⁵²

⁵⁰ Jean- Marc Rickli, *Ibid.*, p. 314.

⁵¹ Aleksandar Fatich, "Conventional and Unconventional - 'Hard' and 'Soft' Security: The Distinction", *South-East Europe Review*, 2002, Vol: 5, No: 3, 93-98, s. 93.

⁵² Karl Skogstad, *Ibid.*, p.323.

**Tablo 4: G-7 Ülkeleri ile Türkiye'nin
Savunma Harcamalarının Seyri 1991-2018
(2017 Sabit Fiyatlarıyla, Milyar \$)⁵³**

Yıllar	ABD	İngiltere	Almanya	Fransa	İtalya	Japonya	Kanada	Türkiye
1991	504,473	51,910	58,590	59,933	28,339	41,954	15,758	9,654
1992	533,052	48,486	55,722	58,047	27,524	42,585	15,584	10,154
1993	505,036	46,271	50,093	57,404	27,671	42,413	15,545	11,227
1994	476,363	44,998	46,717	57,700	26,987	42,399	15,319	10,976
1995	448,560	42,205	45,949	54,843	24,647	43,101	14,438	11,276
1996	424,161	41,963	45,050	53,539	27,158	43,885	13,259	12,620
1997	421,967	40,626	43,387	53,732	28,477	44,257	12,218	13,153
1998	412,438	40,864	43,537	52,304	29,419	44,307	12,641	13,782
1999	413,453	40,809	44,417	52,744	30,570	44,076	13,187	15,217
2000	429,453	41,871	43,716	52,147	32,608	44,307	12,971	14,727
2001	432,941	43,565	42,998	51,987	32,073	45,083	13,314	13,500
2002	486,110	46,397	43,115	53,055	32,950	45,308	13,382	14,364
2003	553,274	49,727	42,526	54,655	33,218	45,365	13,628	13,358
2004	603,024	50,306	41,223	56,147	33,326	45,184	14,144	12,414
2005	631,782	50,740	40,582	54,996	32,063	45,102	14,766	11,965
2006	641,593	51,006	39,645	55,250	31,024	44,527	15,453	12,838
2007	658,438	52,587	39,679	55,462	30,139	43,948	16,847	12,343
2008	707,151	54,983	40,819	54,907	31,387	43,525	18,156	12,482
2009	763,872	56,163	42,362	58,612	30,358	44,341	18,985	13,357
2010	784,835	55,407	42,824	55,932	29,491	44,496	17,148	13,087
2011	775,156	53,388	41,599	54,568	28,880	45,095	17,727	13,214
2012	731,086	51,237	42,591	53,814	26,696	44,552	16,857	13,504
2013	673,102	49,199	40,133	53,679	25,674	44,363	15,582	13,838
2014	631,513	47,921	39,951	54,473	23,701	44,836	15,836	13,917
2015	616,483	46,834	41,177	56,672	22,695	45,627	18,194	14,355

⁵³ SIPRI, Sipri Military Expenditure Database, (Erişim Tarihi: 04.10.2019).

Yeni Güvenlik Yaklaşımlarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri:
G-7, BRICS Ülkeleri İle Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme

2016	612,889	46,903	42,918	58,795	25,709	45,351	18,436	16,630
2017	605,803	46,433	45,382	60,417	26,448	45,387	21,343	17,824
2018	633,565	46,883	46,192	59,542	26,082	45,362	21,352	22,088

297

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte dünya savunma harcamalarında ani ve hızlı bir düşüş yaşanmıştır.⁵⁴ Tablo 4’te de görüldüğü üzere 1991’den 2000 yılına kadar Japonya ve Türkiye’nin dışında ülkelerin savunma harcamalarında ciddi azalışlar meydana gelmiştir. Özellikle ABD söz konusu dönemde savunma harcamalarında % 25 ila % 30 oranında küçülmeye gitmiş ve askeri güçlerini aynı ölçüde düşürmüştür.⁵⁵

Savunma harcamalarındaki azalma eğilimi 2000’li yıllardan sonra ortadan kalkmış ve harcamalar tekrar ivme kazanmıştır. 2000’den sonra sabit büyüme görülmekle birlikte G-7 ülkeleri ve Türkiye’nin savunma harcamalarında yıllar itibariyle dalgalanmalar görülmektedir (Tablo 4). Nitekim bu dönemde yaşanan savunma harcamalarındaki artışın en önemli nedeni, Dünya savunma harcamalarının yaklaşık yarısını gerçekleştiren ABD’nin doktrin ve stratejisinde yaşanan mevcut değişimlerdir. Özellikle 11 Eylül 2001’de Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan terörist saldırıları sonrasında ABD’nin Afganistan ve Irak’a operasyonlar düzenlemesi savunma harcamalarında büyük bir artışa neden olmuştur.

Türkiye’nin savunma harcamaları G-7 ülkelerine oranla düşük düzeydedir. Ancak Türkiye’nin özellikle 2017 ve 2018 yılı savunma harcamaları verilerine bakıldığında önemli bir artışın olduğu görülmektedir. Bu artışın temel nedeni ise Türkiye’nin sınır güvenliğini sağlamak için gerçekleştirmiş olduğu sınır ötesi askeri operasyonlardan kaynaklanmaktadır.

⁵⁴ Şennur Sezgin, *Savunma Ekonomisi*, Nisan Kitapevi, Eskişehir, 2018, s. 105.

⁵⁵ A. Cohen Eliot, “Defending America in the Twenty-First Century”, *Foreign Affairs*, 2000, Vol: 79, No: 6, 40-56, p. 42.

Tablo 5’te Soğuk Savaş sonrası dönemde BRICS ülkeleri ile Türkiye’nin GSYH içinde savunma harcamaları oranları yer almaktadır. Bu dönemde özellikle 2000 sonrasında önemli artış olmuştur. Sadece G. Afrika ülkesindeki değişim daha sınırlı olmuştur. Soğuk Savaş döneminde bloklar arası yaşanan silahlanma yarışı, SSCB ekonomisi üzerine ağır bir yük oluşturmuştur. Bu yük Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya tarafından hafifletilmeye çalışılmıştır. BRICS ülkeleri içinde Çin’e bakıldığında ise Çin’in savunma harcamalarını giderek artırdığı ve en yüksek savunma harcamaları payına sahip ülke konumuna geldiği görülmektedir.⁵⁶ 2018 yılı itibarıyla Çin, dünyanın ikinci en büyük savunma harcamalarına sahip ülkedir. Çin, ekonomik büyümesi ile birlikte savunma harcamalarını da artırma eğiliminde olan nadir ülkelerden biridir.⁵⁷ Ancak Türkiye’ye bakıldığında ise G. Afrika ülkesi hariç nispi olarak diğer ülkelerden daha düşük savunma harcamasına sahip ülkedir.

**Tablo 5: BRICS Ülkeleri ile Türkiye’nin
Savunma Harcamalarının Seyri 1991-2018
(2017 Sabit Fiyatlarıyla, Milyar \$)⁵⁸**

Yıllar	Brezilya	Rusya	Hindistan	Çin	G. Afrika	Türkiye
1991	1,2124	-	18,490	22,328	3,993	9,654
1992	9,45	48,655	17,671	27,126	3,438	10,154
1993	13,115	42,533	19,958	25,023	3,177	11,227
1994	15,614	40,208	20,048	24,101	3,387	10,976
1995	17,555	26,455	20,648	25,015	3,013	11,276
1996	16,326	24,980	21,023	26,561	2,619	12,620
1997	16,214	27,310	23,272	28,493	2,408	13,153
1998	17,428	16,241	24,280	31,211	2,133	13,782

⁵⁶ Seyhan Taş, İbrahim Örnek ve Gül Aksoğan, “Türkiye’de Savunma Harcamaları, Büyüme ve Gelir Eşitsizliği, 1970-2008: Ekonometrik Bir İnceleme”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2013, Cilt:12, Sayı: 3, 659-682, s. 665.

⁵⁷ Nan Tian, vd., “Trends In World Military Expenditure, 2018”, *SIPRI Fact Sheet*, 2019, 1-12, p. 3.

⁵⁸ SIPRI, Sipri Military Expenditure Database, (Erişim Tarihi: 17.10.2019).

Yeni Güvenlik Yaklaşımlarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri:
G-7, BRICS Ülkeleri İle Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme

1999	17,853	18,036	28,217	37,971	2,044	15,217
2000	19,339	24,335	29,116	41,264	2,399	14,727
2001	22,400	26,298	30,130	49,798	2,683	13,500
2002	22,699	29,133	30,037	57,835	2,940	14,364
2003	18,108	30,547	30,708	62,509	2,910	13,358
2004	18,815	31,928	35,670	69,162	3,012	12,414
2005	20,358	36,284	37,961	76,558	3,344	11,965
2006	21,080	40,161	38,143	88,317	3,390	12,838
2007	22,734	43,715	38,604	98,805	3,341	12,343
2008	24,184	48,033	43,786	108,187	3,317	12,482
2009	26,369	50,396	51,553	131,063	3,468	13,357
2010	29,283	51,420	51,759	137,890	3,357	13,087
2011	28,364	54,877	52,261	148,656	3,477	13,214
2012	28,910	63,584	52,075	161,441	3,634	13,504
2013	29,067	66,682	51,691	176,476	3,706	13,838
2014	29,648	71,467	54,214	191,627	3,710	13,917
2015	28,961	77,023	54,729	204,202	3,741	14,355
2016	27,491	82,576	60,311	215,718	3,679	16,630
2017	29,283	66,527	64,559	227,829	3,639	17,824
2018	30,769	64,193	66,578	239,223	3,449	22,088

299
Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

SIPRI (2019)'a göre 2018 yılında dünya savunma harcamaları 1.822 milyar dolar olarak tahmin edilmiştir. Bu da global GSYH'nin 2,1'ine ve kişi başına 239 dolara denk gelmektedir. 2018 yılında en çok savunma harcamasına sahip ülkelerin başında ABD, Çin, Südi Arabistan, Hindistan ve Fransa gelmektedir(Tablo 4-5).

Soğuk Savaş sonrası savunma harcamaları en çok artan ülkeler ABD ve Çin'dir (Tablo 4-5). ABD 2018 yılında savunmaya 633 milyar dolar harcamıştır. Bu tutar dünyadaki toplam askeri harcamaların % 36'sını oluşturmaktadır. ABD'den sonra gelen Çin, 2018 yılında 239 milyar dolar savunmaya harcamıştır. Dünya'da savunma harcamaları bakımından dördüncü sırada yer alan Hindistan savunmaya 66.5 milyar dolar ayırmıştır. 2006'dan beri en çok savunma harcaması yapan ilk beş ülkeden biri olan Rusya ise savunma harcamalarını % 22 azaltarak savunmasına 64.1 milyar dolar ayırdığı görülmektedir. 2018 yılı itibariyle Türkiye'nin savunma harcaması ise 22.0 milyar dolar olmuştur. Coğrafi olarak birçok tehdidin

çok yakınında olan Türkiye için savunma alanında yüksek harcamalar kaçınılmazdır.

Tablo 6'da 1995-2018 yılları arası G-7, BRICS ülkeleri ile Türkiye'nin GSYH içinde savunma harcamalarının payı yer almaktadır. Tablo 6'ya bakıldığında Soğuk Savaş sonrası dönemde ülkelerin GSYH içinde savunma harcamalarının payı yıllar arasında dalgalanmalar olmakla birlikte genel olarak düştüğü görülmektedir. Örneğin ABD 1995 yılında GSYH içinde savunmaya 3,6'lık bir pay ayırırken 2000 yılına gelindiğinde bu pay azalarak 2,9 olmuştur. Ancak sonraki yıllarda uluslararası terör saldırılarıyla artan güvenlik kaygıları nedeniyle ABD tekrar savunma harcamalarını artırmış ancak 2018'de 3,2'ye düşürmüştür. Soğuk Savaş öncesinde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrasında da savunma harcamalarının GSYH içindeki payı en yüksek olan ülke 2008-2012 yılları haricinde Rusya'dır. Rusya'nın hemen ardından ABD gelmektedir. Çin'de savunma harcamalarının GSYH içindeki payında 1985'ten başlayan düşmenin Soğuk Savaş sonrası dönemde de devam ettiği görülmektedir. Türkiye'de de savunma harcamalarının GSYH içindeki payı bu dönemde genel olarak düşmüştür.

Tablo 6: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde G-7, BRICS Ülkeleri ile Türkiye'nin Savunma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (% , 1995-2018 Dönemi)⁵⁹

Ülkeler	ABD	Almanya	İngiltere	Fransa	İtalya	Japonya	Kanada	Brezilya	Rusya	Hindistan	Çin	G.Afrika	Türkiye
Yıllar													
1995	3,6	1,6	2,6	3,0	1,5	0,9	1,6	1,9	4,1	2,6	1,7	2,1	3,9
1996	3,4	1,6	2,5	2,9	1,6	0,9	1,4	1,7	4,1	2,5	1,7	1,8	4,1
1997	3,2	1,5	2,3	2,8	1,6	0,9	1,2	1,6	4,3	2,6	1,7	1,6	4,1
1998	3,0	1,5	2,3	2,7	1,6	0,9	1,3	1,7	3,0	2,7	1,7	1,3	3,2

⁵⁹ SIPRI, Sipri Military Expenditure Database, (Erişim Tarihi: 25.10.2019).

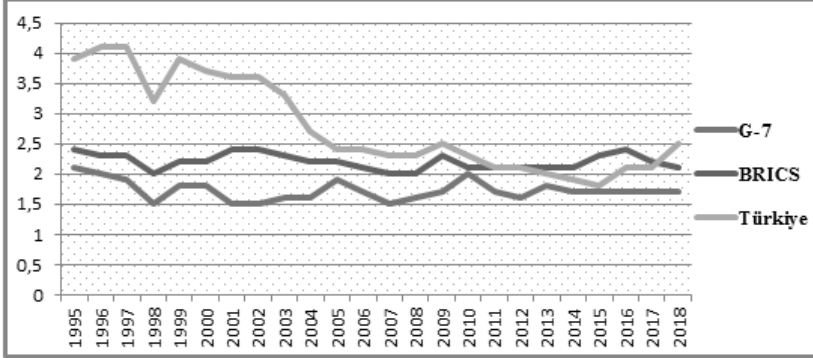
Yeni Güvenlik Yaklaşımlarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri:
G-7, BRICS Ülkeleri İle Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme

1999	2,9	1,5	2,2	2,6	1,7	0,9	1,2	1,6	3,3	3,0	1,9	1,4	3,9
2000	2,9	1,4	2,1	2,5	1,7	0,9	1,1	1,7	3,6	2,9	1,9	1,4	3,7
2001	2,9	1,4	2,2	2,4	1,7	0,9	1,1	2,0	3,8	2,9	2,1	1,5	3,6
2002	3,2	1,4	2,2	2,4	1,7	1,0	1,1	1,9	4,1	2,8	2,2	1,5	3,8
2003	3,6	1,4	2,3	2,5	1,7	1,0	1,1	1,5	3,9	2,7	2,1	1,5	3,3
2004	3,8	1,3	2,3	2,4	1,7	0,9	1,1	1,5	3,5	2,8	2,1	1,4	2,7
2005	3,9	1,3	2,2	2,4	1,6	0,9	1,1	1,5	3,6	2,8	2,0	1,4	2,4
2006	3,8	1,3	2,1	2,3	1,5	0,9	1,1	1,5	3,5	2,5	1,9	1,3	2,4
2007	3,9	1,2	2,2	2,3	1,5	0,9	1,2	1,5	3,4	2,3	1,9	1,2	2,3
2008	4,2	1,4	2,3	2,3	1,5	0,9	1,2	1,4	3,3	2,6	2,1	1,1	2,2
2009	4,6	1,4	2,4	2,5	1,6	1,0	1,4	1,5	4,1	2,9	1,9	1,2	2,5
2010	4,7	1,4	2,4	2,3	1,5	1,0	1,2	1,5	3,8	2,7	1,9	1,1	2,3
2011	4,6	1,3	2,3	2,3	1,5	1,0	1,2	1,4	3,5	2,7	1,8	1,1	2,1
2012	4,2	1,3	2,2	2,2	1,4	1,0	1,1	1,4	3,8	2,5	1,8	1,1	2,1
2013	3,8	1,2	2,1	2,2	1,4	1,0	1,0	1,3	3,9	2,5	1,9	1,1	2,0
2014	3,8	1,2	1,9	2,2	1,3	1,0	1,0	1,3	4,1	2,5	1,9	1,1	1,9
2015	3,3	1,2	1,9	2,3	1,2	1,0	1,2	1,4	4,9	2,4	1,9	1,1	1,8
2016	3,2	1,2	1,8	2,3	1,3	0,9	1,2	1,4	5,5	2,5	1,9	1,1	2,1
2017	3,1	1,2	1,8	2,3	1,4	0,9	1,3	1,4	4,3	2,5	1,9	1,0	2,1
2018	3,2	1,2	1,8	2,3	1,3	0,9	1,3	1,5	3,9	2,4	1,9	1,0	2,5

301
Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Türkiye, G-7 ve BRICS ülkeleri karşılaştırması Şekil 2'de gösterilmektedir. Ülke grupları karşılaştırıldığında BRICS ülkelerinin GSYH içinde savunmaya ayırdıkları payların G-7 ülkelerinden daha fazla olduğu görülmektedir. BRICS ülkelerinin GSYH içinde savunma harcamaları paylarının G-7 ülkelerinden fazla olması güvenlik kaygılarından ziyade ekonomik temelli ve kısmen de uluslararası stratejik konumlarının güçlendirilmesi isteğine dayalı olduğunu ifade etmek mümkündür. 21. yüzyılda BRICS ülkelerinin yükselen bir güç haline gelmesi ve milli gelirlerindeki hızlı artışlar savunma harcamalarına da yansımıştır.

Şekil 2: Soğuk Savaş Sonrası G-7, BRICS ve Türkiye'nin Savunma Harcamaları Karşılaştırması (GSYH %)

*SIPRI verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Soğuk Savaş öncesi dönemle karşılaştırıldığında savunma harcamalarının GSYH içindeki payı açısından şu değişiklikler olmuştur (Şekil 1 ve 2):

- Soğuk Savaş öncesi dönemde savunma harcamalarının GSYH içindeki payı tüm dönem boyunca en yüksek ülke grupları BRICS ülkeleri olmuştur. İkinci sırada 1970 yılına kadar G-7 ülkeleri yer alırken, bu ülke grubu 1970'den sonra Türkiye'nin arkasından üçüncü sıraya düşmüştür.

- Soğuk Savaş sonrası dönemde sıralama tamamen değişmiştir. 2012 yılına kadar Türkiye birinci sırada yer alırken bu yıldan sonra 2018'e kadar ikinci sırada yer almıştır. 2017'de tekrar ilk sıraya yükselmiştir. BRICS ülkeleri 2012'den sonra 2017'ye kadar kısa dönem ilk sırada yer almış sonra tekrar ikinci sıraya düşmüştür. G-7 ülkeleri ise Türkiye ve BRICS ülkelerini takip etmiştir.

Bu değişimler başta Türkiye olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin savunma harcamalarının GSYH'ya katkısının özellikle savunma sanayinin gelişmesiyle birlikte daha fazla katkı sağladığını göstermektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Soğuk Savaş Döneminde hakim olan geleneksel güvenlik anlayışı, askeri konulara önem vermekte ve devleti temel aktör olarak görmekteydi. Ancak Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte güvenlik anlayışında da değişim yaşanmış, geleneksel güvenlik anlayışı sorgulanır hale gelmiştir. Bu yeni dönemde güvenliğin ekonomik, politik, sosyal, askeri ve çevresel boyutlarını ele alan “Yeni Güvenlik Yaklaşımları” olarak da ifade edilen çok boyutlu bir güvenlik anlayışına geçilmiştir. Dünya güvenlik anlayışında yaşanan bu önemli değişim ülkelerin savunma planlamalarının yeniden yapılanmasına da neden olduğu saptanmıştır. Örneğin ülkeler, Soğuk Savaş döneminde “Tehdide Dayalı” bir savunma planlaması yaparlarken Soğuk Savaş sonrası dönemde “Yeteneğe Dayalı” ve “Yetenek Tabanlı” bir savunma planlaması yaptıkları tespit edilmiştir. G-7, BRICS ülkeleri ile Türkiye’nin savunma planlamalarına bakıldığında ise Kopenhag Okulu’nun sektörel güvenlik kapsamındaki tüm faktörleri hesaba katan “Yetenek Tabanlı Planlama” anlayışı kapsamında hazırlandığı görülmüştür. Söz konusu ülkelerin savunma planlamalarını “Yetenek Tabanlı Planlama” esasına göre hazırlamaları, savunma harcamalarının optimal düzeyde belirlenmesine büyük katkı sağlandığı gözlemlenmiştir.

Savunma harcamaları, standart tanımı bulunmayan bir kavramdır. Bunun temel nedeni ise savunma harcamaları kalemlerinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesidir. Bundan dolayı Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik kavramı her ne kadar genişleyip derinleşse de savunma harcamalarının salt bu nedenle arttığını söylemek mümkün değildir. Çünkü güvenlik kapsamına alınan bazı konuların (toplumsal güvenlik, ekonomik güvenlik, insan güvenliği, çevresel güvenlik, cinsiyet güvenliği vb.) savunma bütçesinden ziyade farklı bütçe kalemlerine alınmakta ve giderler bu bütçelerden gerçekleştirilmektedir. Güvenliğin kavramsal olarak genişlediği Soğuk Savaş sonrası dönemde G-7, BRICS ülkeleri ile Türkiye’nin savunma harcamaları düzeyi bu savı doğrular niteliktedir. G-7, BRICS ülkeleri ile Türkiye’nin savunma harcamalarına bakıldığında ABD’nin her dönem zirvedeki yerini koruduğunu ancak Çin’in ise yükselen bir güç ile ABD’yi izlediği görülmüştür.

G-7, BRICS ülkeleri ile Türkiye'nin savunma harcamalarının GSYH içindeki payları özellikle Soğuk Savaş Döneminde Türkiye dışında önemli oranda düşmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise düşük oranda da olsa ülkelerin savunma harcamalarındaki düşüşlerin devam ettiği görülmüştür. Soğuk Savaş öncesi dönemde savunma harcamalarının GSYH içindeki payı tüm dönem boyunca en yüksek ülke grupları BRICS ülkeleri ikinci sırada G-7 ülkeleri ve Türkiye ise üçüncü sırada yer almışken, Soğuk Savaş sonrasında sıralama değişmiştir. 2012-2017 yılları haricinde ilk sırada Türkiye yer alırken onu BRICS ülkeleri ve G-7 ülkeleri izlemiştir. Analiz sonuçları bağlamında denilebilir ki savunma harcamaları düzeyi, güvenliğin kavramsal olarak genişlemesinin yanı sıra risk ve tehditlerin belirginleşmesi, tehditlerin asimetrik hale gelmesi, ülkelerin coğrafi konumları, komşu ülkelerin savunma harcamaları düzeyi ve yaşanan diğer dışsal problemlerden kaynaklı arttığını söylemek mümkündür. Yapılan analizler ve elde edilen bulguların ilgili alanda yapılan çalışmaları da desteklemektedir.

Summary

The required for security has been among the basic needs since the existence of humanity. Such an important need, which dates back as far as human history, is being fulfilled by states today as it used to be. While there are many reasons why the need for security is fulfilled by the states, the main reason is that the survival of the state and security are of full public goods and services. In other words, security is a type of service that has an indivisible feature in which no individual can be excluded from its benefits and everyone benefits at the same level. In this context, states have to allocate humanitarian and material resources to combat actual or potential threats to their security.

There has been a serious change and transformation in security studies with the beginning of the globalization process and the end of the Cold War. From the prevailing traditional security paradigm of the Cold War era to a multidimensional security understanding that addresses the economic, political, social, military and environmental dimensions of security. In this context, it is of great importance to investigate the impact

of this multidimensional change in security understanding on the state's defense expenditures and the level of this effect.

In this study, the defense expenditures of G-7 (USA, Germany, France, UK, Italy, Japan, Canada), BRICS (Brazil, Russia, India, China, South Africa) and Turkey, which are among the top 15 sources of defense in the world in line with the pre-and post-Cold War security approaches, were analyzed. In this context, after the conceptual framework was first drawn, the change and transformation in “the New Approach of Security” in the post-Cold War period was explained. Subsequently, *Social Constructors, Critical Approaches, the Welsh School and the Copenhagen School*, which had an important role in the formation of the theoretical foundations of the new approach of security, were described. In the second part of the study, the literature on the subject is given. In the third chapter, as well as during the Cold War and post-Cold War era in the context of security, G-7, BRICS countries and Turkey's defense spending share of GDP were analyzed the correlation between security and defense spending is presented in detail.

KAYNAKÇA

Kıtaplar

AKÇADAĞ ALAGÖZ Emine, “Kuzeydoğu Asya'nın Değişen Güvenlik Ortamı”, Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Sertif Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2016.

ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Akademi Yayınları, Bursa, 2017.

BİNGÖL Oktay, “Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve 21. Yüzyıl Güvenlik Sorunları”, Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Sertif Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2016.

BUZAN Barry ve Ole Wæver, *Regions and Powers*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

BUZAN Barry, Ole Wæver ve Jaap De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Londra, 1998.

BUZAN Barry, *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Brighton 1983.

DEDEOĞLU Beril, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul, 2008.

EZEANİ Emmanuel O. ve Ezeibe Christian C., “Defence Expenditure and National Security in Nigeria”, Ozoemenam Mbachu ve Ahmed Aliyu Sokoto, (ed.), *Nigerian Defence And Security: Policies and Strategies*, Medusa Academic Publishers Limited, Kaduna, 2011.

SEZGİN Şennur, *Savunma Ekonomisi*, Nisan Kitapevi, Eskişehir, 2018.

ŞENESEN Gülay Günlük, *Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Etkileri 1980-2001*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2002.

TİAN Nan, vd., “Trends In World Military Expenditure, 2018”, *SIPRI Fact Sheet*, 2019.

WENT Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Makaleler

AÇIKMEŞE-AKGÜL Sinem, “Algı mı Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler*, 2011, Cilt: 8, Sayı: 30, 43-73, ss. 57-59.

BAKAN Selahaddin ve Sonay Şahin, “Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler”, *The Journal of International Lingual, Social and Educational Science*, 2018, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 135-152.

BALDWIN David A., “The Concept Of Security”, *Review Of International Studies*, 1997, Vol: 23, ss. 5-26.

BAYLIS John, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, 2008, Cilt: 5, Sayı: 18, 69-87, ss. 80-81

BAYSAL Başar ve Çağla Lüleci, “Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi”, *Güvenlik Stratejileri*, 2011, ss. 22: 61-96.

BENOİT Emile, Harold Lubell ve Sylvia Schuman, “World Defense Expenditures”, *Journal of Peace Research*, 1966, Vol: 3, No: 2, ss. 97-113.

BİLGİN Pınar, “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, *Stratejik Araştırmalar*, 2010, Cilt: 8, Sayı: 14.

BİRDİŞLİ Fikret, “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü”, *Güvenlik Stratejileri*, 2014, Cilt: 10, Sayı: 20, 229-256, ss. 243-244.

BOOTH Keen, “Security and Emancipation, Review of International Studies”, *Cambridge University Press*, 1991, Cilt: 17, Sayı: 4, ss. 313-326.

BRAUCH Hans Günter, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, *Uluslararası İlişkiler*, 2008, Cilt:5, Sayı:18, ss. 1-47.

BROMUND Ted R., “Demystifying Defense: Exposing Myths about US Military Expenditures”, *Harvard International Review*, 2009, Vol: 31, No: 1, ss. 36-40,

CUSACK Thomas R. ve Michael Don Ward, “Military Spending In The United States, Soviet Union, And The People’s Republic Of China”, *Journal of Conflict Resolution*, 1981, Vol: 25, No: 3, ss. 429-469.

ELİOT A. Cohen, “Defending America in the Twenty-First Century”, *Foreign Affairs*, 2000, Vol: 79, No: 6, ss. 40-56.

Yeni Güvenlik Yaklaşımlarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri:
G-7, BRICS Ülkeleri İle Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme

- EMEKLİER Bilgehan, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar”. *Bilge Strateji*, 2011, Cilt: 2, Sayı: 4, ss. 139-184.
- FATİCH Aleksandar, “Conventional and Unconventional - ‘Hard’ and ‘Soft’ Security: The Distinction”, *South-East Europe Review*, 2002, Vol: 5, No: 3, ss. 93-98.
- HUYSMANS Jef, “Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe”, *European Journal of International Relations*, 1998, Vol: 4, No: 4, 479-505, ss. 479-480.
- KAHRAMAN Çağdaş Akif, “Tarihsel Süreçte Savunma Planlaması Yaklaşımları İle Savunma Tedarik Sistemleri Arasındaki İlişki”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 2016, Cilt: 26, Sayı: 2, ss. 101-126.
- KOLLİAS Christos ve Suzanna Maria Paleologou, “Domestic Political And External Security Determinants Of The Demand For Greek Military Expenditure”, *Defence and Peace Economics*, 2003, Vol: 14, No: 6, ss. 437-445.
- KRTALIĆ Sandra ve Aleksandar Major, “Military Expenditures in the Maelstrom of the Globalized World” *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 2010, Vol: 23, No: 2, ss. 142-161.
- PAMP Oliver ve Paul W. Thurner, “Trading Arms and The Demand For Military Expenditures: Empirical Explorations Using New SIPRI-Data”, *Defence and Peace Economics*, Vol: 28, No: 4, ss. 457-472.
- RİCKLİ Jean- Marc, “European Small States’ Military Policies After the Cold War: From Territorial To Niche Strategies”, *Cambridge Review Of International Affairs*, 2008, Vol: 21, No: 3, ss. 307-325.
- SANCAK Kadir, “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, Sayı: 6, ss. 123-134.
- SEZGİN Şennur ve Selami Sezgin, “Dünya’da ve Türkiye’de Savunma Sanayi: Genel Bir Bakış”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 2018, Cilt: 5, Sayı: 12, ss. 1-19.
- SKOGSTAD Karl, “Defence Budgets In the Post-Cold War Era: A Spatial Econometrics Approach”, *Defence and Peace Economics*, 2016, Vol: 27, No: 3, ss. 323-352.
- SOPO Elina, “Securitising Culture During the Cold War: The Geopolitical Aspect of Culture in European Discussions, 1949-1974”, *The International History Review*, 2020, Vol: 42, No: 2, ss. 391-409.
- TAŞ Seyhan, İbrahim Örnek ve Gül Aksoğan, “Türkiye’de Savunma Harcamaları, Büyüme ve Gelir Eşitsizliği, 1970-2008: Ekonometrik Bir İnceleme”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2013, Cilt:12, Sayı: 3, ss. 659-682.
- TOPÇU Mustafa Kemal, “Savunma Planlamasının Ekonomiye Etkileri ve Savunma Bütçeleri”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2010, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 75-96.
- WASZKIEWİCZ Grzegorz, “Drivers Of Greek And Turkish Defense Spending”, *International Journal of Management and Economics*, 2016, Vol: 51, No: 1, ss. 33-46.
- WENT, Alexander, “Collective Identity Formation and the International State”, *American Political Science Review*, 1994, Vol: 88, No: 2, ss. 384-396.
- WENDT Alexander, “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, *International Organisation*, 1992, Vol: 46, No: 2, 391-425.

WOLFERS Arnold, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 1952, Vol: 67, No:: 4, ss. 481-502.

WYNER Brittani ve Ligun Xie, "Modeling China's Military Expenditures as an Action-Reaction Process: A Preliminary Study", *Journal of Chinese Political Science*, 1997, Vol: 3, No: 2, ss. 47-70.

ZAYIF Vedat ve Memed Erkenekli, "Kültürel Değerlerin Savunma Harcamalarına Yansıması: NATO Ülkeleri Arasında Bir Uygulama", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, ss. 1-43.

İnternet

WEAVER Ole, "Aberystwyth, Paris, Copenhagen: New Schools in Security Theory and Their Origins Between Core and Periphery", <http://www.scribd.com/doc/40010349/Ole-Waever-Aberystwyth-Paris-enNew-Schools-in-Security-Theory-and-Their-Origins-Between-Core-andPeriphery>. (Erişim Tarihi: 11.10.2019).

SIPRI, Sipri Military Expenditure Database, (Erişim Tarihi: 25.10.2019).

SIPRI, Sipri Military Expenditure Database, (Erişim Tarihi: 04.10.2019).

WMEAT, World Military Expenditures and Arms Transfers, 1964-1990, <https://www.state.gov/t/avc/rls/rpt/wmeat/>. (Erişim Tarihi: 18.09.2019).

Paralı Askerlerden Özel Askerî Şirketlere Savunma Yönetimi Teknolojileri Uygulamaları

Defense Management Technology Applications:
From Mercenaries to Private Military Companies

Tolga ÖZ* - Turgut M. ÇALIŞKANLAR**

Öz

Sürekli değişken muharebe ortamında muharebe alanı ihtiyaçlarının ertelenemez ve mutlaka tedarik edilmek zorunda olmasının sonuçlarından biri Özel Askerî Şirketlerdir (ÖAŞ). Muharebe alanının arz ve talep dengesinde önemli bir aktör olarak rol alan ÖAŞ'ler aynı zamanda ülkelerin savunma yönetiminde de önemli bir enstrüman olarak ortaya çıkmaktadırlar. ÖAŞ'ler çok çeşitli organizasyon yapıları ve amaçları ile muharebe alanlarının kritik eksik parçalarını tamamladıkları için uluslararası arenada tartışılır ve incelenir bir konu haline gelmişlerdir. Bu makale karşılaştırmalı tarihsel perspektiften gerçekleştirilen bir analize dayanmaktadır. Çalışmada iki farklı okuyucu grubu hedef alınmıştır. İlk grup; akademik olarak savunma yönetimi, güvenlik politikaları ve uluslararası ilişkiler konularıyla ilgilenen ve ÖAŞ'ler hakkında durumsal farkındalığa ihtiyaç duyanlar olarak belirlenmiştir. İkinci grup ise; ÖAŞ'lere ilişkin karar mercilerinde bulunan, bu alanda görev almak ya da yatırım yapmak isteyenler olarak

* Dr. Öğr. Üyesi Ulş. Alb., Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Savunma Yönetimi ABD Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0002-3608-2090, e-posta: toz@msu.edu.tr.

** P. Alb., Türk Silahlı Kuvvetleri, ORCID: 0000-0002-7241-2827, e-posta: mtcaliskanlar@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted : 15.10.2019

Kabul Tarihi / Accepted : 12.04.2020

belirlenmiştir. Bu iki hedef kitleye yardımcı olmak maksadıyla, geçmişten geleceğe doğru bir projeksiyon yapılarak ÖAŞ'lerin; tarihi gelişim süreci ve tanımı, hizmet fonksiyon alanları, hukuki durumu, günümüz savaş ihtiyaçlarına göre kendi ekosisteminde kullanılma eğilimi ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde yakın gelecekte muhtemel kullanım alanları hakkında tespit ve çıkarımlar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savunma Yönetimi, Özel Askerî Şirketler, Güvenlik Teknolojileri, İnovasyon, Yapay Zekâ.

Abstract

In a instantly changing combat environment, combat space needs cannot be postponed and should be supplied timely. One of the consequences of providing all kinds of needs precisely in the battle field is Private Military Company (PMC) formation. Having a role as an important actor in the supply and demand balance of the battlefield, PMCs also appear as an important instrument in the Defense Management of countries. Since PMCs have completed critical missing parts of the battlefields with a wide range of organizational structures and objectives, they have become a topic of discussion and examination in the international arena. This article is based on an analysis from a comparative historical perspective. Two different reader groups were targeted with this study. The first group has been determined as those who are academically interested in defense management, security policies and international relations, and need situational awareness about PMCs. The second group; those who are in the decision-making bodies of the PMCs and who want to take part in or invest in this field have been identified. In order to cover these two target groups, a projection from the past to the future was made. Within the framework of historical development process and definition, service function areas, legal status, the tendency to use it according to the needs of the war in its own ecosystem and technological developments in the near future, possible uses and inferences were made about the use of the PMCs.

Keywords: Defense Management, Private Military Companies, Security Technologies, Innovation, Artificial Intelligence.

Giriş

Savunma Yönetimi hakkında kabul edilmiş genel geçer bir tanım olmasa da ülkelerin ve organizasyonların savunma eylemini gerçekleştirmek için geliştirdikleri politikaların uygulamaya geçirilmesi olarak adlandırılabilir. Savunma Yönetiminin temel amacı savunma eylemini gerçekleştirmek olduğuna göre, bu maksada hizmet eden tüm enstrümanlar, örneğin; planlama mekanizmaları, altyapı ve destek sistemleri, Savunma Yönetimi başlığı altına girer.¹ Savunma Yönetimi enstrümanlarının en temel olarak muharebe alanındaki başarıya hizmet ettiğini düşünürsek, bu amaçla istifade ettiğimiz danışmanlık firmalarından lojistik firmalarına, muharip unsurlardan muharip olmayan unsurlara belli bir alanda yetenek sağlayan tüm kuruluşlar Savunma Yönetiminin ilgi alanına girmektedir. Muharebe ortamının sürekli değişken olması ve muharebe alanında başarılı olmak için ihtiyaçların ivedilikle ve mutlaka tedarik edilmek zorunda olması Savunma Yönetimi planlayıcılarını bu ihtiyaçları nasıl tedarik edecekleri sorunsalıyla karşı karşıya bırakmıştır.² Birilerinin nasıl savaşılabileceğini öğretmesi, lojistik hizmetleri yerine getirmesi, hatta bazen bizzat savaşması gerekmektedir. Tarihte paralı asker, şimdilerde ise Özel Askerî Şirketler (ÖAŞ) işte bu ihtiyaçtan doğmuştur. ÖAŞ'ler dünya çapında anonim şirketlerden holdinglere kadar, ticari esaslarla kurulmuş, vergisini ödeyen, kuruldukları ülkenin yasalarına tâbi organizasyonlardır. ÖAŞ'ler etkili bir tedarikçi ve hatta direkt etkin görev alabilen kuruluşlar olarak Savunma Yönetiminde kendilerine sağlam bir yer edinmişlerdir. Ülkelerin Savunma Yönetimine etkili bir aktör olarak giren ÖAŞ'yi kavramsal açıdan anlayabilmek, uluslararası ilişkilere, güvenlik politikalarına ve dünya siyasetine ilgi duyanlar için artık bir ihtiyaçtır.

Bu ihtiyaç temelinde bir arayış niteliğindeki bu çalışmada; ÖAŞ'lerin tarihi gelişim süreci ve tanımı, hizmet fonksiyon alanları,

¹ Hari Bucur-Marcu vd., *Defence Management: An Introduction, Security and Defense Management Series No 1*, Geneva, 2009, s. 1.

² Tolga Öz. 'NATO Barışı Destekleme Harekâtında Sürdürülebilir Lojistik Destek: ISAF Örneği', (Doktora Tezi, Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).

hukuki durumu, kendi ekosisteminde günümüz savaşın ihtiyaçlarına göre kullanılma eğilimi ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde yakın gelecekte muhtemel kullanım alanları konularına değinilmiştir.

ÖAŞ kavramını anlamak için önce paralı asker kavramına kısaca değinmek doğru olacaktır. ÖAŞ'ler ile paralı askerler birbirinden farklı kavramlar olsa da tarihi sürece kısaca bir göz atıldığında; paralı askerliğin günümüzde ÖAŞ'lere dönüştüğü ve hatta bugün ÖAŞ'lerin teknolojinin de sağladığı imkânlarla paralı askerliğin ötesine geçtiği görülecektir.

1. Özel Askerî Şirketlerin Tarihsel Gelişimi

ÖAŞ denince akla ilk olarak paralı askerler gelmektedir. Paralı askerler her ne kadar ÖAŞ ile doğrudan ilişkili olmasa da ÖAŞ'lerin kurulmasında esin kaynağı olmuşlardır. Geçmişten günümüze doğru; kendi ordusunu kurmakta zorlanan küçük ulus devletlerden büyüme arzusuyla yanan imparatorluklara kadar birçok devlet geçmişte paralı askerleri, günümüze yaklaştıkça ise ÖAŞ'leri kullanmıştır.

Tarihe bakacak olursak paralı askerlerin en bilinenlerinden bazıları şöyle sıralanabilir:

“10.000'ler”; Atinalı tarihçi Xenophon'un “Anabasis” eserinde anlatılan, filmlere konu olmuş bir paralı asker topluluğudur. M.Ö. 401 yılında geçtiği düşünülen hikâye belki de tarihteki en eski belgeli paralı asker oluşumudur. 10.000'lerin Grek kökenli olduğu düşünülür. Kardeşi Pers Kralı II. Artaxerxes'i tahttan düşürmek için Cyrus tarafından kiralanan 10.000'ler, Cyrus'un savaşta ölümünden ve generallerinin ihanete uğrayıp öldürülmesinden sonra dağılmayarak Babil'den Trabzon'a kadar tarihe konu olmuş bir geri çekilme yapmışlardır. Trabzon'a vardıklarında askerlerin dörtte üçü zayı olmasına karşın belki de tarihçi Xenophon'un onlara bizzat liderlik yapmasından dolayı yaşadıkları bir kahramanlık olarak anlatılmaktadır.³

³ Anabasis Ksenophon, *On Binler'in Dönüşü*, Çev. Ari Çokona, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 7.

“White Company”; Tarihte birçok paralı asker diğer derebeyleri ya da krallar için savaşmışlardır ancak, Arthur Conan Doyle’un aynı adlı kitabına da konu olan “White Company” farklı bir yere sahiptir. 1360’lı yıllarda eski bir Yüzyıl Savaşları gazisi, İngiliz olan Sir John Hawkwood tarafından bir araya getirilmiştir. Zengin şehir devletlerinin bol olduğu 14. yüzyıl İtalya’sının en ünlü paralı asker topluluğu olmuştur. Alman, İngiliz, Kelt ve Macar maceracılar tarafından oluşan topluluk, uzun yay ve mızrak kullanmadaki becerileri ve gece gündüz fark etmeden her türlü hava şartlarında yaptıkları baskınları ile ün salmışlardır.⁴

“İsviçreliler”; sert dağ koşullarının korkusuz savaşçıları olarak mızrak ve pike kullanmadaki maharetleri sayesinde süvarilere karşı inanılmaz üstünlük sağlamışlardır. Kahramanlıkları ve savaşçılıkları onları öyle bir noktaya getirmişti ki “Para yoksa İsviçreli de yok” benzeri özdeyişlere bile konu olmuşlardır. İsviçre’nin dağ köylerindeki bu savaşçı kabileler öyle vahşi savaşçıları ki iki köy birbirine karşı kiralandığında neredeyse biri ortadan silinmekteydi. Durumu fark eden İsviçreliler kendi aralarında karar almışlar ve ilk kim kiralandıysa onun muharebenin galibi sayıldığı bir centilmenlik antlaşması getirmişlerdir.⁵ İsviçre’nin manevi koruyucusu sayılan Flüe’li Aziz Nicholas, 15’inci yüzyılda, “başka halkların işlerine karışmamalı” demiş, İsviçreliler bu sözü çok benimsemiş ve 1515 yılında ülkenin temel ilkesi olarak ilan etmişlerdir. Napolyon savaşları sonrasında, 1815 yılında, İsviçre’nin bu ilkesinin geçerliliği Avrupa’nın diğer büyük devletleri tarafından da kabul edilmiş ve saygı görmüştür.⁶

Tarihin tozlu sayfalarındaki geçmiş savaşlarda kendine güçlü bir yer bulan paralı askerler, 1800’lerden 1900’lerin ortasına kadar dünya sahnesinde giderek azalan bir görünüş sergilemişlerdir. 1800’lerdeki

⁴ Sir Arthur Conan Doyle, *The White Company*, Çev. Deniz Akkuş, Elhamra Yayınevi, 2016, s. 8.

⁵ Peter Warren Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, USA, 2003, p. 26.

⁶ DiploAtlas, *İsviçre-Tarafsızlık İlkesi*, Kasım, 18. Sayı, s: 3-6. <http://www.diplomat.com.tr/atlas/sayilar/sayi18/sayfalar.asp?link=s18-2.htm>, (Erişim Tarihi: 11.02.2018).

artan ulusalcılık akımları ve I. Dünya Savaşı'nda ulus orduların daha etkin rol almış olması bunda sebep olarak gösterilebilir.

Pazar payı zayıflayan paralı askerler II. Dünya Savaşı ile tekrar aktif rol almaya başlamışlardır. Devletler siyasi sebeplerle ulus ordularını kullanmadığı durumlarda, kendi politikalarını yurtdışında desteklemesi için paralı askerleri kullanmaya başlamıştır. Örneğin, "Uçan Kaplanlar" olarak ünlenmiş Amerikan Gönüllü Grubu üç filodan oluşan bir paralı askerî pilot grubuydu. ABD Başkanı Franklin Roosevelt'in izniyle eski asker Claire Chennault tarafından kurulan grup Japonlara karşı Çinlilerle birlikte 1941'de Burma'da savaşmıştır. Burada tarih çok dikkat çekicidir. Amerika henüz Japonya'ya savaş açmamışken bu paralı askerler Çin topraklarında savaşıyorlardı. Asıl görevleri Çin'in Japonya tarafından işgalini engellemek ve kritik ikmal yollarının emniyetini almaktı. P-40 avcı uçaklarındaki ünlü köpekbalığı dişleri onların işaretiydi. P-40'lar rakiplerine göre yavaş ve hantal uçaklardı ancak, lağıv oldukları 1942 Temmuz'una kadar 296 Japon uçağı düşürmüş ve 1300 nehir botu batırmışlardı. Buna karşılık sadece 69 uçak ve iki düzine adam kaybetmişlerdir. Ancak bu hizmetin ABD hükümeti için maddi anlamda bir de bedeli olmuştur. Normal bir pilot 260 \$ alırken Kaplanlar 600 ila 750 \$ arası alıyorlardı. Vurdukları her Japon Uçağı için ayrıca 500 \$ alıyorlardı. Amerika'nın Pearl Harbour Baskını sonrası Japonya'ya savaş ilan etmesi sonucu böyle örtülü ve maliyetli bir muharebeye gerek kalmamış olacak ki baskından yedi ay sonra yapılanma sona erdirilmiştir.⁷

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle küresel anlamda savaş anlayışında ve taktik yaklaşımlarda radikal değişimler olmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonunda Nagazaki ve Hiroşima'ya atılan atom bombalarının etkisiyle, kitle imha silahlarının her şeye kadir olduğu düşüncesi 1900'lerin sonlarına doğru Gerilla Harbinin etkili kullanılmasıyla geçerliliğini yitirmeye başlamıştır.

⁷ History.com, *Flying Tigers*, <http://www.history.com/news/history-lists/6-legendary-mercenary-armies-from-history>, (Erişim Tarihi: 11.02.2018).

ABD, yaklaşık 550.000 askerlik bir yığınakla Vietnam'da dokuz yıl savaşmış ancak Vietkong Gerillalarına karşı 50.000'den fazla asker kaybıyla ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.⁸

Benzer şekilde, 1979 yılında Afganistan'ı işgal eden Sovyetler Birliği de Afgan Mücahitlerine karşı dokuz yıl savaşmış ve 30.000'den fazla kayıp vererek ülkeden çekilmek zorunda kalmıştır.⁹ Vietnam ve Afganistan'da yaşanan muharebeleri aynı ölçekte ve tamamen aynı Gerilla Muharebeleri olarak değerlendirilmesi doğru bir çıkarım sağlamayacaktır. Özellikle Afgan Mücahitlerinin Gerilla Muharebeleri bir bölükten daha küçük, çoğunlukla iyi organize olamamış unsurlar tarafından yürütülmesi sebebiyle, Vietkong Gerillalarının ABD birliklerine karşı yürüttüğü mücadeleler hem teknik hem de yöntem olarak ayrılmaktadır. Ancak hem Vietnam hem de Afganistan muharebeleri göstermiştir ki; dev ordulara, yakıcı Napalm Bombalarına ya da yok edici Atom Bombalarına sahip olmak bir muharebenin kazanılacağı anlamına gelmemektedir.

Savaşın sadece silah ve askerî güce sahip olmanın ötesinde, kendi içinde değişken ve sürekli dönüşen yapısı, ulusların savunma planlamacıları için büyük bir belirsizlik ve karmaşa yaratmaktadır. Savaş ortamı 1900'lerin son çeyreğinden itibaren öyle bir hal almıştır ki dünya üzerinde kendi kadrolu personeli ve kendi milli yeteneklerinden müteşekkil bir ordunun, muhtemel bir savaşın tüm değişkenliğine cevap verebilmesi pek de olası görülmemektedir.¹⁰

ABD, bu yeni muharebe ortamında klasik konvansiyonel bakış açısının yetersizliğini görerek, konvansiyonel kabiliyetleri daha yetkin ve etkili yeteneklerle desteklemeye karar vermiştir. Bugün bilinen

⁸ Özgür Aktaş, "ABD Tarih Ders Kitaplarında Savaşların Anlatım Tarzı Üzerine Değerlendirme" *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2014, Cilt 11, 187-201, s. 197.

⁹ Ahmet K. Han, "Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süper Güç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme", *Orta Doğu Etütleri*, Cilt 2, Sayı 2, 2011, 57-95, s. 62.

¹⁰ Martin Van Creveld, *Transformation of War*, The Free Press, New York, 1991, s. 27.

manadaki ÖAŞ'lerin başlangıcı Vietnam savaşının sonlarına rastlamaktadır. Bu ana kadar ÖAŞ'ler hep muharebe hizmet desteği vermiş, neredeyse hiç muharip unsur olarak kullanılmamışlardır. Ancak muharebe ortamında kullanılan silahların giderek karmaşık ve ileri teknoloji içermesi “Vinnel”, “Pasific Engineers and Architects” benzeri firmalar bu alanda faaliyet göstermesine sebep olmuştur. Bu iki firma ayrıca Güney Vietnam Polis Gücü ve Silahlı Kuvvetlerini de eğitmişlerdir.¹¹

ÖAŞ'leri en aktif kullanan ülkelerin başında gelen ABD, bu şirketleri yoğun olarak Irak'ta da kullanmıştır. ÖAŞ'ler Irak'ta; konvoy emniyeti almış, kritik tesis ve kritik liderleri korumuştur. ÖAŞ'lerin eğitim danışmanlık ve gerektiğinde aktif görev alabilme kapasitesi sayesinde ABD, 1991 Körfez Savaş'ında 711.000 asker bulundururken bu sayıyı 2003 Irak Savaş'ında 487.000'e düşürmüştür. Doğal olarak aradaki büyük boşluk ÖAŞ'ler tarafından doldurulmuştur.¹²

Benzer şekilde Balkan coğrafyası örnekleri incelendiğinde ÖAŞ'lerin; eğitim danışmanlık kabiliyeti, gerektiğinde aktif rol alabilmeleri, adeta sıfırdan bir ordu kurabilme yetenekleri Balkan toplulukları için can simidi vazifesi görmüştür. Bosna-Hersek ve Kosova etnik savaşlarında milis gruplara destek veren ÖAŞ'ler günümüz muharebe şartlarında devletlerin yanında, devlet gibi davranmaya çalışan örgütlerin ve grupların ne kadar etkili olabileceğini göstermiştir. Devlet gibi davranan örgütlerin de müşteri olarak çıkmasıyla ÖAŞ piyasası yeni bir istihdam alanı bulmuştur. ÖAŞ'ler burada harekât planlaması ve eğitim desteği vermiş bu destek sayesinde Hırvatlar Sırlara karşı büyük bir üstünlük sağlamıştır. Bu başarı ÖAŞ piyasasında adeta bir referans gibi iş görmüş ve birçok küçük devletin ya da devlet özelliği gösteren örgütün iştahını kabartmıştır.¹³

¹¹ Kadir Tamer Türkeş, Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar, Yüksek Lisans Tezi, KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 141.

¹² Burak Tangör ve Haldun Yalçınkaya, “Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2010, Cilt: 7, sayı 25, 127-154, s. 132.

¹³ Deborah Avant, “The Privatization of Security and Change in the Control of Force”,

Burada görev alan Military Professional Resources Incorporated [Askerî Profesyonel Kaynaklar Anonim Şirketi (MPRI)], 1987 yılında kurulmuş ağırlıklı olarak Amerikan ordusundan emekli askerlerden müteşekkil bir kuruluştur. Şirket Körfez Savaşından elde ettiği tecrübeyi Tayvan ve İsveç ordularına aktararak bu alanda belki de bir ilki gerçekleştirmiştir. MPRI'nın faaliyetleri Nijerya Barışı Koruma Kuvvetlerinin eğitimi, Yugoslavya'daki iç savaş esnasında Hırvat Kuvvetlerini eğitilmesi, Bosna-Hersek, Makedonya, Suudi Arabistan, Kuveyt, Sri Lanka, Nijerya, Gine, Kolombiya ile devam etmiştir.¹⁴

II. Dünya Savaşı sonrası savaşı engellemek maksadıyla kurulan Birleşmiş Milletler (BM) gibi Uluslararası Topluluklar da bu dönüşümden nasibini almıştır. 1990'larda önce Somali'de yaşananlar ardından, Ruanda iç savaşında BM'in başarısız olması ulus devletler gibi uluslararası örgütleri de arayışa sokmuştur. BM Barış Gücünün yetersizliği dönemin Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından da dile getirilmiş ve hatta Annan, soruna çözüm alternatifi olarak ÖAŞ'leri kullanmayı teklif bile etmiştir. Annan'a göre ÖAŞ'lerin bu tip operasyonlarda kullanılmasıyla geçmişte; İsviçreli Korumalar, White Company, Amerikan Gönüllüler Grubu gibi paralı askerlerle sağlanan başarının tekrar elde edilebileceği dahi düşünülmüştür. Şöyle ki; ÖAŞ'ler savaş tecrübeleri ve etkin metotlarıyla Somali ve Ruanda gibi üzücü örneklerin yaşanmasını engelleyebilirlerdi. Ancak geçmişe bakılıp Amerikan Gönüllüler Grubu düşünüldüğünde, bu işin hiç de o kadar ucuz olmayacağı kesindi. Ulus ordulardan daha etkin ihtiyaca göre şekillenebilecek ve tabii ki daha ucuz olması beklenen ÖAŞ kullanma fikrinden, ülkelerden destek bulamaması nedeniyle vazgeçmiştir. BM gibi bir barış örgütünün ÖAŞ kiralaması uluslararası toplumda maddi ve manevi sebeplerle pek taraftar bulamamış ve Annan yaşadığı hayal kırıklığını

International Studies Perspective, George Washington University, 2004, 153-157, p. 153.

¹⁴ Fabien Mathieu ve Nick Dearden, "Corporate Mercenaries: The Threat of Private Military Companies", *Review of African Political Economy*, London, 2006, Vol. 34, No. 114, p. 746.

“...dünya barışı özelleşmeye hazır olmayabilir”¹⁵ şeklinde ifade etmiştir.

Özetle; geçmişte paralı askerlerce yapılan birçok hizmet ve fazlası artık ÖAŞ’ler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Günümüze yaklaştıkça ÖAŞ’ler; Irak, Afganistan gibi çökmüş devletlerde ve Balkanlar gibi kaosun hâkim olduğu ortamlarda polis, milis, özel güvenlik ve orduların eğitimini üstlenmiş, büyük devletlerin kurumsal askerî bilgi hazinesinden adeta bir ihraç malı gibi kendi devlet politikaları doğrultusunda faydalanmışlardır.

ÖAŞ’lerin hiç şüphesiz günümüz muharebelerinin artık ayrılmaz bir parçası olması yönünde güçlü adımlarla ilerlediği düşüncesini destekleyen örnekler arttıkça farklı ortamlarda verdikleri hizmetlerin de farklılaştığı, hatta farklı ülkelerde ÖAŞ’lere bakışın farklı olduğu görülmektedir. Bu da en temel konulardan biri olan “ÖAŞ nedir?” sorusunu gündeme getirmektedir.

2. Özel Askerî Şirketlerin Tanımlanması

ÖAŞ’ler muharebe alanının koruma hizmetleri, eğitim, danışmanlık, lojistik,¹⁶ planlama, yönetim, muhabere, vb... herhangi bir fonksiyon alanında hizmet veren uzmanlaşmış ticari işletmelerdir.

ÖAŞ’lerin bu şekilde ifade edilmesi Özel Güvenlik Şirketlerinin (ÖGŞ) sık sık ÖAŞ ile karıştırılmasına yol açmaktadır. ÖGŞ’lerinin sağladığı koruma fonksiyonu yer yer ÖAŞ’ler tarafından sağlansa da ÖGŞ’lerinin Türkiye Cumhuriyetinde olduğu gibi yasalarla belirlenmiş kurumsal tanımı onları ÖAŞ’lerden ayırmaktadır.¹⁷ Ayrıca, Bu şirketler kendilerini genellikle ÖGŞ olarak ifade etmeyi tercih etmektedirler.¹⁸

¹⁵ Enes Gürçan, Irak Savaşının Bilinmeyen Aktörleri: Özel Askerî Şirketler, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara, 2015, s. 40.

¹⁶ Tolga Öz, ‘Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry’, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

¹⁷ Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Sayı: 25606, Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, (07.10.2004).

¹⁸ David Isenberg, *Shadow Force: Private Security Contactors in Iraq*, Greenwood

Aslında bu durumun toplumun ÖAŞ algısından kaynaklanan yanlış önyargılarla uğraşmak veya Paralı Asker olarak anılmak istemeyen şirketlerden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

ÖAŞ'lerin hizmetlerini öncelikle politik nedenlerle değil, kâr amacıyla sunduğu iddia edilse de kurulmasına ön ayak olan ya da kurucularının tabi olduğu devletlerden bağımsız politikalara sahip olduklarına dair bir örnek yoktur. İncelenen tüm örnekler de salt kâr elde etme öncelikmiş gibi gözükse de aslında asıl tema devletin şirketten sağladığı faydadır. ÖAŞ'ler muharebe alanında hizmet verir ve muharebe alanının asıl sahipleri devletler ya da devlet gibi davranan örgütlerdir. Zaten özellikle muharebe sahasının topçu, hava savunma ve tanksavarlar gibi nitelikli silahların üretiminin devlet tekelinde olduğu düşünülürse, ÖAŞ'lerin devlet politikasından bağımsız olduğu düşünülemez. Şöyle ki, özellikle geçmişteki örnekler incelendiğinde “Black Water” benzeri birçok ÖAŞ, kurucusunun tabi olduğu kendi devleti tarafından kapatılmıştır. ÖAŞ'lerin temel olarak bir şirket olduğu ve bir devlete vergi verdiği düşünülürse, devletin ÖAŞ'ler üzerinde söz sahibi olması da doğal bir durumdur.

Ticaretin bir gereği olarak, ÖAŞ'lerin büyüklükleri ortaya çıkan talep doğrultusunda değişkenlik göstermektedir. Burada asıl önemli olan harekât alanının doğasıyla şekillenen ihtiyaçlardır. Her ne kadar bir özgünlükten bahsedilse de ÖAŞ'lerin verdikleri hizmetlerden en sık rastlanılanları şu şekilde sıralanabilir; Direk Görev, Muharebe Alanında Koruma Hizmetleri, Eğitim, İstihbarat, Danışmanlık, Yeniden Yapılandırma, Lojistik Destek.¹⁹

ÖAŞ'lerin sundukları hizmetleri fonksiyon alanlarına göre bir gruplandırmaya tabi tutarsak aşağıdaki şekilde bir taksonomiye ulaşabiliriz:

2.1. Askerî Hizmet Tedarikçisi Şirketler

Askerî Hizmet Tedarikçisi şirketler toplumda en yaygın olarak bilinen, ÖAŞ denince akla ilk gelen gruptur. Küçük bir silahlı kuvvet gibi, muharip birliklerin içerdiği bütün bileşenleri (silahlı helikopterler, top, havan gibi ağır silahlar, hafif tanklar, savaş uçakları, vb.) birlik paketleri şeklinde sunarlar. Bu birlik paketleri yukarıda bahsedilen ‘İsviçreli paralı askerler’ gibi muharip unsurların birçok bileşenini yedekleyebilir veya yerini alabilirler. Doğal olarak eski askerler ya da liyakatli personelden oluşan bu unsurlar istenen yer ve zamanda kullanılabilme yeteneklerinden dolayı muharebe alanında büyük bir kuvvet çarpanıdır. Bu tip ÖAŞ’lerin kullanımına genellikle Ortadoğu ya da Afrika benzeri zayıf silahlı kuvvetlere sahip ulus devletlerin oluşturduğu coğrafyalarda rastlanılmaktadır. Onların en büyük avantajı aslında kendi yeteneklerinden ziyade karşılarındaki toplama ulus ordularının yetenezsiz askerleridir. Karşılarındaki rakiplerin tecrübesiz ve sayıca az olması onların başarılarındaki en büyük etkenlerden biridir.²⁰

Askerî Hizmet Tedarikçilerinin yaygın olarak kullanıldığı bir başka alan da mevcut silahlı kuvvetlerin yeteneklerini artırıcı hizmetlerdir.²¹ ÖAŞ üyeleri; tecrübesiz ya da yeni bir sisteme henüz adapte olamamış yerel kuvvetlere komutanlık edebilir, küçük unsurlar halinde dağılarak onlara ateş desteğinin koordinesi, helikopter yönlendirme, muharebe irtibatlarının devamı gibi konularda destek verebilirler. Bu tip desteğe ABD tarafından yürütülen harekâtlarda sıkça rastlanılmaktadır. Genelde de bu destekler ülkelerin Özel Kuvvetleri tarafından yönetilen harekâtlarda verilir.²²

²⁰ Peter W. Singer, “The Private Military Industry and Iraq: What Have We Learned and Where To Next?”, *Geneva Centre for the Democratic control of Armed forces (DCAF) Policy Paper*, Geneva, Switzerland 2004, p. 1-24, s. 2.

²¹ Tolga Oz and Ahmet Ergülen, “Secure and Optimum Fuel Distribution of Nato”, *Journal of Applied Security Research*, DOI: 10.1080/19361610.2017.1354271, 2018, s. 187.

²² Filiz Ç. Zabcı, “Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler”, *TASAM Stratejik Rapor*, No:56, Ankara, 2003, s. 1-30, s. 13.

Bu tip ÖAŞ'ler Savunma Yönetiminde ya da muharebe alanında devletlerin doldurmadığı ya da politik olarak doldurmak istemediği bir boşluğu muharip yetenekleri ile çok iyi tamamlarlar. Güney Afrika Kökenli “Executive Outcomes” bu duruma güzel bir örnektir. Executive Outcomes, Sierra Leone Hükümetine, isyancılarla mücadelede büyük destek sağlamıştır. Ancak bu gibi hizmetlerin bir de faturası vardır. ÖAŞ'ler ön saflarda savaştıkça onlarla ilgili olumsuz iddialar ile birlikte rakip ya da muhalif tarafların kızgın sesleri de artmaktadır. Bu yaklaşım ÖAŞ'leri paralı askerlere yaklaştırmakta bu da birçok sorunu ve tartışmayı beraberinde sürüklemektedir.²³

2.2. Askerî Danışmanlık Şirketleri

Askerî Danışmanlık Şirketleri, Askerî Hizmet Tedarikçileri gibi ön saflarda aktif görev almaktansa daha çok, müşterilerinin sahip olmadığı bilgi ve tecrübeyi paylaşarak onların muharebe alanını şekillendirmelerine destek sağlarlar. Eğitim, muhabere ve hatta karargâh hizmetleri bu kapsamdadır.

Ön saflarda savaşacak askerler kısa bir zaman diliminde çok da uzun olmayan fikri ve askerî eğitimden sonra temin edilebilir ancak konu onların eş güdümünün sağlanması, harekâtın planlanması ve yönetilmesi olunca iş değişmektedir. Muharebe tecrübesine sahip iyi bir karargâh subayının yetiştirilmesi için yıllara ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkelerin ihtiyaç duyduğu konu tecrübe olduğunda bazen ÖAŞ pazarındaki tedarikçiler gerçekten kısıtlı olabilmektedir. Örneğin, Avrupa orduları çok uzun süredir savaşmamaktadır. Dolayısıyla kendi iç kaynaklarından muharebe yönetme tecrübesini tedarik etmeleri pratikte mümkün değildir. Bu durumda ÖAŞ'ler Askerî Hizmet Tedarik alanında verdikleri hizmetleri bu sefer geri planda Askerî Danışmanlık olarak vermektedirler.

Geçmişte ün salmış ve bu hizmetlerin yaygınlaşmasında rol almış şirketlerden biri daha önce de bahsedildiği gibi Military Professional Resources Incorporated (MPRI)/(Askerî Profesyonel Kaynaklar

²³ Peter W. Singer, *a.g.m.*, s. 3.

Anonim Şirketi)'dir. Şirketin yetiştirdiği Hırvat Kuvvetleri, Fırtına Operasyonunda Sırlara karşı büyük bir başarı elde etmiş, bu başarının verdiği referansla; Bosna-Hersek, Makedonya, Suudi Arabistan, Kuveyt, Sri Lanka, Nijerya, Gine, Kolombiya gibi birçok ülkeyle kontratlar yapmışlardır. Şirketin personel kadrosu o kadar geniştir ki muharebe tecrübesine sahip emekli orgeneral rütbesinde personeli dahi bulunmaktadır.

Bu konu aslında bir kısır döngü gibidir, savaşa katıldıkça tecrübe artmakta, tecrübe arttıkça marka değeri artmakta ve yeni işlerin kapısı aralanmaktadır. Her yeni iş daha fazla kapasite, tecrübe ve dolayısıyla daha fazla iş imkânı sağlamaktadır. Günümüzde de bu husus çok fazla değişmemiştir. Yakın zamanda büyük savaşlara girmiş yüksek rütbeli komutanlar bulmak pek mümkün değildir, çünkü böyle muharebeler vuku bulmamıştır. Bu nedenle NATO görevlerinde tecrübe sahibi askerler ve üst rütbeli komutanlar Askerî Danışmanlık Şirketleri tarafından istihdam edilmektedir. Başka bir örnek²⁴; Roger Lane Consulting Ltd.'dir. Şirketin kurucusu (E) Tümğ. Roger LANE, Kraliyet Deniz Piyade Gücünde Komando Tugay Komutanlığı yapmış, Afganistan'da elde ettiği muharebe tecrübesini NATO üyesi ülkelere sunmaktadır. Kurduğu şirket NATO çapında uluslararası tatbikatlara katılım açısından en bilinen firmalardan biridir.

Askerî Danışmanlık Şirketlerinin, müşteriye memnun etme konusundaki başarısı bu firmalara "Bağımlılık" olgusunu getirmiştir, Öyle ki eğer müşteri aldığı hizmetten ve elde ettiği sonuçtan memnunsa artık risk almamak için kararların büyük çoğunluğunu Askerî Danışmanlık Şirketince görevlendirilen kıdemli danışmanlara bırakmaktadır.²⁵ Danışmanlar amaca direk tesir eden başarılı sonuçlar aldıkça müşterinin bağımlılığı da artmaktadır. Bu nedenle ÖAŞ'lerin aldığı riskle elde ettiği kazanç karşılaştırıldığında belki de en karlı işletmeler Askerî Danışmanlık Şirketleridir.

²⁴ Roger Lane Consulting, <http://www.rogerlaneconsulting.com/> (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

²⁵ Peter W. Singer, *a.g.m.*, s. 3.

2.3. Askerî Destek Şirketleri

Askerî Destek Şirketleri; istihbarat, teknik destek, lojistik, tedarik ve taşımacılık gibi öldürücülükten ziyade daha çok askerî hizmetleri destekleyen ve mevcut kabiliyetleri artıran hizmetler sunarlar. Bu şirketler, günlük hayatta kendi faaliyetlerine devam ederken askerî hizmetler içinde müteahhit (yüklenici) olarak görev alırlar. Yapmış oldukları faaliyetler savaş alanında doğrudan muharebeye yönelik olmadığından “Paralı Askerlik” kapsamında değerlendirilmezler. Askerî Destek Şirketlerinin icra ettiği faaliyetlerin daha çok siviller tarafından yerine getirilen günlük hayatta bolca karşılaşılabileceğimiz hizmetler olması, ürün yelpazesinin de çok geniş olmasına yol açmaktadır. Diğer ÖAŞ faaliyetleri ile karşılaştırıldığında²⁶; çöp toplamak, kazı yapmak, beton ve inşaat malzemeleri üretmek gibi askerlikten uzak, günlük hayatın içinden hizmetler olması, akademisyenleri de onları incelemekten uzak tutmuş, çoğu zaman bu faaliyetlerin askerî hizmetlerin özelleştirilmesi kapsamına dahi alınmamasına sebep olmuştur.

3. Günümüz Muharebe Ortamında Özel Askerî Şirketlerin Kullanım Şekilleri

Her ne kadar hukuki boşluklar uluslar tarafından tam olarak doldurulmamış olsa da ÖAŞ’ler kendi ekosisteminde savaşın ihtiyaçlarına göre tutarlı sayılabilecek yaklaşık bir sınıflandırma çerçevesinde askerî hizmet eğilimleri göstermektedir. Gelişen teknoloji ile harbin gerekleri de değişmiş, muharebe alanları daha teknolojik bir hal almış ve ÖAŞ’ler de bundan nasibini almışlardır.

Gelişen teknoloji ile kamuda daralma yaşanmış, kamudaki daralma verilecek hizmetin sona erdiği anlamına gelmediğinden, muharebe alanlarındaki özelleşme ve dolayısıyla ÖAŞ’lerin payı da artış göstermiştir. ÖAŞ’lerin başarısı sadece kamu tarafından değil; bireyler, şirketler ve uluslararası örgütler tarafından da talep edilir hale gelmiştir.²⁷

²⁶ Peter W. Singer, *a.g.m.*, s. 3.

²⁷ Filiz Ç. Zabcı, *a.g.e.*, s. 27.

ÖAŞ'lerin sağladığı desteklerin çapı büyüdükçe, orduyu desteklediği mi yoksa bizzat oluşturduğu mu konusu belirsizlik kazanmıştır. Yakın geçmişte özellikle ABD'nin Irak'taki ÖAŞ'leri kullanım tarzı düşünüldüğünde, devletin savaşta ana rolünü ÖAŞ'lere kaptıracağı iddia edilebilir. Ancak, yakın zamandaki gelişmeler bunun hiç de böyle olmadığını göstermiştir. ABD günümüzdeki Suriye Harekâtı ve DAES'le mücadele konusunda ÖAŞ'lerin aktif rol almasını istememiştir. "Black Water" adlı ÖAŞ'nin kurucusu Erik PRINCE²⁸; Irak ve Afganistan'daki ÖAŞ'lerden sağlanan güvenlik istihdamının değerlendirileceği ABD Hükümet Reform Komitesi öncesi Reuters'e verdiği demeçte Obama Hükümetini eleştirerek "Hükümetin benim eski işimi durdurması onlar için bir utanç vesilesidir, çünkü özel bir şirket olarak muharebe alanında görev alacak asker sorununu çözebilirdik. Biz DAES'e karşı mücadele etmek isteyen insanları istihdam ederdik ve ABD ordusunun Irak'taki aktif görevinin nasıl sona ereceği diye bir problem kalmazdı. Askerler gitmiş, işini halletmiş ve olay bitmiş olurdu. Doğacağını düşündüğüm uzun süre devam edecek politik kargaşa da olmazdı" açıklamalarıyla kendisinin devlet tarafından maksatlı olarak Suriye krizinden uzak tutulduğunu, aksi takdirde kendisinin orada yer alabileceğini ve birçok ihtiyaca cevap verebileceğini ifade etmiştir.

Yukarıdaki ifadeden ABD'nin Suriye'de ÖAŞ'lerden askerî hizmet tedarik etmekten imtina ettiğini, bunun yerine yerel güçlerin desteklenmesi ve donatılmasını tercih ettiğini anlıyoruz.²⁹ Suriye savaşının şu andaki gidişatında her ne kadar YPG terör örgütü siyasi maksatlarla öne çıkartılsa da başlangıçta ÖSO içindeki bazı gruplar da desteklenmiş ve eğit-donattan istifade etmiştir.³⁰

²⁸ RT USA, "Blackwater founder: We could have fought ISIS, if Obama hadn't 'crushed my old business'", <https://www.rt.com/usa/189684-blackwater-private-army-isis/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

²⁹ Oktay Bingöl, "ABD'nin Yeni Suriye Stratejisi: İstikrar Harekâtı", *Merkez Strateji Enstitüsü*, Rapor No:27, Başkent Üniversitesi, Ankara, 2018, s. 6.

³⁰ Al Jazeera Türk, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/egit-donat-anlasmasi-imzalandi>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

Türkiye'nin ÖSO'yu desteklemesi, Irak ve Suriye'de yerel Şii güçlerin iktidardaki Irak ve Suriye Hükümetleri ile İran tarafından DEAŞ terör örgütüne karşı desteklenmesi, asıl muharip olarak milis güçlerin ÖAŞ'lere nazaran tercih sebebi olduğu durumlara güncel örneklerdir.

Günümüzde DEAŞ ve YPG gibi terör örgütleri de adeta bir devlet gibi muharebe alanında boy göstermektedir. Bu örgütler bazen üstü kapalı bazen açık açık, başka ülke topraklarında etkili olmayı isteyen diğer ülkeler ya da terör örgütlerinin propagandasına kapılmış halk tarafından desteklenmektedir. Terör örgütlerinin bu şekilde desteklenmesi, savaşmak istemeyen ancak ülkesi dışında çıkarlarını zorla kabul ettirmeye çalışan devletler için askerî hizmet tedarik etmede bir alternatif yaratmaktadır. Ancak bu tezinin her zaman işe yaradığı söylenemez. Türk Ordusu ve ÖSO ittifakına karşı; DEAŞ'ın Cerablus ve Al-Bab'ı kaybetmesi, coğrafyası dışı büyük devletlerin desteğine rağmen YPG'nin Afrin'i savunamaması, terör örgütlerinin tek başına yanlarında düzenli bir ordu olmadan yeterli olamayacağını göstermiştir. ÖAŞ'lerin YPG ve DEAŞ ile bir bağlantısı olduğuna dair açık kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu durum belki de birçok terör destekçisi ülkenin tekrar düşünmesine yol açacak ve ÖAŞ'lere yeni istihdam kapıları açacaktır.

Ülkelerin kendi orduları yerine başka silahlı güçleri kullanarak, örtülü ya da doğrudan muharebeye dâhil olduğu fiili duruma günümüzde "Vekâlet Savaşları" denmektedir. ABD vekâlet savaşlarını ÖAŞ'lerden daha insani bulsa da Rusya aynı fikri paylaşmamaktadır. Rusya, Arap Baharı'nın ardından 2011'de patlak veren Suriye iç savaşına 30 Eylül 2015 tarihinde fiili olarak müdahalede bulunmuştur.

Rusya bölgede etkin olmak istemekte ancak geçmişte aldığı Afganistan ve Çeçenistan tecrübelerinden sonra bunu 2008 Gürcistan Savaşında olduğu gibi sert doğrudan metotlarla değil daha dolaylı, daha örtülü metotlarla çözmeye çalışmaktadır. Bu teoriyi destekleyen hususlar ise şöyle sıralanabilir:

- Her ne kadar hassas mühimmat emareleri bulunmasa da yoğun bombardımanları aktif olarak kullanmaktadır,
- Teröristlerin de dâhil olmak üzere basın yayın organlarında Rus askerlerinin daha çok kontrol görevlerinde yer aldığı görülmektedir,
- İlk defa 2008 Gürcistan savaşı, akabinde 2014 Ukrayna Krizi ile popüler olan Rus ÖAŞ'lerinin bölgede kullanıldığına dair medya ve internette haberler çıkmaktadır.

Rusya, bölgede en etkin paydaşlardan biri olmasına rağmen sadece 28 personel kaybı olduğunu iddia etmektedir. O halde Rus muharip gücünün bölgedeki bayraktarlığını ÖAŞ'ler ile yaptığını iddia etmek hiç de yersiz olmayacaktır. Bazı kaynaklarda 600 civarı Rus ÖAŞ'lerine ait kayıp olduğu belirtilmektedir ki bu gayet normaldir.³¹

Suriye iç savaşında öne çıkan Rus ÖAŞ'leri ve faaliyetlerine örnek vermek gerekirse;

- PMC Wagner'in, muharip olarak Suriye'deki çatışmalara dâhil olduğunun delili olarak personelinden verdiği can kayıpları gösterilmektedir. Ayrıca Doğu Ukrayna'da görevli personelin Suriye'ye kaydırıldığı, ilave istihdam için Luhansk civarında ilanlar verildiği iddiası,
- Moran Güvenlik Grubu (MSG), Rusya'dan Tartus'a gelen askerî gemilerin güvenliğini sağlamakla birlikte, üsteki bazı güvenlik noktalarında da görev yaptığı,
- Slav Corpus'un; 2013 yılından beri Suriye'de olduğu, şirkete bağlı silahlı güçlerin özellikle Palmira ve Halep'teki çatışmalara dâhil oldukları, Deyr-i Zor'un doğusundaki petrol kuyularının güvenliğinin de uzun bir süredir şirketin çalışanları tarafından sağlandığı, ayrıca bu şirketle ilgili dikkat çekici bir detay da Humus çatışmaları sırasında görev

³¹ Halit Gülşen, Rusya'nın Suriye Müdahalesinde Özel Askerî Şirketlerin Rolü, ÖRSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No: 64, Ankara, 2017, s. 2.

yerini terk eden 267 çalışanın Moskova’da tutuklanmasıdır. Bu olayın farklı yorumları olsa da Moskova için Humus hadisesinin cezalandırmayı gerektiren bir olay olduğu kesindir ve belki de kötü imaj yarattığı için sert tepki verildiği çok da zorlama bir yorum olmayacaktır.

- Anti Terör Güvenlik Şirketinin; diğer şirketlerden farklı olarak Askerî Eğitim verdiği,
- RSB Grubunun daha çok gemilere güvenlik hizmeti verdiği,
- Redut Özel Birliğinin; daha çok keskin nişancı profili ile öne çıktığı görülmektedir.³²

Bu örnekler doğrultusunda; Rusya askerî müdahalede bulunduğu Suriye’de yaklaşık iki yıl içinde ulusal çıkarlarını muhafaza etmesi açısından önemli kazanımlar elde etmiştir. Belki de bu yüzden Slav Corpus örneğinde olduğu gibi olaya milli bir mesele gibi yaklaşmakta ve bu şirketlerce yol açılan başarısızlıkları bizzat Federal Güvenlik Servisi (FSB) tarafından cezalandırmak suretiyle kararlılığını göstermektedir. Bu yaklaşım ABD ve İngiltere’den farklı olarak Rusya’nın ÖAŞ’ler üzerinde sınır ötesi faaliyetler dahi olsa kendi iç hukukunu kullanması açısından önem arz etmekte hatta bir nebze devlet şemsiyesi altına çekmektedir.

Dünya’da ÖAŞ trendi daha dolaylı, daha örtülü, daha çok güvenlik, eğitim ve askerî destek mihverinde gelişirken Türkiye’de de gelişmeler olmaktadır. Türkiye’de Özel Güvenlik kavramı kurumsal bir bakış açısıyla, 5188 sayılı “Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun” ile yasal koruma altında güvenli bir geleceğe doğru ilerlemektedir. Bunun en güzel ispatı ise Özel Güvenlik Eğitimlerinin artık Meslek Yüksek Okullarında Ana Bilim Dalı olarak okutulmasıdır.³³ ÖAŞ’ler ise böyle bir kurumsal yapıya kavuşturulmamış ya da devlet tarafından

³² Halit Gülşen, *a.g.e.*, s. 10.

³³ Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, <https://www.anadolu.edu.tr/acikogretim/turkiye-programlari/acikogretim-fakultesi-onlisans-programlari-2-yillik/ozel-guvenlik-ve-koruma>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

sahiplenilmemiştir. Son dönemde Türkiye’de ortaya çıkan ÖAŞ’lere ya da ÖAŞ olduğu iddia edilen şirketlere en iyi örnek “Akademi Sancak” olacaktır.

Akademi Sancak, “Askerî Danışmanlık” alanında hizmet veren Anonim Şirket yapılanmasında bir ÖAŞ’dir. Resmi internet sitesinden edinilen bilgiye göre 2014 yılında Ankara’da kurulmuştur. NATO tatbikatlarına personelini uzman personel (*Subject Matter Expert*, SME) olarak göndermiş, başarılı bir Halkla İlişkiler Operasyonu yönetmiş ve sürekli olarak irtibat ağını geliştirme çabasıdadır. İrtibat kurduğu ülkeler arasında Katar, Azerbaycan, Türkmenistan, Burkina Faso, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Güney Afrika, Nijerya ve Kamerun bulunmaktadır. Şirket ayrıca Savunma Sanayinde etkili birçok şirket ile çözüm ortağı, ayrıca Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), İstanbul Teknik Üniversitesi gibi devlet kurumları ile de yakın ilişki içindedir. Şirket politikası olarak; hiçbir kanun dışı örgüt veya organizasyona destek sunmadıklarını, Türkiye Cumhuriyeti devlet politikaları doğrultusunda hizmet verdiklerini sitelerinde beyan etmişlerdir. Kurucusu da emekli bir general olan şirketin, emekli asker ve özel kuvvetler personeli ağırlıklı bir istihdam politikası olduğu gözlemlenmektedir. Şu ana kadar bilinen yasadışı hiçbir faaliyeti olmayan şirket; Uluslararası Savunma Sanayii Fuarı (IDEF) 2017 gibi uluslararası faaliyetlere katılarak beyan ettiği Askerî Danışmanlık ve Eğitim alanında faaliyetlerini sürdürmektedir.³⁴

Genel olarak Türkiye’de talep edilen hizmetler daha çok Askerî Danışmanlık ve Askerî Destek alanında gelişme göstermektedir. Askerî Hizmet Tedarikçiliği konusunda bilinen bir örnek yoktur. Geçmişte Irak Harekât alanında ÖAŞ’lerin kullanım tarzı yüzünden Askerî Hizmet Tedarikçiliğine yönelik olumsuz ön yargılar mevcuttur.³⁵ Kültürel olarak askerlik kutsal sayılırken, yabancı ülkelerde paralı askerlik yapmak,

³⁴ Akademi Sancak, <http://asancak.com/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

³⁵ Haberler, <https://www.haberler.com/irak-ta-gorev-yapan-parali-turk-asker-var-mi-haberi/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

vatan savunması gibi kutsal değerlere hizmet etmediğinden toplum tarafından çok da hoş karşılanmamaktadır.³⁶

Askerî Danışmanlık alanında hizmet veren Akademi Sancak benzeri yapılanmaları ÖAŞ olarak nitelemek gayet kolayken, Askerî Destek alanında hizmet veren şirketleri nitelemek bu kadar kolay değildir. Bu tip şirketler harekât alanında lojistik hizmetler, istihkâmcılık ve özellikle inşaat alanında aktif görev almalarına rağmen kendilerini hiçbir zaman ÖAŞ olarak nitelememektedir. Ancak; Askerî Danışmanlık ve Askerî Destek alanı, Türkiye’de yıldızı parlayan ve sadece kamu sektörüne değil savunma sanayi şirketlerine de hizmet verecek alanlar olarak gözükmemektedir.³⁷

4. Teknolojik Gelişmeler ve Özel Askerî Şirketlerin Muharebe Alanının Şekillendirilmesinde Oynayabileceği Roller

Mevcut son değerlendirmeler ışığında, ÖAŞ’lerdeki Askerî Destek ve Askerî Danışmanlık Hizmeti verme eğilimi önümüzdeki dönemlerde artarak devam edecek şekilde gözükmemektedir. Rusya gibi Askerî Hizmet Tedarikçisi talebinde bulunan ülkeler muhakkak var olmaya devam edecektir, ancak kabul etmek gerekir ki muharebe riski arttıkça askerî hizmet tedarik etmenin maliyeti de artmaktadır.³⁸ Örneğin Doğu Ukrayna’da Luhansk’da verilen bir ilanda; Dubans’ta savaşan bir personelin 15.000 Ruble kazandığı ancak Suriye’de savaştığı takdirde 200.000 Ruble kazanabileceği belirtilmektedir.³⁹ Oysaki eğitim donat kapsamında ÖSO mensuplarına verilen ücretin bu meblağın yirmide

³⁶ Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turk-parali-askerler-rusyaya-karsi-savasti-10431831>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

³⁷ Bites Savunma ve Havacılık, <http://www.bites.com.tr/tr/akademi-sancak-ile-bites-arasinda-mou-imzalandi/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

³⁸ Tolga Öz ve Ahmet Ergülen, “NATO Barışı Destekleme Harekâtı, ISAF için Lojistik Sürdürülebilirlikte Bir Model Önerisi: Tamsayı Doğrusal Programlama Uygulaması(1)”, *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, C: 4, S: 12, (2015): 256.

³⁹ Halit Gülşen, *a.g.e.*, s. 13.

biri kadar olduğu iddia edilmektedir.⁴⁰ Dolayısıyla, “10 kişilik üstün silahlarla donanmış bir Özel Kuvvet Timi mi yoksa 200 kişilik bir milis grubu mu?” sorusu birçok kişi için tartışma konusu olabilir, ancak dünya farklı bir yöne doğru evrimleşiyor.

“Endüstri 4.0 (*Industry 4.0*)”, “Nesnelerin İnterneti (*Internet of Things, IoT*)”, “Yapay Zekâ (*Artificial Intelligence, AI*)” ve “Büyük Veri (*Big Data*)”, “Ağ Tabanlı Harekât (*web-based operation*)” gibi günümüzde oldukça popüler kavram ve uygulamaların ışığında teknolojik gelişmelerin muharebe alanlarında nasıl etkili roller oynayacağını tahayyül etmek ve bu yetenekleri kuvvet çarpanına dönüştürmek en öncelikli konulardan olacaktır.

Bu terimler medyada sıkça duyulmasına karşın halk, hatta konuya ilgi duyan kişiler tarafından bile çok da detaylı bilinmemektedir. Bu kavramların her biri kendi içinde bir araştırma konusu olduğu için onların ne anlama geldiğinden ziyade ÖAŞ’ler açısından ne ifade ettikleri bu inceleme için daha değerli olacaktır. Bu nedenle de aşağıda bu kavramların ÖAŞ’ler ile nasıl etkileşime geçebileceğine dair canlandırılmış senaryolar sunulmuştur.

1) Kamikaze Robot Birliği: Farz edelim ki, harekât alanında taktik birlik komutanısınız ve sabah gün doğmadan önce, düşman birliklerine ait B2 tarzı bir bombardıman uçağı bulunduğunuz harekât alanının kritik olduğunu değerlendirdiğiniz bir kısmını bir saat boyunca bombaladı ama hiçbir patlama olmadı. Sabah alaca karanlık sonlandığında harekât alanında hiçbir değişiklik yok, radarlarınız hareket algılamıyor, taarruz edeceğiniz yerde ne bir tahkimat var ne de düşmanca bir emare var. Muharebe alanında üst komutanlık tarafından birliğinize hedef olarak verilen ve kritik olarak belirlediğiniz arazi kesimini ele geçirmek ve müteakip harekâtı sürdürebilmek amacıyla birliklerinize taarruz emrini veriyorsunuz ve kritik hedefi ele geçirmek üzere iken aniden büyük bir patlama sesi ve metrelerce yüksekliğinde

⁴⁰ Vatan Gazetesi, “İlk Maaş Türkiye’den”, <http://www.gazetevatan.com/-ilk-maaslar-turkiye-den---488659-gundem/#.UIUux1GWwEw>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

mantar bulutunun belirmediğini gözlemliyorsunuz. Kısa durum muhakemesi ile; hava bombardımanı veya el yapımı patlayıcı olmadığını, ayrıca telsiz kestirmesi ya da güçlü radyo frekansları da almadığınızı değerlendiriyorsunuz, ama ortalık birden mahşer alanına dönüyor, her tarafta mantar bulutları ve ardından derin bir sessizlik. Maalesef birlikten sağ kurtulanın olmadığını, ayrıca bir hafta sonra takviyeye giden ikinci ve üçüncü dalga birliklerin aynı bölgede başına benzer olayların geldiğini gözlemliyorsunuz. Yapılan tüm faaliyet sonrası inceleme ve değerlendirmeler sonucunda anlıyorsunuz ki uyku konumunda bulunan kamikaze robot birliği, hava taarruzu ile bölgeye yerleşmiş ve birliklerinizin harekete geçmesine güdümlenmişler. Yaşanan bu acı tecrübe sonrasında yapılan detaylı tetkik ve inceleme neticesinde Savunma Sanayinden yerli bir ÖAŞ yetkilisi talep edildiği takdirde aynı teknoloji ile aynı kabiliyetin altı saat içinde hizmete sunulabileceğini bilgi veriyor.

2) **Katil Uydular:** Bu senaryoda; uydularınız sayesinde muharebe alanını 7/24 gözetleme imkân ve kabiliyetine haiz olduğunuzu fakat ne olduğunu anlayamadığınız bir sebeple son altı saattir uydulardan herhangi bir veri aktarımını sağlayamadığınızı tespit ediyorsunuz. Sonraki süreçte medyada yer alan haberlerde uydularınızın farklı coğrafyalarda parçalarının tespit edildiğini öğreniyorsunuz. Konu ile ilgili istihbarat edindiğinizde ise; uydularınızın düşman kuvvetlerine hizmet sağlayan bir ÖAŞ şirketine ait katil uydular marifetiyle imha edilmiş olduğunu, böylece ÖAŞ'lerin yeni bir domain olarak ilan edilen uzaya da uzanabilen bir teknolojiye sahip olduğunu maliyeti oldukça yüksek bir olayla tecrübe etmiş oluyorsunuz.

3) **Havada Mühimmat İkmali Yapabilen SİHA:** Bu farklı senaryoda da; hava kuvvetleri olarak uçağınızın rakamca oldukça fazla fakat yeterli pilotunuzun olmamasına bağlı olarak inme ve kalkma süresi dâhil hava üstünlüğünü ancak altı saat sürdürebildiğinizi düşünelim. Ancak ülkece ulaştığımız yerli ve milli savunma sanayi teknoloji imkân ve kabiliyetleri çerçevesinde; makul bir maliyet karşılığında 24 saat hava üstünlüğü sağlayabilen bir Askerî Hizmet Tedarik firmasının olduğunu farz edelim. Bunun nasıl mümkün olabileceğini sorguladığımızda ise; havada sadece yakıt değil, mühimmat da ikmal edebilen Silahlı İnsansız Hava Araçlarına (SİHA) sahip olduğunu ilgili

firma yetkilisinin beyanatı ile öğrendiğimiz hayalinin hiç de ulaşamaz bir yetenek olmadığını duymak şüphesiz milletçe hepimizin onur ve gurur duyacağı bir durum olacağı değerlendirilmektedir.

4) Sanal Zekâ: Yine yakın gelecekte uygulanabilir olabileceği değerlendirilen bu senaryoda; harekât merkezinin ana ekranında çok yoğun bir düşman hareketliliğinin, Endüstri 4.0 imkanlarından olan sensör ve merkezi bilgi iletişim ağının mükemmel işlerliği ile bir ayda toplayamayacağı bilgileri saniyeler içinde ekrana yansıtarak izleniyor olduğu, diğer yandan da Harekât Merkezi Amirinin gayet sakin bir şekilde kahvesini yudumluyor olduğunu düşünelim. Ekrandaki düşman hareketliliğinden sadece üç dakika sonra bu kez dost ve müttefik kuvvetlerin manevraya başladığını gösteren hareketler göze çarpıyor. Askerî Danışmanlık Firmasının kıdemli mühendisi, sağ taraftaki stajyer mühendise ne olup bittiğini anlatıyor. Sensör ve radar verilerini Büyük Veri olarak işleyen sanal zekâ, derhal taslak acil müdahale planını hazırlamış ve görsel hale getirmiş. Harekât Merkez Amiri görselleştirilmiş alternatif planları incelemiş ve Krize Müdahale Tim/lerine (KMT) göndermiş. KMT üyeleri ise; harekât alanının farklı yerlerinde asli görevlerine devam ederken tek yapmaları gerekenin tabletlerine gönderilen görsel plan alternatiflerini cari harekate göre önceliklendirmek veya reddetmek olduğunu önceden yaptıkları tatbikatlardan biliyorlar. Bununla birlikte, gerek Harekât Merkez Amiri gerekse KMTler Sanal Zeka'nın sürekli güncellediği ekranlarından gözlemleri neticesinde biliyorlar ki; o en çabuk ilerlemeye başlayan Tank Bölüğü de aslında kovandaki arılar gibi nesnelere interneti (IoT) ile birbirine bağlı kendi sanal zekâları tarafından yönetilen İnsansız Kara Araçları (İKA). Bu esnada, hareket alanının en batısında ilerleyen tankın az önce Tanksavar Roketi ile imha olduğunu ve arkasındaki İKA'nın da paletinin ağır bir patlama sebebiyle zarar gördüğünü an be an izliyorlar. Yaralı İKA ve olayı gören diğer üç İKA sanal zekâyı bilgilendiriyor. Nişancı kaçmakta iken, sanal bölük komutanı çoktan nişancının kaçış yoluna iki adet İKA ile pusu atıyor bile. Harekât tekrar normal seyrine dönüyor. Yapılan değerlendirme sonunda anlaşılıyor ki; aslında harekât alanında tüm bu resmedilen senaryolar çok daha az zayıfla ve daha ivedi icra edilebilirdi, eğer Harekât Merkez Amiri

kahvesine bu kadar düşkün olmasa ve onayı bir dakika daha hızlı verseydi. Acaba Harekât Merkez Amirini de sanallaştırılmalı mı?

Günümüzde benzer örnekleri çoğaltmak artık hiç de zor değildir. Bugün bir ilköğretim öğrencisi Ali Express internet sitesinden hazır bir “Arduino Robot Platformu” alıp, revize edebilmekte ve bir mini İHA aracı yapabilmektedir. Yine örneğin, “Parrot Disco Drone” adlı hava aracının da Arduino tabanlı olması sebebiyle teorik olarak aynı aracı evde herhangi bir kişinin de yapmaması için hiçbir sebep yoktur.⁴¹

Yakın zamanda Northrop Grumman firmasına ait X-47 B UCAS otonom hava aracı havada yakıt ikmali yaparak bu alanda büyük bir aşama kaydettiği bilinmektedir.⁴² Bu teknoloji şu an belki sınırlı ya da siyasi maksatlarla erişilmez olabilir, ancak gelecekte yaygın olarak talep edileceği ve kullanılacağı değerlendirilmektedir.

Devlet yapıları içinde bu tip ileri teknoloji ürünlerin tedariki ve envantere girmesi gerçekten kolay bir süreç olmamasının yanında bu ürünlere ait kaynak ayırıp, personel istihdam etmek Savunma Yönetiminden sorumlu makamlar için hala büyük bir sorunken, aslında asıl problemin bu tip ileri teknoloji ürünlerinin envantere katma süreci tamamlanamadan gelişmekte olan yeni teknoloji ve ürün gamının var olan ve hızla eskimekte olanlarını çoktan hızla geçecek olmasıdır. Yani tedarik sürecine girilen yukarıda bahsettiğimiz X-47 B’yi daha havalandıramadan ASELSAN’ın daha ileri teknolojiye ait aynı imkân ve kabiliyetlere sahip bir ürünü geliştirebileceğinin ulaşılamaz bir hedef olmadığı değerlendirilmektedir.

Bu bilgiler çerçevesinde, geleceğin muharebe alanında ÖAŞ’lerin büyük bir boşluğu ve ihtiyacı karşılayabileceği değerlendirilmektedir. “Her malın bir alıcısı vardır” deyişinde de olduğu gibi ülkeler ve

⁴¹ Tolga Öz and Serkan Sert. “The Present Role of Anti-Drone Technologies in Modern Warfare and Projected Development”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. C. 15., S. 32 (2019):706.

⁴² Northrop Grumman, <http://www.northropgrumman.com/Capabilities/x47bucas/Pages/default.aspx>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

düzenli ordularının sahip oldukları yerli ve milli savunma sanayi ve teknolojileri marifeti ve ekonomik güçleri nispetinde maliyet-etkin çözüm ve bu savunma sanayi ürünlerini ihraç edebilecekleri pazar olanaklarını sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Bu Northrop Grumman, ASELSAN, BMC veya başka bir savunma sanayi firması olabilir. Birçok Askerî Danışmanlık Firmasının kadrolarını bilgi sistemleri ile kuvvetlendirerek şimdiden elektronik ve bilgi sistemleri yönünden muharebe alanında kendilerine sağlam ve vazgeçilmez yetenekler sağlayacak yerler edinmeye başladığı gözlemlenebilmektedir. Örneğin, Thales firması uzun bir süredir NATO'nun bu alanda çözüm ortağıdır.

Sonuç olarak; geleceğin muharebe sahasında ÖAŞ'lerin sadece özel kuvvetler ya da emekli askerlerden oluşmayacağı, ileri teknolojiyi tasarlayarak, üretebilen ve yönetebilen firmaların da güçlü bir paydaş olarak sektörde yer alacağı değerlendirilmektedir.

Sonuç

İlk devletlerin tarih sahnesine çıktığı yıllardan günümüze doğru baktığımızda, Savunma Yönetiminden sorumlu makamlar ülkelerinin savunması için neyi ihtiyaç kabul ettilerse onu mutlaka tedarik etmeye çalışmışlardır. İhtiyaç sahip olmadıkları askerî yetenekler ise, bu bazen geçmişte olduğu gibi paralı askerlerle bazen de incelediğimiz gibi ÖAŞ'lerle sağlanmıştır. İhtiyacın sağlanma yolu keyfidir ancak bir beka problemi olması nedeniyle ihtiyaç mutlaka tedarik edilmek zorundadır. Sadece büyük devletlerin değil milis güçlerin ya da zayıf devletlerin de talebi körüklemesiyle ÖAŞ'ler uluslararası arenanın en güçlü muharebe alanı tedarikçilerinden biri olmaya adaydır.

ÖAŞ'lerin yerinin sağlam olması maalesef sebep oldukları toplumsal ve kurumsal sorunlara çözüm vadetmemektedir. Hukukilik sorunu başta olmak üzere kısa vadede sorunlara çözüm bulunacağını beklemek çok doğru olmayacaktır. Ancak gene de devletlerin ÖAŞ'leri boş bıraktığı da düşünülemez. ABD'nin Black Water şirketinin faaliyetlerini durdurması ya da Rusya'nın taahhütlerine uymayan ÖAŞ çalışanlarını cezalandırması buna örnektir. Bu örneklere benzer devletlerce uygulanan yaptırımların gelecekte de devam edeceğini öngörmek oldukça gerçekçi bir tahmin olacaktır.

Son zamanlarda dış politikada muharip olarak ÖAŞ'ler yerine devletlerin milis kuvvetleri tercih etmesi gelecek için de bir yön göstermektedir. Bu kesinlikle böyle olacaktır denilemez, ancak maliyet etkinliği açısından muharip unsur olarak ÖAŞ'ler yerine milis kuvvetlerin tercih sebebi olmaya devam edeceği olası gözükmektedir.

ÖAŞ'lerin de birçok kez hizmet verdiği muhariplik rolünün, milis kuvvetlerce oynanıyor olması onların danışmanlık ya da askerî destek benzeri hizmetlerine olan ihtiyacı yok etmemekte bilakis artırmaktadır. Uzmanlık ve teknolojik desteğin bir şekilde milislere sağlanmak zorunda olması ÖAŞ'leri daha da vazgeçilmek kılacaktır.

Teknoloji ve tecrübe ÖAŞ'lerin en büyük gücüdür. 'Nesnelerin İnterneti', 'Sanayi 4.0', 'Ağ Destekli Yetenek' benzeri yeni teknolojilere dayalı yeni yaklaşımlar, devletlerin muharebe alanında daha fazla ÖAŞ'lere ihtiyaç duymasına yol açması muhtemeldir. Geleceğin ordularının bu yaklaşımı muhafaza edeceği ve ÖAŞ'lerin gelecekte daha çok teknoloji odaklı olacağı ve bu doğrultuda askerî tecrübelerini sunacağını beklemek doğru bir tahmin olacaktır.

Summary

Although there is no generally accepted definition of Defense Management, the implementation of the policies developed by countries and organizations to carry out defense action can be called Defense Management. Considering that Defense Management instruments serve as the basis of combat success, all organizations providing capability in a certain area differentiating from consulting firms to logistics companies, combatant elements, and non-combatant elements are in the interest of Defense Management.

The ever-changing combat environment and the necessity of supplying the requirements immediately and urgently in the combat field have left Defense Management planners facing the problem of supplying these needs. Someone has to teach how to fight, execute logistical services and sometimes even fight in person. Back in history, they were Mercenaries, and now Private Military Companies (PMC) was born of this need. PMCs from corporations to holdings worldwide

are organizations that are established on a tax-paying commercial basis and they are subject to the laws of the country in which they are established. As an effective supplier and even directly active organization, PMCs have established themselves in the field of Defense Management. The conceptual understanding of PMC, which is an effective actor in the countries' Defense Management, is now a need for those interested in international relations, security policies, and world politics.

In this study which is a quest based on this need; the historical development process and definition of PMC, service function areas, legal status, tendency to be used according to the needs of war in their own ecosystem and possible usage areas in the near future within the framework of technological developments are mentioned.

Although PMCs and mercenary soldiers are different concepts; when the historical process is examined, it is seen that mercenary military service has been transformed into PMC and even has gone beyond the mercenary service with the opportunities provided by technology. PMCs are specialized commercial enterprises serving in any function area of the battlefield (protection services, training, consulting, logistics, planning, management, communications, etc.).

Although it is claimed that PMC provides its services primarily for political reasons, but not for profit, there is no example that they have policies independent from the states that have been initiated by or not subjected to their founders. Although all the PMC examples examined seem to have only profit-making priority, in fact, the main theme is the benefit of the government from the company.

Given that PMCs are basically a company and give taxes to a state, it is natural that the state has power over the PMCs. As a requirement of trade, the size of the PMC varies according to the demand. What important here is the need shaped by the nature of the operational area. Although originality is mentioned, the most common of the services provided by PMC can be listed as follows; Direct Mission, Combat Protection Services, Training, Intelligence, Consulting, Restructuring, Logistics Support.

Developing technology has also changed the requirements of the

war, and the PMC received its share. In light of the latest assessments, the tendency to provide Military Support and Military Advisory Services in PMC seems to continue increasing.

Technology and experience are the greatest strengths of PMC. Industry 4.0, the Internet of Things, Artificial Intelligence, Big Data, Web-Based Operation and new approaches based on similar technologies are likely to cause states to need more PMCs in combat. It would be right to expect that the armies of the future will maintain this approach and that the PMCs will be more technology-oriented in the future and will present their military experience in this direction.

KAYNAKÇA

Kitaplar

BUCUR-MARCU, Hari., FLURİ, Philipp., and TAGAREV, Todor., *Defence Management: An Introduction, Security and Defense Management Series No 1*, Geneva, 2009.

CREVELD, Martin Van., *Transformation of War*, The Free Press, New York, 1991.

ISENBERG, David, *Shadow Force: Private Security Contactors in Iraq*, Greenwood Publishing Group, Praeger Security International, Westport, Connecticut, London, 2009.

SINGER, Peter Warren, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, USA, 2003.

Çeviri Kitaplar

KSENOPHON, Anabasis., (Çevirmen: Ari Çokona), *On Binler'in Dönüşü*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

DOYLE, Sir Arthur Conan. (Çevirmen: Deniz Akkuş) *The White Company*, Elhamra Yayınevi, 2016.

Makaleler

AKTAŞ, Özgür. "ABD Tarih Ders Kitaplarında Savaşların Anlatım Tarzı Üzerine Değerlendirme", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 11, Hatay, 2014, s.187-201.

AVANT, Deborah. "The Privatization of Security and Change in the Control of Force", *International Studies Perspective*, George Washington University, 2004, p.153-157.

HAN, Ahmet K. "Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süper Güç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme", *Orta Doğu Etütleri*, Cilt 2, Sayı 2, 2011, s.57-95.

MATHIEU, Fabien and DEARDEN, Nick. "Corporate Mercenaries: The Threat of Private Military Companies, Review of African Political Economy", Vol. 34, No. 114,

War on Want, London, 2006, pp.: 744-755.

ÖZ, Tolga. Serkan Sert. "The Present Role of Anti-Drone Technologies in Modern Warfare and Projected Development". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. C.15., S.32 (2019):691-710.

ÖZ, Tolga and ERGULEN, Ahmet "Secure and Optimum Fuel Distribution of Nato", *Journal of Applied Security Research*, 13:2, 186-198, DOI: 10.1080/19361610.2017.1354271.

ÖZ, Tolga ve ERGÜLEN, Ahmet., "NATO Barışı Destekleme Harekâtı, ISAF için Lojistik Sürdürülebilirlikte Bir Model Önerisi: Tamsayı Doğrusal Programlama Uygulaması(1)", *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, C: 4, S: 12, (2015):242-273.

SINGER, Peter W. "The Private Military Industry and Iraq: What Have We Learned and Where To Next?", *Geneva Centre for the Democratic control of Armed forces (DCAF) Policy Paper*, Geneva, Switzerland, 2004, pp.1-24.

TANGÖR, Burak ve YALÇINKAYA, Haldun. "Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askerî Şirketler", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 7, sayı 25, 2010, s.127-154.

Raporlar

BİNGÖL, Oktay. *ABD'nin Yeni Suriye Stratejisi: İstikrar Harekâtı*, Merkez Strateji Enstitüsü, Rapor No:27, Başkent Üniversitesi, Ankara, 2018.

GÜLŞEN, Halit. *Rusya'nın Suriye Müdahalesinde Özel Askerî Şirketlerin Rolü*, ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No.64, Ankara, 2017.

House of Commons Foreign Affairs Committee, *Private Military Companies*, 9th Report of Session-02, UK, 2001.

ZABCI, Filiz Çulha. *Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askerî Şirketler*, TASAM Stratejik Rapor No:56, Ankara, 2003.

Tezler

Enes Gürcan. *Irak Savaşının Bilinmeyen Aktörleri: Özel Askerî Şirketler*, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara, 2015.

Kadir Tamer Türkeş. *Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi, KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2004.

Tolga Öz. *NATO Barışı Destekleme Harekâtında Sürdürülebilir Lojistik Destek: ISAF Örneği*, Doktora Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2013.

Tolga Öz. *Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Resmî Gazete

Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazetesi, Sayı:25606, *Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik*, (07.10.2004).

İnternet Kaynakları

Akademi Sancak, <http://asancak.com/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

Al Jazeera Türk, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/egit-donat-anlasmasi-imzalandi>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, <https://www.anadolu.edu.tr/acikogretim/>

Paralı Askerlerden Özel Askerî Şirketlere
Savunma Yönetimi Teknolojileri Uygulamaları

türkiye-programlari/acikogretim-fakultesi-onlisans-programlari-2-yillik/ozel-guvenlik-ve-koruma, (Erişim Tarihi: 11.06.2018)

Bites Savunma ve Havacılık, <http://www.bites.com.tr/tr/akademi-sancak-ile-bites-arasinda-mou-imzalandi/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018)

Diploatlas, *İsviçre-Tarafsızlık İlkesi*, Kasım, 18. Sayı, s:3-6. <http://www.diplomat.com.tr/atlas/sayilar/sayi18/sayfalar.asp?link=s18-2.htm>, (Erişim Tarihi: 11.02.2018).

Haberler, <https://www.haberler.com/irak-ta-gorev-yapan-parali-turk-asker-var-mi-haberi/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

History.com., *Flying Tigers*, <http://www.history.com/news/history-lists/6-legendary-mercenary-armies-from-history>, (Erişim Tarihi: 11.02.2018).

Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turk-parali-askerler-rusyaya-karsi-savasti-10431831>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

Northrop Grumman, (2018), <http://www.northropgrumman.com/Capabilities/x47bucas/Pages/default.aspx>, (Erişim Tarihi:11.06.2018).

Roger Lane Consulting, <http://www.rogerlaneconsulting.com/>(Erişim Tarihi: 11.06.2018).

RT USA, (Downing, Lary, Reuters, during the discussion with retired four-star Gen. James Conway before the House Oversight and Government Reform Committee on security contracting in Iraq and Afghanistan on Capitol Hill in Washington), <https://www.rt.com/usa/189684-blackwater-private-army-isis/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

Vatan Gazetesi, “İlk Maaş Türkiye’den”, <http://www.gazetevatan.com/-ilk-maaslar-turkiye-den--488659-gundem/#.UIUux1GWrEw>, (Erişim Tarihi: 11.06.2018).

339

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Deniz Ortamında El Yapımı Patlayıcı Düzenek (EYPD)'ler Genelinde Terörist Tehditler ve Deniz Güvenliğine Etkileri

Terrorist Threat with Improvised Explosive
Device (IED) in the Marine Environment and its
Effects on Maritime Security

Murat Kağan KOZANHAN* - İbrahim BAYEZİT**

Öz

Dünya denizlerinde harp gemileri ile ticari faaliyetlerde kullanılan sivil bahriye gemilerinin, denizel El Yapımı Patlayıcı Düzenek (EYPD) tehdidi ile karşılaşma olasılığı bulunmaktadır. Deniz güvenliğinin sağlanması açısından bu tehdidin, neler olduğu ve gelecekte karşılaşılabilecek tehditlerin neler olacağı sorularına yanıt bulunmasının, denizde durumsal farkındalığı artıracığı değerlendirilmektedir. Terör örgütlerinin kullandığı yöntemler incelendiğinde, deniz ortamının sahip olduğu özellikler sebebiyle, denizel EYPD saldırıları her gün karşılaşılabilecek tehditler olmamakla birlikte, bu tehdidin göz ardı edilmesi durumunda oluşacak zararlar ve can kayıpları büyük olabilecektir. Yapılan incelemede, terör örgütlerinin denizi kullanarak eylemler yaptıkları ve kendilerini bu alanda geliştirmeye çalıştıkları

* MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Dr. Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0003-1747-4723, e-posta: mkkozanhan@msu.edu.tr.

** MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Komuta ve Kurmay Öğrenci Subay, e-posta: bayezit.ibrahim@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted : 15.12.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 10.04.2020

görülmüştür. Bu nedenle, özellikle ticari deniz trafiği üzerinde olumsuz yönde etkilerinin olabileceği sebebiyle, terör örgütlerince yapılan faaliyetler yakından takip edilmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır. Bu çalışmada; “Deniz Güvenliği” hakkında genel bilgiler verilmiş, “Denizel EYPD” kavramı detaylı olarak açıklanmış ve deniz ortamında karşılaşılan yeni denizel EYPD’lerin, neler olduğu ve gelişen teknolojinin ışığında gelecekte ne tür denizel EYPD’ler ile karşılaşılabileceği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Deniz Güvenliği, Denizel El Yapımı Patlayıcı Düzenek, Deniz Terörizmi, Karşı Denizel EYPD tedbirleri, Denizde Durumsal Farkındalık.*

Abstract

War Ships and as the backbone of the world’s seaborne trade, merchant ships may be subject to similar threats of Maritime IEDs. From a maritime security perspective, the best way to increase situational awareness at seas and ports is to assess the current threats and to foresee future ones. When the methods used by terrorist organizations are examined, it is seen that the Maritime IED attacks are not the daily threats due to the characteristics of the marine environment, but the losses and loss of life could be big if this threat is ignored. As a result of the successful attacks carried out by terrorist organizations, it was understood that they have been working on improving themselves in maritime attacks. Thus, the activities carried out by terrorist organizations should be closely monitored and necessary precautions must be taken, especially as they may have negative effects on commercial maritime traffic. In this study, general information about the “Maritime Security” is given and the concept of Maritime IED is explained in detail. The new Maritime IED’s which are encountered in the maritime environment was examined. In the light of these maritime IED’s and the developing maritime technologies, was tried to find answers to what kind of Maritime IED’s could be encountered in the future.

Keywords: *Maritime Security, Maritime İmprovised Explosive Device, Maritime Terrorism, Counter Maritime IED, Maritime Situational Awareness.*

Giriş

Yemen'in, Umman Denizi kıyısındaki Aden Limanında, demir yerinde akaryakıt ikmali için bekleyen USS Cole¹ destroyerine, 12 Ekim 2000 tarihinde gerçekleştirilen saldırı dünya üzerinde ilk kez bir savaş gemisine yapılan terörist eylemdir. Saldırıda, 17 denizci hayatını kaybetmiş ve 42 denizci ise yaralanmıştır. El-Kaide'nin üslendiği eylem, iki ayrı intihar bombacısının kullandığı iki süratli fiberglas bot yaklaşık 200 kg patlayıcı ile USS Cole destroyerinin güvertesinde yaklaşık 12 metre çapında bir yara açılmasına sebep olmuştur.² Dünya üzerindeki küresel ticari faaliyetlerin, hacim olarak %80'ininden fazlası ve değer olarak %80'ine yakın kısmı, denizler yoluyla yapılmaktadır.³ Bu nedenle, deniz ortamında terörist faaliyetler sadece savaş gemilerine yapılmamakta, küresel ticaretin can damarını oluşturan ticari kargo gemileri ile enerji ihtiyacını karşılayan petrol tankerleri de hedef alınmaktadır. Nitekim Haziran 2019 ayı içerisinde Basra Körfezinde iki petrol tankerine gerçekleştirilen saldırılarda nasıl yapıldıkları tam olarak tespit edilemese bile birer terörist saldırı olarak tanımlanmıştır.

Bu kapsamda, küresel ticaretin ana güzergâhı diyebileceğimiz, deniz ulaştırma yollarının güvenliği, bu ticarete olan bağımlılığı yüksek olan ülkeler için hayati önemdedir. Ülkeler, deniz ulaştırma yollarındaki ticaret gemilerinin izledikleri rotalarda, karşılaşabilecekleri güvenlik zafiyetlerini önlemek için, çeşitli yöntemler izlemektedirler. Deniz güvenliği çerçevesinde, yüzer unsurların ve deniz ortamının

¹ USS Cole (DDG-67), ABD Donanması'nda hizmet veren, Arleigh Burke sınıfı, güdümlü mermi destroyeridir. 154 m uzunluğundaki destroyerde 220 personel görev yapmaktadır. USS Cole adını, İkinci Dünya Savaşı sırasında, 19 Şubat 1945 günü Iwo Jima'da hayatını kaybeden Darrell S. Cole'dan almaktadır. <https://navylive.dodlive.mil/2015/10/12/determined-warriors-of-todays-uss-cole-draw-inspiration-from-service-and-sacrifice-of-october-12-2000/>, [Erişim Tarihi: 25.03.2019].

² ABD Deniz Kuvvetleri Komutanlığının, saldırı ile ilgili düzenlediği soruşturmaya ait resmi evrak, <https://www.history.navy.mil/content/dam/nhhc/browse-by-topic/ships/uss-cole/pdf/INVESTTRPT.pdf>, s.8. [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

³"*Review of Maritime Transport 2017*", s. 10, <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2017en.pdf>, [Erişim Tarihi: 17.12. 2018].

karşılaşacağı riskler ve tehlikeler belirlenmeye çalışılmaktadır.

Teknolojik ilerlemeye bağlı olarak, terörist eylemlerde kullanımları giderek artan EYPD'lerin, deniz ortamında yapılacak terörist saldırılarda uygulama yöntemleri her geçen gün değişmektedir. Yaşanan saldırılardan görüldüğü üzere, terörist örgütler tarafından deniz araçlarına yapılan EYPD saldırılarının verdiği zararlar çok büyüktür. EYPD'lerin deniz ortamında kullanılabilmesi, belirli bir teknik bilgi ve yetenek gerektirmesi sebebiyle, her gün karşılaşılabilecek bir tehdit oluşturmamasına rağmen, terör örgütlerinin bu saldırı yöntemlerini geliştirmeye yönelik bir çaba içinde oldukları görülmektedir.

Türkçe yazında, konu ile ilgili olarak sadece vaka bazlı, sınırlı araştırmalar bulunmaktadır. Ancak, bu çalışmalarda patlayıcı maddeler konusunda uzman olmayan kişilerin yaptığı incelemelerin, kısıtlılıkları mevcuttur. Ayrıca, meydana gelen olayların münferiden incelenmesi sebebiyle, geleceğe ilişkin çıkarımlar da olay bazlı olarak yapılabilmektedir. Yapılan çalışmanın, küresel güvenlik ortamında, EYPD tehdidine yönelik olarak deniz güvenliğinde alınacak tedbirler ile geleceğe yönelik tehdit değerlendirmelerine ışık tutması açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Konu ile ilgili kavramsal çerçevenin anlaşılmasına yardımcı olacağı düşünülerek, önce “Deniz Güvenliği” kavramı hususunda genel bilgiler verilecektir. Deniz güvenliğinin çok geniş bir yelpazede birçok farklı hususu içerisinde barındırmasından dolayı, çalışmada bu kavram konu ile bağlantısı çerçevesinde ele alınacaktır. Bu kısımdan sonra, konunun özünü oluşturan denizel EYPD tehdidine odaklanılacak ve müteakiben mevcut gelişmeler değerlendirilerek geleceğe yönelik tahminlerde bulunulacak ve bu kapsamda alınabilecek tedbirler üzerinde durulacaktır.

1. Deniz Güvenliği ve Denizel EYPD'LER

İtalyan bayraklı yolcu gemisi Achille Lauro'nun, 1985 yılında Filistin Kurtuluş Cephesine mensup dört silahlı terörist tarafından, İskenderiye açıklarında kaçırılması, ardından İsrail devleti ile 50 kadar Filistinlinin serbest bırakılmasına ilişkin yapılan pazarlıkların netice vermemesi üzerine, engelli bir Yahudi asıllı ABD vatandaşının

vurularak denize atılması ve sonrasında yaşanan gelişmeler, tarihte denizde yapılan ilk terörist faaliyeti olarak kayıtlara geçmiştir.⁴ Teröristlerin gemiyi kaçırdıktan sonra içinde bulunan yaklaşık 400 kadar⁵ yolcu ve personelin maruz kaldığı bu tehlike, uluslararası camianın dikkatini bir anda farklı bir yöne çekmiştir. Bu eyleme kadar daha çok “Deniz Emniyeti” (*Maritime Safety*) olgusu ön planda iken, bu eylem sonrası “Deniz Güvenliği” (*Maritime Security*) kavramı gündeme gelmiştir. ABD’de 11 Eylül 2001 tarihinde yaşanan terör olayları sonrası, benzer bir saldırının deniz yolu ile yapılabileceği savı ile birlikte küresel güvenlik paradigması yön değiştirerek yoğunluklu olarak “Deniz Güvenliği” (*Maritime Security*) olgusunu daha da öne plana çıkarmıştır.

1.1. Deniz Güvenliği (Maritime Security)

Uluslararası ilişkiler disiplininde “Deniz Güvenliği (*Maritime Security*)”, hâlen “tartışmalı kavram” statüsünde bulunmakla birlikte⁶, birçok uluslararası örgüt ve kurum bu kavramı tanımlama yoluna gitmiştir. Bugün, denizciliğin tüm yönlerini kapsayan ve denizcilik sektörünün uluslararası alanda düzenlenmesi amacıyla 1948 yılında kurulan, Uluslararası Denizcilik Örgütü (*International Maritime Organization-IMO*), “Deniz Güvenliği (*Maritime Security*)”, konusunda kapsamlı yaklaşımlarda bulunan, en önemli uluslararası kurumdur. IMO bünyesinde bulunan beş komiteden biri Deniz Emniyeti Komitesi⁷ altında faaliyet gösteren, Deniz Güvenliği Çalışma Grubudur. Bahse

⁴ Malvina Halberstam, “Terrorism on the High Seas: The Achille Lauro, Piracy and the IMO Convention on Maritime Safety”, *The American Journal of International Law*, Vol.82, No.:2, April 1988, 269-310, p. 269, https://www.org/stable/2203189?seq=1#_info_tab_contents [Erişim Tarihi: 19.12.2018].

⁵ Jeffrey D. Simon, “The Implications Of The Achille Lauro Hijacking For The Maritime Community”, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a178441.pdf> [Erişim Tarihi: 21.12.2018].

⁶ Christian Bueger, “What is Maritime Security?”, *Marine Policy*, 53, 2015, 159-164, s. 159, https://www.researchgate.net/publication/270107474_What_is_maritime_security, [Erişim Tarihi: 13.12.2018].

⁷ Uluslararası Denizcilik Örgütü internet sitesi, <http://www.imo.org/en/About/Pages/Structure.aspx>, [Erişim Tarihi: 17.12.2018]

konu çalışma grubu tarafından, “Deniz Güvenliği (*Maritime Security*)”, konusunda alınması gereken önlemler ve uyulması gereken kurallar belirlenmektedir. Bu kurallardan en önemlisi, 11 Eylül saldırıları sonrası şekillenen yeni güvenlik ortamında, IMO tarafından deniz güvenliğine yönelik olarak geliştirilen, “Uluslararası Gemi ve Liman Güvenliği (*International Ship and Port Facilities Security-ISPS*)”⁸ kurallarıdır. Bu kurallar, IMO tarafından 1 Kasım 1974 tarihinde kabul edilen “Denizde Can Emniyeti Uluslararası Sözleşmesi’nin (*International Convention for the Safety of Life at Sea-SOLAS*)” 11’inci bölümüne eklenmiştir. SOLAS bölüm 11, birinci kısımda “Deniz Emniyeti (*Maritime Safety*)” konusundaki önlemler bulunurken, ikinci kısımda bulunan ISPS kuralları; zorunlu hükümleri içeren A kısmı ve zorunlu hükümlerin etkili bir şekilde yerine getirilmesi için tavsiyeleri içeren B kısmı olarak teşkil edilmiştir.⁹

“Deniz Güvenliği (*Maritime Security*)”, kavramına, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) içerisindeki yaklaşımlar açısından baktığımızda; 2010 yılında onaylanan NATO Stratejik Konsepti ışığında geliştirilen, Müttefik Deniz Stratejisi belgesine, deniz güvenliği kavramının ilave edildiği görülmektedir. NATO’nun tanımına göre “Deniz Güvenliği (*Maritime Security*)”, “Ulusal ve Uluslararası hukuka tâbî olan deniz ortamında seyir hakkının korunduğu, vatandaşlar, gemiler, altyapılar ve kaynakların emniyette olduğu sürekli durumdur.” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁰ NATO’nun 2011 yılında onaylanan Deniz Güvenlik Harekâtı (*Maritime Security Operation-MSO*) Konsepti içerisinde detaylandırılan konulara bakıldığında, üye ülkelerin;

- Denizde Durumsal Farkındalığın Desteklenmesi,
- Seyir Serbestisinin Korunması,

⁸ *Maritime (ISPS Code) Regulations 2014*, <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/fj152587.pdf>, [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

⁹ *IMO Deniz Güvenliği Manueli V2*, <http://www.security.gr/wp-content/uploads/2015/03/imo-Maritime-Security-Manual.pdf>, [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

¹⁰ NATO Resmi İnternet Sitesi, “*Alliance Maritime Strategy*”, https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_75615.htm, [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

- Denizde Denetim Harekâtı,
- Kitle İmha Silahlarının (KİS) Yayılımının Önlenmesi,
- Denizde Terörizmle Mücadeleye Destek,
- Kritik Altyapının Korunması,
- Deniz Güvenliğine Yönelik Yetenek Oluşturulmasına Katkı

konularında görevler icra etmelerinin hedeflendiği belirtilmektedir. Deniz Güvenliğine yönelik icra edilen, NATO faaliyetlerine bakıldığında, 11 Eylül saldırılarından hemen sonra Akdeniz’de terörist faaliyetler ile mücadele maksatlı oluşturulan Etkin Çaba Harekâtı (*Operation Active Endeavour*), 2016 yılı sonunda Deniz Muhafızı Harekâtı’na (*Operation Sea Guardian*) dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm neticesinde, NATO Deniz Güvenlik Harekâtı Konseptinde yer alan hedeflerden; “Denizde Durumsal Farkındalığın Desteklenmesi”, “Denizde Terörizmle Mücadeleye Destek” ve “Deniz Güvenliği Yetenek Oluşturulmasına Katkı” görevleri icra edilmektedir.¹¹ Bir NATO üyesi olarak Türkiye’de Deniz Kuvvetleri marifeti ile bahse konu harekate yüzer, dalar ve uçar unsurlar ile destek vermektedir.

Avrupa Birliği’nin (AB) “Deniz Güvenliği” konusuna yaklaşımı ise, 2014 yılında oluşturduğu “Deniz Güvenliği Stratejisi” ile tanımlama yoluna gittiği kavram, NATO’nun tanımlamasıyla hemen hemen benzer ifadeleri içermekte ve ilave olarak “çevrenin korunmasını” da kapsamına dahil etmektedir.¹² AB’nin “Deniz Güvenliği” kapsamında icra ettiği faaliyetler aşağıda sunulduğu gibidir;

- 2007 yılında, AB Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (FRONTEX) tarafından icra edilen ve AB sınırlarında insan kaçakçılığı başta olmak üzere, her türlü kaçakçılık ve terörist faaliyetlerle mücadele harekâtları,
- 2008 yılında, Somali merkezli deniz haydutluğu ve silahlı soygun olaylarına karşı mücadele etmek amacıyla oluşturulan

¹¹ NATO Resmi İnternet Sitesi, “*NATO’s Maritime Activities*”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_70759.htm [Erişim Tarihi: 20.12.2018].

¹² “*European Union Maritime Security Strategy*”, [tp://register.consilium.europa.eu/doc/srv?!=EN&f=ST%2011205%202014%20INIT](http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?!=EN&f=ST%2011205%202014%20INIT), p. 7, [Erişim Tarihi: 19.12.2018].

AB Deniz Gücü ATALANTA Harekâtı (*EU Naval Force (EUNAVFOR) Operation ATALANTA*),

– 2012 yılında, Somali'nin deniz güvenliği konusundaki kapasitesinin artırılmasına yönelik oluşturulan AB Somali'de Deniz Gücü Kapasite Oluşturma Görevi (*EU Maritime Capacity Building Mission in Somalia-EUCAP-Somalia*),

– 2015 yılında, AB'nin Akdeniz'de deniz yoluyla göçmen kaçakçılığı ile mücadele etmek amacıyla oluşturduğu AB Deniz Gücü-“Akdeniz” SOPHIA Harekâtı (*EU Naval Force-“Mediterranean” (EUNAVFOR MED) Operation SOPHIA*).¹³

Deniz güvenliği kavramının ulusları aşan bu niteliği sebebiyle, uluslararası kamuoyunun dikkatini çekebilmek adına, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Ban Ki-Moon tarafından 2008 yılında sunulan bir raporda, deniz güvenliğine yönelik tehditler; deniz haydutluğu ve silahlı soygun, terörist faaliyetler, KİS yayılması ve silah kaçakçılığı, yasa dışı uyuşturucu trafiği, deniz yolu ile insan kaçakçılığı, yasa dışı balıkçılık ve deniz kirliliği¹⁴ olarak belirtilmiştir. Raporda ayrıca, bahse konu tehditlere yönelik, uluslararası iş birliğine ve yeni bir güvenlik anlayışına ihtiyaç olduğu vurgusu yapılmıştır. Deniz güvenliğine yönelik bilgilerin ve icra edilen faaliyetlerin genişliği başka bir çalışmanın konusu olabilir ancak, çalışmada odaklanılmak istenen esas nokta, deniz güvenliği kapsamında, deniz ortamında teröristler tarafından kullanılan EYPD'lerdir.

1.2. El Yapımı Patlayıcı Düzenekler ve Denizel EYPD Kavramı

İngilizce kaynaklarda, *Improvised Explosive Device (IED)* olarak yer alan EYPD, çok uzun zamandır kullanılan bir çeşit silah olarak tanımlanabilir. BM, EYPD'leri “Yerleştirilen veya geliştirilmiş

¹³ AB Resmi İnternet Sitesi, “*Maritime Security Strategy*”, https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/maritime-security_en, [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

¹⁴ BM Resmi İnternet Sitesi, “*Oceans and The Law Of The Sea*”, http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_63_111.pdf, p. 3, [Erişim Tarihi: 20.12.2018].

bir şekilde üretilen, yıkıcı, öldürücü, zehirli, yangın çıkarıcı, piroteknik malzemeler¹⁵ veya kimyasallar içerebilen, yok etmek, bozmak, rahatsız etmek veya taciz etmek için tasarlanmış, patlayıcı maddeler ihtiva eden düzenekler¹⁶ olarak tanımlanmaktadır. Türkçe yazında “El Yapımı Patlayıcı” (EYP) tanımlamasının yaygın olarak kullanılmasına karşın bu tanımlamanın tam anlamıyla EYPD kavramını karşıladığını söylemek güçtür. Çünkü, patlayıcı maddelerin tek başlarına, herhangi bir düzeneğe bağlı olmaksızın infilak ettirilebilmesi çok zordur. “Ev Yapımı Patlayıcı” (*Homemade Explosive*-HME) kavramının da literatüre yaygın şekilde girmesiyle birlikte, kavramların karışmasına mâni olmak adına EYPD'nin kavramsallaştırılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir. EYPD kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için bir EYPD'nin ana elamanlarına kısaca değinmek yerinde olacaktır;

– Anahtar veya Başlatma Mekanizması (*Switch*); basınç, zaman gecikmesi, hareket, uzaktan/radyo kontrol veya diğer yöntemlerle düzeneğin tetiklenmesi.

– Enerji Kaynağı (*Power Source*); genellikle düzeneğin başlatıcısı veya füyesinin infilak ettirilmesi için gerek duyulan elektrik enerjisini sağlayan batarya veya akü.

– Başlatıcı veya Fünye (*Initiator*); infilakın başlatılabilmesi için gerek duyulan şok ve ısıyı üreterek ana patlayıcının infilak etmesini sağlayan; ticari, askeri veya ev yapımı (home-made) fünyeler.

– Dış Kap (*Compartment*); ana patlayıcı dolgusunu ve düzeneği taşımak maksadıyla kullanılan kaplardır. Bir çantadan, çocuk oyuncağına, düdüklü tencereden çaydanlığa kadar değişebilen geniş bir yelpazedeki dış kaplar, hedefe göre şekilli şarj tesiri gösterebilecek

¹⁵ Piroteknik ısı, ışık, gaz, duman ve/veya ses üretmek için bağımsız olarak kendinden ekzotermik kimyasal reaksiyonları sürdürme yeteneğine sahip maddeler.

¹⁶ *BM Uluslararası Mühimmat Teknik Rehberi “United Nations International Ammunition Technical Guidelines (IATG) 01.40, 2015(E) 2nd Edition (2015-02-01), <https://s3.amazonaws.com/unoda-web/wp-content/uploads/2016/11/IATG-01.40-Glossary-and-Definitions-V.2.pdf>, p. 16, [Erişim Tarihi: 18.12.2018].*

özelliklerde olabileceği gibi parça tesirini arttırabilmek için demir bilye veya çiviler de ihtiva edebilir.

– Patlayıcı Madde (*Explosive*); ana patlayıcı dolgusu, ev yapımı patlayıcı (amonyum nitrat (gübre) bazlı patlayıcılar) veya askeri patlayıcı (cephaneliklerden çalınan askeri mühimmatlar, savaş artığı patlayıcılar ve atılıp patlamamış mühimmatlar) olabileceği gibi ticari olarak kullanılan dinamit veya kara barut benzeri patlayıcı maddelerde kullanılabilir.¹⁷

EYPD ana elamanlarının, BM Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü raporundaki tanımında, genel olarak kabul gören 5 elemanın baş harflerinden oluşan, SPICE kodlaması ile hatırlanması kolay hale getirilmeye çalışılmıştır¹⁸. EYPD'lerin sınıflandırması konusunda birçok farklı yaklaşım bulunmakla beraber genel kabul gören sınıflandırma şu şekildedir:

- Seçilmiş Kişi (Kurban) Başlatmalı EYPD'ler (*Victim Operated IED-VOIED's*),
- Kablo Komutalı EYPD'ler (*Command Wire IED-CWIED's*),
- Uzaktan Komutalı EYPD'ler (*Remote (Radio) Controlled IED-RCIED's*),
- Araç Tipi EYPD'ler (*Vehicle-Borne IED-VBIED's*),
- İntihar Bombaları (*Suicide Bomb's IED-SBIED's*),
- Denizel EYPD'ler (*Water-Borne/Maritime-MIED's*).

Hedef alınan unsur tarafından yapılan hareketler (basma, çekme, gergiden kurtulma vb.) ile infilak eden Seçilmiş Kişi (Kurban) Başlatmalı EYPD'ler, savaş alanlarında en çok rastlanan bubi tuzağı benzeri basit düzeneklerdir. Kablo Komutalı EYPD'ler, uzaktan kumanda teknolojilerinin gelişmediği dönemlerde teröristlerin tercih ettiği ve çok uzak mesafelere kablolar çekerek kendi kaçış noktalarını oluşturdukları

¹⁷ BM Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü (UNIDIR), “*Addressing Improvised Explosive Devices*” Report, p.15, <http://www.unidir.org/files/publications/pdfs/-en-641.pdf>, [Erişim Tarihi: 18.12.2018].

¹⁸ *Ibid*, p. 15.

düzeneklerdir. Telsiz ve cep telefonu teknolojilerinin yaygınlaştığı dönemde geliştirilen Uzaktan Komutalı EYPD'ler, radyo frekansının kullanılmasıyla uzak mesafelerden tetiklenebilen düzeneklerdir. Terör örgütlerinin, sinyal karıştırıcı (*Jammer*) sistemlerinin gelişmesiyle birlikte; uzaktan komuta sistemlerinde ve EYPD'nin uzaktan komuta sistemini sinyal karıştırıcıların etki mesafesinin dışında tutabilmek için farklı yöntemler geliştirmektedirler.

Yazılı tarihte ilk örneklerine Napolyon dönemi Fransa'sında¹⁹ rastlanılan "Araç Tipi EYPD" ler, bu dönemde tahmin edileceği üzere at arabaları veya faytonlara tuzaklanan patlayıcı düzeneklerdir. Teknolojinin gelişmesine paralel olarak otomobillerin yaygınlaşması ile çatışma alanlarının büyük çoğunluğunda görülmeye başlanan "Araç Tipi EYPD" ler, yüksek miktarda patlayıcı taşımaları ve infilak ettirilmeleri ile birlikte, büyük hava basıncı (*blast*) ve çok miktarda parça tesiri yaratmaları sebebiyle daha yıkıcı/kırıcı ve ölümcül bir tehdit haline gelmiştir. Karayollarında görülen her tür araç bu maksatla kullanılabilirliği gibi araçların hem hareket halinde hem de park halinde iken terörist eylemlerde kullanıldığı gözlemlenmektedir. Dünya'nın her yerinde terörist amaçlar için kullanılan "Araç Tipi EYPD" ler, halen iç karışıklıkların devam ettiği Irak ve Afganistan'da çok çeşitli şekillerde terörist örgütler tarafından kullanılmaktadır. Bu konuya örnek vermek gerekirse, Suriye ve Irak'ta faaliyet gösteren DAESH terör örgütünün tek başına 2016 yılında yaptığı Araç Tipi EYPD saldırısı sayısı 815'tir.²⁰

İntihar Bombacıları kategorisinde ise karşımıza bambaşka bir boyut çıkmaktadır. Terör örgütlerinin, beyin yıkama teknikleri ve ilaçlar kullanarak yönlendirdiği kişilerin, üzerlerinde taşıdıkları patlayıcı düzenekleri infilak ettirmeleri neticesinde gerçekleşen saldırılar, genel itibari ile medyada çok büyük ses getirmektedir. Dini duyguların yoğun

¹⁹ James Revill, *Improvised Explosive Devices The Paradigmatic Weapon of New Wars*, Palgrave Macmillan, Brighton, UK, 2016, p. 7.

²⁰ *Action on Armed Violence 2017 Raporu*, "Improvised Explosive Device (IED) Monitor 2017", Norveç, 2017, p.26, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/IED-Monitor-Report-for-web-final.pdf>, [Erişim Tarihi: 20.12.2018].

şekilde sömürüsü ile güdülenen saldırganların üzerinde bulunan düzenekler, bazı saldırılarda saldırganın son anda vazgeçebileceği düşüncesiyle başka bir kişi tarafından uzaktan infilak ettirilebilecek şekilde dizayn edilmektedirler.

EYPD'ler son dönemde gerek savaş ortamlarında gerekse terör eylemlerinde kayıp verdirilmek üzere en çok başvurulan saldırı yöntemi olmuştur. Ancak, EYPD'lerin bu geniş dünyasında bizim esas odaklanmak istediğimiz nokta Denizel EYPD'lerdir. Bu kapsamda müteakip bölümde mavi sulara kan karıştıran bu düzeneklere ait derinlemesine bilgiler verilecektir.

1.3. Denizel EYPD'ler

İngiliz literatüründe *Maritime IED* olarak geçen kavram, ABD menşei kaynaklarda *Water-Borne IED* olarak kullanılmaktadır. Türkçe literatürün çok sınırlı olduğu ve herhangi bir kavramsallaştırmanın yapılmadığı bu düzenekler için “Denizel EYPD” kavramının uygun olduğu değerlendirilmektedir.

“Denizel EYPD”ler çok farklı formlarda karşımıza çıkabilmektedir. Bunlar; yüzen geliştirilmiş mayınlar, sualtı ve su üstü intikal vasıtaları, savaş yüzücüleri veya dalgıçlar tarafından taşınan düzenekler (Limpet Mayın vb.), patlayıcı yüklü insanlı veya insansız botlar olabileceği gibi ziyaret veya zapt ve müsadere edilecek araçlarda bulunabilecek bubi tuzağı benzeri EYPD'ler de olabilir.²¹

Her ne kadar konvansiyonel bir silah olarak dizayn edilmiş olsa da deniz mayınları içerisinde yer alan “limpet mayınlar”, “denizel EYPD” olarak kullanılması ilk akla gelen düzeneklerdir. İkinci Dünya Savaşı başlangıcında İngiliz mühendisler tarafından geliştirilen “limpet mayınlar”²² temel olarak kuvvetli mıknaatıslar ile gemi karinasına

²¹ Jonathan L. Mocker, *Maritime Improvised Explosive Devices: A Threat Based Technology Study*, Yüksek Lisans Tezi, U.S. Army Command and General Staff College, 2015, s. 1, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a624055.pdf>, [Erişim Tarihi: 10.02. 2019].

²² “The Creation of the Highly Effective Limpet Mine”, <https://www.warhistoryonline.com/instant-articles/creation-of-the-limpet-mine.html>, [Erişim Tarihi: 18.02.2019].

yerleştirilen zaman gecikmeli “denizel EYPD” lerdir. Gemi karinalarında zamanla oluşan deniz kabuklu canlılarından olan deniz minarelerine benzerliği sebebiyle İngilizlerce bu mayınlara limpet ismi verilmiştir. İngilizler tarafından “Limpet Mayınların” İkinci Dünya Savaşı boyunca, etkili bir biçimde hem denizde hem de karada kullanılmaları, bu silahın diğer ülkelerce de üretimine başlanmış ve birçok modeli geliştirilmiştir. Halen yirmiden fazla ülke tarafından üretilmekte olan “Limpet Mayınlar”, savaş yüzücüleri veya sualtı tahrip timleri tarafından düşman gemi karinasına özellikle şaft, pervane veya dümen yelpazesi bölümlerine yerleştirilerek gemilerin harekâttan sakıt kalmasını sağlamaktadır.

“Limpet Mayın”ların yanı sıra diğer deniz mayınlarının da içerdikleri yüksek miktarda patlayıcı ve deniz ortamına dayanıklı olmaları sebebi ile “Denizel EYPD” olarak kullanılması beklenmektedir. Deniz tabanında bulunan dip mayınlarının her ne kadar bu maksatla kullanımlarına rastlanmasa da demirli mayınların sabit kalmasını sağlayan zincirlerinden koptuğu andan itibaren bir “Denizel EYPD” ye dönüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Serseri mayın olarak da ifade edilen bu mayınlar, akıntı ve rüzgârın etkisiyle deniz ulaştırma yolları üzerindeki gemi trafiği için büyük tehlike yaratmaktadır. Bahse konu mayınlar İran-Irak savaşında Irak tarafından Basra Körfezinde kullanılmıştır.²³

Demirli deniz mayınlarının, temelde üzerinde bulunan ateşleme mekanizmasının gemi karinasına çarpmasıyla infilak eden düzenekler olduğu düşünüldüğünde, bu basit düzeneği terör örgütlerinin kendi imkânları ile imal edebilecekleri mayınlarda da kolayca uygulayabileceklerdir. Fabrikasyon deniz mayınlarının özellikleri ile kıyaslandığında deniz ortamına dayanımları ve hassasiyetlerinin düşük olabileceği öngörülen bu tarz “Denizel EYPD” lerin, deniz ulaştırma yolları üzerindeki kritik boğaz ve geçitlerde büyük bir tehdit

²³ CIA Resmi İnternet Sitesi, The Iranian Mine Warfare Threat, p. 3, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85T00314R000300100002-7.pdf> (Erişim Tarihi: 31.03.2020)

oluşturabileceği anlaşılmaktadır.

“Denizel EYPD” lerin hedef platforma ulaştırılması çok farklı yöntemler ile gerçekleştirilebilir. Savaş yüzücüsü veya dalgıç kullanılarak yapılan saldırılarda patlayıcı miktarının yüzücü veya dalgıçın taşıyabileceği miktar ile kısıtlı olacağı düşünülebilir. Ancak, yüzdürme özelliği olan yüksek yoğunluklu polietilen tipteki malzemeler ile patlayıcının sudaki ağırlığı istenilen ölçüde azaltılabilir. Bu imkânlar sayesinde, yüzücü veya dalgıçın sadece üzerinde taşıdığı patlayıcılar ile değil yüzdürebildiği yüksek miktarlardaki patlayıcı ile de büyük zararlar verebilecek saldırılar gerçekleştirebileceği değerlendirilmelidir. Bu kapsamda, ilk örnekleri çok küçük ebatlarda olan “Limpet Mayın” ların bugün bazı modellerinin patlayıcı ağırlıklarının 5 kg ile 100 kg arasında olduğu bilinmektedir.²⁴

Patlayıcı yüklü sürat tekneleri yakın dönemde belki de en çok kullanılan ve en etkili “Denizel EYPD” lerdir.²⁵ Bahse konu teknelerin özellikleri itibari ile olabildiğince süratli intikal etmeleri ve mümkün olduğunca radara yakalanmamaları hedeflenmektedir. Bu maksatla özel olarak dizayn edilmiş sürat tekneleri kullanılabilirliği gibi normal bir fiberglas botun veya teknenin içine patlayıcılar yüklenerek, insanlı veya insansız olarak hedefe yönlendirilmesi mümkündür.

Deniz teknolojilerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak insansız sualtı araçlarının ve sualtı intikal vasıtalarının da kullanımı her geçen gün artmaktadır. Temelde bilimsel araştırma, keşif ve gözetleme amaçlı dizayn edilen “İnsansız Sualtı Araçları (*Unmanned Underwater Vehicle-UUV*)” nın, otonom özellikler kazanması (*Autonomous*

²⁴ James Bonomo, Giacomo Bergamo, David R. Frelinger, John Gordon and Brian A. Jackson, *Stealing the Sword, What Types of Advanced Military Weapons Could Become Available to Terrorists?*, RAND Corporation, 2007, p. 2. https://www.jstor.org/stable/10.7249/mg510dhs.10?seq=1#metadata_info_tab_contents (Erişim Tarihi: 31.03.2020)

²⁵ Christopher Martin, “*The Historical Use of Maritime Improvised Explosive Devices*”, Hull University Centre for Security Studies IED Project Occasional Paper No. 1, 2010, p. 8, http://www.wbied.com/wp-content/uploads/2015/08/wbied.com_CSS-Occasional-Paper-1.pdf, [Erişim Tarihi: 10.02.2019].

Underwater Vehicle-AUV)²⁶ ile bir “Denizel EYPD” olarak kullanılabilmesi öngörülmektedir.

“Denizel EYPD” olarak değerlendirilebilecek bir diğer saldırı yöntemi de mini denizaltı veya cep denizaltısı olarak bilinen su altı vasıtalarıdır. Ticari ve turistik maksatlı su altı intikal vasıtalarının (su altı scooterları vb.) teröristlerin uzak mesafelere intikalini kolaylaştırabileceği ve sürat avantajı sağlayacağı açıktır. Uyuşturucu ve yasadışı göçmen kaçakçılığı gibi faaliyetlerde kullanım örnekleri görülen²⁷ bu araçların terör örgütleri tarafından çok farklı amaçlarla kullanılabilir. Ticari ve turistik maksatlı su altı intikal vasıtalarının (su altı scooterları vb.) teröristlerin uzak mesafelere intikalini kolaylaştırabileceği ve sürat avantajı sağlayacağı açıktır. Genel itibari ile bir veya iki kişi tarafından idare edilen bu vasıtaların boyutsal olarak yüksek miktarda patlayıcı ile hedef platforma saldırması sonucu hedef platforma büyük hasar verilebilir. Temel olarak, deniz ortamında bulunan; yüzer unsurlar, petrol platformları ve benzeri sabit tesisler ile kablo ve boru hatları gibi kritik altyapılar ile personele tehdit oluşturan patlayıcı ihtiva eden bütün düzenekleri “denizel EYPD” olarak değerlendirmek mümkündür. Bu kapsamda, çalışmanın müteakip bölümünde, USS Cole saldırısından günümüze kadar geçen zaman zarfında karşılaşılan “denizel EYPD” saldırıları incelenecek ve yeni trendlerin neler olduğu belirlenmeye çalışılacaktır.

2. Yakın Geçmişte Karşılaşılan “Denizel EYPD” Saldırıları ve Yeni “Denizel EYPD” Trendleri

USS Cole saldırısından yaklaşık 2 yıl sonra, 6 Ekim 2002 tarihinde, Yemen’in Ash Shihr Limanında demirleme manevrası esnasında,

²⁶ Güray Ali Canlı ve diğ., “Dünyada Ve Ülkemizde İnsansız Sualtı Araçları (İSAA-AUV & ROV) Tasarım ve Uygulamaları”, *İTÜ Gemi İnşaatı ve Deniz Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sayı 4, 2015: s. 44.

²⁷ Yarin Eski, ‘Diving for dope’: Identity in submarine drug policing at the ‘maritime gateway to Europe’, *European Journal of Criminology*, First Published, November 18, 2019, s.2, <https://doi.org/10.1177/1477370819887513>.

Fransız tankeri MV Limburg'a gerçekleştirilen saldırıda, El-Kaide örgütü tarafından yine patlayıcı yüklü süratli bot yöntemi kullanılmış ve biri gemi mürettebatı, toplam üç kişi hayatını kaybetmiştir. Tankerin, saldırı esnasında 297 bin varil ham petrol taşıması ve bunun yaklaşık 50 bin varilinin denize sızması,²⁸ saldırının dehşetinin anlaşılması açısından önemlidir. Saldırı yarattığı büyük deniz kirliliğinin yanında artan sigorta maliyetleri nedeniyle petrol fiyatlarında varil başına 0,48 dolarlık bir artışa sebep olmuştur.²⁹

USS Cole ve MV Limburg saldırılarının planlayıcısı olmak suçundan 2002 yılında yakalanan ve Küba'daki Guantanamo Hapishanesi'nde tutulan, El-Kaide'nin Arap yarımadası sorumlusu Abd al-Rahim al NASHİRİ'nin örgüt içinde "Denizlerin Prensi" kod adıyla ün salmasına sebep olan saldırılar, dikkatleri bir anda "Denizel EYPD"lerin etkinliğine çekmiştir. Nashiri yakalandığından yanında 180 sayfalık denizde saldırılabilecek hedef gemi listesi bulunmuştur.³⁰ Yapılan sorgulamalar ve aramalardan sonra Nashiri'nin saldırılarını 4 farklı yöntem üzerine temellendirdiği anlaşılmıştır.³¹ Bu yöntemler:

- Patlayıcı yüklü süratli botlar kullanarak askeri veya sivil gemilere saldırmak,
- Orta büyüklükte tekneleri limanlarda ya da gemilerin yanında patlatarak zarar vermek,
- Uçakları kullanarak gemilere saldırmak,

²⁸ Joshua Ho, Catherine Zara Raymond, *The Best Of Times, The Worst Of Times: Maritime Security in the Asia-Pacific*, World Scientific Publishing, Londra, 2005, p. 164.

²⁹ OECD Maritime Transport Committee, "Security in Maritime Transport: Risk Factors and Economic Impact", 2003, p. 3, <http://www.oecd.org/newsroom/4375896.pdf>, [Erişim Tarihi: 13.02.2019].

³⁰ Ashley Moore, "Needed: Revisions to Maritime Response Standard", *Total Integrated Preparedness Solutions (T.I.P.S.)*, c. 1, s. 7, April 2005, p. 1, <https://www.dompred.com/resilience/needed--revisions-to-maritime-response-standard/> [Erişim Tarihi: 13.02.2019].

³¹ Akiva J. Lorenz, "Al Qaeda's Maritime Threat", Intelligence and Terrorism Information Center at the Israel Intelligence Heritage & Commemoration Center (IIICC), 3 May 2007, p. 13, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.473.6168&rep=rep1&type=pdf>, [Erişim Tarihi: 13.02.2019].

– Su Altı Tahrip timlerine sahip olmaktadır.

Nashiri'nin 2002 yılında tutuklanana kadar olan süreçte yaptığı planlamalar incelendiğinde; Cebelitarık ve Hürmüz boğazlarından geçen Amerikan savaş gemilerine ve Bahreyn'de bulunan Amerikan 5'inci Filosu'nun karargahına saldırı yolları aradığı ilave olarak, Birleşik Arap Emirlikleri'nin Rashid Limanı'nda demirli Amerikan savaş gemilerine küçük uçaklar ile intihar saldırısı düzenlemek için pilot arayışında olduğu anlaşılmıştır.³² Yemen hükümeti tarafından idam cezası verilen Nashiri, halen Guantanamo Hapishanesi'nde ABD makamları tarafından tutulmakta olan en önemli 15 tutuklu arasında³³ yer almakta ve yargılanmasına devam edilmektedir.

2004 Yılında, Irak Savaşı neticesinde yönetimden ayrılan Saddam Hüseyin'in yerine seçilen yeni Irak Hükümeti'nin ekonomik istikrarını sarsmak amacıyla Khor Al-Amaya ve Al Basra açık deniz petrol terminallerine gerçekleştirilen patlayıcı yüklü bot saldırılarında³⁴ yine benzer teknikler kullanılmış ancak bu saldırıların ekonomik maliyeti çok daha büyük olmuştur. Abu Musab Al-Zarqawi tarafından üstlenilen saldırılar neticesinde Irak ekonomisi 28 milyon dolardan³⁵ fazla zarar görmüştür.

24 Nisan 2004 tarihinde yine aynı bölgede görev yapan Amerikan Deniz Kuvvetleri'ne ait karakol gemisi USS Firebolt, rutin karakol faaliyetlerini yürütürken karşılaştığı şüpheli bir balıkçı teknesini denetlemek amacıyla, 7 kişilik gemiye çıkma ve emniyete

³² Guantanamo Tutuklu Biyografileri, https://archive.defense.gov/pdf/detainee_biographies1.pdf, p.7, [Erişim Tarihi: 13.02.2019].

³³ “In Guantánamo, an alleged al-Qaeda killer awaits trial”, <https://www.economist.com/international/2017/01/14/in-guantanamo-an-alleged-al-qaeda-killer-awaits-trial>, [Erişim Tarihi: 13.02.2019].

³⁴ Martin N. Murphy, *Contemporary Piracy and Maritime Terrorism: The Threat to International Security*, International Institute of Strategic Studies, Routledge/İngiltere, 2007, p. 107

³⁵ *Ibid*, p. 108.

alma (*Boarding*) timini tekneye gemi vasıtasıyla göndermiştir.³⁶ *Boarding* timinin balıkçı teknesine yanaşmasını müteakip, intihar bombacısı patlayıcıları patlatmış ve üç personelin hayatını kaybetmesine ve geri kalanların da ağır yaralanmasına sebep olmuştur.³⁷

2004 yılında denizde yaşanan saldırılardan belki de en akılda kalanı, şüphesiz Filipinler'e ait Super Ferry 14 isimli 10.000 tonluk yolcu gemisine³⁸ yapılan bombalı saldırıdır. Filipinler'in güneyinde Jolo ve Basilan adalarında faaliyet gösteren radikal silahlı bir örgüt olan Ebu Seyyaf Grubu tarafından üstlenilen saldırıda, gemiye sokulan bir televizyon içerisine gizlenmiş 20 dinamit lokumunun³⁹ infilak ettirilmesi sonucu, büyük bir yangın çıkmış ve 116 kişi hayatını kaybetmiştir.⁴⁰

Patlayıcı yüklü tekneler ile yapılan bir diğer saldırı girişimi, ülkemize turistik amaçla gelen İsrail ve ABD vatandaşlarının bulunduğu bir yolcu gemisine Antalya açıklarında yapılmaya çalışılmış, ancak düzeneğin hazırlığı esnasında kontrolsüz olarak patlaması ile saldırı gerçekleştirilememiştir. Saldırıda kullanılmak üzere patlayıcı yerleştirilen Tufan isimli yat, Ağustos 2005'de infilak etmeseydi, Louai Sakka isimli El-Kaide militanının yatı yolcu gemisinin üzerine sürerek patlatmayı planladığı anlaşılmıştır.⁴¹

Bu dönemde terör örgütlerinin patlayıcı yüklü teknelerle yaptığı saldırıların artmış olduğu görülmektedir. Bu artışın bir sebebinin Sri

³⁶ Marco D. Tomasi, "Water- borne IED Threats and the Strait of Hormuz", *Joint IED Defeat Organization (JIEDDO)*, 2009, s. 2, <https://info.publicintelligence.net/JIEDDO-Hormuz.pdf>, [Erişim Tarihi: 26.01.2019].

³⁷ <http://usnhistory.navylive.dodlive.mil/2018/04/23/uss-firebolt-pc10-remembering-heroic-coastal-patrol-ship-sailors-and-looking-forward-to-our-future/>, [Erişim Tarihi: 26.01.2019].

³⁸ İngiliz BBC Haber Sitesi, "Bomb caused Philippine ferry fire", <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/3732356.stm>, [Erişim Tarihi: 26.01.2019].

³⁹ Peter Chalk, *The Maritime Dimension of International Security Terrorism, Piracy, and Challenges for the United States*, RAND Project Air Force, California, 2008, s. 51.

⁴⁰ Murphy, *Ibid.*, p. 4.

⁴¹ Martin, *Ibid.*, p. 13.

Lanka'da uzun yıllar faaliyet gösteren ve Tamil Kaplanları (*The Liberation Tigers of Tamil Eelam-LTTE*) olarak anılan terör örgütü olduğu bilinmektedir. Bu örgütün Deniz Kaplanları olarak bilinen deniz yapılanması, 1990'lı yılların başından 2010 yılına kadar, birçok hedefine ulaşmış "Denizel EYPD" saldırıları gerçekleştirmiştir.⁴² Deniz Kaplanları o dönemde "herhangi bir ülkeye bağlı olmayan dünyanın en iyi yapılanmış ve en karmaşık denizci terör örgütü"⁴³ olmakla birlikte gerçekleştirdikleri birçok "Denizel EYPD" saldırısıyla da isimlerini duyurmuştur.

Deniz Kaplanlarının, Sri Lanka Deniz Kuvvetlerine karşı uyguladıkları taktikler sadece süratli bot saldırıları ile sınırlı kalmamıştır. Örgüt militanları kendi imkanları ile yaptıkları cep denizaltıları ile intihar saldırıları gerçekleştirmişlerdir.⁴⁴ Her ne kadar cep denizaltılarının imkân ve kabiliyetleri hakkında herhangi bir bilgiye rastlanamamışsa da Sri Lanka Deniz Kuvvetlerinin ele geçirdikleri örneklerden örgütün ne denli geniş imkanlara sahip olduğunu anlamak mümkündür.⁴⁵ Bugüne kadar Tamil Kaplanları hariç hiçbir terör örgütü bu ölçekte bir yeteneğe sahip olmamış veya bu tarz bir girişimde bulunmamıştır.⁴⁶

Deniz Kaplanlarının kullandığı yöntemler içinde radara yakalanmayan (*stealth*) süratli (50-60 knot) teknelerin patlayıcı ile yüklenip gemilere saldırması sonucu, Sri Lanka Deniz Kuvvetlerine ait birçok yüzer unsur hasar almış veya batmıştır. Tamil Kaplanları, bu saldırı yönteminden El-Kaide'nin esinlendiği konusunda USS Cole ve MV Limburg saldırılarından sonra açıklamalarda bulunmuştur. El-Kaide ile Tamil Kaplanları arasında bir irtibatın olduğu teyide muhtaç⁴⁷ olsa

⁴² Tomasi, *Ibid.*, p. 3.

⁴³ Sudha Ramachandran, "The Sea Tigers of Tamil Eelam," *Asia Times*, 31 August 2006, http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/HH31Df01.html, [Erişim Tarihi: 26.01.2019].

⁴⁴ Tomasi, *Ibid.*, p. 4.

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Resmi İnternet Sitesi, <https://www.refworld.org/docid/469f38e0c.html>. (Erişim Tarihi: 30.04.2020)

⁴⁶ Martin, *Ibid.*, p. 16.

⁴⁷ Tomasi, *Ibid.*, p. 4.

da terör örgütlerinin birbirlerinin, hedefine ulaşmış saldırılarından örnek aldıkları bir gerçektir. Nitekim intihar bombacılarının kullandığı yelek düzeneklerinin ve kadın intihar bombacısı kullanımının, El-Kaide'nin Tamil Kaplanlarından örnek aldığı yöntemler oldukları bilinmektedir.⁴⁸

“Denizel EYPD” saldırısı olarak Tamil Kaplanlarının kullandığı bir diğer yöntem ise SCUBA (*Self Contained Underwater Breathing Apparatus*) veya kapalı devre dalış cihazı kullanan dalgıçlar olmuştur. Deniz Kaplanları 2008 yılında bu yöntemle, Sri Lanka Deniz Kuvvetlerine ait limanda bulunan bir lojistik gemisi olan MV Invincible batırmışlardır. Gemi karinasının altında gerçekleşen patlama sonrasında Sri Lanka Deniz Kuvvetleri'nin yaptığı incelemelerde, gemi enkazının yakınında SCUBA teçhizatı kuşanmış yarım bir insan cesedinin bulunmuş olması saldırının su altı intihar bombacısı tarafından yapıldığını doğrulamıştır.⁴⁹ Deniz Kaplanlarının dalgıç militanları ile su altı tahrir timlerinin bağlı bulunduğu “Black Sea Tiger” olarak bilinen birim, özel olarak aldıkları dalış eğitimleri ve ellerinde bulundurdukları sualtı vasıtalarıyla “su altı intihar bombacısı” olarak eylemlerde bulunmuşlardır.⁵⁰

El-kaide'nin de sualtı intihar bombacısı yetiştirme üzerine çalışmalar gerçekleştirdiği, Hollanda Eindhoven'da bulunan bir dalış kursunda eğitim gören 3 kişinin, Hollanda İstihbarat Servisi tarafından takibe alınıp yakalanmasından sonra ortaya çıkmıştır. Aynı dönemde yakalanan El-kaide militanlarının sorgularından, örgütün birçok dalış ekipmanı tedarik ettiği öğrenilmiştir.⁵¹ Yine bu dönemde Malezya'da bulunan bir dalış kursu sahibinin, tıpkı 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren pilotların, aldıkları kursta uçağı yere indirme kısmıyla ilgilenmediği gibi,

⁴⁸ Revill, *Ibid.*, p. 48.

⁴⁹ Ruth Doherty, “Detect and Defeat Waterborne Improvised Explosive Devices (WBIEDs),” http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/st_detect_and_defeat_waterborne_ied_cied.pdf, [Erişim Tarihi: 26.01.2019].

⁵⁰ Malaka Chandradasa, Learning from Our Enemies: Sri Lankan Naval Special Warfare against the Sea Tigers, *Combating Terrorism Exchange*, Vol.2 No.2, 2012, 1-8, p. 8.

⁵¹ Lorenz, *Ibid.*, p. 18.

birkaç öğrencisinin dalış ile alakalı dekomprasyon (derinliğe bağlı dalış zamanlaması) usulleri ile ilgilenmedikleri rapor etmiştir. Bunun üzerine artan su altı intihar bombacısı tehdidinde yönelik olarak Amerikan Federal Soruşturma Bürosu (FBI), Profesyonel Dalış Eğitmenleri Birliği'nden (Professional Association of Diving Instructors-PADI), 2002 yılında son 3 yılda dalış eğitimi gören iki milyona yakın kişinin bilgisini alarak incelemiştir.⁵²

“Denizel EYPD” lerin hedefleri sadece askeri gemiler ile sınırlı değildir. Terör örgütlerinin, siyasi hedeflerine ulaşmak için özellikle deniz ulaştırma yollarının düğüm noktalarına yönelik saldırılar planladığı görülmüştür. Bu saldırılardan bir tanesi 2010 yılında Hürmüz Boğazı'nda Marshal Adaları bayraklı Japonya'ya ait MV-M Star tankerini hedef almıştır. Saldırı ile alakalı Birleşik Arap Emirlikleri'ne bağlı uzmanların yürüttüğü soruşturma neticesinde, geminin hasar alan sancak tarafında patlayıcı kalıntılarına rastlanılmıştır. Uzmanların raporda belirttiği görüşlere göre tankerin patlayıcı yüklü bir bot saldırısına uğramış olabileceği düşüncesi, o dönemde El-kaide bağlantılı “Abdullah Azzam Tugayları” tarafından saldırının üstlenilmesi ile gerçeklik kazanmıştır.⁵³

El-kaide'nin Pakistan yapılanmasının 6 Eylül 2014 tarihinde Karaçi Limanı'ndaki PNS Zulfiqar firkateynine düzenlendiği saldırı halen birçok soru işareti barındırmakta ancak, yetkililerin olay ile alakalı titiz bir soruşturma yürüttükleri bilinmektedir. Olay tarihinde medyada yer alan haberlere göre, saldırıya katılanlar arasında Pakistan Deniz Kuvvetleri'nde görevli personelin bulunduğu ve bu kişilerin yardımıyla gerçekleşen saldırıda biri gemi personeli üç kişinin hayatını kaybettiği bilinmektedir.⁵⁴ PNS Zulfiqar firkateyninde daha önce görev yapmış silah subayının, örgüt tarafından ideolojik baskı ve beyin yıkama yöntemleriyle saldırıya içerden destek vermesi neticesinde,

⁵² Lorenz, *Ibid.*, p. 19.

⁵³ Martin, *Ibid.*, p. 14.

⁵⁴ “PNS Zulfiqar Attack Five Navy Officers Get Death Penalty”, *Pakistan Express Tribune*, <https://tribune.com.pk/story/1110057/pns-zulfiqar-attack-five-navy-officers-get-death-penalty/>, [Erişim Tarihi: 26.03.2019].

teröristlerin zorlanmadan gemiye girdikleri ve asıl amaçlarının gemiyi ele geçirerek Hint Okyanusu'nda bulunan Amerikan Deniz Kuvvetleri unsurlarına saldırmak olduğu öğrenilmiştir. Gemide görevli nöbetçi personelin dikkati üzerine tespit edilen teröristleri etkisiz hale getirmek amacıyla, Pakistan Deniz Kuvvetleri Özel Birlikleri gemiye girmiş ve durumu kontrol altına almışlardır. Gemide yaşanan çatışmalar esnasında, son teröristin kendini boş bir kamaraya kilitleyerek üzerindeki düzeneği infilak ettirmesi sonrası tüm teröristler etkisiz hale getirilmiştir. Teröristlerin çantalarında yapılan aramalarda yanlarında büyük asma kilitler bulunmuş ve amaçlarının gemi personelinin toplu olarak kamara ve salonlara kilitleyerek etkisiz hale getirmek olduğu anlaşılmıştır. Saldırı tarihinden hemen sonra PNS Zulfiqar fırkateyninin Hint Okyanusu'nda görev yapan NATO Birleşik Görev Kuvveti 150'nin emrine girecek olması⁵⁵, El-kaide tarafından hedef alınmasının temel sebebi olarak gösterilmektedir.

Ülkemizde “Denizel EYPD” olarak yakın dönemde karşılaşılan bir vaka, Hatay’ın Samandağ ilçesindeki Çevlik Limanı’ndan denize açılan balıkçıların bir ihbarı üzerine yaşanmıştır. 23 Mayıs 2016 tarihinde limandan yaklaşık dört kilometre açıkta, içinde iki kişinin cesedinin bulunduğu bir can salının balıkçılar tarafından Sahil Güvenlik Komutanlığına rapor edilmesi üzerine, bölgeye ekipler sevk edilmiştir. Can salının içindeki kişilerin hayatta olmadığı anlaşıldıktan sonra, savcının talimatı ile can salının limana getirilmesi istenmiştir. Sahil Güvenlik ekiplerinin can salını halat ile yedekleyerek sahile getirmeye çalıştığı esnada yaşanan patlama neticesinde bir Sahil Güvenlik Eri hayatını kaybetmiş ve iki kişi yaralanmıştır. Yapılan incelemelerde, can salının Suriye kıyılarından geldiği ve asıl hedefin sala çıkması beklenen Sahil Güvenlik Komutanlığı personeli olduğu anlaşılmıştır.⁵⁶

2011 Ocak ayından itibaren, Orta Doğu ve Kuzey Afrika

⁵⁵ Sinan Topuz, *Modern Deniz Harbini ve Denizler İçin Mücadeleyi Anlamak*, Alibi Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 393.

⁵⁶ *Hürriyet Gazetesi*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hatayda-tekne-patlama-1-sehit-40107334>, [Erişim Tarihi: 30.01.2019].

ülkelerinde yaşanan rejim karşıtı halk hareketleri Yemen’de de etkisini göstermiştir. Eski Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Saleh taraftarları ile Husilerin kurduğu ittifak, ülkede BM destekli Ulusal Diyalog Konferansı’nın başlatmış olduğu yeni anayasa yazım sürecine karşı çıkmış ve yönetime el koymuştur. Yaşanan gelişmeler neticesinde Suudi Arabistan’ın öncülüğünde ve bazı Arap ülkelerinin katılımıyla oluşturulan koalisyon, 25 Mart 2015 tarihinden itibaren Husi-Saleh güçlerine karşı askeri operasyon başlatmıştır.⁵⁷ Ülkede süren çatışmaların devam ettiği dönemde, Husilerin, Suudi Arabistan Deniz Kuvvetlerine ait Al-Madinah (RSN 702) firkateynine düzenledikleri “Denizel EYPD” saldırısı dikkat çekmiştir.

Husiler tarafından Yemen’in Al-Hudaydah limanı açıklarında 31 Ocak 2017 tarihinde gerçekleştirilen saldırıda kullanılan, insansız bomba yüklü süratli botun, Al-Madinah firkateynine helikopter platformu mevkiinden çarpması neticesinde, iki gemi personeli hayatını kaybetmiş ve üç personel yaralanmıştır. Suudi yetkililer tarafından yapılan açıklamalarda; saldırı için üç adet uzaktan komutalı bomba yüklü süratli botun kullanıldığı, iki botun Al-Madinah tarafından tespit edildiği ancak, üçüncü botun gemiye çarptığı belirtilmiştir.⁵⁸ Saldırı sonrası ABD’nin Bahreyn’de bulunan 5’inci Filosu ve aynı zamanda ABD Deniz Kuvvetleri Merkez Kuvvetler Komutanı olan Koramiral Kevin Donegan tarafından yapılan açıklamalarda; saldırının Kızıl Deniz’de bulunan Arap koalisyonuna karşı Husiler tarafından gerçekleştirilen bir saldırı olduğu ancak, saldırıda kullanılan uzaktan kumandalı süratli botları, Husilerin kendi imkanları ile geliştirmiş olamayacağı ve Husilerin bu konuda kuvvetle muhtemel İran tarafından desteklendiklerini bildirmiştir.⁵⁹ Konu kapsamında Koramiral Donegan,

⁵⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi*, <http://www.mfa.gov.tr/yemen-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, [Erişim Tarihi: 30.01.2019].

⁵⁸ “RSN Al Madinah (Saudi Arabia)”, <http://www.wbied.com/case-studies/rsn-al-madinah-saudi-arabia/>, [Erişim Tarihi: 30.01.2019].

⁵⁹ Christopher P. Cavas, “New Houthi weapon emerges: a drone boat”, <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/index/2017/02/19/new-houthi->

İran Devrim Muhafızları Ordusu'nun envanterinde bulunan “Ya Madhi” sınıfı insansız deniz araçlarını ima ederek, yapılan saldırıların deniz ortamında isyancı kuvvetler tarafından gerçekleştirilen ilk insansız uzaktan komutalı bot saldırısı olduğunu vurgulamıştır.⁶⁰

Kızıldeniz’de 2018 yılı ocak ayında rapor edilen şüpheli bir olayda, yine Al-Hudaydah bölgesinde bulunan ticari bir gemiye 3 adet şüpheli botun yaklaştığı fakat botlardan ikisinde insan bulunurken birinin insansız olduğu tespit edilmiştir. Bölgede denetimlerini sıklaştıran Arap Koalisyonu güçlerinin ele geçirdiği 10 metrelik devriye botu benzeri bir deniz vasıtasında yapılan incelemelerde; botun kumanda kollarına bağlı bulunan bir uzaktan kumanda sistemi ile uzaktan komuta edilebilir hale getirildiği ve Sovyetler Birliği döneminden kalma gemilere karşı kullanılan harp başlıklarının patlayıcı yükü olarak kullanıldığı belirlenmiştir.⁶¹

USS Cole saldırısından günümüze kadar gerçekleştirilmiş önemli “Denizel EYPD” saldırılarının bir tablo halinde gösterilmesinin faydalı olacağı değerlendirilerek aşağıda sunulmuştur.

weapon-emerges-a-drone-boat/, (19.02.2017), [Erişim Tarihi: 30.01.2019].

⁶⁰ “Drone Boat Was Used in Saudi Frigate Attack”, <https://www.maritime-executive.com/article/drone-boat-used-to-strike-saudi-frigate>, [Erişim Tarihi: 30.01.2019].

⁶¹ “Water Borne Improvised Explosive Devices (WBIED)”, *SOLACE Global Maritime Advisory Report*, 8 March 2018, , s. 4, <https://www.solaceglobal.com/wp-content/uploads/2018/03/20180308-Maritime-Advisory-History-and-Usage-of-Water-Borne-Improvised-Explosive-Devices-1.pdf>, [Erişim Tarihi: 30.01.2019].

Deniz Ortamında El Yapımı Patlayıcı Düzenek (EYPD)'ler Genelinde
Terörist Tehditler ve Deniz Güvenliğine Etkileri

Tablo 1. Önemli “Denizel EYPD” Saldırıları

Tarih	Bölge	Denizel EYPD Türü	Saldırığı Gerçekleştiren Örgüt	Hedef Alınan Unsur	Ölü Sayısı
12.10.2000	Aden/ Yemen	Süratli Bot	El-Kaide	USS Cole	17
06.10.2002	Aden/ Yemen	Süratli Bot	El-Kaide	MV Limburg	3
2004	Basra Körfezi	Süratli Bot	Tevhit ve Cihat Cemaati	Khor Al-Amaya ve Al Basra Petrol Tesisleri	-
24.04.2004	Basra Körfezi	Balıkçı Teknesinde bulunan	Tevhit ve Cihat Cemaati	USS Firebolt PC 10	3
04.08.2005	Antalya Körfezi	Tufan Yatına yüklenen EYPD	El-Kaide	Yolcu Gemisi (İsrail ve ABD vatandaşları)	-
2004	Filipinler	Televizyon içerisindeki 20 dinamit	Ebu Seyyaf Grubu	Super Ferry 14	116
25.03.2006	Sri Lanka	Süratli Bot	Tamil Kaplanları	Karakol Gemisi	8
2006	Sri Lanka	Süratli Bot	Tamil Kaplanları	Askeri Nakliye Gemisi	17
2006	Sri Lanka	Süratli Bot	Tamil Kaplanları	Karakol Gemisi	1
2007	Sri Lanka	Geliştirilmiş Deniz Mayını	Tamil Kaplanları	Karakol Gemisi	-
2008	Sri Lanka	İntihar Dalgıcı	Tamil Kaplanları	A-520/MV Invincible	1

365

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

2010	Hürmüz Boğazı	Süratli Bot	Abdullah Azzam Tugayları	MV-M Star	-
23.05.2016	Hatay Samandağı	Can salma tuzaklanan EYPD	Bilinmiyor	Türk Sahil Güvenlik Komutanlığı Personeli	1
31.01.2017	Al-Hudaydah	İnsansız Süratli Bot	Husi İsyancılar	RSN 702 Al-Madinah	2

Tablo-1 USS Cole Saldırısı Sonrası Yaşanan Önemli Denizel EYPD Saldırıları⁶²

Yapılan araştırmalar neticesinde, geçmiş dönemde deniz ortamında hedefine ulaşmış saldırılar gerçekleştiren terör örgütlerinin:

- İrlanda Halk Kurtuluş Örgütü (*Irish People's Liberation Organisation-PIRA*)
- Filistin Kurtuluş Cephesi,
- İslam Cemaati Örgütü (*Al-Gama'a al-Islamiyya-Mısır*),
- Ebu Seyyaf Grubu, (Filipinler)
- Tamil Kaplanları, (Sri Lanka)
- Tevhit ve Cihat Cemaati (*Jama'at al-Tawhid wal-Jihad*)
- El-Kaide

olduğu tespit edilmiştir.⁶³ Bu örgütlerden halen aktif olarak saldırılarına devam eden El-kaide'nin deniz ortamına yönelik son saldırısının, Karaçi Limanı'nda bulunan PNS Zulfiqar firkateynine yapıldığı bilinmektedir. Bu saldırı özelinde El-kaide'nin daha önce gerçekleştirdiği hedefine ulaşmış saldırıların mimarı olan Nashiri'nin belirlediği yöntemler içerisine bir yenisinin eklendiği görülmektedir. PNS Zulfiqar firkateynine yapılan saldırı başarıya ulaşmış olsaydı,

⁶² "Water Borne Improvised Explosive Devices (WBIED)", *SOLACE Global Maritime Advisory Report*, p. 5.

⁶³ Michael D. Greenberg ve diğ., *Maritime Terrorism Risk and Liability*, RAND Corporation, California, 2006, p. 19.

teröristler gemiyi seyre kaldırıp Hint Okyanusu'nda bulunan Amerikan savaş gemilerine güdümlü mermiler ve top bataryaları ile saldırıyı hedeflemektedir. Bir savaş gemisinin karmaşık seyir ve atış kontrol sistemlerinin içerden destek alınmadan kullanılamayacağını bilen terör örgütü, bu problemi ideolojik olarak kendine bağladığı muvazzaf ve emekli deniz subayları ile çözmeye çalışmıştır.⁶⁴ Ancak, Pakistan Deniz Kuvvetleri'nin zamanında teröristleri etkisiz hale getirmesi sonucu, saldırı başarısız olmuştur.

Yemen'de devam eden iç karışıklıkların bir sonucu olarak Husiler tarafından 2017 yılında El Madinah fırkateynine gerçekleştirilen saldırıda, ilk defa insansız uzaktan komutalı bomba yüklü süratli botun kullanılmış olması, son dönemde karşılaşılan en önemli "Denizel EYPD" olayıdır. Terör örgütlerinin intihar eylemleri için militan bulmasının her geçen gün zorlaştığı göz önüne alındığında, ilerleyen dönemlerde bu tarz insansız saldırı yöntemlerinin kullanımının artacağı söylenebilir. Saldırı ile alakalı yapılan değerlendirmelerde İran'ın Husilere destek verdiği açık olarak belirtilmekte ve İran envanterinde bulunan İnsansız Su Üstü Araçları'nın (İSA) bu kapsamda kullanılabileceğine dair çıkarımlar yapılmaktadır.

Husiler tarafından Yemen açıklarında düzenlenen saldırılar sadece insansız uzaktan komutalı botlar ile sınırlı kalmamıştır. Yakın dönemde Kızıldeniz'in güneyinde yer alan Yemen limanlarının birçoğunda deniz mayınları sebebiyle balıkçı tekneleri batmış ve Yemen Sahil Güvenlik unsurları hasar almıştır. Bab-El Mandeb Boğazı'na yaklaşık 40 deniz mili mesafede yer alan Yemen'in Mocha Limanı açıklarında, Yemen Sahil Güvenliğine ait bir devriye botunun bahse konu mayınlara çarpması sonucu, iki personel hayatını kaybetmiş, sekiz personel ise yaralanmış olup, Husiler tarafından yapılan bahse konu saldırılarda, basit fabrikasyon kontak mayınlarla birlikte el yapımı deniz mayınları

⁶⁴ *Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/al-qaeda-militants-tried-to-seize-pakistan-navy-frigate-1410884514> [Erişim Tarihi: 31.03.2020].

kullanılmıştır.⁶⁵ Yakın dönemde Suudi Arabistan gemileri başta olmak üzere diğer koalisyon gemilerine karşı Husiler tarafından, karadan atılan güdümlü mermiler kullanılmış ve hedefine ulaşmış saldırılar gerçekleştirilmiştir. Husilerin destekleyicisi olarak nitelenen İran'ın envanterinde bulunan deniz mayınlarının ve gemilere karşı karadan atılan güdümlü mermilerin çeşitliliği göz önüne alındığında bölgede tehdit giderek artmaktadır. Yemen'de süren iç karışıklık sebebiyle bölgede çok kontrolsüz bir şekilde insansız hava araçları, kara saldırı füzeleri ile hafif silah trafiğinin yaşandığı raporlarda geçmektedir.⁶⁶ Bu tehditlerin, en önemli deniz trafik rotalarından biri olan Kızıldeniz'e yakın bir alanda yaşanması, ticari deniz trafiği üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceği sebebiyle yakından takip edilmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır.

3. Denizel EYPD Tehdidine Karşı Alınabilecek Tedbirler

Bir önceki bölümde incelen “Denizel EYPD” saldırıları genel olarak değerlendirildiğinde, karşımıza bugün itibarıyla çıkması beklenen en büyük tehdidin patlayıcı yüklü süratli botlar olduğu anlaşılmaktadır. Başta Tamil Kaplanları ve El-Kaide olmak üzere birçok terör örgütünün bu tarz saldırılarda, öncelikli olarak insanları kullandığı ve botlar ile birlikte gemilere karşı intihar saldırıları düzenledikleri görülmektedir. Ancak, Husiler tarafından Yemen sularında düzenlenen insansız uzaktan komutalı bomba yüklü süratli bot saldırıları, karşılaşılan “Denizel EYPD” olayını daha karmaşık hale getirmektedir.

Öncelikle üzerinde durulması gereken husus bahse konu bomba yüklü botların süratleridir. Husiler tarafından kullanılan süratli botların 50-60 deniz mili gibi çok yüksek süratlerde seyretmeleri ve küçük

⁶⁵ “Saudi Forces Find More Naval Mines Off Yemen”, <https://www.maritime-executive.com/article/saudi-forces-find-more-naval-mines-off-yemen>, [Erişim Tarihi: 23.02.2019].

⁶⁶ *BM Güvenlik Konseyi, Yemen Uzmanlar Panel Raporu*, 27 Ocak 2020, <https://reliefweb.int/report/yemen/letter-dated-27-january-2020-panel-experts-yemen-addressed-president-security-council> (ErişimTarihi: 28. 03. 2020)

radar kesit alanları sebebiyle gemiler tarafından su üstü radarları ile tespit edilebilmelerini zorlaştırmaktadır. Bu tarz saldırıların genel itibarıyla karadan yönlendirileceği düşünülse de açık deniz ortamında da bir ana gemi vasıtasıyla bu tarz saldırıların yapılması ihtimali mevcuttur. İSA teknolojilerindeki gelişmeler ile birlikte birçok ülke deniz kuvvetleri envanterine bu araçları katmaktadır. İSA'ların taarruz maksatlı kullanımının yakın gelecekte dünya donanmaları tarafından taktiksel manada bir harekâta dönüşme olasılığı bulunmaktadır. Bununla birlikte bu araçların asimetric tehdit unsuru olarak terör örgütleri tarafından kötü amaçlı kullanılmaları muhtemeldir. Manevra alanı olarak yeterli sahanın bulunmadığı dar boğazlarda ve kritik geçitlerde, savaş gemileri dahi sürü halinde saldıran İSA'lara karşı savunmasız kalabilecektir. Bu kapsamda gemilerin yakın savunma silahlarının önemli olacağı ve bu tarz saldırılara karşı kullanılacak etkili silahların geliştirilmesi gerekli görülmektedir.

Her ne kadar bugüne değin deniz vasıtalarına karşı somut bir saldırıda kullanılmış olmasalar da İnsansız Hava Araçlarının (İHA) veya diğer adıyla “Dronların” bu kapsamda kullanılması beklenen bir diğer tehdit olacağı açıktır. 10 Kasım 2018 tarihinde Şırnak ilinde, 10 Kasım Anma Törenlerine ve askeri birliklere PKK tarafından gerçekleştirilen dron saldırılarında; sekiz adet model uçak tarzı dron kullanıldığı ve bahse konu dronlardan bazılarının intihar saldırısında bulunurken bazılarının ise taşıdıkları düzenekleri bırakarak geri kaçtığı açık kaynaklarda yer almıştır.⁶⁷ Herhangi bir can kaybının yaşanmadığı saldırılar sonrası yapılan incelemelerde, dronların Irak'ın kuzeyinde yaklaşık 45 km mesafede yer alan bir bölgeden kontrol edildiği, teröristlerin bu eğitimleri Mahmur kampında aldıkları ve dronların yaklaşık iki kg kadar bir yük taşıyabildikleri bilgisi medyada yer almıştır.⁶⁸

⁶⁷ “Teröristler Şırnak'ta 8 model uçakla saldırı düzenledi”, <https://www.haberturk.com/teror-istler-simak-ta-8-model-ucakla-saldiri-duzenledi-2216071>, [Erişim Tarihi: 23.02.2019].

⁶⁸ “PKK'nın gizli drone üssü”, <https://www.cnnturk.com/turkiye/pkknin-gizli-drone-ussu>, [Erişim Tarihi: 23.02.2019].

ABD Deniz Kuvvetleri'ne ait gemilere Kızıldeniz ve Hürmüz Boğazı bölgelerinde yakın mesafeden dron tacizlerinde bulunduğu bilinmektedir. Bu tarz saldırıların gelişen dron teknolojileri ile birlikte önemli bir sorun yaratacağından hareketle, ABD Deniz Kuvvetlerinin hem yüzer hem kıyı birliklerinin dronlara karşı tedbirler aldıkları belirtilmektedir. ABD Deniz Kuvvetleri dronlar ile mücadele edebilmek için geliştirilmiş Hafif Deniz Hava Savunma Entegre Sistemi (LMADIS-*Light Marine Air Defense Integrated System*) olarak bilinen birleştirilmiş bir dron savar sistemini, Kızıldeniz, Süveyş Kanalı ve Hürmüz Boğazı gibi kritik bölgelerde, değerli birliklerin üzerine konuşlandırarak kullanmaya başlamıştır. LMADIS sisteminin gemiler üzerine gelebilecek dronları emniyetli mesafeden tespit ve teşhis ettiği, müteakiben elektronik olarak zararsız hale getirdiği bilgisi açık kaynaklarda yer almaktadır.⁶⁹ Benzer bir sistem Türkiye'de bir firma tarafından geliştirilmiştir. Bahse konu bu dron savar sistemi 2,5 km ye kadar dronları tespit edebilmekte ve 500 m mesafeden lazer vasıtasıyla dronları imha edebilmektedir.⁷⁰ Ancak, unutulmaması gereken bir husus saldırıların sürüler halinde hareket eden dronlar tarafından yapılabileceğidir. Bu kapsamda dron savar sistemlerinin sürü halinde saldırılara karşı etkinliğinin artırılması çalışmalarına devam edilmeli ve farklı yönlerden gelebilecek sürü halinde saldırılara karşı gemilerin ve personelin hazırlıklı bulunması gerekmektedir.

Denizde seyir halinde bulunan gemiler için bir diğer önemli tehdit mayınlardır. Çalışmada daha önce belirtildiği şekilde terör örgütleri, ele geçirdiği fabrikasyon deniz mayınlarının yanı sıra, kendi imal edebilecekleri mayın benzeri düzenekleri çeşitli kamuflaj yöntemleri ile etkili bir şekilde kullanabilirler. Deniz üzerinde yüzen şüpheli

⁶⁹ Shawn Snow, "Here's why the Corps strapped a counter-drone system to the deck of a warship in the Suez Canal", <https://www.marinecorpstimes.com/news/your-marine-corps/2019/01/31/the-corps-strapped-a-new-counter-drone-system-to-the-deck-of-a-warship-transiting-the-suez-canal-heres-why/>, [Erişim Tarihi: 27.03.2019].

⁷⁰ Meteksan Kapan Dron Savar Sistemi, http://www.meteksan.com/media/file/kapan-drone-savar-sistemi-brosur_1532350611.pdf, [Erişim Tarihi: 27.03.2019].

cisimlerin her zaman bu kapsamda değerlendirilmesinin ve gerekli tedbirlerin alınması oldukça önem arz etmektedir. Deniz ortamında karşılaşılması olağan görülen çöp torbası, bidon, kütük vb. cisimlerin bir “Denizel EYPD” olma olasılığı her zaman bulunmaktadır. Bu kapsamda, seyir esnasında karşılaşılan bu tarz cisimlere şüphe ile yaklaşılmalı ve mümkün olduğu kadar uzak mesafeden tespit ve teşhis edilerek gerekli önlemler alınmalıdır.

Yabancı ülke limanlarında bulunan Deniz Kuvvetleri unsurlarının olası “Denizel EYPD” saldırılarına karşı gerek su altı gerek su üstü kuvvet koruma tedbirlerine titizlikle riayet etmesi gerekmektedir. İskele veya gemi karinasına koyulabilecek bir “Denizel EYPD” nin tespit edilebilmesi maksadıyla gerekli dalış ve kontrol faaliyetlerinin, gayri muayyen zamanlarda yapılması önemlidir. Günümüzde, savaş yüzücülerinin ve su altı tahrip timlerinin imkân kabiliyetleri ile sualtından saldırı yeteneğine sahip Tamil Kaplanları benzeri bir örgüte rastlanılmamış olsa da, SCUBA veya kapalı devre dalış ekipmanlarını tedarik edebilmeleri oldukça kolaydır. Bu noktadan hareketle, gemi etrafında rüzgâr üstü mevkiilerde ve bölgedeki akıntı durumuna göre; devriye botu kullanımı ve bu tarz bir saldırıda gemi karinasına yaklaşacak yüzücüleri engellemek için gayri muayyen zamanlarda sonar ve pervanelerin çalıştırılması etkili olacaktır. Gerginlik veya harp durumunda ise gemiler etrafında görülebilecek dalgiç emarelerine (deniz yüzeyinde görülen kabarcıklar veya karaltılara) karşı küçük el şarjları atılarak müdahale edilebileceği de unutulmamalıdır.

Gemiye ziyaret maksadıyla gelen şahısların ve gemiye getirilen malzemelerin gerekli kontrollerinin yapılması gerekmektedir. Özellikle yabancı ülke limanlarında bulunan gemilerin bu kapsamda gerek ziyaretçileri gerekse gemiye gelen malzemeleri, titiz bir şekilde araması ve olası bir saldırı girişimini gemiye intikal etmeden durdurması önemlidir. Sahil makamları tarafından oluşturulan arama ve kontrol noktalarının imkân ve kabiliyetleri gemi tarafından öğrenildikten sonra, görülen yetersizlik alanlarında kendi çözümlerini üretmek gemi personeline düşmektedir.

Yeni geliştirilmekte olan patlayıcı madde tespit sistemlerinin çok farklı özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. Yakın dönemde

Avusturalya Kraliyet Donanması'nın, Avusturalya merkezli bir teknoloji firması ile yaptığı bir milyon Avusturalya doları tutarındaki sözleşme ile su üstü unsurlarında kullanılması amacıyla, Taşınabilir Raman (Geliştirilmiş Patlayıcı Detektörü-*Portable Raman Improvised Explosive Detector*-PRIED) projesini başlattığı açık kaynaklarda yer almaktadır.⁷¹ Bahse konu PRIED detektörünün uzak mesafeden yalnızca konvansiyonel patlayıcı maddeleri değil Ev Yapımı Patlayıcılar ile Kimyasal Biyolojik Radyolojik ve Nükleer (KBRN) harp maddelerini de tespit etme özelliğine sahip olduğu belirtilmektedir.⁷² ABD Deniz Kuvvetleri yüzer unsurları tarafından kullanılması amacıyla daha küçük ve kullanımı daha kolay bir detektör tedarikine gidildiği ve 10 milyon Amerikan dolarlık bir sözleşme imzalandığı öğrenilmiştir. "SEEKERe" adı verilen detektörün test kartı üzerindeki renk değişimleri yoluyla birçok patlayıcı maddeyi ve KBRN harp maddesini tespit edebildiği bilgisi mevcuttur.⁷³ Benzer tespit sistemlerinin, Türk savunma sanayi firmaları tarafından geliştirilmesi ve üretiminin yapılmasının, Milli Savunma Sanayimize katkıda bulunacağı açıktır.

Deniz Güvenlik Harekâtları ve diğer denetim görevlerinde görevlendirilen Deniz Kuvvetleri unsurlarının şüpheli vasıtalar üzerinde icra edecekleri boarding harekâtlarında, personelin maruz kalabileceği "Denizel EYPD" lere yönelik farkındalıklarının yüksek seviyede olması gerekmektedir. Şüpheli vasıtalara yapılacak boarding harekâtı öncesinde, varsa havadan keşif imkânlarının kullanılmasının ve ilk giriş yöntemlerinin alışılmışın dışında yöntemler vasıtasıyla Fast Rope (bir halat yardımıyla helikopterden yere hızlıca inme tekniği) vb.

⁷¹ "Defence Innovation Hub showcases maritime counter-IED tech", <https://www.defenceconnect.com.au/maritime-antisub/2998-defence-innovation-hub-showcases-maritime-counter-ied-tech>, [Erişim Tarihi: 27.03.2019].

⁷² "PRIED (Portable Raman Improvised Explosive Detector)", <https://www.epequip.com/catalogue/all-hazards-management/pried/>, [Erişim Tarihi: 27.03.2019].

⁷³ "U.S. Navy Awards DetectaChem Hand Held Explosive Detector (HHED) Contract", https://detectachem.com/?gclid=CjwKCAjwvuzkBRAhEiwA9E3FUIUV8fSCJGMQLwi8-R5suJVhrILujwJenYyBsG0X_aAM9b6QmKSawRoC7ykQAvD_BwE, [Erişim Tarihi: 27.03.2019].

yapılmasının personelin maruz kalabileceği riskleri en aza indirecektir. Şüpheli gemide icra edilecek müteakip arama ve emniyete alma faaliyetlerinde, potansiyel “Denizel EYPD” tehditlerinin nerelerde olabileceğine ilişkin dikkatle hareket edilmesi ve gerekli noktalarda şüpheli gemi personelinin rehberliği eşliğinde arama yapılması önemlidir.

Gerek limanlarda gerekse demir yerinde bulunan; yüksek değerlikte sivil bahriye gemileri ile deniz kuvvetleri unsurlarının, denizden gelebilecek tehditlere karşı alabileceği bir diğer emniyet tedbiri, deniz üzerinde yüzen bariyer sistemleridir. Bu sistemler temel olarak deniz üzerinde yüzen şamandıralar arasında bulunan çelik teller ile desteklenmiş fiziksel engellerdir. Birçok ulusal ve uluslararası firma tarafından değişik özelliklerde üretilen bu sistemlerin süratli botlara karşı üretilen modellerinin, 20 metreye kadar olan ve 60 knot sürat yapan tekneleri durdurabildikleri bilgisi mevcuttur. Amerikan Deniz Kuvvetleri bu kapsamda anlaşmalı olduğu tüm tersaneler için bu tarz bariyerleri kullanma zorunluluğu getirmiş bulunmaktadır.⁷⁴ Liman tesislerinin güvenliğine yönelik artan ihtiyaçlar paralelinde yeni üretilen bariyer sistemlerinin, uzaktan kumanda sistemleri ile katlanarak açılır ve kapanır hale gelebilen modelleri üretilmiştir.⁷⁵ Ticari faaliyetlere sahip ve önem arz eden limanlar ile askeri olarak kullanılmakta olan yanaşma yerleri, deniz üsleri ile önemli tersanelerin bu sistemler ile güvenliklerini arttırabileceklerdir.

Sonuç

Ulusal ve uluslararası hukuka tâbî olan deniz alanlarında seyir hakkı, gemiler, altyapılar ve kaynakların emniyette olduğu sürekli durum olarak ifade edilen “Deniz Güvenliği”nin önemini her geçen gün arttırmaktadır. Denizlerin artan kullanımı ile birlikte, deniz ulaştırma yollarında her gün seyreden petrol ve sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG)

⁷⁴ “Small boats, big problems: Navy blocks attacks from the sea with floating barriers”, <https://techlinkcenter.org/truston-port-security/>, [Erişim Tarihi: 23.02.2019].

⁷⁵ “Comprehensive Maritime Barrier Solutions”, <https://www.halodefense.com/>, [Erişim Tarihi: 23.02.2019].

taşıyan süper tankerler gibi dünya ticareti için önemli kargoların, açık deniz petrol ve doğal gaz platformlarının, deniz üzerindeki yenilenebilir enerji tesislerinin güvenliği ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda ABD liderliğinde; NATO, AB ve diğer bölgesel güvenlik örgütleri deniz ulaştırması için önemli rotalarda güvenlik ortamını oluşturabilmek için çeşitli hareketler düzenlemektedir.

Gerek çevre denizlerimizde gerekse deniz ticaret rotalarındaki önemli güzergâhlarda, “Deniz Güvenliği” ne katkı sağlamak ve olabilecek terörist saldırıları önlemek amacıyla, Deniz Kuvvetlerinin çeşitli yüzer unsurları vasıtasıyla önemli görevler icra edilmektedir. Bu görevler kapsamında, “Denizel EYPD” saldırılarının geçmiş dönemde yoğun olarak yaşandığı; Kızıldeniz, Bab el-Mandeb, Aden Körfezi ile Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi bölgelerinin risk seviyesi yüksek bölgeler olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bölgelerde görev icra eden unsurların, karşılaşabilecekleri “Denizel EYPD” saldırılarına karşı hareket tarzlarını icra edecekleri gerçeğe yakın eğitimler ile pekiştirmeleri faydalı olacaktır. Bu unsurların denizde durumsal farkındalıklarının her zaman yüksek seviyede olması ve izleyecekleri rotalar ile ziyaret edecekleri liman bölgelerinin güvenlik zafiyetlerini ve tehdit değerlendirmelerini çok hassas olarak bilmeleri gerekmektedir.

“Deniz Güvenliği”ne tehdit olarak günümüzde pek çok unsur bulunmasına karşın çalışmada odaklanılan tehdit terör örgütlerince kullanılan “Denizel EYPD” ler olmuştur. Bu tehdidin genel olarak özellikleri incelenmiş ve terör örgütlerince kullanılan yöntemlerin günümüze kadar gelen süreçte hangi aşamalardan geçtiği incelenmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde, “Denizel EYPD” saldırıları konusunda uzmanlaşmış olduğu düşünülen iki örgütün El-Kaide ve Tamil Kaplanları olduğu görülmüştür. Bu örgütlerin yakın döneme kadar yüzer unsurlara çeşitli vasıtalar ile gerçekleştirdikleri saldırılar neticesinde verdirdikleri büyük kayıplar deniz ortamındaki gemilerin savunmasızlığını gözler önüne sermiştir. Bugün, askeri gemilerden sivil yolcu gemilerine, süper tankerlerden açık deniz petrol/doğal gaz platformlarına ve deniz ortamındaki kritik alt yapılara kadar birçok unsur bu tehdidin hedefi olma riski taşımaktadır. Önemli deniz ticaret rotalarında, kritik geçitlerde ve boğazlarda, kıyıdaş ülkelerin ve örgütlerin aldığı güvenlik önlemleri,

her ne kadar terör örgütlerini bu tarz saldırılardan uzak tutsa da, kritik geçitlerde boğazlarda 350 metre uzunluğundaki bir süper tankere veya binlerce yolcu taşıyan bir cruise gemisine düzenlenecek saldırının yaratacağı etki, terör örgütlerinin bu düşüncelerini değiştirebilecek niteliktedir. 11 Eylül saldırılarında havacılık sektöründe görülen güvenlik zafiyetinin, getirilen sıkı güvenlik tedbirleri ile bertaraf edilmesine karşılık, deniz ortamının alınan güvenlik önlemlerine rağmen tam anlamı ile güvenli bir hale getirildiği söylenemez.

Yakın dönem içerisinde deniz ortamında gerçekleştirilen “Denizel EYPD” saldırılarında, insansız uzaktan komutalı bomba yüklü süratli botların kullanımı dikkat çeken en önemli tehdit olarak görülmektedir. Özellikle Deniz Kuvvetleri unsurlarının Kızıldeniz, Bab El-Mandeb ve Hürmüz Boğazı gibi kritik geçitlerde bahse konu tehditlere yönelik durumsal farkındalık seviyesini arttırması gerekmektedir. Gemilerin yakın savunma silahlarının bu tür tehditleri bertaraf edebilecek özelliklere kavuşturulması, bu tehdiye karşı önemli bir savunma sağlayabilecektir.

Deniz Kuvvetleri unsurlarının dron tehdidine karşı, açık denizlerde, kıyı sularında ve liman bölgelerinde “Denizel EYPD” lere karşı savunulmasında, teknolojinin sağladığı avantajlar ve kolaylıklardan tam anlamıyla yararlanması gerekmektedir. Tehdidin denizden geldiği durumlar için savaş gemilerinin imkân ve kabiliyetlerinde yapılacak iyileştirmeler veya düzenlemeler ile yeterli güvenliğin sağlanabileceği düşünülebilir ancak tehdidin havadan gelmesi durumunda, kapsamlı çözümler üreten firmalar ile birlikte çalışarak, dron savar yeteneklerinin geliştirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Summary

As the volume of global commercial activities carried out on 80% of the world is made in the seas and oceans. Therefore, the security of maritime transportation routes, which we can call the main route of global trade, is vital for countries that is high dependence on this trade. Countries are pursuing a variety of methods to avoid the security weaknesses that merchant ships may encounter on their routes on maritime transport

routes. In the marine environment, the risks and dangers faced by both merchant and state-owned ships at sea and the ports that support these elements are quite diverse. In order to the protect from risks and threats which is mentioned above that starting from the construction phase of the ships; the designs of machinery, electrical and equipment, fire safety measures, features of life-saving vehicles, cruise safety, principles of transporting dangerous cargoes, documents to be found on ships etc. necessary procedures and take measures, are being implemented. With the implementation of these measures and procedures, the loss of life and property that may be due to the risks and threats that could encountered is reduced to a minimum level.

However, terrorist acts that can be carried out in the marine environment are another factor that needs to be added to the risks and threats mentioned above. if one of the terrorist acts may do in the choke point where international maritime trade carry out, any countrys' port entrance or in the port, serious loss of life and property could be caused and significant damage would be done to the country's economy. For example, USS Cole destroyer was attacked October 12, 2000. This attack was the first terrorist act on a warship in the world, and 17 seafarers died and 42 were injured in that attack. On October 06, 2002, The oil tanker had French-flaged, Linburg was attacked with a small boat, a fire broke out and 57000 tons of crude oil was spilled in the sea, and a major environmental disaster occurred. Improve Explosive Device was used in these both terrorist attacks and their using is increased recent years. As it is seen, The damage caused by IED attacks on sea vehicles by terrorist organizations is enormous. IED needs a certain amount of technical knowledge and skill, if it will be use in marine environment. Although IED does not pose a threat that can be encountered every day but terrorist organizations are worked to develop their skills and methods of attack.

In IED attacks, the use of unmanned remote-controlled bomb-loaded speedboats that as the most important threat. Particularly, the Navy elements need to increase the situational awareness of these threats in critical passages or choke points such as the Suez Channel and Red Sea, Bab El-Mandeb and Strait of Hormuz. Providing close defensive weapons of ships with features that could eliminate such threats will provide an

important defense against this threat. The terrorist organizations are being tried to improve their abilities and capabilities within the framework of developing technology and they could use all kinds of tools and devices for their purposes with their goal. In the defense of both ships and port facilities against IEDs, they need to take full advantage of the advantages and conveniences that technology provide.

KAYNAKÇA

Kıtaplar

- CHALK Peter. *The Maritime Dimension of International Security Terrorism, Piracy, and Challenges for the United States*, RAND Project Air Force, California, 2008.
- GREENBERG Michael D, CHALK Peter, WILLIS Henry H., KHILKO Ivan, David S. ORTIZ, *Maritime Terrorism Risk and Liability*, RAND Project Air Force, California, 2006.
- HO Joshua, RAYMOND Catherine Zara, *The Best Of Times, The Worst Of Times: Maritime Security in the Asia-Pacific*, World Scientific Publishing, Londra, 2005.
- MURPHY, Martin N., *Contemporary Piracy and Maritime Terrorism: The Threat to International Security*, International Institute of Strategic Studies, Routledge/İngiltere, 2007.
- REVİLL, James, *Improvised Explosive Devices The Paradigmatic Weapon of New Wars*, Palgrave Macmillan, Brighton,UK, 2016.
- TOPUZ, Sinan, *Modern Deniz Harbini ve Denizler İçin Mücadeleyi Anlamak*, Alibi Yayıncılık, Ankara, 2016.

Tezler

- MOCKER Jonathan L. "Maritime Improvised Explosive Devices: A Threat Based Technology Study", Yüksek Lisans Tezi, U.S. Army Command and General Staff College, 2015, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a624055.pdf>, [Erişim Tarihi: 10.02.2019].

Makaleler

- BUEGER Christian. "What is Maritime Security?", *Marine Policy Dergisi*, s. 53 (Mart 2015): s.159.
- CANLI, Güray Ali, İsmail KURTOĞLU, M.Ozan CANLI, Özgür Selman TUNA. "Dünyada ve Ülkemizde İnsansız Sualtı Araçları (İSAA-AUV & ROV) Tasarım ve Uygulamaları", *İTÜ Gemi İnşaatı ve Deniz Bilimleri Fakültesi Dergisi*, s.4, 2015, 43-75.
- CHANDRADASA Malaka, Learning from Our Enemies: Sri Lankan Naval Special Warfare against the Sea Tigers, *Combating Terrorism Exchange*, Vol.2 No.2, 2012, 1-8.
- ESKİ Yarın, 'Diving for dope': Identity in submarine drug policing at the 'maritime gateway to Europe', *European Journal of Criminology*, First Published, November 18, 2019, ss.1-27 <https://doi.org/10.1177/1477370819887513>.

HALBERSTAM Malvina, “Terrorism on the High Seas: The Achille Lauro, Piracy and the IMO Convention on Maritime Safety”, *The American Journal of International Law*, c.88, s.2, 1988, 269-310.

İnternet Kaynakları

AB Resmi İnternet Sitesi, “Maritime Security Strategy”, https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/maritime-security_en, [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

ABD Deniz Kuvvetleri Tarihi Sitesi, <http://usnhistory.navylive.dodlive.mil/2018/04/23/uss-firebolt-pc10-remembering-heroic-coastal-patrol-ship-sailors-and-looking-forward-to-our-future/>, [Erişim Tarihi: 26.01.2019].

ABD Ulusal Güvenlik Departmanı Resmi İnternet Sitesi, Ruth Doherty, “Detect and Defeat Waterborne Improvised Explosive Devices (WBIEDs)”, http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/st_detect_and_defeat_waterborne_ied_cied.pdf, [Erişim Tarihi: 26.01.2019].

Action on Armed Violence 2017 Raporu, “Improvised Explosive Device (IED) Monitor 2017”, Norveç, 2017, s.26, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/IED-Monitor-Report-for-web-final.pdf>, [Erişim Tarihi: 20.12.2018].

BBC İnternet Sitesi, “Bomb caused Philippine ferry fire”, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/3732356.stm>, [Erişim Tarihi: 26.01.2019].

BM Resmi İnternet Sitesi, “Oceans and the law of the sea”, http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_63_111.pdf, s. 3, [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

BM Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü (UNIDIR), “*Addressing Improvised Explosive Devices*” Raporu, s.15, <http://www.unidir.org/files/publications/pdfs/-en-641.pdf>, [Erişim Tarihi: 18.12.2018].

BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) 2017 yılı Deniz Taşımacılığı Raporu, “Review Of Maritime Transport 2017”, s. 10, <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2017en.pdf>, [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

BM Uluslararası Mühimmat Teknik Rehberi “United Nations International Ammunition Technical Guidelines (IATG) 01.40:2015(E) 2nd Edition (2015-02-01)”, <https://s3.amazonaws.com/unoda-web/wp-content/uploads/2016/11/IATG-01.40-Glossary-and-Definitions-V.2.pdf>, s.16, [Erişim Tarihi: 18.12.2018].

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Resmi İnternet Sitesi, <https://www.refworld.org/docid/469f38e0c.html>. (Erişim Tarihi: 30.04.2020)

BM Güvenlik Konseyi, Yemen Uzmanlar Panel Raporu, 27 Ocak 2020, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/%5BEN%5DLetter%20dated%2027%20January%202020%20from%20the%20Panel%20of%20Experts%20on%20Yemen%20addressed%20to%20the%20President%20of%20the%20Security%20Council%20-%20Final%20report%20of%20the%20Panel%20of%20Experts%20on%20Yemen%20-%2028S-2020-70%29.pdf> [Erişim Tarihi: 28. 03. 2020]

CIA Resmi İnternet Sitesi, The Iranian Mine Warfare Threat, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85T00314R000300100002-7.pdf> (Erişim Tarihi:31.04.2020)

“Comprehensive Maritime Barrier Solutions”, <https://www.halodefense.com/>, [Erişim Tarihi: 23.02.2019].

Deniz Ortamında El Yapımı Patlayıcı Düzenek (EYPD)'ler Genelinde
Terörist Tehditler ve Deniz Güvenliğine Etkileri

“Defence Innovation Hub showcases maritime counter-IED tech”, <https://www.defenceconnect.com.au/maritime-antisub/2998-defence-innovation-hub-showcases-maritime-counter-ied-tech>, [Erişim Tarihi: 27.03.2019].

“Drone Boat Was Used in Saudi Frigate Attack”, <https://www.maritime-executive.com/article/drone-boat-used-to-strike-saudi-frigate>, [Erişim Tarihi: 30.01.2019].

“European Union Maritime Security Strategy”, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011205%202014%20INIT>, s. 7, [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

Guantanamo Tutuklu Biyografileri, https://archive.defense.gov/pdf/detainee_biographies1.pdf, s.7, [Erişim Tarihi: 13.02.2019].

Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hatayda-teknedepatlama-1-sehit-40107334>, [Erişim Tarihi: 30.01.2019].

“IMO Deniz Güvenliği Manueli V2”, <http://www.security.gr/wp-content/uploads/2015/03/imo-Maritime-Security-Manual.pdf>, [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

“Maritime (ISPS Code) Regulations 2014”, <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/fij152587.pdf>, [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

Meteksan Kapan Dron Savar Sistemi Broşürü, http://www.meteksan.com/media/file/kapan-drone-savar-sistemi-brosur_1532350611.pdf, [Erişim Tarihi: 23.02.2019].

NATO Resmi İnternet Sitesi, “Alliance Maritime Strategy”, https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_75615.htm, [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

NATO Resmi İnternet Sitesi, “NATO’s maritime activities”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_70759.htm [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

OECD Maritime Transport Committee, “Security in Maritime Transport: Risk Factors and Economic Impact”, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) Raporu 2003, s. 3, <http://www.oecd.org/newsroom/4375896.pdf>, [Erişim Tarihi: 13.02.2019].

“PKK’nın gizli drone üssü”, <https://www.cnnturk.com/turkiye/pkknin-gizli-drone-ussu>, [Erişim Tarihi: 23.02.2019].

“PNS Zulfiqar Attack Five Navy Officers Get Death Penalty” <https://tribune.com.pk/story/1110057/pns-zulfiqar-attack-five-navy-officers-get-death-penalty/>, [Erişim Tarihi: 26.03.2019].

“PRIED (Portable Raman Improvised Explosive Detector)”, <https://www.epequip.com/catalogue/all-hazards-management/pried/>, [Erişim Tarihi: 27.03.2019].

“RSN Al Madinah (Saudi Arabia)”, <http://www.wbied.com/case-studies/rsn-al-madinah-saudi-arabia/>, [Erişim Tarihi: 30.01.2019].

“Saudi Forces Find More Naval Mines Off Yemen”, <https://www.maritime-executive.com/article/saudi-forces-find-more-naval-mines-off-yemen>, [Erişim Tarihi: 23.02.2019].

“Small boats, big problems: Navy blocks attacks from the sea with floating barriers”, <https://techlinkcenter.org/truston-port-security/>, [Erişim Tarihi: 23.02.2019].

“Teröristler Şırnak’ta 8 model uçakla saldırı düzenledi”, <https://www.haberturk.com/teroristler-sirnak-ta-8-model-ucakla-saldiri-duzenledi-2216071>, [Erişim Tarihi: 23.02.2019].

“The Creation of the Highly Effective Limpet Mine”, <https://www.warhistoryonline.com/instant-articles/creation-of-the-limpet-mine.html>, [Erişim Tarihi: 18.02.2019].

The Economist Dergisi İnternet Sitesi, “In Guantánamo, an alleged al-Qaeda killer

379
Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

awaits trial”, <https://www.economist.com/international/2017/01/14/in-guantanamo-an-alleged-al-qaeda-killer-awaits-trial>, [Erişim Tarihi: 13.02.2019].

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/yemen-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, [Erişim Tarihi: 30.01.2019].

“U.S. Navy Awards DetectaChem Hand Held Explosive Detector (HHED) Contract”, https://detectachem.com/?gclid=CjwKCAjwvuzkBRAhEiwA9E3FUIUV8fSCJGMQLwi8R5suJVhrILujwJenYyBsG0X_aAM9b6QmKSawRoC7ykQAvD_BwE, [ErişimTarihi:27.03. 2019].

“USS Cole INVESTRPT.Pdf”, <https://www.history.navy.mil/content/dam/nhhc/browse-by-topic/ships/uss-cole/pdf/INVESTRPT.pdf>, s.8. [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

Uluslararası Denizcilik Örgütü Resmi İnternet Sitesi, <http://www.imo.org/en/About/Pages/Structure.aspx>, [Erişim Tarihi: 17.12.2018]

Wall Street Journal, <https://www.wsj.com/articles/al-qaeda-militants-trying-to-seize-pakistan-navy-frigate-1410884514> (Erişim Tarihi: 31.03.2020)

BONOMO James, BERGAMO Giacomo, FRELİNGER David R., GORDON John and Brian A. JACKSON, *Stealing the Sword, What Types of Advanced Military Weapons Could Become Available to Terrorists?*, RAND Corporation, 2007, s.2. https://www.jstor.org/stable/10.7249/mg510dhs.10?seq=1#metadata_info_tab_contents (Erişim Tarihi: 31.03.2020)

CAVAS Christopher P. “New Houthi weapon emerges: a drone boat”, <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/idex/2017/02/19/new-houthi-weapon-emerges-a-drone-boat/>, (19.02.2017), [Erişim Tarihi: 30.01.2019].

LORENZ Akiva J. “*Al Qaeda’s Maritime Threat*”, Intelligence and Terrorism Information Center at the Israel Intelligence Heritage & Commemoration Center (IICC), 3 Mayıs 2007, s. 13, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.473.6168&rep=rep1&type=pdf>, [Erişim Tarihi: 13.02.2019].

MARTİN Christopher. “*The Historical Use of Maritime Improvised Explosive Devices*”, Hull Universit Centre for Security Studies IED Project Occasional Paper No. 1, 2010, s. 8, http://www.wbied.com/-content/uploads/2015/08/wbied.com_CSS-Occasional-Paper-1.pdf, [Erişim Tarihi: 10.02.2019].

MOORE Ashley, “Needed: Revisions to Maritime Response Standard”, <https://www.domprep.com/resilience/needed-revisions-to-maritime-response-standard/>[Erişim Tarihi: 13.02.2019].

RAMACHANDRAN, Sudha. “The Sea Tigers of Tamil Eelam,” Asia Times İnternet Sitesi, 31 Ağustos 2006, http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/HH31Df01.html, [Erişim Tarihi: 26.01.2019].

SIMON Jeffrey D. “The Implications Of The Achille Lauro Hijacking For The Maritime Community”, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a178441.pdf> [Erişim Tarihi: 21.12.2018].

SNOW, Shawn. “Here’s why the Corps strapped a counter-drone system to the deck of a warship in the Suez Canal”, <https://www.marinecorpstimes.com/news/your-marine-corps/2019/01/31/the-corps-strapped-a-new-counter-drone-system-to-the-deck-of-a-warship-transiting-the-suez-canal-heres-why/>, [Erişim Tarihi: 23.03.2019].

Deniz Ortamında El Yapımı Patlayıcı Düzenek (EYPD)'ler Genelinde
Terörist Tehditler ve Deniz Güvenliğine Etkileri

SOLACE Global Maritime Advisory Raporu 8 Mart 2018, “Water Borne Improvised Explosive Devices (WBIED)”, s. 4, <https://www.solaceglobal.com/wp-content/uploads/2018/03/20180308-Maritime-Advisory-History-and-Usage-of-Water-Borne-Improvised-Explosive-Devices-1.pdf>, [Erişim Tarihi: 30.01.2019].
TOMASİ Marco D. “Water-borne IED Threats and the Strait of Hormuz”, *Joint IED Defeat Organization (JIEDDO) 2009 Raporu*, s. 2, <https://info.publicintelligence.net/JIEDDO-Hormuz.pdf>, [Erişim Tarihi: 26.01.2019].

381

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması: Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Coastal and Internal Defence during World War Two:
Blockhouses of Çakmak Line
(Büyükçekmece - Çatalca)

Salim AYDIN*

Öz

Koruganlar, bir saldırı esnasında kendi bölgesini özellikle tank ve uçak bombardımanına karşı korumaya çalışan savunma yapılarıdır. Bu dayanıklı sığınaklar yüzyıllardır devam eden savaş stratejisinin ve teknolojisinin bir sonucudur. Koruganların ana malzemesini demir ve beton oluşturmaktadır. Sanayi Devrimi'nden sonra teknoloji oldukça ilerlemiş İkinci Dünya Savaşı öncesinde uçakların ve tankların daha çok ön plana çıkmasıyla koruganların önemi iyice artmıştır. Bu yapılar, Dünya'da ilk defa 1904 yılında Rus-Japon Savaşı'nda Ruslar tarafından kullanılmıştır. Koruganlara, Avrupa'da blockhouse, pillbox, bunker, Türkiye'de ise "korugan" adı verilmiştir. Avrupa'da özellikle de Fransa'da, İkinci Dünya Savaşı öncesinde savunma stratejisi olarak koruganlar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle Türkiye'de, bahsi geçen Avrupa'nın bu savunma stratejisi politikasını uygulamıştır. Dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın talimatıyla koruganlar Marmara Bölgesinin stratejik öneme sahip noktaları ile Batı Anadolu'nun kıyı

* Dr. Öğretim Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-2717-4938, e-posta: saydin4@msu.edu.tr.

Makalede kullanılan bütün fotoğraflar yazar tarafından çekilmiş ve yazara aittir.

Geliş Tarihi / Submitted : 18.03.2020

Kabul Tarihi / Accepted : 20.04.2020

şeridinde bazı noktalara yapılmıştır. Çakmak Hattı adı verilen koruganların en yoğun yapıldığı yer, Osmanlı Devleti'nin son döneminde İstanbul'u korumak amacıyla oluşturulan Çatalca Hattı ile aynı bölgededir. "Çakmak Hattı", Büyükçekmece Gölü ile Terkos (Durusu) Gölü'nün doğusu, bunların arasında kalan bölgeyi kapsamaktadır. Çakmak Hattı'nda büyüklüğüne ve kullanım amacına göre yaklaşık on farklı tipte korugan tespit edilmiştir. Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı tehlikesinin geçmesi üzerine koruganlar kaderine terkedilmiştir. Bu çalışmada, kaderine terkedilen koruganlar ele alınmakta ve tarihi mirası yaşatmak için nelerin yapılabileceğini değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Askerî Tahkimat, Korugan, Majino Hattı, Çakmak Hattı, Mareşal Fevzi Çakmak.

Abstract

Blockhouses are defensive structures that are built to protect the region thereof particularly against the bombardments of tanks and planes during a raid. The blockhouses were actually a result of the war strategy and technology that had been ongoing for centuries. The basic components of these durable strongholds were iron and concrete. Following the Industrial Revolution, the remarkable development in technology and the extensive use of warplanes and tanks prior to World War II had noticeably increased the significance of blockhouses. These structures were first used in the world in 1904 by Russians during the Russian-Japanese War. The blockhouses are known as pillboxes, bunkers, etc. in Europe and Korugans in Turkey. In Europe, especially in France, blockhouses began to be constructed as part of the defense strategy before World War II, which mentioned defense strategy of Europe was implemented, particularly, by Turkey. With the instructions of the then Chief of General Staff, Fevzi Çakmak, blockhouses were erected on those points of strategic importance in the Region of Marmara as well as on certain coastal spots of the Western Anatolia. The place where the blockhouses, known as Çakmak Line, were most intensively built was in the same region with the Çatalca Line, which was formed during the last period of the Ottoman State in order to protect Istanbul. The "Çakmak

Line” covers the area on the east of Büyükçekmece Lake and Terkos (Durusu) Lake and the area between the mentioned two places. About ten different types of blockhouses have been determined along the Çakmak Line by the sizes and intended uses thereof. Upon the termination of the peril of World War II in Turkey, the blockhouses were left to their fate. To summarize, this article deals with the mentioned blockhouses that have been left to their fate and suggests what could be done to conserve this historical heritage.

Keywords: *Fortification, Blockhouse, Pillbox, Bunker, Maginot Line, Çakmak Line, Marshal Fevzi Çakmak.*

Giriş

Avrupa’da *blockhouse, pillbox, bunker*, Türkiye’de “korugan” ismi verilen ve genellikle demir ve betondan yapılmış, toprak seviyesinin hem üstünde hem de altında bulunan, bu dayanıklı savunma sığınakları dörtgen, çokgen ve daire şeklinde olmakla beraber çatıları genellikle düzdür. Koruganların Dünya’da ve Avrupa’da birbirinden çok farklı tipleri vardır. Buldukları stratejik noktaya göre büyüklükleri değişmektedir. Savaş teknolojisinin gelişmesi, özellikle seri tankların üretilmesi, tahrip gücü yüksek ve uzun menzilli topların kullanılmaya başlanması ve savaş uçaklarının etkinliğinin artmasıyla İkinci Dünya Savaşı öncesi koruganların önemi iyice artmıştır.

Bu dayanıklı yapılar ilk olarak Ruslar tarafından yapılmış ve 1904 yılında Rus-Japon Savaşı’nda kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı esnasında Almanlar da benzeri istihkâmlar inşa ederken, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Fransa ve İngiltere’de bu yapılar kendini göstermeye başladılar.¹ Hollanda, Belçika, Rusya,² Solomon-Marshall-

¹ James Alexander West, *An Object Biography of WW2 Pillboxes in Cumbria and Lancashire and the Defensive Structures of Point du Hoc*, Normandy, France, Central Lancashire Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, March 2013, s. 14-15., Galler’de 20. yüzyılda yapılan askerî yapılarla ilgili bir çalışma yapılmış, koruganların korunması ve bu günün şartlarında nasıl kullanıldığı örneklerle gösterilmiştir. Bakınız. *Protecting Twentieth-Century Military Structures in Wales 49 TH Annual Report*

Mariana Adalarında, Filipinler'de³, Singapur'da,⁴ Pasifik Okyanusu'nun hem Amerika Birleşik Devletleri kıyıları hem de Japon adalarında da anılan dönemde koruganlar inşa edilmiştir.⁵ Kuzey İrlanda'da 22 farklı korugan tipi tespit edilmiştir.⁶ Avrupa'da en fazla korugan olan ülkelerden Birleşik Krallık'ta İkinci Dünya Savaşı öncesi ve esnasında yapılan korugan sayısı yaklaşık 28.000 idi. Bu sayı 2007 yılı itibarıyla 8.000 civarına düşmüştür ki, bunların da 1.000 tanesi iyi durumdadır.⁷ Ayrıca koruganlara ek olarak, İngiltere'de demiryolunu tanklardan korumak için rayların her iki tarafına ejderdişleri de (*anti-tank cubes*) yapılmıştır.⁸ Ejderdişleri, genellikle çok stratejik bölgelerde ve geçiş noktalarında koruganların ön taraflarına yapılmıştır. Ejderdişleri, koruganların bütünlüğünü sağlamakla kalmamış aynı zamanda koruganlara zaman kazandırmak açısından da önemli rol oynamıştır. Ejderdişlerinin de koruganlarda olduğu gibi farklı tipleri vardır.

1. Majino (Maginot) Hattının İnşası

Avrupa'da koruganların yoğun bulunduğu ülkelerden birisi de Fransa'dır. Zikredilen ülkede koruganlar, 1927 yılında inşa edilmeye

2002–03, Ancient Monuments Board for Wales, Cardiff 2003, s. 1-24.

² Ek 1. Rusya St. Petersburg şehir merkezine yaklaşık 15 kilometre uzaklıktaki korugan Temmuz 2015'de Salim Aydın tarafından çekilmiştir.

³ *The War Against Japan U.S. Army in World War II. Pictorial Record*, Editör: Kent Roberts Greenfield, U.S. Government Printing Office, Washington D.C., 2001, s. 141, 229, 246, 321.

⁴ *Singapore in World War II A Heritage Trail*, National Heritage Board In January 2013, s. 17.

⁵ Deniz Aslan, "Özellikle Büyükçekmece Koruganları," *Betonart Dergisi*, İstanbul, Sonbahar 2004, s. 55-57.

⁶ June Welsh- Carly Cooper- Randal Scott, *Survey of World War II. Pillbox, Murlough, Country Down, Survey Report No: 34*, Ulster Archaeological Society c/o School of Natural and Built Environment The Queen's University of Belfast, Belfast 2017, s. 12-16. Kurulmuş koruganların dahi ölçümleri yapılarak krokileri yayınlanmıştır.

⁷ Alan Strickland, *The Stroudwater Pillboxes: A Review of the WWII Pillboxes Along the Stroudwater Canal*, Project S04, Issue 1, March 2007, s. 25.

⁸ Robert Liddiard and David Sims, "A Guide To Second World War Archaeology in Suffolk Guide 4: Stop Lines", Barnwell Print Ltd., England 2014, s. 24.

başlanmıştır. Bunların Fransa'da yapılma nedeni, Fransa'yı, Almanya'ya karşı korumaktır. Söz konusu savunma hattı ismini, 1916 Verdun Muharebesi⁹ gazilerinden ve Fransa'da 1929 yılında Genelkurmay başkanı olan Andre Maginot'dan almıştır.¹⁰ Fransa'nın Majino Hattı'nı inşaaya başlamasıyla, Almanya ile Fransa arasında sınır görevi gören Ren (Rhin) Nehri'nin karşına Almanlar acilen Siegfried Hattı'nı inşa etmeye başlamışlardır.¹¹

Majino Hattı Fransa ile Almanya arasında, İsviçre ve Belçika sınırlarını da ihtiva eden yaklaşık 300 kilometrelik uzunluğa sahip olacaktır. Ancak bu hattın Belçika sınırı, muhtemelen işçi yetersizliğinden dolayı, tam olarak tamamlanamadı.¹² Böylece Belçika sınırı savunmasız

⁹ Michael S. Neiberg, *Dünya Tarihinde Savaş*, çev. Mehmet Tanju Akad, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 2011, s. 136.

¹⁰ Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı esnasında Genelkurmay Başkanı olan Mareşal Fevzi Çakmak döneminde yapılan koruganlara da "Çakmak Hattı" adı verilmiştir.

¹¹ Hamdi Turgay, "Majino, 'Majino Hattı'nın Cephesi Üzerinde ve Derinlikleri İçinde", *Askerî Mecmua*, Sayı: 113, Haziran 1939, s. 553-564. Bu makale Fransa'da yayımlanan *Illustration* gazetesinde, askerler tarafından Majino Hattı'nda gezdirilen bir gazetecinin makalesinden nakledilmiştir. Majino Hattı'na karşı Siegfried Hattı'nın yapımının tamamlanacağı Hitler tarafından Nürenberg nutkunda ifade edilmiştir. Hitlerin beyanatına göre Siegfried Hattı 17.000 tesisden az olmayacaktır. Hitlerin talimatıyla Almanlar, Hollanda, Belçika ve Fransa sınırlarına Siegfried hattının yapımına başlamıştır. Bu tahkimatlar derinliğine üç-dört hat olacak ve genişlikleri 20-30 km. bulabilecekti. Bu hat üzerinde 360.000 işçi, 100.000 muvazzaf amele kıtası, istihkâm alayları ve piyade tümenleri Siegfried Hattını bitirmek için çalışmaya başladı. Hat için günde ortalama 6000-8000 vagon tahkimat malzemesi taşınmakta, günlük çakıl sarfiyatı 100.000 tonu geçmekteydi. Siegfried Hattı'nın derinliğine doğru kademeli yapılmasının nedeni; Almanların Birinci Dünya Savaşı'nda edindikleri deneyimin sonucuuydu. Hitlerin Siegfried Hattı düşüncesinde Albay Lossberg ve Ludendorff etkili olmuştu. Almanların tahkimat sistemi Majino Hattı'na göre daha üstündü. Nedeni; Majino Hattı'nda çok büyük tesisler yapılmış ve hiç hareket etmeyen, yerinde sabit duran bir müdafaa sistemine dayanmaktaydı. Siegfried Hattı ise böyle değildir. Bu hat üzerinde irili ufaklı koruganlar kademe kademe serpiştirilmiş ve birbirlerine destekler şekilde inşa edilmişlerdir. Bkz. Muammer Yalçiner, "Sigfrit (Siegfried) Hattı", *Askerî Mecmua*, Sayı: 137, Haziran 1945, s. 72-78.

¹² G. Von Ludwing, "Maginot Hattının İnşasına Dair Mütalaalar", çeviren: Arif Bilen, *Askerî Mecmua*, Sayı: 120, Mart 1941, s. 82-91.

bırakıldı.¹³ Bu hat aynı zamanda Fransa'nın bütün kuzey sınırını da kapsamıyordu.¹⁴

Majino Hattı'nın ön tarafında tel örgü şebekeleri, bunların hemen arkasında toprağa derin çakılmış altı sıra halinde düzenlenmiş ejderdişleri¹⁵ (ray demirleri), daha geride ise üzerleri genellikle toprakla örtülmüş tabyalar (korugan) bulunmaktadır. Bu hat, Fransa-Almanya sınırınının 7-10 km. gerisinde oluşturulmuş arazi şartlarından yani tepe ve vadilerden yararlanılarak, hatta lojistik destek sağlayan demiryollarınının güvenliği de sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁶

Aslında, Romalılar döneminden itibaren bu bölgede kaleler, şatolar yapılarak güçlü savunma hatları oluşturulmaya çalışılmış, ancak bu kale ve şatoların birbirleriyle irtibatsız ve bağlantısız olmaları savunmayı güçleştirmiştir. Ancak 16. yüzyılda topların kullanılmaya başlanmasıyla savunma stratejileri değişmeye başlamıştır. Toplara daha dayanıklı müstahkem mevkiiler ve tabyalar yapılmaya başlanmış, bununla birlikte "kazamat"¹⁷ adı verilen sığınaklar ön plana çıkmıştır. Dünya'da uçak ve tankların kullanılmaya başlanmasıyla, koruganlar İkinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da bir savunma stratejisi olarak tercih edilmiştir.

Majino Hattı'nın oluşturulmasının bir sebebi de Birinci Dünya Savaşı'nda alınan derslerdir. Bu savaş öncesinde Fransa bütün tahkimatını Almanya sınırına yapmış, ancak Almanlar bundan haberdar olunca, tahkimatın yapıldığı bölgeden değil de Belçika üzerinden Fransa'ya girmiştir. Almanların 380, 400 ve 420 mm. çaplı obüsleri, söz konusu tahkimatı yerle bir etmiş, beton ve demirden yapılan kulelerin önemi

¹³ Michael S. Neiberg, *a.g.e.*, s.136.

¹⁴ Donald Sommerville, *Resimli Harp Tarihi II. Dünya Savaşı*, çev: Ali Önsan, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2012, s. 23.

¹⁵ Ejderdişleri genellikle betondan ve ray demirlerinden yapılmıştır. Çatalca'daki Çakmak Hattı'nda betondan yapılmış ejderdişlerinin üzerine ray demirleri de eklenmiştir. Bkz. Ek 2.

¹⁶ Hamdi Turgay, *a.g.m.*, s. 554.

¹⁷ Fransızca Casemate kelimesinden gelmektedir. Barınmak, topları mermilerden korumak ve cephaneyi depo etmek amacıyla kullanılan gömme siper, küçük tahkimli tesis.

daha çok ortaya çıkmıştır.¹⁸ İkinci Dünya Savaşı öncesinde bu yüzden yeni bir savunma konsepti olarak *blockhouse* (korugan) ve toprak altında yapılan sığınaklardan oluşan istihkâmların önemi anlaşılmıştır.

Fransa'da yer altı koruganlarının yapımına 1927 yılında başlanmıştır; 1928 yılında üç mınıtkada koruganlar inşa edilmiştir. 1929 yılında Majino Hattı iyice oluşmaya başlamıştır. Oluşturulan ilk bütçe için yaklaşık 2.900.000.000 Frank gerekmektedir. Bunun için dört yıllık vadeli bir kredi tahsis edilmişti. Ren Nehri boyunca 150 km'lik Almanya-Fransa hududunu ve yaklaşık 160 km. Belçika sınırını ihtiva eden bu hat,¹⁹ İkinci Dünya Savaşı esnasında beklenen görevini yerine getiremedi.²⁰ Fransa, savaş başlamadan önce koruganların yapımını tamamlayamamış bu yüzden tahkimatta tam yapılamamış; Almanlar da Majino Hattı'nın askerî açıdan en zayıf olduğu ve yoğun ormanların bulunduğu Ardenler (Ardennes) gibi sürpriz bir yerden taarruzu gerçekleştirmişti.²¹ Böylece Fransa kolayca işgal edilmişti.²²

Stratejik bir savunma hattı olarak yapılan Majino Hattı üzerinde demiryolu, malzeme depoları ve askerî ordugâhlar da kurulmuştu. Bu tesislerin hepsi aynı büyüklükte değildi. Hat üzerinde toprak seviyesindeki koruganların en küçüğüne makinalı tüfek (mitralyöz)

¹⁸ Turgay, *a.g.m.*, s., 556.

¹⁹ *A.e.*, s. 556. Bazı kaynaklarda ilk bütçe ile ilgili birbirine yakın rakamlar verilmiştir. Örneğin; John Keegan, Majino Hattı için ilk bütçenin 3 milyar Frank olduğunu söyler. Bkz. John Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, Çev. Samet Öksüz, Say Yay., İstanbul 2016, s. 69.

²⁰ F. Kalfaoğlu, "Fransa Harbi" (Bu makale Fransızcadan tercüme edilmiştir), *Askerî Mecmua*, Sayı: 120, Mart 1941, s. 69-81. Fransa, 1939 yılında Majino Hattı'nı yapmasıyla birlikte seferberliğe hazırlandı. Fransa, İngilizlerin on tümenlik desteğiyle Belçika üzerinden bir taarruza hazırlanmak amacıyla ordusunu Sedan ile Manş Denizi arasında topladı. Böylece Majino Hattı'nın tahkimatı eksik kaldı. Fransa stratejik bir hata yapmıştı.

²¹ İlkin Başar Özal, *Kısa İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2019, s. 134. Türkiye'de yapılan bir çalışmada; Majino Hattı'na geçmenin zor olduğu düşüncesinden dolayı Almanya'nın Belçika üzerinden saldırıya geçtiği yazılmıştır. Ancak bu görüş için bir kaynak gösterilmemiştir. Bkz. Zekeriyâ Doğan, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye'nin Savaş Stratejisi*, Cinius Yay., İstanbul 2016, s. 66.

²² General Heinz Guderian, *Bir Askerin Anıları*, çev. Korgeneral (E) İhsan Gürkan, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2018, s. 121.

yerleştirilebilirken, en büyük koruganlar toprak altında bulunmakta ve bunların içerisinde askerler yaşayabilmekteydi. Koruganlar, savunma amaçlı yapıldıkları için düşmana karşı mahfuzdur. Düşman, ancak savunma hattı içerisine girdiğinde koruganlardan askerler top ya da makinalı tüfeklerle ateşleme yapılabilmekteydi.²³ Korugan ve sığınakların inşa edildikleri yerler de birbirlerini koruyabilecek şekilde seçilmişti. Örneğin bir korugan düşman tarafından susturulduğunda sağındaki ve solundaki koruganlar, susturulan koruganın savunma hattına makaslama ateşleme yaparak o bölgeyi savunabilecek şekilde inşa edilmişlerdi. Ayrıca koruganlar birbirleri ile telefon yoluyla iletişim kurabiliyor, bir kısmının altında ise birbirlerini bağlayan tüneller olabiliyordu.

Koruganların farklı yerlerden cephane ve insan girişleri olmakla birlikte, bunların merkezden uzakta sessiz yerlerde gizli çıkış noktaları da bulunmaktadır. Bu koruganlarda yaklaşık yirmi metre uzunluğunda giriş tünelleri vardır. Zikredilen giriş tünellerinin sonunda bulunan asansörler vasıtasıyla cephane ve erzaklar 33 metre aşağıya taşınabilmektedir. Elektrik sistemiyle aydınlatılan tünellerin uzunluğu 900 metreye kadar uzayabilmektedir. Bahsi geçen tüneller tesisin omurgasını oluşturmaktadır. Ana tünele bağlanan tali tüneller de mevcuttur. Büyük koruganların içerisinde demiryolu sistemi de vardır.²⁴ Fransa'daki en kuvvetli koruganlar; Hochwald, kuzey Haguenau, Bitche ve Hakenberg'in kuzey doğusunda yapılmıştır. Bu koruganların derinliği 100 metreye bulabilmektedir.²⁵

Koruganlarda uyulması gereken kurallar önemlidir. Örneğin, elektrik tesisatında kaza meydana gelmemesi için askerler silahlarını, dipçikleri yukarı gelecek şekilde baş aşağı tutarlar. Aslında bir koruganın savunulmasında tüfeklerin fazla bir etkisi yoktur. Asıl görevi toplar ve mitralyözler görmekle birlikte, tüfek yalnız mazgallardan ateş etmek için kullanılmaktadır.

²³ G. Von Ludwing, *a.g.m.*, s. 89.

²⁴ Hamdi Turgay, *a.g.m.*, s. 558-559.

²⁵ Von Ludwing, *a.g.m.*, s. 84-85.

Koruganların iç duvarlarındaki demir borular önemli yer tutar. Bu boruların bir kısmı elektrik ve telefon tesisatı, diğer bir kısmı da hava akımı içindir. Bu tesislere mahalle merkezinden, 100-150 km uzaklıktaki bir merkezden ya da dizel dinamolardan olmak üzere üç farklı yerden elektrik verilmektedir. Koruganların içerisinde tren yolu vasıtasıyla cephane taşınabilmekte, böylelikle ikmal kolay bir şekilde sağlanabilmektedir.²⁶

Majino Hattı'nda koruganların içerisine yüzlerce insanın yaşayabileceği odalar inşa edilmiş ve bu sığınaklara üç dört ay yetecek erzak ve cephane tedarik edilmiş,²⁷ koruganın bütün ihtiyaçları temin edilmiştir. Koruganda her şeyin elektrikle yapıldığı mutfaklar, şarap kilerleri, etlerin korunması için soğuk hava deposu dahi bulunmaktadır. Yine koruganlarda yaklaşık 80 metre derinliğe sahip su kuyuları vardır. Su kuyusu bulunmayan koruganlarda havuzlar ve sarnıçlar hazırlanmıştır.

Koruganlar için hastaneler de yapılmıştır. Bu hastanelerin konsültasyon odaları ve ameliyathaneleri vardır. Ayrıca, subayların bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ayrı bir daire de tesis edilmiştir. Koruganların duvarlarında rutubet olmaması ve rahat nefes alınabilmesi için havalandırma tertibatı kurulmuştur. Bu tertibatta, havayı süzerek temizleyen büyük süzgeçler ve körükler mevcuttur. Bu havalandırma sistemi sayesinde, gaz saldırısı olması durumunda, öldürücü gazların tesiri etkisiz hale getirilmektedir. Havalandırma sistemi elektrikle faaliyet göstermektedir. Bu sistem, bir kaza halinde insan kol gücüyle de çalışabilmektedir.

Majino Hattı koruganlarında, komuta merkezinin bulunduğu hücrede, diğer koruganlarla irtibat kurulacak telefon sistemi, haritaların serildiği büyük bir masa da yer almaktadır. Komuta merkezinin, yani toprak seviyesinin 33 metre altından dışarıdaki bütün hareketler periskop ile gözlenebilmektedir. Bu kadar masrafın yapıldığı ve teknolojinin kullanıldığı Majino Hattı inşa edilirken bazı teknik hataların yapıldığı

²⁶ Turgay, *a.g.m.*, s. 559.

²⁷ Von Ludwing, *a.g.m.*, s. 88.

da görülmüştür. Örneğin sahra tahkimatının düşman saldırısına en açık arazide yoğunlaşması gerekirken Fransız kara tahkimatında bu durum tersine olmuştur. Fransızlar düşman saldırısının gerçekleşeceği arazinin tamamında değil de sadece arazinin yüksek noktalarına tahkimat yapmışlardır. Çünkü düşmanın yarma harekâtıyla savunma alanının içerisine girmesine müsaade etmişler, ani bir saldırı ile düşmanı geri atabileceklerini düşünmüşlerdi.²⁸ Ancak Harekât Fransızların düşündüğü gibi gitmedi. Fransızlardan daha fazla tankı olan ve bu tankları çok seri hareket ettirebilen Almanları durdurmak mümkün olmadı.

Majino Hattı'ndaki koruganların en büyüklerinden birisi, çelikten yapılmış büyük bir sığınağa benzemekte ve içeride çevreyi gözetleyen bir dürbün, onun yanında 75'lik namlu ağız bulunmaktadır. Bu koruganın ön tarafında bir sahra tankını yutabilecek dik ve betondan yapılmış hendek vardır. Hendeğin ön tarafında tren raylarından yapılmış ejderdişleri ve bunların önünde de tel örgü seddi bulunmakta, bu durum Z şeklinde hat çizerek kilometrelerce devam etmektedir. Ancak bütün bu yapıların yeterli olmadığı görülecek, bunların arkalarının takviye güçlerle beslenmesi gerektiği ortaya çıkacaktır.²⁹ Ayrıca Majino Hattı'nın inşasında çok fazla para harcandığından savaş halinde kullanılacak top ve makinalı silahlara yeteri kadar harcama yapılmamıştır.³⁰

Zikredilen koruganların yapıldığı tahkimat bölgesi civarında 1500 kişinin yaşayabileceği askerî şehirler kurulmuştur. Bu şehrin girişinde pavyonların olduğu bir yol, daha sonra evli subaylar mahallesi,

²⁸ Von Ludwing, *a.g.m.*, s. 83.

²⁹ Turgay, *a.g.m.*, s. 561-562. Fransızların bu tahkimatları yapması, savaş başlamadan önce Almanya'da yayımlanan bazı gazetelerde "Fransızların tahkimatı kendi kuvvetlerinden evvel bizim tarafımızdan işgal edilecektir" vurgusuyla istihza konusu olmuştur.

³⁰ Von Ludwing, *a.g.m.*, s. 85-86. 1000 tane askeri olan koruganda beş kilometre atış menzili olan beş adet 13,5'lik top, sekiz kilometre menzili olan dokuz adet 7,5'lik santimetrelik top, üç adet 8,5 santimetrelik piyade havanı, 18 adet çift makinalı tüfek vardı. Koruganların ön arazilerinde bulunan koruganlarda da top ve makinalı tüfekler bulunmakla beraber bu koruganlar 21 santimetrelik topların atışlarına dayanabilecek vaziyette yapılmıştı. Ancak bunlar yeterli değildi.

aileli erbaşlar mahallesi, bekâr odaları³¹, iki gazino, bayrak direği ve daha ileride çok modern bir şekilde yapılmış ordugâh bulunmaktaydı. Ordugâhta bilardo ve oyun salonları, bir tiyatro salonu da vardı.³² Majino Hattı'nın sadece 140 km'lik kısmı yapılabilmiş, Fransız gazetecilere zikredilen hattın tamamlanmış kısımları gezdirilmiş, bu hat üzerinde 13 tane ordugâh tesis kurulmuştur.³³

Yukarıda Majino Hattı'nın yapımı ve bütün özellikleri bahsedilirken İkinci Dünya Savaşı'nın çıkma ihtimalini önceden öngören Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Fransızların politikalarının ve stratejilerinin hatalı olduğunu vurgulamış, Majino Hattı üzerinde durmuştur.³⁴ Yine Gazi Paşa, Orgeneral Fahrettin Altay'a, Majino Hattı'nın faydasına inanmadığını, savaşı insanın yaptığını, insanın da toprak üzerinde olması gerektiğini anlatmıştır. Toprak altında betondan yapılmış borularla ve zırlı kulelerden oluşan kuvvetin, harp dışı sayılması gerektiğini ifade eden Gazi Paşa, manevra kabiliyetini kendi kendine imha eden bir ordunun harbi kaybedeceğini vurgulamıştır.³⁵ Gazi Paşa'nın görüşlerinin ne kadar isabetli olduğu savaş esnasında ortaya çıkmıştır.

Fransa'da koruganların yapıldığı ve savaş hazırlıklarının devam ettiği süreçte nihayet beklenen İkinci Dünya Savaşı 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'ya saldırısı ile Dünya gündemine yerleşmiştir. Batı cephesinde savaş 10 Mayıs 1940 tarihinde başlamıştır. Fransa'nın, Almanlara karşı 1 Haziran 1940 tarihi itibarıyla Majino Hattı'nın da dâhil olduğu müstahkem mevki birliklerindeki yaklaşık subay sayısı 6350 yaklaşık asker sayısı ise 191,000 civarındadır. 11 Haziran'da Alman tehdidi karşısında Fransız komutanlardan Freydenberg geri çekilme kararı almış, Fransız General Prételat bu kararın doğruluğunu

³¹ Bu odalarda mutfak, kütüphane, oyun salonu bulunmaktadır.

³² Turgay, *a.g.m.*, s. 562. Tiyatro salonunda haftada üç gün film gösterimi yapılmaktadır. Bu salon Pazar günleri ise kilise olarak kullanılmaktadır.

³³ John Keegan, *a.g.e.*, s. 69.

³⁴ Hikmet Özdemir, *Savaşta ve Barışta Kemal Atatürk*, Doğan Kitap, İstanbul 2019, s. 638.

³⁵ Özdemir, *a.g.e.*, s. 620.

onaylamış;³⁶ 18 Haziran'a kadar süren muharebeler sonucunda Fransa, Almanya'dan anlaşma isteğinde bulunmuştur. 22 Haziran'da iki ülke arasında antlaşma imzalanmıştır. Sonuç itibarıyla Almanya, Fransa'yı işgal etmiştir. Bu işgalin hızlı olmasının nedenleri:

1. Fransa'nın dâhil olduğu müttefik kuvvetlerinin aynı derecede harp ve savunma yapamamaları,
2. Belçika ve Hollanda'nın yalnız başlarına savaşa mecbur kalmaları,
3. Almanya'nın seri tanklarla başardığı stratejik baskın ve üstünlük.
4. Almanya'nın motorlu birliklerle yaptığı saldırı karşısında Fransa'nın stratejik müdafaa tertibatının yetersizliği.³⁷

Kısacası; Fransa çok büyük masraflarla yaptığı Majino Hattı'nı istediği ölçüde kullanamamıştır. Koruganlar öngörülen vazifeyi yerine getirememişlerdir. Çünkü Almanların seri tanklarına ve motorlu birliklerine karşı, koruganlara yeteri kadar mühimmat tahkimatı yapılamamıştır. Bundaki en önemli etkenlerden birisi Fransa'nın, Birinci Dünya Savaşı'nda sonra İkinci Dünya Savaşı'na kadar silah, top ve mühimmat hususunda kendisini Almanya kadar yenileyememesiydi.

2. İstanbul, Çatalca ve Büyükçekmece'de Yapılan “Çakmak Hattı” Koruganlarının İşlevleri

İstanbul ili, Çatalca ve Büyükçekmece ilçelerinde yapılan Çakmak Hattı koruganları,³⁸ İkinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye'ye saldırı olması durumunda İstanbul'u korumak amacıyla yapılmıştır. Bu yapılar, o dönemde Türkiye'nin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın³⁹ talimatıyla yapıldığından “Çakmak Hattı” adıyla

³⁶ Clayton Donnell, *The Battle For The Maginot Line*, Pen & Sword Military Yay., South Yorkshire 2017, s. 2370.

³⁷ F. Kalfaoğlu, *a.g.m.*, 69-70.

³⁸ Koruganların en yoğun olduğu yerler: Büyükçekmece Gölü ile Terkos Gölü arasındadır.

³⁹ Fevzi Çakmak, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde en uzun Genelkurmay Başkanlığı yapmış komutandır. 03 Nisan 1921 – 31 Ağustos 1922 (Orgeneral) 31 Ağustos 1922–12 Ocak 1944

anılır olmuştur. Çatalca-Büyükçekmece hattı haricinde, Kırklareli-Pehlivanköy-Uzunköprü ile, Türkiye'nin savaşa girme ihtimaline karşı denizden çıkarma yapılması muhtemel farklı kıyı bölgelerinde de koruganlar inşa edilmiştir. Bunların en yoğun olarak yapıldığı yerler: İstanbul'da Anadolufereni⁴⁰ ile Karasu (Sakarya), Gelibolu (Çanakkale), Foça (İzmir) gibi stratejik noktalaradır.

Çatalca ve Büyükçekmece ilçelerinde yapılan Çakmak Hattı'ndaki büyük koruganların altında genellikle sığınmak, girişinde ise teçhizat giriş boşluğu, kalın demirden yapılmış insan giriş kapısı vardır.⁴¹ Korugan duvarlarında boş kovan tahliye kanalları da görülmektedir. Zikredilen kanallar için koruganın dış kısmında ayrıca derin bir havuz oluşturulmuştur. Bazı büyük koruganların su kuyuları da bulunmaktadır.

Çatalca-Büyükçekmece Hattı'nda gördüğü işleve göre yaklaşık 10 farklı korugan tipi vardır. Bu koruganların bulunduğu stratejik noktaya göre ebatları değişmektedir. Bunların içerisinde göreceği işleve göre, ağır makineli tüfekler, zırhlı vasıtalara karşı toplar, bu silahlar için yeterli derecede cephaneye, sis ve alev cihazları bulunmaktadır. Koruganların, savunma muharebesi esnasında dışarı ile irtibatları kesilebileceğinden içlerinde yeteri kadar iyeş maddeleri ile diğer lüzumlu malzemelerin bulunması gerekmektedir.

Tıpkı Majino Hattı'nda olduğu gibi İstanbul ili Çatalca ilçesi Çakmak Hattı koruganlarına da zehirli gazlara karşı havalandırma sistemleri yapılmıştır. Bu havalandırma sistemleri, zırhlı vasıtalara (tank) karşı topların bulunmadığı sadece makineli tüfeklerin olduğu en küçük koruganlara yapılmamıştır. İstanbul'daki Çatalca-Büyükçekmece

(Mareşal) Bkz. *Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar*, Harp Akademileri Komutanlığı Yay. Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983, s. 267.

⁴⁰ Anadolufereni koruganları ile ilgili bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada Anadolufereni ve civarındaki farklı tipteki koruganlar tespit edilmiş bunların rölöveleri çıkarılmıştır. Koruganların ağırlık noktaları, özellikleri hakkında da bilgi verilmiştir. Bkz: Mustafa Tahir Ocak / Ömer Faruk Tekin, "Anadolufereni Koruganları", *Betonart Dergisi*, Sayı: 60/2019, s. 66-71.

⁴¹ Deniz Aslan, *a.g.m.*, 55-56.

Çakmak Hattı koruganlarından sadece bir tanesinde havalandırma sistemi kalmıştır.

Koruganların muharebe alanlarında sonuna kadar varlığını koruyabilmesi hedeflenmiştir. Bu görev içerisinde koruganlardaki silahlar, planlanmış bir program çerçevesinde ateşleme yaparlar. Bu kuvvetli ateşin devamlı olmasını sağlayan unsur koruganların düşman saldırısına karşı dayanıklı olmasıdır. Koruganların sağlam ve dayanıklı olması düşmanın asıl muharebe alanından geri atılmasında önemli bir etkindir.

Çatalca'daki büyük koruganlarda dayanıklı yapılmış ve düşman taarruzuna açık cephesi arazi yapısına uydurularak gizlenmeye çalışılmıştır. Bundaki gaye mevzilere taarruz edecek düşmanın keşiflerini önlemektir.⁴² Böylece koruganlar son ana kadar kendini hissettirmeden ve hiçbir tesire maruz kalmadan vazifesini yapma imkânı elde edecektir. Bu durum düşmanın ilk anda hazırlıksız ve plansız hareket etmesinden dolayı koruganlara bir avantaj sağlamış olacaktır.⁴³

Belirli bir hat üzerinde mevziin derinliklerine kadar serpilmiş olan koruganlar, mevziin kilit noktası olan ve muhakkak elde bulundurulması gereken yerlere veya bu yerleri en iyi koruyabilecek noktalarda yapılmışlardır. Koruganlar, asıl muharebe hattında yanlardan ateş etmek suretiyle işlevlerini görürler. Her korugan hem kendini müdafaa edebilmeli hem de komşu koruganı koruyabilmelidir. Bu durumu yerine getiremeyen koruganın hiçbir iş yapamayacağı aşikârdır.

Muharebe meydanlarında koruganlar, seyrek olsalar bile, bir taarruz halinde saldırıda bulunanların ilk karşılaşacakları mevziilerdir. Taarruz yapanlar, savunma hattına girdiğinde, ilk önce koruganları susturmak zorunda kalacaklarından, gerek oyalama ve zayıyatı azaltma

⁴² Bkz. Ek 3. Fotoğraf ektedir. Koruganlarda düşmanın geleceği cephe ve yan tarafları koruganın çatısına kadar taşlarla doldurulmuş, bu taşların üzerine toprak dökülerek araziye uydurulmuştur. Bu durum aynı zamanda bir saldırı esnasında düşman tarafından yapılacak top ateşi esnasında koruganda oluşabilecek zayıyatı azaltmak için de yapılmıştır.

⁴³ Cihat Arna, *a.g.m.*, s. 315.

gerekse zaman kazandırma açısından koruganlar önemli rol oynarlar. Bu açıdan bakıldığında koruganlar asıl muharebe hattının önlerinde yapılmış, düşmana ilk karşı koyacak hat olarak oluşturulmuştur. Koruganlarda gizlilik esas alındığından, bu yapılar yan ateşleme sistemine göre dizayn edilmiş, bu durum koruganların cephe ve arka taraflarını zayıf bırakmıştır. Bu yüzden muharebenin sonuna kadar koruganların kendilerini müdafaa edebilmeleri, eksiklerini giderebilmeleri için yapılması gereken hususlar ise şöyle belirlenmiştir:

1. Koruganlar uçak bombardımanı ve topçu ateşine karşı dayanıklı olmalıdır.
2. Düşmanın büyük koruganlardan birini susturmak amacıyla yaptığı saldırı karşısında o koruganı koruyan diğer komşu koruganlar devreye girmeli ve bu yardım daha küçük makinalı ağır silahlar vasıtasıyla yapılmalıdır. Böylece taarruz edilen koruganın kendini müdafaa edemediği alanlar korunmuş olur.⁴⁴
3. Koruganın içerisinde bulunan piyadeler, düşmana karşı koruganı koruyabilmeli, farklı taraflara karşı yapacağı ateşlerle düşmana durdurmaya çalışmalı, gerektiğinde taarruz yapabilmelidir.⁴⁵

Savunma amaçlı yapılan koruganların ele geçirilme yolları da komutanlar tarafından tarif edilmiştir. Şöyle ki, koruganları ele geçirmek için iki yol izlenir. Birincisi koruganları tahrip için düzenlenmiş kıtaların harekâtı, ikincisi; bu harekâta ayak uyduracak piyade birliklerinin taarruzudur. Birincisini yapacak olan kıtaların silah ve teçhizatı piyade ve istihkâm birliklerinden farklılık arz eder ve bu harekât birçok farklı şart ve yöntem gerektirmektedir. Şöyle ki kıta istihkâm birliğine özel silah ve vasıtalar verilmek suretiyle taarruz birliği teşkil edilir. Bu birlik şöyle oluşturulur:

⁴⁴ Bkz. Ek 4. Fotoğraf ektedir.

⁴⁵ Cihat Arna, "Koruganlar ve Daime Tahkimatıyla Takviye Edilmiş Bir Mevzie Karşı Taarruzda Koruganların Zaptı", *Askerî Mecmua*, Sayı: 130, Eylül 1943, s. 314-319.

- Engelleri tahrip kıtası,
- Mazgalları tahrip kıtası,
- Sis kıtası,
- Himaye kıtası,
- Alev makinaları kıtası,
- İkmal kıtası⁴⁶

Bu şekilde oluşturulmuş bir istihkâm birliği, koruganı ele geçirmek için piyade taburları emrine takımlar halinde verilir. Bu takımlar muharebe planına uygun olarak hareket eder. Takımların her birine münferit görevler verilir. Genellikle ele geçirilecek korugan kendi muntkasında en kuvvetli ve taarruza engel olacağı tahmin edilendir. Takımlara muharebe görevleri bağlı buldukları piyade tabur komutanlığı tarafından verilir. Takımın görevini yerine getirmesi esnasında sevk ve idare takım komutanı tarafından yapılır. Bir koruganın tek bir takım tarafından alınamayacağı anlaşıldığı zaman iki takım oluşturulur. Bu takımlar bir emir komuta altında birleştirilir.

Taarruzla görevlendirilen takım komutanı, ilk önce buldukları mevziden korugana kadar olan araziye ve düşman durumunu araştırır. Takım komutanı bu araştırmada, arazideki doğal engellerle düşmanın oluşturduğu engelleri, bilhassa korugan etrafında bulunan düşman kuvveti, tertibatı, ağır silahlı mevzileri ve koruganı koruyan diğer küçük mevziler hakkında bilgi toplar. Komutan yaptığı araştırmalar sonucunda harekât planı hazırlar ve kıta komutanlarına buna göre emir verir.

Taarruza başlamadan önce uçak var ise bombardıman yapılır. Buna topçu ateşi takip eder. Topçu atışıyla koruganlara en yakın tesisler, silah mevzileri, koruganların önündeki tel örgüleri ve tahkim edilmiş piyade aksamı tahrip edilir. Taarruz vakti geldiğinde takımın muhtelif kısımları hücum mevziine yanaşmaya başlayan piyadelerle birlikte hareket ederler. Bu ilerleme esnasında piyade ağır silahları korugana ve civarda bulunan mukavemet yuvalarını ateş altına alarak piyadelerin

⁴⁶ Arna, *a.g.m.*, s. 317.

ilerlemesine yardımcı olurlar. Piyade ağır makinalı tüfekleri, zırhlı vasıta toplarının yanında hatta iyi ateş eden münferit avcılar tarafından koruganın mazgallarına ateş edilir. Taarruz devam ederken uçakların bombardımana devam etmesi taarruzda büyük kolaylıklar sağlar.⁴⁷

İlerleme esnasında takımın mânileri tahrip kıtasıyla, sis kıtası önde olurlar. Piyade taburunun ileri kısımları hücum mevzilerine girerken yukarıda zikredilen kıtalar tel örgülere yanaşırlar. Düşmanın şiddetli ateşi devam ettiği durumda, sis kıtaları yanında bulundukları sis bombalarına tel örgülerin olduğu bölgeye atarlar. Böylece karşı tarafın görerek ateş etmesi engel olunur. Bu sayede tahrip kıtası tenekeler tahrip bombaları ile telleri tahrip eder ve tel örgüleri keserek buradan geçiş noktaları açar. Tel örgüler açılırken korugan mazgallarının da denetim altına alınması icap eder. Teller kesilerek gedikler açıldıktan sonra başta takım komutanı olmak üzere mazgalları tahrip kıtası ve alev makinaları kıtası bu gediklerden içeri sızarak korugana yaklaşmaya başlarlar. Bu hareket gerektiğinde sisle örtülür. Yaklaşma korugan mazgallarından görülmeyecek yönlerden hızlı bir şekilde olmalıdır. Bu durum, düşman ateşi altında zayıf vermeyi engeller. Taarruz esnasında komşu koruganlar da sis kıtaları ve topçu sis ateşiyle engellenmelidir. Yapılan ateşlerle sis perdesi sayesinde taarruz edilen korugana yaklaşmak kolaylaşır. Aynı zamanda diğer koruganlar önünde sahte faaliyetler yapılmış süsü verilerek düşmanın aldatılması sağlanır. Yapılan bu işlemlerle koruganın alınması kolaylaşır.

Korugana yaklaşıldığı sırada alev makinaları fişkırttığı alevlerle mazgalları yakarak koruganın içerisine girmeyi kolaylaştırırken mazgalları tahrip kıtası yaklaşık iki metre uzunluğundaki atım yaylarıyla içeriye tesir etmeye çalışırlar. Bu arada el bombaları ve sis bombaları mazgallardan içeri atılarak korugan etkisiz hale getirilir. Koruganların etkisiz hale getirilmesinde alev makinalarının önemi büyüktür. Bu makinalar sayesinde korugan mürettebatı etkisiz hale getirilir.⁴⁸

⁴⁷ Cihat Arna, *a.g.m.*, s. 318.

⁴⁸ A.e., s. 319.

Yapılan bu planlar Türkiye'ye karşı bir saldırı olmadığı için teoride kalmıştır.

3. Çatalca ve Büyükçekmece'de Yapılan “Çakmak Hattı” Koruganlarının Özellikleri ve Tipleri

İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında Çatalca, Çakmak Hattı'nda yapılan koruganları savunmak ya da etkisiz hale getirmek için yukarıda anlatıldığı gibi hazırlanan planlar Türkiye'ye saldırı olmadığı için kullanılmamıştır. İkinci Dünya Savaşı tehlikesinin geçmesi üzerine koruganlar askerî açıdan önemini yitirmişlerdir. Özellikle Büyükçekmece ve civarındaki koruganlar halkın dikkatini çekmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde Büyükçekmece ve civarındaki koruganlar, sazlıkların ve tarlaların içerisinde çokça bulunurken, şehirde göçlerden dolayı nüfusun artması, daha sonra E5 karayolunun yapılması sırasında⁴⁹ ve sonrasında koruganların bir kısmı tahrip edilmiş, bir kısmı tamamen ortadan kaldırılmış, bir kısmı da kaderine terk edilmiştir.⁵⁰

⁴⁹ Bkz. Ek 5. Karayolu yapılırken küçük koruganlardan bir tanesi Beylikdüzü'nden Büyükçekmece'ye inen E5 karayolunun arasında kalmıştır. Yapıldığı dönemde hem Büyükçekmece Gölü'nü tepeden gören, hem de Marmara Denizi'ne hâkim bir tepede bulunan bu koruganın içerisine daha sonra hayvanlar için su yalağı yapılmıştır. Bu korugan şimdi yapılaşma ve yol yapım çalışmaları esnasındaki düzenlemeden dolayı ne Marmara Denizi'ni, ne de Büyükçekmece Gölü'nü görmektedir.

⁵⁰ Büyükçekmece Gölü doğu kıyısında bulunan iki korugan ile ilgili olarak İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanlığına bir çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmada Büyükçekmece Gölü kenarında ve şehir merkezine yakın iki simetrik korugan tespit edilmiş, bu koruganların fotoğrafları ve rölevaleri yayınlanmıştır. Her iki korugan da su baskınlarına karşı özel drenaj ve atık su tahliye sistemlerine sahiptir. Ancak bunların tahliye sistemlerinin çalışmadığı ve gölün baraj haline getirilmesiyle gölde su seviyesinin yükseldiği koruganlardan bir tanesinin alt katının tamamen su ile dolduğu tespit edilmiştir. Daha sonra, su seviyesinin düşmesiyle koruganların içerisine girilerek çalışma sistemleriyle ilgili inceleme yapılmıştır. Bahsi geçen iki korugan hâlâ durmaktadır. Bir tanesi Büyükçekmece Gölü üzerinde, Kanuni Sultan Süleyman'ın talimatıyla 1566 yılında yapılmaya başlanan, Kanuni'nin vefatı ile 1567 yılında II. Selim döneminde inşası tamamlanan köprünün birinci bölmesinin bittiği noktada yönü Marmara Denizi'ne bakan korugan, bir diğeri ise Büyükçekmece Kültür Parkı'nın tam ortasında bulunmaktadır. Bkz. Ek 6., Aslan, *a.g.m.*, 53-67.

Büyükçekmece ilçesi 19 Mayıs Mahallesi Yıldız Sokak'ta bir koruganın üzerine dört katlı bina yapılmış, korugan bir nevi temel görevi görmüştür.⁵¹ Yine aynı ilçede Dizdariye Mahallesi Çınar Sokak'ta, içerisine top ve makinalı tüfek yerleştirilen büyük koruganlardan birisi günümüzde ev olarak kullanılmaktadır.⁵² Büyükçekmece Mezarlığı içinde ve kenarında üç tane korugan bulunmakta bunlardan bir tanesinin yönü Göle doğru, diğer ikisinin yönü ise kara tarafına bakmaktadır. Bu koruganlardan en büyüğü Stadyolu Sokağı'nda yer almakta ve depo olarak kullanılmakta,⁵³ bir diğeri ise Gölboyu Cade'si üzerinde mezarlık duvarını oluşturmaktadır. Bu koruganın üzerine beyaz bir bekçi kabini konmuş, sadece çatısı görünen yapının diğer tarafları toprak altında kalmıştır.⁵⁴

Büyükçekmece İlçesi Marmara Denizi kenarından Karadeniz'e kadar Çakmak Hattı'nda yapılan saha çalışmalarında bızatıhi 1100 civarında büyüklü küçüklü korugan tespit edilerek⁵⁵ büyük koruganlardan yaklaşık 200 tanesinin konumu belirlenmiştir. Yaklaşık 10 farklı tipte korugan tespit edilmekle beraber örneği çok olanlar dört tiptir. Çok olanların haricinde beşinci tip olarak bir tane tespit edilen tünelle birbirine bağlı olan en büyük korugan ile altıncı tip olan diğer bütün koruganlardan daha hâkim tepede yapılan iki korugan daha vardır.

Bunlardan 1. Tip büyük koruganların çevresinde, içerisinde sadece makinalı tüfek bulunan genellikle yarısı toprak altında, ateş

⁵¹ Bkz. Ek 7. Fotoğraf ektedir.

⁵² Ev olarak kullanan bu korugan Dizdariye Mahalle Muhtarlığı binasının yan tarafında bulunmakta ve Roman vatandaşlar tarafından kullanılmaktadır. Bkz. Ek 8. Fotoğraf ektedir.

⁵³ Bkz. Ek 9. Fotoğraf ektedir.

⁵⁴ Bkz. Ek 10. Fotoğraf ektedir.

⁵⁵ Bu hattaki alan çalışmaları Millî Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Gültekin Yıldız'ın talimatıyla, Dr. Öğretim Üyesi Salim Aydın'ın koordinatörlüğünde Eylül 2019 tarihi itibarıyla yürütülmektedir. Çakmak Hattındaki koruganların sayısının 1100'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu koruganların bir kısmı toprak altında kalmış, bir kısmı yol ve bina yapımları esnasında kırılmış ya da üzerleri tamamen kapatılmıştır.

edebilmek için önden arkaya doğru daralan bir pencereye sahip⁵⁶ ve arkadan giriş kapısı olan, havalandırma sistemi bulunmayan en küçük korugandır.⁵⁷ Bunların demir ve betondan yapılan ön duvar cephe kalınlığı yaklaşık 70 santimetre yan, arka ve çatı kalınlıkları ise 30 santimetre civarındadır.

2. Tip olanların çatı ve duvarları birinci tip koruganlara göre daha kalın olup bunların tek penceresi ve kapısı vardır. Buldukları konuma göre içerisinde sadece top ya da ağır makineli tüfek bulunur. Konumu ve stratejik önemine göre bu koruganlarda havalandırma sistemi vardır. Bu tip koruganların havalandırma sistemi koruganın küçüklüğüne binaen sadece kol gücüyle çalıştırılabiliyordu.⁵⁸

3. Tip koruganların içerisinde top ve makineli tüfekler konulur. Bunların duvar kalınlıkları yaklaşık bir metre çatı kalınlıkları ise yaklaşık bir buçuk metredir. Genellikle üçüncü ve dördüncü tip büyük koruganların kapıları üzerinde inşa tarihleri ile kaçınıcı korugan olduğuna dair numara vardır. Bazılarının kapı üzerindeki numaraları silinmiş ya da tahrip olmuştur. Bu üçüncü ve dördüncü tip koruganların tamamına havalandırma sistemi kurulmuş, ancak bu koruganlar askerî açıdan önemini yitirince ilgili mekanizmalar kaderine terk edilmiştir. Koruganların içerisinde bulunan havalandırma sistemi aksamı sökülerek hurda olarak satılmıştır. Çatalca-Büyükçekmece Çakmak Hattı'nda Kasım 2019 tarihi itibarıyla sadece bir tane havalandırma sistemi kalan üçüncü tip korugan vardır.⁵⁹ Bu havalandırma sistemleri Fransa'da yapılan Majino Hattı havalandırma sistemleriyle birebir aynıdır.⁶⁰ Üçüncü tip koruganları Çatalca, Büyükçekmece Gölü veya dere

⁵⁶ Pencerenin böyle olmasının nedeni içeriden makineli tüfekle ateş edecek askerlere geniş açı kazandırmak, dışarıdan açılan ateşe karşılık hedefi küçültmek içindir.

⁵⁷ Bkz. Ek 11. Fotoğraf ektedir.

⁵⁸ Bkz. Ek 12. Fotoğraf ektedir.

⁵⁹ Bu koruganın içerisinde havalandırma sisteminin kalmasının nedeni Büyükçekmece İlçesi şehir merkezine yakın olması ve özel mülkiyet içerisinde bulunmasından dolayıdır. Bkz. Ek 13.

⁶⁰ Bkz. Ek 14. Fransa'daki havalandırma sistemi fotoğraf ektedir.

kenarlarında ya da vadiye hâkim tepelerde görmek mümkündür.⁶¹

4. Tip koruganlar üçüncü tiplere göre daha da büyüktür. Bunlar, toprakların ve makinalı tüfeklerin bulunduğu iki ya da üç bölümü olan stratejik noktalarda, genellikle kendi bölgesindeki hâkim tepeye yapılmışlardır. Bahsi geçen diğer üç tip, göl, dere ve kenarındaki koruganların bölgelerini müdafaada yetersiz kaldığı veya sükût ettiği durumda dördüncü tip korugan devreye girecektir.⁶² Bahsi geçen 4. tip büyük koruganlardan birisi, Büyükçekmece ilçesi Eskice Çiftliği mahallesinde 2 pafta, 126 parsel sayılı, 321.00 metrekare yüz ölçümlü maliye hazinesi arazisi içerisindeki kültür varlığı olarak 2016 yılında tescillenmiştir.⁶³ Bu korugan yıllarca mahalleliler tarafından samanlık deposu olarak kullanılmış ve atıl durumdadır.

5. Tip olarak Çatalca-Büyükçekmece Çakmak hattında, Dağyenice Köyü'nün doğu kesiminde, cephe arkasında lojistik destek tüneli olan en büyük tip bir korugan tespit edilmiştir. Avrupalıların *blockhouse* adını verdiği, Osmanlı Devleti'nde tabya sistemine benzeyen toprak altında yapılan, tüneldeki raylı sistem vasıtasıyla üçüncü tip koruganlarla bağlantısı olan bu savunma sistemi Çakmak Hattı'nın en stratejik noktasında yapılmıştır. Raylı sisteme sahip tünelin kapladığı alan üzerinde ve yan taraflarında, yay şeklinde dizilmiş beş tane büyük üçüncü tip, iki tane de ikinci tip korugan bulunmaktadır. Zikredilen koruganların önünde ise, bir tane üçüncü tip, üç tane küçük korugan daha vardır. Çatalca ilçesi Dağyenice Köyü 426 parsel sayılı, 29.300 metrekare yüzölçümlü Maliyeye ait Hazine arazisindeki korugan Anastasios Surları ile Balkan Savaşı müstahkem mevkiindeki hat ile hemen hemen aynı yerdedir.⁶⁴ Bir tane girişi tespit edilen batı-doğu

⁶¹ Bkz. Ek 15. Fotoğraf ektedir.

⁶² Bkz. Ek 16. Fotoğraf ektedir.

⁶³ <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/42199,1479-sayili-karartescil-fisi.pdf?0> Tescil belgeleri ektedir. Bkz. Ek. 17.

⁶⁴ 1912 yılı Kasım ayında Bulgarlarla yapılan Balkan Savaşı Çatalca Muharebelerinde 17/18 Kasım akşamı Bulgar askerleri Dağyenice Köyünde bulunan Alaiya alayına baskın yapmış sonrasındaki çatışmalarda yaklaşık 660'ın üzerinde Türk askeri şehit

yönünde kolları bulunan bu korugan I. Grup kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.⁶⁵ Bu tip birbirine tünellerle bağlı koruganlar Fransa Majino Hattı'nın yanı sıra İngiltere'de de vardır.⁶⁶

6. Tip korugan sadece iki tane tespit edilmiştir. Bu koruganların en önemli özelliği diğer korugan tiplerine göre en tepe noktada bulunmalarıdır. Düşmanın diğer korugan tiplerini bertaraf ettikten sonra en son mücadele edeceği korugan bu altıncı tip olanlardır. Bunların içerisinden sadece makinalı tüfek ile ateş edilebilir. Bunlar en hâkim mevkide top atışı ve uçak saldırılarına açık bulduklarından dolayı çatı kalınlıkları diğer korugan tiplerine göre daha kalındır. Bunlardan bir tanesi Büyükçekmece Gölü'nün sona erdiği Karaağaç Köyü'ne en hâkim tepede Yiğittürk Caddesi ile Sırtköy Bulvarının birleştiği noktada bulunmaktadır.⁶⁷ Bir diğer altıncı tip ise Terkos (Durusu) Gölü'nün sona erdiği, Yazlık Köyü ile Terkos Gölü'ne en hâkim tepededir.⁶⁸ Son yıllarda Çatalca, Büyükçekmece ve Arnavutköy ilçelerindeki tapu daireleri tarafından koruganların bulunduğu arazilere koruganları gösterir ayrı pafta numarası verilmeye başlanmıştır. Büyükçekmece-Çatalca Çakmak Hattında yaklaşık 300 tane üçüncü ve dördüncü tip, 800'den daha fazla birinci ve ikinci tip olmak üzere, toplamda 1100'in üzerinde büyüklü küçüklü korugan olduğu değerlendirilmektedir.

Çakmak Hattı'nda koruganların en yoğun olarak yapıldığı yerlerden birisi de Çatalca İlçesine bağlı Bahşiyiş Köyüdür. Bu köy Büyükçekmece Gölü'nün bittiği noktada bulunmaktadır. Göl, 1989 yılında baraj yapılmadan önce köyün kuzeybatı tarafları tarla

olmuştur. En büyük koruganda, Alaiya alayının giriş kapısının olduğu tepede yaklaşık 30 yıl sonra yapılmıştır.

⁶⁵ <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/49962,istanbul---buyukcekmece---eskice-ciftligi-mahallesi-2-p-.pdf?0> Tescil belgeleri ektedir. Bkz. Ek: 18.

⁶⁶ Paul Virillio, *Bunker Archeology*, çev. George Collins, Princeton Architectural Press New York, s. 103. İngiltere ile Fransa arasında bulunan Dover Boğazı'nı adını veren İngiltere'nin güneybatı ucunda bulunan Dover şehrinde de bu tür koruganları görmek mümkündür.

⁶⁷ Ek 19. Fotoğraf ektedir.

⁶⁸ Ek 20. Fotoğraf ektedir.

konumundadır. Düşmanın saldırılabileceği en güçlü noktalardan birisi bu köy civarı olduğundan dolayı koruganların ön taraflarına demirden ve betondan ejderdişleri yapılmıştı.⁶⁹ Korugan ve ejderdişlerinin yoğun olarak yapıldığı yerlerden birisi Terkos (Durusu) Gölü'nün Çatalca'ya doğru sona erdiği nokta olan Yazlık (Lazarköy) köydür. Burada betondan yapılan ejderdişlerinin uzunluğu yaklaşık bir buçuk metre civarındadır. Bu yüksekliğin yarısı toprak altındadır. Betondan yapılan ejderdişleri çapraz iki sıra halinde yapılmış ayrıca üstünde yaklaşık bir metre yüksekliğinde ray demirleri konularak güçlü bir set oluşturulmaya çalışılmıştır.⁷⁰ Avrupa'da özellikle de Britanya'da denizlerden gelecek çıkarmalara karşı ejderdişleri yaygın olarak yapılmıştır.⁷¹

Sonuç

Türkiye'de araştırma konumuz olan İstanbul iline bağlı daha çok Çatalca, Büyükçekmece ilçelerindeki Çakmak Hattı koruganları genellikle 1939-1942 yılları arasında yapılmıştır. Bu hat İkinci Dünya Savaşı öncesinde koruganların en yoğun olarak yapıldığı bölgedir. Çünkü tarih boyunca bu hat Doğu Romalılar ve Osmanlılar tarafından İstanbul'u savunmak için kullanılmıştır. Çatalca Büyükçekmece Çakmak Hattı haricinde Türkiye'ye bir saldırı olması durumunda Foça (İzmir), Gelibolu (Çanakkale), Trakya'nın muhtelif yerlerinde, İstanbul

⁶⁹ Göl, 1989 yılında baraj yapıldıktan sonra zikredilen ejderdişlerinden bir kısmı su altında kaldı. Çatalca ilçesi, Bahşiyiş mahalle muhtarı Arif Bel, 2018 yılında gölü arıtma çalışmaları esnasında bahsedilen ejderdişlerinin bir kısmının söküldüğünü ifade etmiştir. Tankların hızını kesebilmek için demirden ejderdişlerinin yanında birbirine bitişik T şeklinde kalın ejder dişleri yapılmış bunların gerisine ise tabya inşa edilmişti. Bu tabya duvarlarının bir kısmı gölün, baraj yapılmasıyla su altında kalmıştır. Bkz. Ek 21. Fotoğraf ektedir.

⁷⁰ Bkz. Ek 22. Fotoğraf ektedir. Hem Bahşiyiş Köyünde, hem de Yazlık Köyündeki ejderdişleri askerî açıdan önemini yitirdikten sonra ejderdişlerinin demir aksamı hurdacılar tarafından kesilerek satılmaya başlanmış, Bahşiyiş köylüleri ejderdişlerini kesen hurdacılara şikâyet etmiş, mahkemeye çıkarılan hurdacılar serbest bırakıldıktan sonra ejderdişlerinin demir aksamını daha fazla kesmeye başlamışlardır. Yazlık Köyündeki ejder demirden olan ejder dişleri de kesilmiştir.

⁷¹ Peter Rowe, *Hartlepool at War World War II Defences at High Throston and Cemetery Crossroads*, Tees Archaeology 2012, s. 10. Bkz. Ek- 23.

Boğazı'nın Karadeniz'e açılan kapısı konumundaki Anadolufeneri'nde ve Karasu (Sakarya) civarlarında da koruganlar yapılmıştır.

Çatalca ve Büyükçekmece'de yapılan saha çalışmalarında (Terkos Gölü-Büyükçekmece Gölü arasında) yaklaşık on farklı tipte korugan olduğu tespit edilmiş, en çok yapılan ve yaygın olan dört tip daha çok ele alınmış bunların görsellerine daha çok yer verilmiştir. Çalışmada 800'ün üzerinde birinci ve ikinci tip, 300 civarında da üçüncü ve dördüncü tip korugan olduğu, bu koruganların sayısının 1100'in üzerinde bulunduğu öngörülmüş, koruganlara son yıllarda buldukları ilçelerce de ayrı pafta numaraları verilmeye başlanmıştır. Ayrıca düşmanın saldırma ihtimalinin en yüksek olduğu stratejik noktalarındaki koruganların önüne demirden ve betondan ejderdişleri de yapılmıştır. Ejderdişlerinin en fazla olduğu yerler Büyükçekmece Gölü'nün bittiği Çatalca ilçesine bağlı Bahşiyiş köyü ile yine Terkos (Durusu) Gölü'nün sona erdiği Çatalca'ya bağlı Yazlık Köyüdür.

Çatalca-Büyükçekmece Çakmak Hattı'nda, Fransızların Majino Hattı'nda yaptığı stratejik hatalara düşülmemiş, Fransızların yaptığı gibi sadece hâkim tepelere değil vadilere ve göl kenarlarına da koruganlar yapılmıştır. Çakmak Hattı koruganları bu özelliği ile bir nevi Almanların inşa ettiği Siegfried Hattı'na benzemektedir. Birinci tip koruganlar daha çok üçüncü ve dördüncü tip koruganları korumak ve savunmaya yardımcı olmak için yapılmışlardır. Çatalca Büyükçekmece Çakmak Hattı koruganları Majino Hattı koruganlarına göre daha küçüktür.

İkinci Dünya Savaşı öncesi ve esnasında Türkiye'ye bir saldırı ihtimali durumunda savunma sığınakları olarak inşa edilen koruganlara, Türkiye savaşa girmediği için ihtiyaç kalmamıştır. Koruganların yapılması ve Türk Ordusu tarafından savaş tatbikatlarının uygulanması Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir savaşa karşı ne kadar hazırlıklı olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Hülasa: İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra askerî açıdan önemini yitiren koruganlar, bir nevi kaderine terk edilmişlerdir. Günümüzde bu tarihî mirasın yaşatılabilmesi için koruganların bir kısmının askerî tarih turizmine açılması ilk akla gelen çaredir. Bir dönem askerî birlikler tarafından kullanılan bu koruganların, halkın kolayca ulaşabileceği

yerleşim yerlerine yakın olanlardan, küçükten büyüğe doğru birer numunesi tadilat edilir ve içleri aslına uygun olarak donatılabilirse Büyükçekmece-Çatalca Çakmak Hattı'nın turizm açısından önemi daha da artacaktır.

Ayrıca, Çatalca, Çakmak Hattı'nın bulunduğu aynı bölgede, İstanbul'u savunmak amacıyla, Osmanlı Devleti tarafından, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi askerî tabyalar yapılmıştır. Bu tabyaların, 1912-1913 Balkan Savaşı öncesinde tadilatı yapılmış, Balkan Savaşı'nda Bulgarların Çatalca'da durdurulmasında bu tabyalar önemli rol oynamıştır. Çatalca Çakmak Hattı'nın bulunduğu bölgede Gaziler Tepe, Asım Paşa Tabyası ve Alaiya Şehitlikleri bulunmaktadır. Hem şehitlikler hem de koruganların aynı yerde bulunması bölgenin stratejik önemini ortaya koymaktadır. Bu bölgenin açık hava müzesi haline getirilmesi durumunda, Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki tarih bütünlüğünü anlatmak için, bu askerî açık hava müzesi, iyi bir örnek olacaktır.

Summary

The Çakmak Line Blockhouses in the Towns of Çatalca and Büyükçekmece, affiliated to the City of Istanbul, Turkey, which are the subjects of our research, were generally constructed between 1939 and 1942. The said line was actually the region where in the blockhouses were most densely built prior to World War II, for this line was used by both the Eastern Romans and the Ottomans to defend Istanbul throughout the history. Other than the Çakmak Line of Çatalca – Büyükçekmece, blockhouses were also built in the vicinities of Foça (Izmir), Gelibolu (Çanakkale), various places of Thrace, Anadolufeneri, which is located in a place that serves as a gate of Bosphorus opening into the Black Sea, and Karasu (Sakarya) in case of any attack against Turkey.

Through the field researches carried out in Çatalca and Büyükçekmece (between Lake Terkos and Lake Büyükçekmece) about ten different types of blockhouses were discovered, whereof the four mostly-constructed and common types were more closely dealt with and more visuals thereof were given. Again, in the mentioned study it was

presumed that there existed over 800 blockhouses of primary and secondary types and around 300 blockhouses of tertiary and quaternary types, thus totaling over 1100. On the other hand, these blockhouses began to be given separate sheet numbers by the towns wherein they are located during the recent years. Again, ferroconcrete dragon's teeth were built in front of those blockhouses that were erected on the strategic spots that were most likely to be assaulted by enemies. The places with the most dragon's teeth are the Village of Bahşıyış, affiliated to the Town of Çatalca, where Lake Büyükçekmece ends, as well as the Village of Yazlık, again affiliated to the Town of Çatalca, where Lake Terkos (Durusu) ends.

The strategic faults incurred by the French on Majino Line were avoided in the Çatalca - Büyükçekmece Çakmak Line, i.e. - unlike the French - blockhouses were built not only on commanding hills but also in valleys and lakesides, with which features the Çakmak Line blockhouses are sort of similar to Siegfried Line constructed by the Germans. The primary type of blockhouses was rather designed to help with the protection and defense of the tertiary and quaternary types of blockhouses. The blockhouses on Çatalca - Büyükçekmece Çakmak Line are smaller than those on Majino Line.

The blockhouses, which had been constructed as defense shelters in case of any attack against Turkey before and during World War II, were no more needed as Turkey did not take part in the said war. The construction of blockhouses and exercises for war by the Turkish army are important from the aspect of showing how Turkish Armed Forces have ever been ready for war.

To summarize: The blockhouses that lost their significance from the military aspect after World War II have sort of been left to their fate. That some of the blockhouses are opened to the tourism of military history is the remedy that first occurs to mind for the maintenance of this historical heritage today. Of these blockhouses, which were once used by military units, that are close to those residential areas accessible to the public, if an exemplary one of each type - from the smaller to the bigger ones - is restored and equipped internally in conformity to the original form thereof, the importance of Büyükçekmece - Çatalca Çakmak Line from the point of tourism will further increase.

Furthermore, military bastions were built by the Ottoman State prior to 1877–1878 Ottoman–Russian War in the same region as Çatalca, Çakmak line in order to defend Istanbul. These bastions, which had been restored before 1912 - 1913 Balkan War, played an important role in blocking the Bulgarians in Çatalca during the Balkan War. In the region where Çatalca Çakmak Line lies are situated Gaziler Tepe (Hill), Asım Paşa Bastion and Alaiya Cemetery of Martyrs. In truth, that both the cemetery of martyrs and blockhouses are located in the same place evidences the strategic significance of the region. If this region is made into an outdoor military museum, it will be a good example to tell about the historical integrity between the Ottoman State and Turkish Republic.

KAYNAKÇA

- ARNA, Cihat; “Koruganlar ve Daimi Tahkimatıyla Takviye Edilmiş Bir Mevzie Karşı Taarruzda Koruganların Zaptı”, *Askerî Mecmua*, Sayı: 130, Eylül 1943, s. 314-319.
- ASLAN, Deniz; “Özellikle Büyükçekmece Koruganları,” *Betonart Dergisi*, İstanbul, Sonbahar 2004, s. 55-67.
- DOĞAN, Zekeriya; *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye'nin Savaş Stratejisi*, Cinius Yay., İstanbul 2016.
- DONNELL, Clayton; *The Battle For The Maginot Line*, Pen & Sword Military Yay., South Yorkshire 2017.
- GUDERIAN, General Heinz; *Bir Askerin Anıları*, Çev. Korgeneral (E) İhsan Gürkan, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2018.
- KALFAOĞLU, F.; “Fransa Harbi,” *Askerî Mecmua*, Sayı: 120, Mart 1941, s. 69-81.
- KEEGAN, John; *İkinci Dünya Savaşı*, Çev. Samet Öksüz, Say Yay., İstanbul 2016.
- LİDDİARD, Robert and SİMS, David; “A Guide To Second World War Archaeology In Suffolk Guide 4: Stop Lines”, Barnwell Print Ltd., England 2014.
- LUDWİNG, G. Von; “Maginot Hattının İnşasına Dair Mütalaalar”, Çeviren: Arif Bilen, *Askerî Mecmua*, Sayı: 120, Mart 1941, s. 82-91.
- NEİBERG, Michael S.; *Dünya Tarihinde Savaş*, Çev. Mehmet Tanju Akad, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 2011.
- OCAK, Mustafa Tahir – TEKİN, Ömer Faruk; “Anadolufeneri Koruganları”, *Betonart Dergisi*, Sayı: 60/2019.
- ÖZDEMİR, Hikmet; *Savaşta ve Barışta Kemal Atatürk*, Doğan Kitap, İstanbul 2019.
- ÖZAL, İlkin Başar; *Kısa İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2019.
- Protecting Twentieth – Century Military Structures in Wales 49 TH Annual Report 2002 – 03*, Ancient Monuments Board for Wales, Cardiff 2003, s. 1-24.

- ROWE, Peter; *Hartlepool at War World War II Defences at High Throston and Cemetery Crossroads*, Tees Archaeology 2012.
- Singapore In World War II A Heritage Trail*, National Heritage Board In January 2013.
- SOMMERVILLE, Donald; *Resimli Harp Tarihi II. Dünya Savaşı*, Çev: Ali Önsan, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2012.
- STRICKLAND, Alan; *The Stroudwater Pillboxes: A Review of the WWII Pillboxes Along the Stroudwater Canal*, Project S04, Issue 1, March 2007.
- The War Against Japan U.S. Army in World War II. Pictorial Record*, Editör: Kent Roberts Greenfield, U.S. Government Printing Office, Washington D.C., 2001.
- TURGAY, Hamdi; “Majino, ‘Majino Hattı’nın Cephesi Üzerinde ve Derinlikleri”, *Askerî Mecmua*, Sayı: 113, Haziran 1939, s. 553-564.
- Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar*, Harp Akademileri Komutanlığı Yay. Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983.
- VİRİLLİO, Paul; *Bunker Archeology*, çev. George Collins, Princeton Architectural Press New York, s. 103.
- WELSH, June – COOPER, Carly – SCOTT, Randal; *Survey of World War II. Pillbox, Murlough, Country Down, Survey Report No: 34*, Ulster Archaeological Society c/o School of Natural and Built Environment The Queen’s University of Belfast, Belfast 2017.
- WEST, James Alexander; *An Object Biography of WW2 Pillboxes in Cumbria and Lancashire and the Defensive Structures of Point du Hoc*, Normandy, France, Central Lancashire Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, March 2013.
- YALÇINER, Muammer; “Sigfrit (Siegfried) Hattı”, *Askerî Mecmua*, Sayı: 137, Haziran 1945.
- <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/42199,1479-sayılı-karartescil-fisi.pdf?0>
- <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/49962,istanbul---buyukcekmece---eskice-ciftligi-mahallesi-2-p-.pdf?0>

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

EKLER

Ek 1. a. Rusya St. Petersburg. Koruganın önden çekilmiş fotoğrafı.
Temmuz 2015'de Salim Aydın tarafından çekilmiştir.

Ek 1. b. Rusya St. Petersburg şehir merkezine yaklaşık 15 kilometre
uzaklıktaki koruganın arkadan çekilmiş fotoğrafı.

411

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

412

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

Ek 2. İstanbul Çatalca Yazlık Köyü. Ejderdişleri (anti-tank cubes) genellikle betondan ve ray demirlerinden yapılmıştır. Çatalca-Büyükçekmece, Çakmak Hattında betondan yapılmış ejderdişlerinin üzerine genellikle ray demirleri de eklenmiştir.

Ek 3. a. Büyükçekmece-Çakmaklı Köyü yolu, Eskice Çiftliği yol ayrımı 100 metre ileride solda, koruganın arkadan fotoğrafı.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 3.b. Büyükçekmece-Çakmaklı Köyü yolu, Eskice Çiftliği yol ayrımı 100 metre ileride solda. Büyük koruganlarda, düşmanın gelebileceği cephesinin dış kısmı koruganın çatısına kadar taşlarla doldurulmuş, bu taşların üzerine toprak dökülerek koruganlar arazi yapısına uydurularak gizlenmeye çalışılmıştır. Bundaki gaye, mevzilere taarruz edecek düşmanın keşiflerini önlemektir. Koruganın düşmanın geleceği cephesinin ilk önce taşla doldurulmasının nedeni; korugana yapılan top atışının tahrip etkisini azaltmaktır. Koruganın yandan görünüşü.

Ek 4. a. Büyükçekmece-Eskice Çiftliği Köyü yolu solda göl kenarında.

413

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

Ek 4. b. Büyükçekmece-Eskice Çiftliği Köyü yolu solda göl kenarında. Düşmanın büyük koruganlardan birini susturmak amacıyla yaptığı saldırı karşısında o koruganı koruyan diğer komşu koruganlar devreye girmeli ve bu yardım daha küçük makinalı silahlar vasıtasıyla yapılmalıdır. Böylece taarruz edilen koruganın kendini müdafaa edemediği alanlar korunmuş olur. Yukarıda Büyükçekmece Gölü kenarında, Büyük koruganları koruyan en küçük (1.Tip) korugan tipinin ön ve arka cephelerden çekilmiş fotoğrafı görülmektedir. Fotoğraflarda koruganın dış cephesinden de anlaşıldığı üzere bu tip koruganların büyük bölümü toprak altında idi. Bunları, düşmanın fark etmemesi için sadece atış penceresi ve çatısı görünmekteydi. Bu fotoğraflar istisnadır. Çünkü Büyükçekmece Gölü 1989 yılında baraj yapıldıktan sonra su seviyesinin yükselmesiyle dalgalar koruganın etrafındaki toprakları aşındırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 5. Bu küçük korugan karayolu yapılırken Beylikdüzü'nden Büyükçekmece'ye inen E5 karayolunun arasında kalmıştır. Yapıldığı dönemde hem göle tepeden gören hem de Marmara Denizi'ne hâkim bir tepede bulunan bu korunanın içerisine daha sonra hayvanlar için su yalağı yapılmıştır. Korugan şimdi yapılaşma ve yol yapım çalışmaları esnasındaki düzenlemeden dolayı ne Marmara Denizi'ni ne de Büyükçekmece Gölü'nü görmektedir.

Ek 6. a. Büyükçekmece Gölü üzerindeki Mimar Sinan Köprüsü önündeki üçüncü tip korugan.

415

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

416

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

Ek 6. b. Büyükçekmece Kültür Park meydanında ön cepheden korugan.

Ek 6. c. Büyükçekmece Kültür Park meydanında arka cepheden korugan.
Büyükçekmece Gölü doğu kıyısında bulunan iki korugan ile ilgili olarak
İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanlığınca bir çalışma
yapılmıştır. Yapılan çalışmada Büyükçekmece Gölü kenarında ve şehir merkezine

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

yakın iki simetrik korugan tespit edilmiş, bu koruganların fotoğrafları ve rölöveleri yayınlanmıştır. Her iki korugan da su baskınlarına karşı özel drenaj ve atık su tahliye sistemlerine sahiptir. Ancak bunların tahliye sistemlerinin çalışmadığı ve gölün 1989 yılında baraj haline getirilmesiyle gölde su seviyesinin yükseldiği koruganlardan bir tanesinin alt katının tamamen su ile dolduğu tespit edilmiştir. Daha sonra, su seviyesinin düşmesiyle koruganların içerisine girilerek çalışma sistemleriyle ilgili inceleme yapılmıştır. Bahsi geçen iki korugan hâlâ durmaktadır. Bir tanesi Büyükçekmece Gölü üzerinde, Kanuni Sultan Süleyman'ın talimatıyla 1566 yılında yapılmaya başlanan, Kanuni'nin vefatı ile 1567 yılında II. Selim döneminde inşası tamamlanan köprünün birinci bölümünün bitti noktada yönü Marmara Denizi'ne bakan korugan bir diğeri, Büyükçekmece Kültür Parkının tam ortasında bulunmaktadır.

Ek 7. a. Büyükçekmece ilçesi 19 Mayıs Mahallesi Yıldız Sokak.

418

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

Ek 7. b. Büyükçekmece ilçesi 19 Mayıs Mahallesi Yıldız Sokakta korunanın üzerine dört katlı bina yapılmış, korugan bir nevi temel görevi görmüştür.

Ek 8. a. Büyükçekmece merkezde, Dızdariye Mahallesi Çınar Sokak.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 8. b. Büyükçekmece merkezde, Dizdariye Mahallesi Çınar Sokak'ta, içerisine top ve makineli tüfek yerleştirilen üçüncü tip koruganlardan birisi, günümüzde ev olarak kullanılmaktadır.

Ek 9. Mezarlık duvarını oluşturan koruganların en büyüğü Büyükçekmece Stadyolu Sokağı'nda ve depo olarak kullanılmaktadır.

420

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Ek 10. Mezarlık duvarını oluşturan koruganlardan birisi de Büyükçekmece Mezarlığı Gölboyu Caddesi üzerindedir. Bu koruganın üzerine beyaz bir bekçi kabini konuşmuş, koruganın sadece çatısı görünmekte diğer tarafları toprak altında kalmıştır.

Ek 11. a. Birinci tip korugan örneği. Büyükçekmece-Eskice Çiftliği Köyü yolu sol tarafta.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 11. b. Büyükçekmece Karaağaç Köyü, Birinci tip korugan yerinden sökülerek ters bir halde bir bahçe içerisinde durmaktadır. Bu tip en küçük koruganlar, genellikle büyük koruganların çevresinde bulunurlar. Küçük koruganın içerisine sadece makinalı tüfek vardır. Genellikle büyük bölümü toprak altındadır. Ateş edebilmek için önden arkaya doğru daralan bir pencereye sahiptir. Arkadan giriş kapısı olup havalandırma sistemine sahip değildir.

Ek 12. a. İkinci tip korugan Çatalca Yazlık.

422

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Ek 12. b. Büyükçekmece- Eskice Çiftliği yolu solda göle yaklaşık 300 metre uzaklıkta. İkinci tip koruganların çatı ve duvarları birinci tip koruganlara göre daha kalın olup bunların tek penceresi ve kapısı vardır. Buldukları konuma göre içerisinde sadece top ya da ağır makinalı tüfek bulunur. Konumu ve stratejik önemine göre bu koruganlarda havalandırma sistemi olabilir.

Ek 12. c. İkinci tip korugan içerisine topun nasıl yerleştirileceğini gösteren düzenek.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 12. d. Karaağaç-Bahşiyiş Köyü yolu, sol tarafta Büyükçekmece Gölü kenarında ev olarak kullanılan ikinci tip korugan.

Ek 13. a. Büyükçekmece Stadyolu Sokağı sonunda özel mülkiyet içerisinde bulunan havalandırma düzeneği.

424

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Ek 13. b. Üçüncü tip korugan havalandırma düzeneği.

Ek 13. c. Havalandırma düzeneğini çalıştıran mekanizme.
Gerektiğinde kol gücü ile de çalıştırılabilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 13. d. Havalandırma düzeneğinin dışarı ile bağlantısını sağlayan kalın boru aksamı.

Ek 14. e. Majino Hattı'ndaki bir koruganda havalandırma sistemi. Kaynak; Hamdi Turgay, a.g.m., s. 562. Çakmak Hattı'ndaki havalandırma sistemi bunun aynısıdır.

425

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

426

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Ek 15. a. Büyükçekmece Spor Kompleksi üst tarafı tarla içerisinde üçüncü tip koruganın ön cepheden görünümü.

Ek 15. b. Büyükçekmece-Eskice Çiftliği Köyü yolu, solda, göl kenarında üçüncü tip koruganın yandan fotoğrafı.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 15. c. Üçüncü tip koruganların üzerinde genellikle yapıldığı tarih ve kaçınıcı korugan olduğunu gösteren numara vardır.

Ek 15. d. Büyükçekmece-Eskice Çiftliği yolu solda, göl kenarında üçüncü tip koruganın içi. Havalandırma sisteminin bütün demir aksamı sökülmüş.

427

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

428

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Ek 15. e. Korugan içerisinde su kuyusu, bazı kuyuların içerisinde hâlâ su bulunmaktadır. Kuyu kapağının açık hali.

Ek 15. f. Demirden yapılmış, üçüncü tip koruganın iç kapısı.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 15. g. Üçüncü tip koruganın dış kapısının kapalı olarak görünümü.

Ek 15. h. Üçüncü ve dördüncü tip koruganların altında genellikle sığınaklar bulunmakta bu sığınaklara merdivenle inilmekte ve çıkılmaktadır.

429

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

430

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Ek 15. 1. Üçüncü tip koruganın içersine yerleştirilen makineli tüfek yuvası.

Ek 15. i. İçeriden makineli tüfek yerleştirilen üçüncü tip koruganın dış penceresinin görünümü.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 15. j. İçerisine top yerleştirilen üçüncü tip koruganın dış pencere görünümü.

Ek 15. k. Üçüncü tip koruganlarda topların içeriye alındığı kapı ve topların yerleştirildiği beton düzenek.

432

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Ek 15 l. Üçüncü tip koruganda topların yerleştirildiği düzenek ve pencere.

Ek 15. m. Üçüncü tip koruganların duvar kalınlığı hakkında bilgi veren pencere.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 15. n. Çatalca Dağyenice Köyü. Üçüncü tip korugan samanlık deposu olarak kullanılmaktadır. Topların korugan içerisine sokulduğu kapının üst tarafında makinalı tüfeklerin atış yönünü gösteren pencere.

Ek 15. o. Çatalca Dağyenice Köyü, samanlık olarak kullanılan üçüncü tip korugan.

433

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

434

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Ek 16. a. Büyükçekmece-Eskice Çiftliği yolu sol tarafta dördüncü tip koruganın yandan görünümü.

Ek 16. b. Dördüncü tip, koruganların önden görünümü.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 16. c. Dördüncü tip koruganın arka giriş kapısı.

Ek 16. d. İki tane dördüncü tip korugan yanyana.

436

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

Ek 16. e. Dördüncü tip koruganın sağ tarafı.

Ek 16. f. Dördüncü tip sağ kanadın sol yüzü.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 16. g. Dördüncü tip sol ön.

Ek 16. h. Dördüncü tip korugan, 17.08.1942 tarihinde yapılmış
276. korugandır.

437

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

438

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Ek 16. 1. Topların içeriye alındığı yan kapı ve sağ kanat ön cephe.

Ek 16. i. Dördüncü tip korugan topların yerleştirildiği kapıdan koruganın içi. Solda sığınağa inilen kısım.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 16. j. Dördüncü tip koruganlarda kanatlara açılan koridor.

Ek 16. k. Dördüncü tip koruganın sağ ve sol kanatlarında yukarıdaki gibi makinalı tüfeklerle atış yapılan pencerelerin içeriden görünümü.

439

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

Ek 16. 1. Dördüncü tip koruganda içerden dışarıya doğru daralan atış penceresi.

Ek 17. a. Büyükçekmece Eskice Çiftliği köy merkezinde bulunan dördüncü tip koruganın tescil belgesi.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 17. b. Koruganın yerini gösterir pafta.

Ek 17. c. Koruganın içten ve dıştan fotoğrafları

Ek 18. a. Çakmak Hattı'ndaki en büyük koruganın tescil belgesi, Avrupalıların *blockhouse* adını verdiği, Osmanlı Devleti'nde tabya sistemine benzeyen toprak altında yapılan savunma alanıdır. Bu büyük korugandan Çakmak Hattı'nda bir tane tespit edilmiştir. Bu korugandaki tünellerin üçüncü tip koruganlarla bağlantısı vardır.

Ek 18. b. En büyük koruganın yeri ve pafta numarası.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 18. c. En büyük koruganın dıştan ve içten fotoğrafları.

Ek 18. d. Çatalca Dağyeniçe Köyü en büyük koruganın giriş tüneli.

444

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

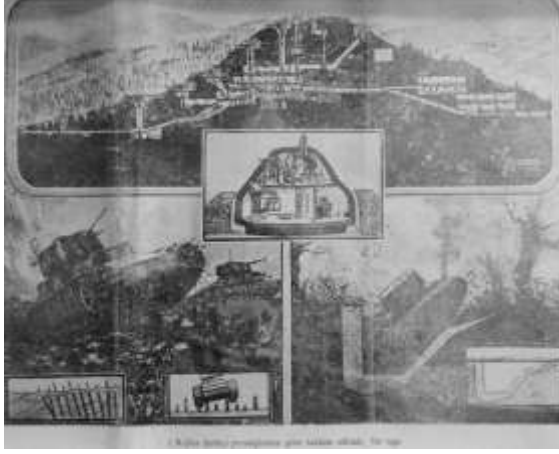

Ek 18. e. Çatalca Dağyenice Köyü Çakmak Hattı tünelle bağlantısı olan üçüncü tip koruganlardan birisi.

Ek 18. f. Çatalca Dağyenice Köyü, yukarıdaki fotoğrafta (Ek 18.d.) görünen tünel girişinden yaklaşık 300 metre ileride üçüncü tip koruganın zemin katının altında sığınak ve sığınakın altından tünele bağlanan kare biçiminde yapılmış mühimmat geçiş bağlantı noktası vardır.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 18. g. Majino Hattı. Kaynak Hamdi Turgay, a.g.m. s. 566.
Majino Hattındaki bu sistem ile Çatalca Dağyenice Köyünde kurulan korugan sistemi büyük bir benzerlik göstermektedir.

Ek 19. a. Altıncı tip korugan örneği, Büyükçekmece Gölü'nün sona erdiği Karaağaç Köyü'ne en hakim tepede Alkent, Yiğittürk Caddesi ile Sırtköy Bulvarının birleştiği noktada Kültür 2000 Koleji ile İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu arasındadır. Koruganın yandan görünümü.

445

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

446

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

Ek 19. b. Altıncı tip korugan önden görünüm. Büyükçekmece Alkent, Yiğittürk Caddesi ile Sırtköy Bulvarının birleştiği noktada Kültür 2000 Koleji ile İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu arasındadır. Koruganın önden görünümü.

Ek 20. a. Altıncı tip korugan, Terkos (Durusu) Gölü'nün sona erdiği, Yazlık Köyü ile Terkos Gölü'ne en hâkim tepededir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

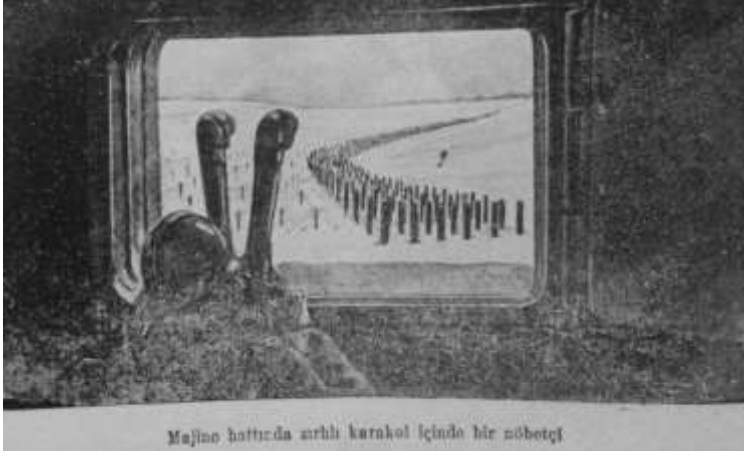
Ek 20. b. Altıncı tip korugan, atış yapılan pencere, önden görünüm.
Terkos (Durusu) Gölü'nün sona erdiği, Yazlık Köyü ile Terkos Gölü'ne
en hâkim tepede.

Ek 21. a. Çatalca Bahşiyiş Köyü Korugan önünde birçoğu kesilmiş ejderişleri.

448

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Majino hattında zırhlı karakol içinde bir nöbetçi

Ek 21. b. Kaynak Hamdi Turgay, a.g.m. s. 562. Majino Hattı korugan içerisinde ejderdişleri.

Мажинский дзёрт стаян иббегити ве тук-стали ве-хаттаси

Ek 21. c. Majino Hattı ray demirlerinden yapılmış ejderdişleri. Kaynak Hamdi Turgay, a.g.m. s. 564.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 21. d. Bahşiyiş Köyü tankların geçişini engellemek için içinde demir bulunan birbirlerine bağlı ejderdişleri. Daha önce bu ejderdişlerinin önünde derin kazılmış bir hendek vardı. Ancak zamanla bu hendek dolduruldu.

Ek 21. e. Bahşiyiş Köyü, Göl 1989 yılında baraj yapılmadan önce fotoğrafta görülen kısımlar tarla konumundaydı. Baraj yapıldıktan sonra ejderdişlerinin bir kısmı baraj içerisinde kalmış, bir kısmı da göl ıslah çalışmaları yapılırken sökülüp atılmıştır.

449

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 34

450

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Ek 22. a. Korugan ve ejderdişlerinin yoğun olarak yapıldığı yerlerden birisi Terkos (Durusu) Gölü'nün Çatalca'ya doğru sona erdiği nokta olan Yazlık (Lazarköy) Köydür. Burada betondan yapılan ejderdişlerinin uzunluğu yaklaşık bir buçuk metre civarındadır. Bu yüksekliğin yarısı toprak altındadır. Betondan yapılan ejderdişleri çapraz iki sıra halinde yapılmış, ayrıca üstünde yaklaşık bir metre yüksekliğinde ray demirleri konularak güçlü bir set oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ek 22. b. Çatalca Yazlık Köyü tek sıra halinde ejderdişleri.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması:
Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları

Ek 23. a. Avrupa'da özellikle de Britanya'da denizlerden gelecek çıkarmalara karşı ejderdişleri çok sayıda yapılmıştır.

Ek 24. Çatalca-Büyükçekmece “Çakmak Hattı Koruganlarını gösterir harita” bu harita Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü korugan araştırma ekibi tarafından koruganların yanına gidilerek konumları belirlenmiş sonra Google Haritalara işlenerek elde edilmiştir.

YAYIN İLKELERİ

453

Güvenlik
Stratejileri
Cilt: 16
Sayı: 34

Güvenlik Stratejileri Dergisine gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış ve ilgili alana katkı sağlayacak özgün çalışmalar olmalıdır. “Yayın Etiği ve Değerlendirme Süreci”nde yer alan parametreler dışında deskriptif ya da ilgili konusunda mükerrer olan çalışmalar değerlendirme safhasına alınmayacaktır.

Bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriye dayanan çalışmalar, ilgili bildiri kitabında yayımlanmamış olması ve bu durumun Editörler Kuruluna belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir.

Yayımlanmak üzere *Güvenlik Strateji Dergisi* elektronik posta hesabına iletilen makale metinleri, aşağıda belirtilen biçimsel özellikleri haiz ve konu/alan açısından uygun bulunmaları halinde alan uzmanı (en az) iki hakeme gönderilir. Yazarlar, Yayın Kurulu tarafından reddedilen çalışmalarını hakem raporları çerçevesinde gözden geçirek *Güvenlik Stratejisi Dergisi* editörlüğüne yeniden sunabilir. Bu çalışmalardan yeterli değişiklik yapılmadığı tespit edilenler yazarlarına iade edilir ve süreç sona erer. Yeterli değişiklik yapıldığı tespit edilen çalışmalar ise yeni sunulan çalışma olarak tekrar değerlendirme sürecine alınır.

Güvenlik Stratejileri Dergisine yabancı dilde makale gönderen yazarlar, çalışmalarını anadili söz konusu dil olan ve alanında yetkinliği bulunan bir akademisyene “son okuma” yaptırıp bunu ibraz etmekle yükümlüdür. Son okuma yazarların talebi üzerine, son okumayı yapacak olan anadil okuyucusuna ücretini yazarın ödemesi karşılığı, *Güvenlik Stratejileri Dergisi* tarafından yaptırabilir.

Güvenlik Stratejileri Dergisinde yayımlanan çalışmalarda ifade edilen görüşler yazarların şahsi bilimsel değerlendirme ve görüşleri olup, mensubu oldukları kurum ve kuruluşlar ile derginin yayımcısı olan Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü’nün ve Millî Savunma Üniversitesi’nin kurumsal kimliğini bağlamaz ve bu kurumların görüşü olarak lanse edilemez.

Dergide yayın yapmış tüm yazarlar, *Güvenlik Stratejileri Dergisinin* doğal hakemleri sayılmaktadır. Yayın Kurulu’nun talebi üzerine yazarlar en az bir defaya mahsus hakemlik yapmakla mükelleftir.

Makale Metin Şekil Esasları

1. *Güvenlik Stratejileri Dergisinin* yayın dili Türkçedir. Ancak İngilizce, Almanca ve Fransızca makale ve değerlendirme yazıları da yayımlanabilir. Türkçe makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında yer alan güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır. Gönderilen makaleler dil ve anlatım açısından bilimsel kıstaslara uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.
2. Gönderilen makale metni (öz, *abstract*, kaynakça, geniş özet-*summary*- ve dipnotlar dâhil) asgari 6000, azami 10.000 kelime olmalıdır. Belirtilen sınırların üzerinde veya altında olan çalışmalar değerlendirilmeden yazara iade edilir.
3. Makalelere Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış azami 150 kelimelik öz ve baş anahtar kelime (İngilizce *abstract* ve *keywords*) eklenmelidir. Öz, makalenin kaleme

alınma amacını, yöntemini, hipotezini/araştırma sorusunu, bulguları ve sonucunu kısaca belirtmelidir. Öz yazımında “bir kısa, iki uzun cümle” prensibine riayet edilmelidir. (Almanca veya Fransızca olarak hazırlanan makalelerde Türkçe ve İngilizce *öz/abstract* ve anahtar kelime/*keywords* yanı sıra makalenin yazıldığı dilde de yukarıdaki ilkelerle öz ve anahtar kelime eklenmelidir.) Ayrıca makalenin sonunda 750 kelimeyi geçmeyecek şekilde geniş özete (*summary*) yer verilmelidir. Geniş özet, öz kısmında yer verilen hususlara ilave olarak vurgulanması gerekli görülen noktaları, tartışmaları ve makalenin genel akışını içermelidir. Türkçe hazırlanan makalelerde söz konusu geniş özet İngilizce; İngilizce hazırlanan makalelerde geniş özet Türkçe yazılmalı; Almanca ve Fransa hazırlanan makalelerde ise geniş özet hem İngilizce, hem Türkçe olarak hazırlanmalıdır.

4. Güvenlik Stratejileri Dergisine gönderilen makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakteri kullanılarak 11 punto yazılmalıdır. Dipnotlar ise 9 punto yazılmalıdır. Metnin paragraf özellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı 1,5 iken dipnotlarda paragraf özellikleri iki yana hizalı ve 1 satır aralığında olmalıdır. Sayfa numaraları sayfa altında verilmelidir.

5. Yazar adı, İngilizce ve Türkçe olarak yazılan makale başlığının altına yazılmalı; yazarın unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir. Makalelerde ikili alt başlık sistemi kullanılmalıdır. Alt başlıklar koyu yazılmalı ve (giriş ile sonuç dışında) rakam ile numaralandırılmalıdır.

6. Metnin içindeki alıntılar çift tırnak ile gösterilmeli; üç satırı geçen alıntılar yeni bir paragraf olarak, içerden, tek aralık ve iki yana yaslı şeklinde yazılmalıdır. Alıntı içerisindeki alıntılar tek tırnak içerisinde gösterilmelidir. Metin içinde vurgulanmak istenen kelimeler koyu veya altı çizili yapılmamalı, çift tırnak içerisinde yazılmalıdır.

7. Makalelerin hazırlanmasında kullanılan kaynaklara yapılacak atıflarda aşağıdaki Yazım Kurallarına uyulmalıdır. Bu kurallara riayet etmeyen çalışmalar, doğrudan reddedilecektir.

8. Birden fazla kez aynı kaynağa atıfta bulunulduğunda; ilk atıfta künye tam olarak verilmeli, ikinci atıfta yazarın soyadı ve çalışmanın kısaltılmış başlığı kullanılmalıdır. Birbirini takip eden dipnotlarda aynı kaynağa yapılacak atıflarda ise “a.g.e.”, “a.e.” kullanılmalıdır. (Yabancı dildeki makalelerde “Ibid.” kullanılmalıdır.)

9. Dipnotlarda atıflar şu şekillerde verilmelidir:

9.1. Kitaplara yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, *eser adı*, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklerle uygun olarak sırayla verilmelidir.

Tek yazarlı kitap:

Thomas C. Schelling, *Arms and Influence*, Yale University Press; Revised edition, New Haven, 2008, p. 188.

İki yazarlı kitap:

John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult; 1st edition, New York, 2008, p. 92.

Çok yazarlı kitap:

Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

Çeviri kitap:

Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, (Çev. Gültekin Yıldız), Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 61.

9.2. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), yayımlandığı süreli yayının adı, yayımlandığı yıl, sayı ve cilt numarası, dergide yer aldığı sayfa aralığı, alıntının yapıldığı sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir. Ansiklopedi maddelerine yapılan atıflarda da makalelere atıf şekli kullanılacaktır.

Tek yazarlı makale:

Feridun Akkor, “NATO’da Güvenlik Sorunu”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 1976, Sayı 257, 57-61, s. 59.

Derleme kitaplar ve bildiri kitaplarında bölüm/makale:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, 429-444, s. 433.

İnternet Dergisinde Makale:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct> (Erişim Tarihi: 21.11.2019)

9.3. Tezlere yapılan atıflarda, yayımlanmamış tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır. Yazar adı ve soyadı, tezin adı, tezin derecesi, tezin yapıldığı kurum ve enstitü, yapıldığı yer ve tarih, sayfa numarası aşağıdaki şekilde verilecektir.

Atasay Özdemir, *Uluslararası Sistemdeki Etkin Aktörlerin İran’ın Nükleer Programına Yaklaşımları*, Doktora Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü İstanbul, 2013, s. 52.

10. Ekler yazının sonunda verilmeli ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer almalıdır. Tablo, Grafik ve şekiller, Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo: 1, Şekil: 2 gibi) ve gerek bu numara gerekse tablo veya şeklin içeriğine dair tanıtıcı başlık tablo ve şeklin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmış ise mutlaka kaynak belirtilmelidir.

11. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıra ve alıntı türüne (kitaplar, makaleler, internet kaynakları vs.) göre tasniflenmiş ve yazarın soyadının önce yazıldığı kaynakça verilmesi gerekmektedir.

SUBMISSION GUIDELINES

Articles submitted to the *Journal of Security Strategies* (JSS) shall not be previously published and shall be authentic in a way that it will contribute to literature of the relevant field. Articles, which are descriptive expect for the stated parameters in the “Publication Ethics and Evaluation Process” or which are repetitive in their field, will not be taken into evaluation.

Articles based on presentations submitted in scientific meetings may be accepted for evaluation, provided that they have not been published in the proceedings of the meetings and that the authors inform the editors so.

If the article submitted to the Journal’s e-mail address comply with the formatting principles presented below and is found to eligible in terms of subject/field, it is sent to (at least two) referees who are experts in the field. The Authors may re-submit their articles revised according to the reports of peer-reviewers or editors. If the article is considered to be ill-revised, it is rejected and the process is over. If the article is considered to be revised properly, it is taken as a newly submitted article into the process.

Authors, who send articles in a foreign language to the Journal, are obliged to get their work proof-read by a native speaker academic who is considered as an expert on their field and to provide an evidence of this proof-reading. The proof-reading process may also be carried out by the editors of the Journal by out-sourcing a native speaker, provided that the payment for proof-reading is paid by the author.

Opinions expressed in the articles published in the Journal are the personal scientific evaluations of the authors and are not, in any way, the institutional views or opinions of their own organizations/institutes or of the Atatürk Institute of Strategic Studies or Turkish National Defence University.

The authors whose articles have been published in the *Journal of Security Strategies* are considered as natural peer-reviewers of the Journal and they are obliged to perform a peer-review at least once upon the request of the Editors.

Formatting Principles for Articles

1. The publication language of *Journal of Security Strategies* is Turkish. However, articles written in English, German, and French may also be published. The texts submitted shall be clear and understandable, and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.
2. The article submitted shall have minimum of 6000 words and maximum of 12,500 words including abstract, summary, bibliography, and footnotes. The articles which are below the minimum or above the maximum counts of words are returned to the authors without being evaluated.
3. The articles shall be submitted with the abstract no longer than 150 words and five keywords. The abstract shall include purpose, method, hypothesis/question, and findings of the article and present the conclusion reached in the article shortly.

The article shall also have a summary no longer than 750 words at the end of the text. The summary shall include the points and arguments, which are considered to emphasize and the general outline of the article, in addition to the points pointed out in the abstract.

4. Articles submitted to the *Journal of Security Strategies* shall be written using the program Microsoft Word in 11 font size in the text and 9 font size in the footnotes. Paragraph properties of the text shall be aligned and line spacing of 1,5 line and paragraph properties of the footnotes shall be aligned and line spacing of 1 line. The page numbers shall be at the bottom of the page.

5. Name of the author shall be placed under the title of the article; his/her title, place of duty and e-mail address shall be indicated in the footnote with (*) in 9 font size. Footnotes for other explanations shall be provided in numbers at the bottom of the page. The article shall have two-level subheadings and these subheadings shall written bold and numbered (except for introduction and conclusion).

6. Citations in the text shall be shown with double quotes (“...”) and citations with more than three lines shall be written as a new paragraph as a inward, singled spaced and aligned paragraph. Citations within citations shall be shown with a single quote (‘...’). The words to be emphasized within the text shall not be written in bold or underlined but shall be written with double quotes (“...”).

7. The references to the resources used in the article shall be made according to guidelines presented below. Articles, which do not comply with these guidelines, will be rejected directly.

8. Multiple references for the same publication shall be made by fully complying the guidelines below in the first reference and then by using the surname and the shortened name of the study. For multiple references in subsequent footnotes, the phrase “ibid” shall be used.

9. The references in the footnotes shall be written as follows:

9.1. For references to the books, name and surname of the author, name of the book, (volume number, if available), (translator, if any), publisher, place of publication, date of publication and page number shall be given in accordance with the following examples.

Books with single author:

Thomas C. Schelling, *Arms and Influence*, Yale University Press; Revised edition, New Haven, 2008, p. 188.

Books with two authors:

John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult; 1st edition, New York, 2008, p. 92.

Books with more than two authors:

Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala, et al., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

Translated books:

Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, (Çev. Gültekin Yıldız), Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 61.

9.2. For references to the articles, name and surname of the author, “name of the article” (translator, if any), name of the periodical in which it is published, year of publication, volume no./issue no., page range in the periodical, and page number of the reference given shall be given in accordance with the following examples. Entries from encyclopedias shall be given reference as if they are articles.

Article with one author:

Feridun Akkor, “NATO’da Güvenlik Sorunu”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 1976, Sayı 257, 57-61, s. 59.

Chapter/Article in compilation books:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, 429-444, s. 433.

İnternet Dergisinde Makale:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct> (Date of Access: 21.11.2019).

9.3. For reference to the theses, no italics shall be used for titles of non-published theses. Name and surname of the author, name of thesis, degree of the thesis, institution or institute to which the thesis is presented, place and date of the thesis, page number shall be given in accordance with the following example.

Atasay Özdemir, *The Approaches of the Major Actors in the International System to Iran’s Nuclear Programme*, Ph.D. Thesis, Turkish War Colleges, Strategic Research Institute, İstanbul, 2013, p. 53.

10. Attachments shall be presented at the end of the text and brief information as to the content and source of the document shall be presented at the bottom of it. Tables and figures (including graphics) may be presented within the text of the article as well as in the attachments. If they are to be presented within the text of article, tables and figures shall be organized and numbered according to their own types (e.g. Table: 1, Figure: 1, etc). Along with the number of the table or figure, an informative title for the table or the figure shall be written on the top centre of it. If tables, figures, graphics or pictures are quoted from somewhere else, the source shall be referenced.

11. Resources shall be sorted alphabetically and according to their types (books, articles, internet resources, etc.) in a bibliography at the end of the article and the entries shall be written with the surname of the author first.

